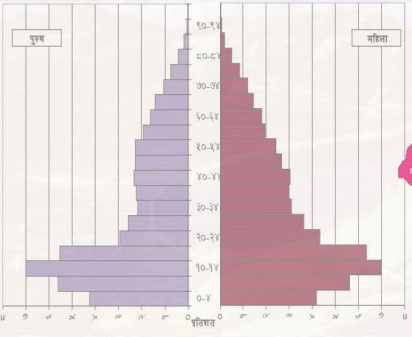

जिल्ला वस्तुगत विवरण सिन्धुपाल्चोक-२०७५

District Profile Sindbupalcbok

जिल्ला वस्तुगत विवरण

सिन्धुपाल्चोक-२०७५

प्रकाशन : तथ्याङ्क कार्यालय काभ्रेपलाञ्चोक
प्रकाशन वर्ष : २०७५
मुद्रण प्रति : ४०० प्रति
मूल्य :
आवरण तस्वीर : विभिन्न श्रोतबाट
सर्वाधिकार : तथ्याङ्क कार्यालय काभ्रेपलाञ्चोक
मुद्रण : सर्वश्री क्वालिटी प्रिन्टर्स

◆ यस पुस्तकमा उल्लिखित तालिकाहरू यस जिल्ला वस्तुगत विवरणको श्रोत खुलाई मात्र साभार गर्न सकिनेछ ।

नेपाल सरकार
राष्ट्रिय योजना आयोगको सचिवालय
केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग
राष्ट्रिय योजना आयोगको
केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग
२०१५

फोन नं. : ९७७-१-४२४५९४६
९७७-१-४२४५९४७
९७७-१-४२४५९४८
९७७-१-४२२९४०६
फ्याक्स : ९७७-१-४२२७७२०

प.सं.: २०७४/७५

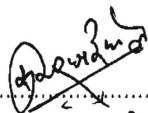
रामशाह पथ
थापाथली, काठमाण्डौ

च.नं.:

मन्तव्य

स्थानीय नीति निर्माता, योजनाकार, अनुसन्धानकर्ता, अध्येता र सञ्चारकर्मीहरूका लागि खण्डीकृत तथ्याङ्कको माग दिनानुदिन बढ्दै गईरहेको अनुभव हामीले गरेका छौं । खण्डीकृत तथ्याङ्कको यस्तो मागलाई राष्ट्रिय जनगणना, कृषिगणना र नमुना सर्वेक्षणमा आधारित विभिन्न सर्वेक्षणहरूले मात्र परिपूर्ति गर्न नसक्ने सन्दर्भमा गणना तथा सर्वेक्षणहरूबाट प्राप्त स्थानीय तहका तथ्याङ्क र स्थानीयस्तरका विभिन्न निकायहरूमा व्यवस्थापन गरिएका अभिलेखहरूमा छरिएर रहेका उपयोगी आँकडाहरूलाई तथ्याङ्क कार्यालयहरूले विगतका वर्षहरूमा पनि जिल्ला तहका वस्तुगत विवरणहरू तयार गरेका र तिनको अधिकतम माग तथा प्रयोग भएको अनुभव हामीले गरेका छौं । यसै सन्दर्भमा, देशको परिवर्तित स्थानीय तह अनुसारको तथ्याङ्क एकत्रित गरी आम प्रयोगकर्ताहरूको उपयोगको लागि उपलब्ध गराउने प्रयासस्वरूप केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग अन्तर्गतका तथ्याङ्क कार्यालयहरूले चालू आर्थिक वर्षमा गाउँपालिका/नगरपालिका प्रोफाइल तयार गरेका हुन् । यसको तयारीबाट स्थानीय तहको तथ्याङ्क भण्डार समृद्ध हुनुका साथै प्रयोगकर्ताहरूको माग निकै हदसम्म सम्बोधन भई योजनाविद्, अनुसन्धानकर्ता, विद्यार्थी, तथा सरोकारवाला हरूको निम्ति निकै सहयोगी हुने विश्वास मैले लिएको छु ।

स्थानीय तहहरूका वडास्तरसम्मका तथ्याङ्कहरू संग्रहित यस्तो महत्वपूर्ण गाउँपालिका/नगरपालिका प्रोफाइल तयार गरी प्रकाशनमा ल्याउन लागेकोमा म यस कार्यको प्रशंसा गर्दछु र यसको तयारीमा संलग्न सम्पूर्ण कर्मचारी वर्गमा धन्यवाद दिन चाहन्छु । आगामी वर्षमा तथ्याङ्क कार्यालयहरूले यस प्रकाशनको अद्यावधिक नवीन संस्करणलाई पनि प्राथमिकता दिनेछन् भन्ने विश्वास मैले लिएको छु ।

सुमनराज अर्याल
(महानिर्देशक)

पत्र संख्या : २०७४/७५
चलानी नं. :

जिल्ला समन्वय समिति
जिल्ला समन्वय समिति दहङ्गढी
सिन्धुपाल्चोक नगर, नेपाल
२०७३

☎ : ०११-६२०१०२
फ्याक्स : ०११-६२००८७

मिति : २०७५/१२/२३

शुभकामना

सर्वप्रथम हाम्रो यस सिन्धुपाल्चोक जिल्लाको जिल्ला प्राश्वर्चित्र तयार गर्न लागेको कुरा थाहा पाउँदा मनमनै हर्षित एवं गदगद भएको छु । हुनत यस प्राश्वर्चित्र निर्माणको क्रममा हामीले पनि केही योगदान दिनुपर्ने हो तर यसमा अहिलेको बढिलेको परिवेश र राजैतिक परिवर्तनले हाम्रो देश नेपालमा ठूलो फड्को मारेको र शासकिय स्वरूप समेत परिवर्तन भई मुलुक अहिले गणतन्त्रात्मक शासन व्यवस्था लागू भैसकेको छ ।

अहिलेको परिवेशमा जिल्ला समन्वय समितिलाई सीमित जनशक्ती र थोरै काम चलाउ बजेटले हामीले आँटेका ठूला कार्यहरू गर्न प्राय असम्भव जस्तै देखिन्छ । यसका लागि यहाँहरूले गरेको यो मेहनत र सहयोगले थोरै भए तापनी मद्दत पुग्ने देखिन्छ । अन्तमा यस जिल्लाको प्राश्वर्चित्र प्रकाशन गर्न लागेको कुरा सुन्दा हामी जिल्ला बासी एवं जिल्ला समन्वय समिति परिवार खुशी भएका छौं । यसका लागि हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु साथै प्राश्वर्चित्र प्रकाशनमा यहाँहरूको सहयोग र सदभाव प्रति कृतज्ञता समेत जाहेर गर्दछु । धन्यवाद ।

(कृष्णगोपाल तामाङ)

प्रमुख

प्रमुख

नेपा
राष्ट्रिय योजना आयोग
केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग

तथ्याङ्क कार्यालय, काभ्रेपलाञ्चोक
धुलिखेल, काभ्रेपलाञ्चोक
(काभ्रेपलाञ्चोक, सिन्धुपाल्चोक र दोलखा)

प.सं. ०७४/७५

च.नं. :

फोन: ०११४९०७४८

मिति : २०७५/०२/२८

प्रकाशकीय

शुद्धता, विश्वसनीयता, सामयिकता र प्रयोगकर्ता-अनुकूल हुनु तथ्याङ्कका आधारभूत अप्रह हुन् । विभिन्न स्तरका योजना र नीति निर्माण तथा अध्ययन र अनुसन्धानमा तथ्याङ्कलाई प्रस्थान बिन्दु मानिन्छ । भरपर्दो तथ्याङ्कीय आधार नै वैज्ञानिक योजना पद्धतिको जग हो ।

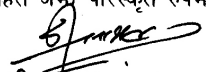
नेपाल सरकार घोषणा गरे अनुरूप नयाँ परिवर्तित स्थानीय तह अनुसार खण्डिकृत तथ्याङ्कको माग भईरहेको अवस्थामा यस अगाडी जिल्ला विकास समिति सिन्धुपाल्चोक र तथ्याङ्क कार्यालय काभ्रेपलाञ्चोकले संयुक्त रूपमा प्रकाशन गरेको जिल्ला वस्तुगत विवरण, २०७१ लाई राष्ट्रिय जनगणनाको तथ्याङ्क र अन्य सरकारी निकायहरूको तथ्याङ्कलाई समेत नयाँ स्थानीय तह अनुसार थप परिमार्जन र परिष्कृत गरी प्रस्तुत गरिएको छ । यसैगरी प्रतिनिधि सभा सदस्य निर्वाचन २०७४, प्रदेश सभा निर्वाचन २०७४ र स्थानीय तह निर्वाचन २०७४ को परिमाण समेतलाई समावेश गरिएको छ ।

यस प्रकाशन मार्फत नयाँ स्थानीय तहको लागि नयाँ विकासको सम्भावनाहरूको खोज, अध्ययन एवं विश्लेषणमा सहयोग पुग्ने अपेक्षा लिईएको छ । मौजुदा श्रोत र साधनहरूको परिचालन गर्दै तथ्याङ्क र सुचनाको माध्यमद्वारा विकास योजनाहरूको अनुगमन तथा मुल्याङ्कन प्रक्रियामा पनि सहयोग पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ । यसको साथै विकाससँग सम्बन्धित सबै सरकारी, अर्धसरकारी र गैरसरकारी निकायहरू, अध्येता, अनुसन्धानकर्ता र सञ्चारकर्मीहरूका लागि पनि यो धेरै उपयोगी हुने नै छ भन्ने विश्वास लिएको छु ।

यो जिल्ला वस्तुगत विवरण तयारीमा प्राथमिक वा माध्यमिक तथ्याङ्क उपलब्ध गराई आवश्यक सहयोग पुर्याउनु हुने सरकारी तथा गैरसरकारी निकाय सबैप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । तथ्याङ्क तालिकीकरण, सम्पादन र प्रशोधनमा विशेष योगदान पुऱ्याउनुहुने यस कार्यालयका सुपरिवेक्षकहरू श्री सन्तोषचन्द्र थापा, श्री सञ्जय कुमार यादव तथा श्री सन्तोष कार्की तथा तथ्याङ्क संकलनमा संलग्न सुपरिवेक्षकहरू श्री पवन कुमार ठाकुर र श्री फर्मानन्द ओझा लगायत सम्पूर्ण कर्मचारीहरूलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु । यसैगरी यो जिल्ला वस्तुगत विवरण प्रारम्भिक छलफलमा आफ्ना अमूल्य राय सुझाव प्रदान गर्नुहुने जिल्ला समन्वय समितिको अध्यक्षज्यू तथा अन्य विषयगत कार्यालयका समितिका सदस्यहरू ज्यू प्रति आभार व्यक्त गर्दछु । हामीलाई यो जिल्ला वस्तुगत विवरण तयारीको लागि मार्गदर्शन प्रदान गर्नुहुने समन्वय तथा स्तरनिर्धारण शाखा केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागप्रति पनि आभार व्यक्त गर्न चाहन्छु ।

अन्त्यमा यसभित्र अभैपनि रिक्तताहरू छन् र यो पूर्ण छैन । आगामी दिनमा प्राप्त सुझाव सहित अझ परिष्कृत रूपमा प्रकाशन गर्दै जाने हाम्रो प्राथमिकता रहने छ भन्ने विश्वास दिलाउन चाहन्छु ।

मिति : २०७५ जेष्ठ

दीनराज लम्साल
तथ्याङ्क अधिकृत
तथ्याङ्क अधिकृत

विषयसूची

विषयसूची.....	i
तालिका सूची.....	iv
खण्ड १ : जिल्लाको संक्षिप्त परिचय.....	१
१.१ भौगोलिक अवस्थिति.....	१
१.२ जिल्लाको नामाकरण र ऐतिहासिक चिनारी.....	१
१.३ नयाँ संरचना अनुसारका गाउँपालिका तथा नगरपालिका.....	२
१.४ प्रतिनिधि सभा तथा प्रदेश सभा निर्वाचन क्षेत्रमा रहेका स्थानीय तहहरू.....	१५
१.५ भू-बनावट तथा उपयोग.....	१८
१.६ प्रमुख नदीनालाहरू.....	१९
१.७ मुख्य ताल, पोखरी.....	१९
१.८ मुख्य छहरा.....	१९
१.९ हावापानी.....	१९
१.१० जिल्लाका प्रमुख व्यापारिक स्थलहरू.....	२०
१.११ जिल्लाबाट आयात निर्यात हुने वस्तुहरू.....	२०
१.१२ जिल्लामा अवस्थित गुठी सम्बन्धी जानकारी.....	२१
१.१३ जैविक विविधता सम्बन्धी विवरण.....	२२
खण्ड २ : जनसंख्या सम्बन्धी विवरण.....	२३
२.१ जनसंख्या तथ्याङ्कको आवश्यकता :.....	२३
२.२ महत्वपूर्ण तथ्याङ्कीय परिभाषाहरू :.....	२३
२.३ जिल्लाको जनसंख्या सम्बन्धी विवरण.....	२५
२.४ जनसंख्या र जनघनत्व.....	२५
२.५ जनसंख्या वृद्धिदर.....	२७
२.६ परिवार संख्या र परिवारको बनोट.....	२७
२.७ घर तथा आवासीय इकाइको स्वामित्व र बनोट.....	३०
२.९ परिवारले पिउने पानीको मुख्य स्रोत.....	३२
२.१० परिवारमा खाना पकाउन अक्सर प्रयोग गरिने इन्धन.....	३४
२.११ परिवारमा बत्ति बाल्न अक्सर प्रयोग गरिने साधन.....	३४
२.१२ परिवारले प्रयोग गर्ने शौचालयको सुविधा.....	३५
२.१३ एकल उमेरको जनसंख्या.....	३६
२.१४ उमेर समूह अनुसार जिल्लाको जनसंख्या.....	३७
२.१५ जातजाति अनुसार जनसंख्याको संरचना.....	३८
२.१६ मातृभाषा अनुसार जनसंख्याको संरचना.....	४०
२.१७ धर्म.....	४२
२.१८ अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको विवरण.....	४३
२.२० बडा अनुसार घरधुरी, कुल जनसंख्या, पुरुष र महिला.....	४३
३.१ बालबालिका.....	४३
३.२ जिल्लामा बाल विवाहको अवस्था.....	४४
३.३ बाल श्रम.....	४४
३.४ बालमृहमा बालबालिका.....	४४
३.५ जन्मदत्ता.....	४५
३.६ बलात्कार यौन दुर्व्यवहारका घटना.....	४५

खण्ड ४ : शिक्षा तथा स्वास्थ्य	४६
४.१ सिन्धुपाल्चोक जिल्लाको शैक्षिक स्थिति	४६
४.२ शैक्षिक उपलब्धि (उत्तिर्ण गरेको तह) :	४७
४.३ अध्ययन गरेको विषय तथा क्षेत्र :	४८
४.४ समग्र शिक्षामा सिन्धुपाल्चोक	४९
४.५ विद्यालय, शिक्षक तथा विद्यार्थीहरूको विवरण	४९
४.६ स्वास्थ्य	५५
खण्ड ५ : उद्योग, व्यापार र वाणिज्य	६८
५.१ घरेलु तथा साना उद्योगको अवस्था	६८
५.३ जिल्लाबाट निकासी हुने औद्योगिक तथा अन्य उत्पादनहरू	६९
५.४ लघु, घरेलु तथा साना उद्योगको विवरण	७१
५.५ जिल्लामा संचालित क्रसर उद्योगहरू	७४
खण्ड ६ : कृषि, पशुपालन तथा रोजगारीको अवस्था	७५
६.१ जिल्लामा कृषि विकासको स्थिति	७५
६.२ कृषि क्षेत्रको विकासको लागि भएका विगतका उपलब्धीहरू	७६
६.३ वाली चक्र (Cropping Pattern)	७६
६.४ सिंचित जग्गाको क्षेत्रफल	७८
६.५ पशुपक्षि विकास	८३
खण्ड ७ : वन तथा भू-संरक्षण र वातावरण	८८
७.१ वन क्षेत्रको स्थिति	८८
७.२ स्थानीय तह बमोजिमको वन क्षेत्रको विवरण	८८
७.३ वनका किसिमहरू	९०
७.४ सामुदायिक वन	९१
७.५ कबुलियती वन	९३
७.६ गैरकाष्ठ वन पैदावार	९५
७.७ जैविक विविधता सम्बन्धी विवरण	९५
७.८ राष्ट्रिय निकुञ्ज र संरक्षण क्षेत्र	९८
खण्ड ८ : पर्यटन	१०१
८.१ सिन्धुपाल्चोकको पर्यटन स्थितिको समिक्षा	१०१
८.२ जिल्लाका प्रमुख पर्यटनस्थलहरू	१०१
८.३ पर्यटन गतिविधिहरू	१०४
८.४ पर्यटन क्षेत्रको विद्यमान चुनौतिहरू	१०८
खण्ड ९ : उर्जा तथा विद्युत	१०९
९.१ जलश्रोत	१०९
९.२ लघु जलविद्युत, माईक्रोहाइड्रो तथा पेट्रिक सेट सम्बन्धी विवरण :	११०
खण्ड : १० यातायात, सुचना र सञ्चार	१११
१०.१ यातायात	१११
१०.२ जिल्लामा सडक तथा भोलुङ्गे पुलको अवस्था	१११
१०.४ सूचना तथा सञ्चार	११२
खण्ड ११ : वित्तीय तथा सहकारी संस्था विवरण	११६
११.१ बैङ्किङ सेवा	११६
११.२ डिभिजन सहकारी कार्यालय अन्तर्गत दर्ता भएका संघ संस्थाहरू (२०७४ असार मसान्तसम्म)	११७
खण्ड १२ : खेलकुद, मनोरञ्जन	११८
१२.१ खेलकुद	११८

१२.२ मनोरञ्जनस्थलहरू.....	११९
खण्ड १३ : शान्ति सुरक्षा, न्याय सेवा र मानव अधिकार.....	१२०
१३.१ सुरक्षात्मक सेवा.....	१२०
१३.२ देवानी र फौजदारी मुद्दाहरूको लगत, फछर्याँट र बाँकीको विवरण :.....	१२४
खण्ड १४ : प्रतिनिधि तथा प्रदेश र स्थानीय निर्वाचन परिणाम.....	१३०
१४.१ स्थानीय तह निर्वाचन २०७४ र सिन्धुपाल्चोक जिल्लाको प्राप्त नतिजा.....	१३०
१४.२ प्रतिनिधि सभा र प्रदेश सभा निर्वाचनमा प्रतिनिधित्व.....	१३३
१४.३ जिल्लास्तरीय कार्यालय तथा सम्पर्क नम्बर.....	१३५
खण्ड १५ : स्थानीय तहहरूको संक्षिप्त परिचय.....	१३९
खण्ड १६ : विकासका सम्भावना र चुनौतीहरू.....	१४३
१६.१ विकासका सम्भावना र चुनौतीहरू.....	१४३
अनुसूचिहरू.....	१४७
अनुसूची १ : स्थानीय तहको उमेर समुह अनुसारको जनसंख्या.....	१४८
अनुसूची २ : स्थानीय तहहरूको बडा अनुसार घरधुरी, कुल जनसंख्या, पुरुष र महिला.....	१५०
अनुसूची ३ : स्थानीय तह अनुसार जातजातिको जनसंख्या.....	१५२
अनुसूची ४ : स्थानीय तह अनुसार अपाङ्गता विवरण.....	१५४
अनुसूची ५ : स्थानीय तहमा एस.एल.सि. भन्दा माथिल्लो तह उत्तिर्ण गरेका व्यक्तिहरूले अध्ययन गरेको विषय क्षेत्र.....	१५४
अनुसूची ६ : विभिन्न वालीहरूको विगत ५ वर्षको क्षेत्रफल तथा उत्पादन स्थिति.....	१५५
अनुसूची ७ : प्रतिनिधि सभा तथा प्रदेश सभा सदस्य निर्वाचन २०७४, को समानुपातिक तर्फ जिल्लामा राजनीतिक दलहरूले प्राप्त गरेको मत.....	१५७
अनुसूची ८ : कृषि क्षेत्रको विकासको सोच तालिका.....	१५९
सन्दर्भ सामाग्रीहरू.....	१६४

तालिका सूची

तालिका १ : प्रतिनिधि सभा र प्रदेश सभा निर्वाचन क्षेत्रभित्रका गाउँपालिका तथा नगरपालिका एवं वडाहरू.....	१५
तालिका २ : जिल्लाको आधारभूत तथ्याङ्क.....	१५
तालिका ३ : सिन्धुपाल्चोक जिल्लाका ८ थुम र ती अन्तर्गत गर्ने गाउँपालिका तथा न.पा.....	१७
तालिका ४ : गाउँपालिका तथा न.पा.हरूको मतदान केन्द्र तथा मतदाता संख्या.....	१८
तालिका ५ : जिल्ला स्थित विभिन्न गुठीहरू.....	२१
तालिका ६ : जनसंख्या र जनघनत्व.....	२६
तालिका ७ : लिङ्गानुसार परिवारमूली (प्रतिशत), २०६८.....	२९
तालिका ८ : स्थानीय तहमा लिङ्गानुसार परिवारमूली (प्रतिशतमा), २०६८.....	२९
तालिका ९ : स्थानीय तहमा घरको स्वामित्वानुसार परिवार परिवार सङ्ख्या, २०६८.....	३०
तालिका १० : स्थानीय तहमा घरको बनौट अनुसार परिवार संख्या, २०६८.....	३१
तालिका ११ : स्थानीय तहमा घरको गारोको बनौट अनुसार परिवार संख्या, २०६८.....	३२
तालिका १२ : स्थानीय तहमा पिउनेपानीको मुख्य स्रोत अनुसार परिवार संख्या, २०६८.....	३३
तालिका १३ : जिल्लामा खाना पकाउन प्रयोग अनुसार परिवार संख्या, २०५८ र २०६८.....	३४
तालिका १४ : स्थानीय तहमा खाना पकाउन प्रयोग इन्धन अनुसार परिवार संख्या, २०६८.....	३४
तालिका १५ : जिल्लामा परिवारले बलि बाल्न अक्सर प्रयोग गरिने साधन, परिवार संख्या, २०५८ र २०६८.....	३५
तालिका १६ : स्थानीय तहमा अक्सर बलि बाल्न प्रयोग गरिने साधन अनुसार परिवार संख्या, २०६८.....	३५
तालिका १७ : स्थानीय तहमा परिवारले प्रयोग गर्ने शौचालयको सुविधा अनुसार परिवार संख्या, २०६८.....	३६
तालिका १८ : एकल उमेर अनुसार जिल्लाको जनसंख्या.....	३६
तालिका १९ : उमेर समूह अनुसार जिल्लाको जनसंख्या.....	३८
तालिका २० : जातजाति अनुसार जनसंख्या.....	३९
तालिका २१ : मातृभाषा अनुसार जिल्लाको जनसंख्या.....	४१
तालिका २२ : धर्म अनुसार जिल्लाको जनसंख्या.....	४२
तालिका २३ : स्थानीय तहमा धर्म अनुसार जनसंख्या (प्रतिशतमा).....	४२
तालिका २४ : अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको विवरण.....	४३
तालिका २५ : बालगृहमा बालबालिको विवरण.....	४४
तालिका २६ : जोखिममा परेका बालबालिकाको अवस्था.....	४५
तालिका २७ : विगत पाँच दशक (२०२८ देखि २०६८ सम्म)को साक्षरता स्थिति: (प्रतिशतमा).....	४६
तालिका २८ : स्थानीय तहहरूको साक्षरता विवरण.....	४७
तालिका २९ : ५ वा सो भन्दा बढी उमेरका जनसंख्याको शैक्षिक उपलब्धि (उत्तिर्ण गरेको तह).....	४८
तालिका ३० : एस.एल.सि. भन्दा माथिल्लो तह उत्तिर्ण गरेका व्यक्तिहरूले अध्ययन गरेको विषय क्षेत्र.....	४८
तालिका ३१ : सामुदायिक, संस्थागत विद्यालयहरू तथा विद्यार्थीको संख्या.....	५०
तालिका ३२ : स्थानीय तह अनुसार विद्यालय संख्या.....	५०
तालिका ३३ : फ्यास रिपोर्ट अनुसार शिक्षक विद्यार्थी अनुपात २०७३.....	५१
तालिका ३४ : फ्यास रिपोर्ट अनुसार विद्यार्थी विवरण २०७३.....	५१
तालिका ३५ : फ्यास रिपोर्ट अनुसार अन्य सूचकहरू.....	५२
तालिका ३६ : एस.एल.सी. परीक्षा, २०६५ देखि २०७१) सम्मको तुलनात्मक स्थिति.....	५४
तालिका ३७ : स्रोतकेन्द्रको विवरण.....	५४
तालिका ३८ : जिल्लामा रहेका क्याम्पस संख्या र संकाय विवरण.....	५५
तालिका ३९ : आधारभूत स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धी विवरण.....	५६
तालिका ४० : स्वास्थ्य संस्थाहरूको विवरण.....	५६
तालिका ४१ : मुख्य मुख्य स्वास्थ्य सुचकहरू.....	६०
तालिका ४२ : जिल्लामा संचालित एम्युलेन्स विवरण.....	६६

तालिका ४३ : घरेलु तथा साना उद्योग विकास समितिमा दर्ता भएका उद्योगहरू	६८
तालिका ४४ : बजारकेन्द्र, पूर्वाधारको अवस्था र सम्भाव्य उद्यमहरू	६८
तालिका ४५ : सिन्धुपाल्चोक जिल्लामा उत्पादन हुने निकासीजन्य तथा उद्योगजन्य कच्चा पदार्थहरू	६९
तालिका ४६ : परम्परागत सीप भएका समुदाय र सम्भाव्य उद्यमहरू	७०
तालिका ४७ : जिल्लामा संचालित लघु तथा घरेलु उद्योगको विवरण	७२
तालिका ४८ : जिल्लामा दुंगा खानी सञ्चालन गर्ने उद्यमीहरूको विवरण	७३
तालिका ४९ : जिल्लामा संचालित क्रसर उद्योगहरू	७४
तालिका ५० : जिल्लाको कृषि भौगोलिक विवरण	७६
तालिका ५१ : उत्पादन पकेट क्षेत्र तथा वाली पात्रो	७६
तालिका ५२ : पकेट कार्यक्रमको विवरण (सेवा केन्द्र अनुसार)	७७
तालिका ५३ : गाउँपालिका तथा नगरपालिका अन्तर्गत रहेका खेतीयोग्य जमिनको विवरण	७७
तालिका ५४ : जिल्लामा सिंचित जग्गाको क्षेत्रफल र सिंचाईको स्रोत	७८
तालिका ५५ : विभिन्न वालीहरूको क्षेत्रफल तथा उत्पादन स्थिति (आ.ब ०७३ /७४)	७८
तालिका ५६ : वार्षिक आधारभूत कृषि तथ्याङ्कहरू	७८
तालिका ५७ : वाली प्रणाली	८१
तालिका ५८ : वाली सघनता, सिंचित र अंसिंचितको स्थिति	८२
तालिका ५९ : वाली पात्रो (लगाउने समय तथा भित्रयाउने समय)	८२
तालिका ६० : आयात निर्यात हुने प्रमुख कृषि उपजहरू	८२
तालिका ६१ : खाद्यान्न बासलात (आ.ब.२०७३/७४)	८३
तालिका ६२ : जिल्लाको विगत छ वर्षको खाद्यान्न बासलात	८३
तालिका ६३ : पशु सेवा केन्द्रको विवरण :	८४
तालिका ६४ : पशुपक्ष तथ्याङ्क २०७३	८४
तालिका ६५ : पशुजन्य पदार्थ उत्पादन विवरण	८५
तालिका ६६ : पशुजन्य पदार्थको उत्पादन तथा खपतको अवस्था	८६
तालिका ६७ : कृषक समूहको विवरण	८६
तालिका ६८ : पशुपक्षी रोगको विवरण	८६
तालिका ६९ : पशु स्वास्थ्य सम्बन्धी सेवाको अवस्था	८६
तालिका ७० : भुईँघाँस उत्पादनको अवस्था	८७
तालिका ७१ : स्थानीय तह अनुसार वन क्षेत्रफल र प्रतिशत	८९
तालिका ७२ : वन किसिम अनुसार क्षेत्रफल र प्रतिशत	९०
तालिका ७३ : स्थानीय तह अनुसार सामुदायिक वनको संख्या, क्षेत्रफल र संलग्न घरधुरी	९२
तालिका ७४ : स्थानीय तह अनुसार कवुलियती वनको संख्या र क्षेत्रफल	९४
तालिका ७५ : जिल्लामा पाईने प्रमुख वन्यजन्तु	९६
तालिका ७६ : वन पैदवारमा आधारित लघु उद्यम विकास कार्यक्रमको सहयोगमा स्थापना भएका लघु उद्योगहरू	९६
तालिका ७७ : जिल्ला बाहिर निकासी हुने जडिवुटीहरू र निकासी कर	९७
तालिका ७८ : जिल्लाको उपजलाधार क्षेत्र प्राथमिकीकरण	९९
तालिका ७९ : पर्यटकीय सेवा तथा वस्तुहरू, होमस्टे, पदमार्ग, धार्मिक तथा ऐतिहासिक स्थलहरू, प्राकृतिक सम्पदा तथा प्राकृतिक पर्यटकीय	१०७
तालिका ८० : विद्युत सम्बन्धि सक्षिप्त विवरण	१०९
तालिका ८१ : जिल्लामा विद्युत उत्पादन सम्बन्धि सक्षिप्त विवरण	१०९
तालिका ८२ : जिल्लामा संचालनमा रहेका विद्युत परियोजनाहरू	११०
तालिका ८३ : अन्य उर्जाका विवरणहरू	११०
तालिका ८४ : रणनीतिक हिसावले महत्वपूर्ण सडक	१११
तालिका ८५ : हुलाक सेवाको विवरण	११३
तालिका ८६ : जिल्लामा दर्ता भई प्रकाशन हुदै आएका पत्रपत्रिकाहरू	११३
तालिका ८७ : सिन्धुपाल्चोकमा रहेका विभिन्न एफ.एम.रेडियो स्टेशनहरूको विवरण	११४

तालिका ८८ : नेपाल पत्रकार महासंघ सिन्धुपाल्चोकका सभापति तथा अध्यक्षहरू.....	११५
तालिका ८९ : जिल्लामा संचालित केवल नेटवर्कहरू.....	११५
तालिका ९० : जिल्लामा रहेका बैंकहरूको विवरण.....	११६
तालिका ९१: डिभिजन सहकारी कार्यालय अन्तर्गत दर्ता भएका सहकारी संस्थाहरूको संख्या.....	११७
तालिका ९२ : जिल्ला स्थित कृषिशिल विभिन्न खेलकुद समितिहरूको विवरण.....	११८
तालिका ९३: मुख्य मुख्य खेल मैदानहरू.....	११८
तालिका ९४ : जिल्लाका प्रमुख मनोरञ्जन स्थलहरू.....	११९
तालिका ९५ : सामाजिक सुरक्षाको लागि संस्थागत व्यवस्था सम्बन्धी विवरण.....	१२०
तालिका १२४ : जिल्ला स्थित क्रियाशिल प्रहरी युनिटहरू.....	१२१
तालिका ९६ : जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा दर्ता भएका तथा फछ्यौट भएका मुद्दाहरूको विवरणहरू.....	१२२
तालिका ९७ : नागरिकता तथा राहदानी वितरणको विवरण (विगत तीन आ.व.को).....	१२४
तालिका ९८ : जिल्ला अदालतहरूमा परेका विभिन्न मुद्दाहरूको लगत, फर्यौट र बाँकीको विवरण.....	१२५
तालिका ९९ : जिल्ला अदालतमा रहेका लगत मुद्दाको विषयगत वर्गीकरण.....	१२५
तालिका १०१ : जिल्ला अदालतमा रहेका लगत मुद्दाको विषयगत वर्गीकरण.....	१२६
तालिका १०२ : स्थानीयतहमा राजनैतिक दल अनुसार निर्वाचित जनप्रतिनिधीहरूको संख्या.....	१३०
तालिका १०३: स्थानीय तहमा राजनीतिक दलले पाएको सीट संख्या.....	१३१
तालिका १०४: प्रतिनिधि तथा प्रदेश सभा सदस्य निर्वाचन २०७४ मा प्रहिलो हुने निर्वाचित हुनेतर्फको निर्वाचन परिणाम.....	१३३
तालिका १०५ : कार्यालय प्रमुखहरूको नामावली, तथा फोन नम्बरहरू :.....	१३५
तालिका १०६ : जिल्लामा क्रियाशिल राजनैतिक दल, प्रमुख तथा सम्पर्क नं.....	१३७

खण्ड १ : जिल्लाको संक्षिप्त परिचय

१.१ भौगोलिक अवस्थिति

नेपाल राष्ट्रको कुल क्षेत्रफल मध्ये १.७३% भू-भाग ओगटेको सिन्धुपाल्चोक जिल्ला प्रदेश नं. ३ का १३ वटा जिल्लाहरू मध्ये क्षेत्रफलका दृष्टिले सबैभन्दा ठूलो जिल्ला हो । यस जिल्लाको क्षेत्रफल २५४२ वर्ग कि.मि. रहेको छ । यो जिल्ला विश्व मानचित्रमा २७°२७' देखि २८°१३' उत्तरी अक्षांश र ८५°२७' देखि ८६°०६' पूर्वी देशान्तरसम्म फैलिएर रहेको छ । यो जिल्ला पूर्वमा मित्रराष्ट्र चीनको स्वशासित क्षेत्र तिब्बत र दोलखा जिल्ला, दक्षिणमा काभ्रेपलाञ्चोक र रामेछाप जिल्ला, पश्चिममा काठमाडौं र नुवाकोट जिल्लासँग जोडिएको छ भने उत्तरतर्फ रसुवा जिल्ला र चीनको स्वशासित क्षेत्र तिब्बतसँग जोडिएको छ । सदरमुकाम चौतारा समुद्री सतहबाट १४१८ मिटरको उचाईमा अवस्थित छ । जिल्लाको पूर्व पश्चिम औसत चौडाई ४९.३८ कि.मि. र उत्तर दक्षिण औसत लम्बाई ५३.०६ कि.मि. रहेको छ ।

सिन्धुपाल्चोक जिल्ला प्राकृतिक सम्पदा र सुन्दरताका दृष्टिले राष्ट्रको उत्कृष्ट जिल्लाहरूको दाँजोमा आउँदछ । यस जिल्लाका प्रमुख प्राकृतिक सम्पदाहरूमा जलश्रोत, जङ्गल र हिमाली टाकुराहरू प्रमुख हुन् । तातोपानी धारा, बञ्जीजम्प स्थल र हेलम्बु लगायतका सु-विख्यात पर्यटकीय स्थलहरू, कला, साहित्य र संस्कृतिले जिल्लाको पहिचानलाई देश भित्र र बाहिर समेत स्थापित गरेको छ । जिल्लाको उत्तरमा रहेको प्रमुख भन्सार विन्दु तातोपानी यसै जिल्लामा पर्दछ । कोदारी लोकमार्ग चीनसँगको व्यापारका लागि देशकै प्रमुख पारवहन मार्ग हो भने जिल्लाका निम्ति गौरव गर्ने विषय बनेको छ ।

जिल्लाको कुल भू-भाग मध्ये लामटाङ राष्ट्रिय निकुञ्ज र गौरीशंकर संरक्षण क्षेत्रले करिब एक चौथाई भूभाग ओगटेको छ । शिवपुरी राष्ट्रिय निकुञ्जको सानो क्षेत्र समेत यस जिल्लामा पर्दछ । लाङपोध्याङ (२३,२३८ फिट) जिल्लाकै सबभन्दा अग्लो टाकुरा हो भने साँगाचोक गा.वि.स. स्थित माभीगाउँ र बन्दीटार आसपास इन्द्रवति नदीतट सबभन्दा होचो (२,४५० फिट) भूसतह रहेको छ । भोटेकोशी, सुनकोशी, इन्द्रावती, बलेफी, मेलम्ची, सिन्धुखोला, हाँडीखोला, भ्याँडीखोला, महादेवखोला आदि यहाँका प्रमुख नदीनाला तथा खोलाहरू हुन् ।

१.२ जिल्लाको नामाकरण र ऐतिहासिक चिनारी

नामाकरण

वि.सं. २०१८ सालको प्रशासनिक विभाजन पूर्व यस जिल्लाका भू-भागहरू पूर्व १ नं. क्षेत्र अन्तरगत पर्दथ्यो । पूर्व १ नं. अन्तरगत हालका सिन्धुपाल्चोक र काभ्रेपलान्चोक जिल्ला पर्दथे । इतिहास अनुसार पूर्व १ नं. क्षेत्रका २८ मौजाहरू रहेका थिए जसको सदरमुकाम चौतारा रहेको थियो । सिन्धुपाल्चोक जिल्लामा रहेको “सिन्धु” र “पाल्चोक” हालका दुई वटा गाउँ विकास समितिहरू (सिन्धुकोट र पाल्चोक) अर्थात

विगतमा थुमको रूपमा रहेको स्थानको नामलाई मिलाएर जिल्लाको नामाकरण सिन्धुपाल्चोक भएको हो भन्ने भनाई रही आएको छ । धार्मिक महत्व समेत बोकेको पाल्चोक थुममा पाल्चोक भगवतीमाई रहेकोले हाल उक्त स्थान धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थलको रूपमा समेत चर्चित रहेको पाइन्छ ।

“सिन्धु” नेपालको प्राचिन इतिहासमा कान्तिपुरबाट अलग राज्यको प्रशासनिक केन्द्रको नामबाट समेत परिचित छ । नेपाल र तिब्बत बीच व्यापारिक मार्गको रूपमा समेत सिन्धुले महत्व राख्दछ । लिच्छवी सम्राट अंशुवर्माकी छोरी भृकृटीको विवाह पश्चात तिब्बत जाने क्रममा यही मार्ग हुँदै गएको भन्ने भनाई रहेको छ ।

यस जिल्लाको सदरमुकाम चौताराको नामाकरण सम्बन्धमा प्रचलित तथ्य, प्रमाण र पूर्वजहरूको भनाई अनुसार राजधानी आसपासबाट मानिसहरू चीनको भोटतर्फ नुन लिन जाने बखत भारी बिसाई थकाई माने र रात परेमा सोही चौतारीमा बास बस्ने भएकोले यस जिल्लाको सदरमुकामको नाम चौतारा रहन गएको हो भन्ने भनाई रहेको छ ।

१.३ नयाँ संरचना अनुसारका गाउँपालिका तथा नगरपालिका

वि.सं. २०७३ फाल्गुण २७ सम्म यस जिल्लामा २ नगरपालिकाहरू र ६७ गाविसहरू रहेका थिए । तत्पश्चात् नयाँ संरचना अनुसार वि.सं २०७३ फाल्गुण २७ गते नेपाल सरकारले राजपत्रमा प्रकाशित गरी यस जिल्लालाई १२ वटा नयाँ स्थानीय तहमा विभाजन गरेको छ, सो सम्बन्धी विवरण तल उल्लेख गरिएको छ ।

गाउँपालिका, नगरपालिका तथा विशेष, संरक्षित वा स्वायत्त क्षेत्रको संख्या तथा सिमाना निर्धारण आयोगले बागमती अञ्चल, काभ्रेपलान्चोक जिल्लाका लागि तोकेको सिमा ११-१५ को अधिनमा रही आयोगको स्थानीय तहको पुनर्संरचना सम्बन्धि कार्यविधि र त्यसको थप संसोधन सहित स्थानीय विकास अधिकारीको अध्यक्षतामा स्थानीय तह पुनर्संरचना प्राविधिक सहयोग समिति गठन गरी उक्त समितिलाई जिल्लाको नयाँ स्थानीय तहको संख्या र सिमाना निर्धारण गर्ने जिम्मेवारी दिएको थियो । सो अनुसार यस जिल्लाका राजनीतिक दलहरू, पत्रकार, नागरिक समाज, सम्बन्धित सरोकारवाला स्थानीय जनताहरूको बहुपक्षीय अन्तरक्रिया, छलफल र परामर्शहरू गरी सम्मानित आयोगको स्थानीय तह पुनर्संरचना सम्बन्धि कार्यविधिको अधिकतम परिपालना र तोकिएको संख्या सिमा ननाघ्ने गरी अधिकतम राजनीतिक सहमतिका आधारलाई पनि दृष्टिगत गरी उक्त समितिले आयोगको कार्यविधिमा भएका मापदण्ड र जिल्लास्तर र स्थानीयस्तरका परामर्शहरूको आधारमा १२ वटा नयाँ स्थानीय तह (९वटा गाउँपालिका तथा ३ वटा नगरपालिका)को सिमाना सहित प्रतिवेदन तयार गरी आयोगमा पेश गरेको थियो ।

जिल्लाको भूगोल, जनसांख्यिक वितरण, भौतिक पूर्वाधारको अवस्था, प्राकृतिक श्रोत र साधनहरूको उपलब्धता र पहुँच आदिका कारण केहि इकाईहरूले आयोगको मापदण्डलाई पूर्णरूपमा सम्बोधन गर्न सकेको थिएन । जिल्लाको प्रस्तावित गाउँपालिका र नगरपालिका, तिनका केन्द्रहरू र वडाहरूको विभाजन सहितको प्रतिवेदन आयोगमा पेश भएकोमा समितिले सिफारीश गरे अनुरूप नै नेपाल सरकारको २०७३ फाल्गुण २७ गते प्रकाशित राजपत्रमा उल्लेख भए अनुसार यस सिन्धुपाल्चोक जिल्लामा देहायका गाउँपालिका तथा नगरपालिका कायम भएको छ ।

१. नगरपालिकाको नाम : चौतारा साँगाचोकगढी नगरपालिका

समावेश भएका साविक गा.वि.स. र न.पा.हरु : चौतारा न.पा., स्याउले, बतासे, ईखु, कदमबास, साँगाचोक र ठूलो सिरुवारी गा.वि.स.

जनसंख्या : ४६५०१

क्षेत्रफल : १६५.२५ वर्ग कि.मि.

केन्द्र : साविक चौतारा नगरपालिका कार्यालय

वडा संख्या : १४

सिमाना :

पूर्व : सुनकोशी र बलेफी गा.पा.

पश्चिम : इन्द्रावती गा.पा.

उत्तर : जुगल गा.पा.

दक्षिण : काभ्रेपलाञ्चोक जिल्ला

वडा विभाजन

वडा नं	समावेश भएका साविक गा.वि.स. र न.पा.हरु	साविक वडा नं	कैफियत
१	स्याउले	१-९	
२	बतासे	१-५	
३	बतासे	६-९	
४	चौतारा	५,६	
५	चौतारा	३,४,७	
६	चौतारा	१,२	
७	चौतारा	८,९	
८	ईखु	१-९	
९	कदमबास	१-९	
१०	साँगाचोक	१,२,७	
११	साँगाचोक	५,८,९	
१२	साँगाचोक	३,४,६	
१३	ठूलोसिरुवारी	१-६	
१४	ठूलोसिरुवारी	७-९	

२. नगरपालिकाको नाम : बाह्रविसे नगरपालिका

समावेश भएका साविक गा.वि.स. र न.पा.हरु : घोरथली(१-४), कर्थली, बाह्रविसे, गाती, घुम्थाङ, मानेश्वरा र राम्चे गा.वि.स.

जनसंख्या : २६७००

क्षेत्रफल : ९६.७३ वर्ग कि.मि.

केन्द्र : साविक बाह्रविसे गा.वि.स.को कार्यालय

वडा संख्या : ९

सिमाना :

पूर्व : भोटेकोशी गा.पा. र दोलखा जिल्ला

पश्चिम : बलेफी र जुगल गा.पा.

उत्तर : भोटेकोशी गा.पा.

दक्षिण : त्रिपुरासुन्दरी र बलेफी गा.पा.

वडा विभाजन

वडा नं	समावेश भएका साविक गा.वि.स. र न.पा.हरु	साविक वडा नं	कैफियत
१	घोरथली	१-४	
२	कर्थली	१-९	
३	बाह्रविसे	१-४	
४	बाह्रविसे	५-९	
५	गाती	१-५	
६	गाती	६-९	
७	घुम्थाङ	१-९	
८	मानेश्वरा	१-९	
९	राम्चे	१-९	

३. नगरपालिकाको नाम : मेलम्ची नगरपालिका

समावेश भएका साविक गा.वि.स. र न.पा.हरु : मेलम्ची न.पा., भोटेचौर, हैवुड, थकनी र दुवाचौर गा.वि.स.

जनसंख्या : ४५,३४३

क्षेत्रफल : १५८.१७ वर्ग कि.मि.

केन्द्र : साविक मेलम्ची नगरपालिका कार्यालय

वडा संख्या : १३

सिमाना :

पूर्व : इन्द्रावती र पाँचपोखरी थाडपाल गा.पा.

पश्चिम : काठमाडौं र नुवाकोट जिल्ला

उत्तर : पाँचपोखरी थाडपाल र हेलम्बु गा.पा.

दक्षिण : काभ्रेपलाञ्चोक र काठमाडौं जिल्ला

वडा विभाजन

वडा नं	समावेश भएका साविक गा.वि.स. र न.पा.हरु	साविक वडा नं.	कैफियत
१	भोटेचौर	१-४	
२	भोटेचौर	५-९	
३	हैवुड	१-९	
४	थकनी	१-९	
५	मेलम्ची	३, ४	
६	मेलम्ची	१, २	
७	दुवाचौर	१-६	
८	दुवाचौर	७-९	
९	मेलम्ची	१४-१५	
१०	मेलम्ची	१२, १३	
११	मेलम्ची	५-७	
१२	मेलम्ची	८, ९	
१३	मेलम्ची	१०, ११	

४. गाउँपालिकाको नाम : इन्द्रावती गाउँपालिका

समावेश भएका साविक गा.वि.स. र न.पा.हरु : सिम्पालकाभ्रे, कुन्चोक, नवलपुर, बडेगाउँ, सिपापोखरे, भोटसिपा र भिमटार गा.वि.स.

जनसंख्या : २८५१७

क्षेत्रफल : १०५.०९ वर्ग कि.मि.

केन्द्र : साविक नवलपुर गा.वि.स.को कार्यालय

वडा संख्या : १२

सिमाना :

पूर्व : चौतारा साङ्गाचोक गढी न.पा. र जुगल गा.पा.

पश्चिम : मेलम्ची न.पा.

उत्तर : पाँचपोखरी थाङपाल र जुगल गा.पा.

दक्षिण : काभ्रेपलाञ्चोक जिल्ला

वडा विभाजन

वडा नं	समावेश भएका साविक गा.वि.स. र न.पा.हरु	साविक वडा नं	कैफियत
१	सिम्पालकाभ्रे	१-९	
२	कुन्चोक	१-४	
३	कुन्चोक	५-९	
४	नवलपुर	१-९	
५	वाँडेगाउँ	४,६-९	
६	वाँडेगाउँ	१-३,५	
७	सिपापोखरे	१,४-८	
८	सिपापोखरे	२,३,९	
९	भोटसिपा	१-४	
१०	भोटसिपा	५-९	
११	भिमटार	१,९	
१२	भिमटार	२-८	

५. गाउँपालिकाको नाम : जुगल गाउँपालिका

समावेश भएका साविक गा.वि.स. र न.पा.हरु : सेलाङ, गोल्चे, गुम्बा, बराम्ची, हगाम र पाङताङ गा.वि.स.

जनसंख्या : १९२३१

क्षेत्रफल : २७३.६२ वर्ग कि.मि.

केन्द्र : साविक बराम्ची गा.वि.स.को कार्यालय

वडा संख्या : ७

सिमाना :

पूर्व : बाह्रविसे न.पा., भोटेकोशी गा.पा. र चीन पश्चिम : पाँचपोखरी थाङपाल र ईन्द्रावती गा.पा.

उत्तर : रसुवा जिल्ला र चीन

दक्षिण : चौतारा साँगाचोकगढी न.पा. र बलेफी गा.पा.

वडा विभाजन

वडा नं.	समावेश भएका साविक गा.वि.स. र न.पा.हरु	साविक वडा नं.	कैफियत
१	सेलाङ	१-९	
२	गोल्चे	१-९	
३	गुम्बा	१-९	
४	पाङताङ	१-९	
५	बराम्ची	१-९	
६	हगाम	१-५	
७	हगाम	६-९	

६. गाउँपालिकाको नाम : पाँचपोखरी थाङपाल गाउँपालिका

समावेश भएका साविक गा.वि.स. र न.पा.हरु : बाँसखर्क, बरुवा, भोताङ, थाङपालकोट, गुन्सा,

थाङपालधाप, भोटेनाम्लाङ र लागर्चे गा.वि.स.

जनसंख्या : २०८६०

क्षेत्रफल : १८७.२९ वर्ग कि.मि.

केन्द्र : साविक थाङपालधाप गा.वि.स.को कार्यालय

वडा संख्या : ८

सिमाना :

पूर्व : जुगल गा.पा.

पश्चिम :हेलम्बु गा.पा.

उत्तर : रसुवा जिल्ला

दक्षिण : मेलम्ची न.पा. र ईन्द्रवती गा.पा.

वडा विभाजन

वडा नं	समावेश भएका साविक गा.वि.स. र न.पा.हरु	साविक वडा नं	कैफियत
१	बाँसखर्क	१-९	
२	बरुवा	१-९	
३	भोताङ	१-९	
४	थाङपालकोट	१-९	
५	गुन्सा	१-९	
६	थाङपालधाप	१-९	
७	भोटेनाम्लाङ	१-९	
८	लागर्चे	१-९	

७. गाउँपालिकाको नाम : बलेफी गाउँपालिका

समावेश भएका साविक गा.वि.स. र न.पा.हरु : जलविरे, फुल्पिडकोट, फुल्पिडडाँडा र मांखा गा.वि.स.

जनसंख्या : १८९०९

क्षेत्रफल : ६१.६० वर्ग कि.मि.

केन्द्र : साविक फुल्पिडडाँडा गा.वि.स.को कार्यालय

वडा संख्या : ८

सिमाना :

पूर्व : बाह्रबिसे न.पा., जुगल र त्रिपुरासुन्दरी गा.पा.

पश्चिम : चौतारा साँगाचोकगढी न.पा.

उत्तर : जुगल गा.पा.

दक्षिण : सुनकोशी गा.पा.

वडा विभाजन

वडा नं.	समावेश भएका साविक गा.वि.स. र न.पा.हरु	साविक वडा नं.	कैफियत
१	जलविरे	१-९	
२	फुल्पिडकोट	१-४	
३	फुल्पिडकोट	५-९	
४	फुल्पिडडाँडा	१-४, ८	
५	फुल्पिडडाँडा	५-७, ९	
६	मांखा	७-९	
७	मांखा	३-६	
८	मांखा	१-२	

द. गाउँपालिकाको नाम : भोटेकोशी गाउँपालिका

समावेश भएका साविक गा.वि.स.र न.पा.हरु : तातोपानी, लिस्तीकोट, फुल्पिङकट्टी र मारमिङ गा.वि.स.

जनसंख्या : १७१५६

क्षेत्रफल : २७८.३१ वर्ग कि.मि.

केन्द्र : साविक फुल्पिङकट्टी गा.वि.स.को कार्यालय

वडा संख्या : ५

सिमाना :

पूर्व : दोलखा जिल्ला र चीन

पश्चिम : बाह्रविसे न.पा. र जुगल गा.पा.

उत्तर : चीन

दक्षिण : बाह्रविसे न.पा.

वडा विभाजन

वडा नं	समावेश भएका साविक गा.वि.स.र न.पा.हरु	साविक वडा नं	कैफियत
१	लिस्तीकोट	१-९	
२	तातोपानी	१-४	
३	तातोपानी	५-९	
४	फुल्पिङकट्टी	१-९	
५	मारमिङ	१-९	

९. गाउँपालिकाको नाम : लिसंखु पाखर गाउँपालिका

समावेश भएका साविक गा.वि.स. र न.पा.हरु : ठूलो धादिङ, अत्तरपुर, लिसंखु, जेठाल, पेटकु र ठुलोपाखर गा.वि.स.

जनसंख्या : १५१५५

क्षेत्रफल : ९८.६१ वर्ग कि.मि.

केन्द्र : साविक अत्तरपुर गा.वि.स.को कार्यालय

वडा संख्या : ७

सिमाना :

पूर्व : दोलखा जिल्ला

पश्चिम : सुनकोशी गा.पा. र काभ्रेपलाञ्चोक जिल्ला

उत्तर : त्रिपुरासुन्दरी र सुनकोशी गा.पा.

दक्षिण : रामेछाप र काभ्रेपलाञ्चोक जिल्ला

वडा विभाजन

वडा नं.	समावेश भएका साविक गा.वि.स. र न.पा.हरु	साविक वडा नं.	कैफियत
१	ठूलो धादिङ	१-९	
२	लिसंखु	१-५, ७	
३	लिसंखु	६, ८, ९	
४	अत्तरपुर	१-९	
५	जेठाल	१-९	
६	पेटकु	१-९	
७	ठूलो पाखर	१-९	

१०. गाउँपालिकाको नाम : सुनकोशी गाउँपालिका

समावेश भएका साविक गा.वि.स. र न.पा. हरु : ठोकर्पा, कालिका, थुम्पाखर, सुनखानी, यमुनाडाँडा र पांग्रेटार गा.वि.स.

जनसंख्या : १६७९३

क्षेत्रफल : ७२.८४ वर्ग कि.मि.

केन्द्र : साविक पाङ्ग्रेटार गा.वि.स.को कार्यालय

वडा संख्या : ७

सिमाना :

पूर्व : लिसंखुपाखर र त्रिपुरासुन्दरी गा.पा.

पश्चिम : चौतारा साँगाचोकगढी न.पा.

उत्तर : बलेफी गा.पा.

दक्षिण : लिसंखुपाखर गा.पा. र काभ्रेपलाञ्चोक जिल्ला

वडा विभाजन

वडा नं	समावेश भएका साविक गाविस र नपाहरु	साविक वडा नं	कैफियत
१	ठोकर्पा	१-४	
२	ठोकर्पा	५-९	
३	कालिका	१-९	
४	यमुनाडाँडा	१-९	
५	सुनखानी	१-९	
६	थुम्पाखर	१-९	
७	पांग्रेटार	१-९	

११. गाउँपालिकाको नाम : हेलम्बु गाउँपालिका

समावेश भएका साविक गा.वि.स. र न.पा.हरु : हेलम्बु, किउल, पाल्चोक, ईचोक र महाँकाल गा.वि.स.

जनसंख्या : १७६७१

क्षेत्रफल : २८७.२६ वर्ग कि.मि.

केन्द्र : साविक किउल गा.वि.स.को कार्यालय

वडा संख्या : ७

सिमाना :

पूर्व : पाँचपोखरी थाडपाल गा.पा.

पश्चिम : नुवाकोट र रसुवा जिल्ला

उत्तर : पाँचपोखरी थाडपाल गा.पा. र रसुवा जिल्ला

दक्षिण : मेलम्ची न.पा.

वडा विभाजन

वडा नं	समावेश भएका साविक गा.वि.स. र न.पा.हरु	साविक वडा नं	कैफियत
१	हेलम्बु	१-९	
२	किउल	१-९	
३	पाल्चोक	१-९	
४	महाँकाल	१,२,८,९	
५	महाँकाल	३-७	
६	ईचोक	१-५	
७	ईचोक	६-९	

१२. गाउँपालिकाको नाम : त्रिपुरासुन्दरी गाउँपालिका

समावेश भएका साविक गा.वि.स. र न.पा.हरु : घोरथली(५-९), धुस्कृन, पिस्कर र टेकनपुर गा.वि.स.

जनसंख्या : १५०६५

क्षेत्रफल : ९४.२८ वर्ग कि.मि.

केन्द्र : साविक पिस्कर गा.वि.स.को कार्यालय

वडा संख्या : ६

सिमाना :

पूर्व : दोलखा जिल्ला

पश्चिम : बलेफी र सुनकोशी गा.पा.

उत्तर : बाह्रबिसे न.पा.

दक्षिण : लिसखु र सुनकोशी गा.पा.

वडा विभाजन

वडा नं.	समावेश भएका साविक गाविस र नपाहरु	साविक वडा नं.	कैफियत
१	घोरथली	५-९	
२	चोटकी	१-९	
३	धुस्कृन	१-९	
४	पिस्कर	१-९	
५	तौथली	१-९	
६	टेकनपुर	१-९	

स्रोत : पुनसंरचना सम्बन्धी राजपत्र २०७३ फाल्गुण २७

१.४ प्रतिनिधि सभा तथा प्रदेश सभा निर्वाचन क्षेत्रमा रहेका स्थानीय तहहरू

प्रतिनिधि सभा तथा प्रदेश सभा निर्वाचन क्षेत्र निर्धारण आयोगले मिति २०७४ साल भाद्र १४ गते नेपाल सरकारलाई बुझाएको प्रतिवेदन अनुसार यस जिल्लालाई २ वटा प्रतिनिधि सभा निर्वाचन क्षेत्र र ४ वटा प्रदेश सभा निर्वाचन क्षेत्र कायम गरेका छन्, जस अनुसार प्रतिनिधि सभा तथा प्रदेश सभा निर्वाचन क्षेत्रमा रहेका स्थानीय तहहरू देहाय अनुसार छन् ।

तालिका १ : प्रतिनिधि सभा र प्रदेश सभा निर्वाचन क्षेत्रभित्रका गाउँपालिका तथा नगरपालिका एवं वडाहरू

क्र.सं.	प्रतिनिधि सभा निर्वाचन क्षेत्र नं.	प्रतिनिधि सभा निर्वाचन क्षेत्रमा रहने स्थानीय तहहरू	प्रदेश सभा निर्वाचन क्षेत्र नं.	प्रदेश सभा निर्वाचन क्षेत्रमा रहने स्थानीय तहहरू
१	१ (एक)	क) त्रिपुरासुन्दरी गाउँपालिका ख) लिसंखु पाखर गाउँपालिका ग) सुनकोशी गाउँपालिका घ) बाह्रविसे नगरपालिका ङ) भोटकोशी गाउँपालिका	१ (एक)	क) त्रिपुरासुन्दरी गाउँपालिका ख) लिसंखु पाखर गाउँपालिका ग) बाह्रविसे नगरपालिका घ) भोटकोशी गाउँपालिका
		च) जुगल गाउँपालिका छ) बलेफी गाउँपालिका ज) चौतारा साँगाचोकगढी न.पा. वडा नं. २,३,४,९,१०	२ (दुई)	क) सुनकोशी गाउँपालिका ख) जुगल गाउँपालिका ग) बलेफी गाउँपालिका घ) चौतारा साँगाचोकगढी न.पा. वडा नं. २,३,४,९,१०
२	२ (दुई)	क) पाँचपोखरी थाडपाल गाउँपालिका ख) हेलम्बु गाउँपालिका ग) मेलम्ची नगरपालिका घ) ईन्द्रावती गाउँपालिका ङ) चौतारा साँगाचोकगढी न.पा. वडा नं. १,५,६,७,८,११,१२,१३ र १४	१ (एक)	क) ईन्द्रावती गाउँपालिका ख) चौतारा साँगाचोकगढी न.पा. वडा नं. (१,५,६,७, ८,११,१२,१३ र १४) ग) मेलम्ची न.पा. वडा नं. ९, १० र १३
			२ (दुई)	क) मेलम्ची न.पा. वडा नं. १,२,३,४,५,६,७,८,११ र १२ ख) पाँचपोखरी थाडपाल गाउँपालिका ग) हेलम्बु गाउँपालिका

तालिका २ : जिल्लाको आधारभूत तथ्याङ्क

क्र.सं.	विवरण	मान
१	अवस्थिति	
	अक्षांश	२७° २७' उत्तरदेखि २८° १३' उत्तरसम्म
	देशान्तर	८५° २७' पूर्वदेखि ८६° ०६' पूर्वसम्म

क्र.सं.	विवरण	मान
२	क्षेत्रफल	
	कुल क्षेत्रफल	२५४२ वर्ग कि.मि.
	नेपाल राष्ट्रको कुल भु भागको	१.७३ प्रतिशत
३	विकास क्षेत्र	मध्यमाञ्चल
४	अञ्चल	बाग्मती
५	जिल्ला	सिन्धुपाल्चोक
६	सदरमुकाम	चौतारा (१४१८ मि. उचाई)
७	प्रतिनिधि सभा निर्वाचन क्षेत्र	२
८	प्रदेश सभा निर्वाचन क्षेत्र	४
९	गाउँपालिका संख्या	९
१०	नगरपालिका संख्या	३
११	जिल्लाको सीमाना	
	पूर्व	दोलखा जिल्ला र चीनको स्वशासित क्षेत्र तिब्बतको न्याल्याम जिल्ला
	पश्चिम	नुवाकोट र रसुवा जिल्ला
	उत्तर	रसुवा जिल्ला र चीनको स्वशासित क्षेत्र तिब्बत
	दक्षिण	काभ्रेपलाञ्चोक, काठमाडौं र रामेछाप जिल्लाहरू
	औषत लम्वाई	लगभग ५३.०६ कि.मि. (उत्तर दक्षिण)
	औषत चौडाई	लगभग ४९.३८ कि.मि. (पूर्व पश्चिम)
	उचाई	समुद्री सतहदेखी करिब २४५० फिट (साँगाचोक वनदेउटार आसपास इन्द्रावती नदी तट) देखि २३,२३८ फिट (लोडपोघ्याङ) सम्म
११	कूल जनसंख्या (राष्ट्रिय जनगणना २०६८)	२८७,७९८
	कूल परिवार संख्या	६६,६८८
	क) पुरुष परिवार मुली हुने संख्या	५०,६५१
	ख) महिला परिवार मुली हुने संख्या	१६,०३७
	जनघनत्व	११३
	औषत व्यक्ति प्रति परिवार	४.३
	बार्षिक जनसंख्या बृद्धि दर	- ०.६१
	शहरी जनसंख्या	१५,६०६
	ग्रामीण जनसंख्या	२,७२,१९२
	महिला पुरुष अनुपात	९२.५८
	जम्मा निर्भरता दर	६८.०९
	(क) बालक (० देखि १४ वर्ष) निर्भरता दर	५१.८४

क्र.सं.	विवरण	मान
	(ख) वृद्धवृद्धा (६०वर्ष भन्दा माथि) निर्भरता दर	१६.२४
	साक्षरता दर (५ वर्ष वा सो भन्दा माथि), प्रतिशतमा	५९.५९
	(क) पुरुष	६७.९७
	(ख) महिला	५१.८८
	महिलाको सरदर विवाह गर्ने उमेर	२१.०
	पुरुषको सरदर विवाह गर्ने उमेर	२३.१
	अपाङ्गको जनसंख्या	६,६०८
	ठूला उद्योगको जम्मा संख्या	१४ वटा
	ठूला उद्योगमा रोजगारी संख्या	३३२ जना
	भू-उपयोग वर्ग कि.मि. मा	
	वन जङ्गलले ढाकेको क्षेत्र	७७५.६७ (३०.५१%)
	कृषि योग्य जमिन	७३७.१० (२९.००%)
	चरण क्षेत्र	११८.२३ (४.६५%)
	हिमाली क्षेत्र (हिउले ढाकिएको क्षेत्र)	४७ (१.८५%)
	भाडीले ढाकिएको क्षेत्र	३२२.५३ (१२.६९%)
	पहिरोले ओगटेको क्षेत्र	२.६२ (०.१%)
	बलौटे क्षेत्र	२६.४५ (१.०४%)
	बाँझो पर्ति जग्गा	४५६.१५ (१७.९४%)
	पानीले ढाकेको क्षेत्र	२.३४ (०.१०%)
	अन्य	५३.९१ (२.१२%)
	जम्मा	२५४२ (१००%)

तालिका ३ : सिन्धुपाल्चोक जिल्लाका ८ थुम र ती अन्तर्गत गर्ने गाउँपालिका तथा न.पा.

क्र.सं.	थुमको नाम	थुम अन्तर्गत पर्ने साविकका गा.वि.स.हरु तथा न.पाको नाम
१	चौतारा थुम	चौतारा नगरपालिका
२	तौथली थुम	तौथली, ठोकर्पा, यामुनाडाँडा, सुनखानी, लिसंखु, जेठल, ठूलोधादिङ्ग, अत्तरपुर, पेङ्कु, ठूलोपाखर, पांग्रेटार, थूमपाखर, टेकानपुर, पिस्कर, धुस्कुन, चोकटी, घोरथली र कालिका
३	नवलपुर थुम	नवलपुर, सिम्पालकाभ्रे, कुञ्चोक, ज्यामिरे र शिखरपुर
४	पाल्चोक थुम	पाल्चोक, लागार्चे, भोटेनाम्लाड, थाडपालकोट, थाडपालधाप, भोताड, गुन्सा, किउल, बाँसखर्क, दूवाचौर, हेलम्बु, इचोक र महाकाल
५	फुल्पिङकोट थुम	फुल्पिङकोट, फुल्पिङडाँडा, गोल्वे, सेलाड, जलवीरे, बतासे, माँखा र राम्चे
६	लिस्ती थुम	लिस्ती, बराम्ची, हगाम, घुम्याड, मार्मिड, मानेश्वारा, तातोपानी, फुल्पिङकट्टी, गाती, बाह्रविसे, कर्थली, गाती, गुम्बा र पाडताड
७	सिन्धु थुम	सिन्धुकोट, भोटेचौर, बाँसबारी, हैबुङ्ग, मेलम्ची, तालामाराड, थकनी र

क्र.सं.	थुमको नाम	थुम अन्तर्गत पर्ने साविकका गा.वि.स.हरू तथा न.पाको नाम
		फटकशिला
८	सिपा थुम	भोटसिपा, सिपापोखरे, बाँडेगाउँ र भीमटार

स्रोत : साविक जि.वि.स. सिन्धुपाल्चोक

तालिका ४ : गाउँपालिका तथा न.पा.हरूको मतदान केन्द्र तथा मतदाता संख्या

क्र.सं.	स्थानीय तहको नाम	मतदान केन्द्र संख्या	मतदाता संख्या			अपाङ्ग मतदाता	अपाङ्ग मतदाता %
			महिला	पुरुष	जम्मा		
१	चौतारासाँगाचोकगढी नगरपालिका	३४	१३४९८	१४५४६	२८०४४	२८२	१.०१
२	जुगल गाँउपालिका	१८	६४९२	५६४३	१२१३५	१२२	१.०१
३	त्रिपुरासुन्दरी गाँउपालिका	१४	५३१८	५५२१	१०८३९	१२५	१.१५
४	पाँचपोखरीथाडपाल गाँउपालिका	२१	७२५४	८४२८	१५६८२	११८	०.७५
५	बलेफी गाँउपालिका	१७	६३५२	६३९७	१२७४९	१६९	१.३३
६	भोटेकोशी गाँउपालिका	१५	५०३४	५५८७	१०६२१	१४६	१.३७
७	मेलम्ची नगरपालिका	३७	१५६२७	१६३७०	३१९९७	२०७	०.६५
८	लिसंखुपाखर गाँउपालिका	१८	६६१९	६३८१	१३०००	११६	०.८९
९	ईन्द्रावती गाँउपालिका	२५	९५१९	९५१६	१९०३५	१२८	०.६७
१०	बाह्रविसे नगरपालिका	२५	८५९४	८९४६	१७५४०	२८७	१.६४
११	सुनकोशी गाँउपालिका	१८	७२६५	६९४५	१४२१०	१११	०.७८
१२	हेलम्बु गाँउपालिका	१६	६०४८	६८७४	१२९२२	११०	०.८५
जम्मा		२५८	९७६२०	१०११५४	१९८७७४	१९२१	०.९७

स्रोत : जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, सिन्धुपाल्चोक

१.५ भू-बनावट तथा उपयोग

भौगोलिक बनावटको दृष्टिकोणले यस जिल्लालाई सामान्यतया चार भागमा वर्गीकरण गर्न सकिन्छ-

(क) हिमाली प्रदेश

सिन्धुपाल्चोक जिल्लाका १६,००० देखि २३,२३८ फिटसम्म उचाईका अग्ला हिमश्रृंखलाहरू यस प्रदेशमा पर्दछन् । जिल्लाको सबैभन्दा अग्लो टाकुरा लाडपोध्याड २३,२३८ फिट यही प्रदेशमा पर्दछ । यहाँ ६००० मिटरभन्दा अग्ला थुप्रै चुचुराहरू पर्दछ । यही ५६२३ मिटर अग्लो गाड्जाला भञ्ज्याङ्ग रहेको छ । यसले सिन्धुपाल्चोकको तार्केध्याड र रसुवाको बाग्नेचनखर्कलाई जोड्ने काम गर्दछ भने काठमाडौँबाट सबैभन्दा नजिक रहेको सिन्धुपाल्चोक जिल्लामा पर्ने जुगल हिमाल यसै प्रदेशमा रहेको छ ।

(ख) लेकाली प्रदेश

७००० फिटदेखि १६००० फिटसम्मको भागलाई लेकाली प्रदेशको रूपमा लिएको छ । अग्ला चुचुराहरूको दक्षिणी भेगमा रहेको यस प्रदेशमा जाडो महिनामा निकै जाडो हुन्छ भने गर्मीमा वातावरण सामान्य रहन्छ । यहाँ कालिञ्चोक डाँडा, भैरवकुण्ड लेक, च्योच्यो डाँडा, नौलिङ लेक, पाल्चोक, मेलम्ची डाँडा र छिपुमान्चे जस्ता थुप्रै लेकाली भेगहरू छन् । यसै भेगमा भैरवकुण्ड, पाँचपोखरी, सूर्यकुण्ड आदि कुण्डहरू रहेका छन् । यो भेग खेतीपातीको लागि त्यति उपयुक्त नभएता पनि यहाँ विभिन्न किसिमका जडिबुटीहरू पाइन्छन् ।

(ग) पहाडी प्रदेश

यो प्रदेश ५००० फिटदेखि ७००० फिटसम्मको उचाईमा पर्दछ । यो भेगमा अनगिन्ति पहाडी चुचुराहरू रहेका छन् । जाडोमा त्यति जाडो नहुने र गर्मीमा पनि साँढै गर्मी नहुने यस भेगमा खाद्यान्न उत्पादनको स्थिति राम्रो रहेको छ ।

(घ) बेंसी तथा टार

समुद्र सतहबाट २५०० फिटदेखि ५००० फिटसम्मको भू-भाग यस प्रदेशमा पर्दछ । यो भू-भाग खाद्यान्न, तरकारी तथा फलफूल उत्पादनको लागि ज्यादै उपयुक्त छ । जरायोटा, भीमटार, ग्याल्थुम, माहाँकाल, भट्टार, मेलम्ची तथा बलेफीफाँट जस्ता फाँटहरू यसै प्रदेशमा पर्दछन् ।

१.६ प्रमुख नदीनालाहरू

इन्द्रावती, भोटेकोशी, सुनकोशी नदीहरूदेखि बलेफी (ब्रम्हायणी), मेलम्ची, सिन्धुखोला, गोहोरेखोला, भ्याँडीखोला, हाँडीखोला, महादेवखोला, तौथलीखोला, वाफलखोला जस्ता खोलाहरू यहाँका प्रमुख नदीनालाहरू हुन् ।

१.७ मुख्य ताल, पोखरी

पाँचपोखरी, भैरवकुण्ड, गुम्वा ताल, सूर्यकुण्ड, नौलिङ्ग कुण्ड, धुप कुण्ड, गुन्यु ताल आदि यहाँका प्रमुख ताल तथा पोखरीहरू हुन् ।

१.८ मुख्य छहरा

तातोपानीको छहरा, काडलाडको छहरा, लिदि नजिकको छहरा, भैरवकुण्डस्थित खोलाको छहरा आदि ।

१.९ हावापानी

भौगोलिक विविधताका कारण जिल्लाको विभिन्न क्षेत्रमा हावापानीमा विविधता रहेको पाइन्छ । उचाईको वृद्धि संगसंगै चिसोको मात्रामा पनि वृद्धि हुँदै जान्छ । यहाँ तातो हावा बहने बेंसीदेखि बाँढै महिना हिउँले ढाकिरहने हिमश्रृंखलाहरू रहेका छन् । यस जिल्लामा खास गरेर चार किसिमको हावापानी पाइन्छ ।

(क) हिमाली हावापानी

१६००० फिटभन्दा माथि सधैं हिउँ जमिरहने हुनाले यहाँको हावापानी ज्यादै ठण्डा हुन्छ । यहाँका केही स्थानमा लेउ, भ्याउ आदि बनस्पति पाइए तापनि अन्य बोटविरूवा हुँदैनन् । सधैं कठ्याङ्ग्रिने हावापानी भएको यस क्षेत्र मानव बसोबासको लागि त्यति उपयुक्त मानिँदैन ।

(ख) लेकाली हावापानी

१३००० फिटदेखि १६००० फिटसम्मको उचाईमा यस किसिमको हावापानी पाइन्छ । यो भू-भाग खेतीको लागि त्यति उपयुक्त छैन । हिउँदमा हिउँको कारण केही गर्न नसके तापनि वर्षायाममा भने भेडा, च्याङ्ग्रा, चौरी चराउनको लागि यो ठाउँ उपयुक्त छ । हावापानी ज्यादै चिसो हुने हुनाले यहाँ मानिसको बस्ती त्यति भेटिँदैन ।

(ग) समशितोष्ण हावापानी

७००० फिटदेखि १३००० फिटसम्मको उचाईमा यस खालको हावापानी पाइन्छ । यस क्षेत्रमा चौरी, भेडा, च्याङ्ग्रा पाल्नका साथै आलु खेतीको लागि यो खालको हावापानी राम्रो मानिन्छ । हिउँदमा चिसो र वर्षामा न्यानो हुने हुनाले यस्तो हावापानी भएको क्षेत्रमा कम घना बस्तीहरू पाइन्छन् । यहाँ धुपी, सल्ला, गुराँस जस्ता बोटविरूवा पाउनाको साथै खाद्यान्न, तरकारी तथा नगदेवालीको खेती गर्ने गरिन्छ ।

(घ) अर्धउष्ण हावापानी

२५०० फिटदेखि ७००० फिटसम्मको उचाईमा यस प्रकारको हावापानी पाइन्छ । जाडोमा त्यति जाडो नहुने र गर्मीमा पनि धेरै गर्मी नहुने यो क्षेत्र खाद्यान्न, तरकारी तथा फलफूल बाली उत्पादनका लागि ज्यादै उपयुक्त छ । यहाँ साल, सिसौ, लाँकुरी, चाँप आदि जस्ता बोटविरूवाहरू पाइन्छन् । कृषि तथा पशुपालनको लागि यो क्षेत्र अति उपयोगी रहेको छ ।

(ङ) मौसमी विवरण: यो जिल्लाको मौसमी अवस्था सरदर (औषत) रूपमा निम्न बमोजिम रहेको छ

☛ वार्षिक वर्षा	:	१६१५ मि.लि.
☛ अधिकतम तापक्रम	:	३२.५ डि.से.
☛ न्यूनतम तापक्रम	:	५ डि.से.

भञ्ज्याङ

काठमाडौं, नुवाकोट र सिन्धुपाल्चोक तीनवटा जिल्लाको सीमानामा रहेको पाटी भञ्ज्याङ पनि पर्यटकीय दृष्टिकोणले ज्यादै महत्वपूर्ण छ ।

प्रमुख तीर्थस्थलहरू

गौराती भीमेश्वर, सुनकोशी महादेव, पाल्चोक भगवती, तौथली माईस्थान, तातोपानी, पाँचपोखरी, फट्केश्वर महादेव, धुपु, कालिञ्चोक भगवती आदि ।

जिल्लाका प्रमुख भरनाहरू

भैरवकुण्ड खोलाको भरना (तातोपानी)	लिदी नजिकको भरना -गोल्चे)
बलेफी खोलाको भरना	तातोपानीको छहरा
काडलाडको छहरा	गुम्छाथा पश्चिम बलेफीको शाखा नदीको भरना

१.१० जिल्लाका प्रमुख व्यापारिक स्थलहरू

तातोपानी, बाह्रविसे, खाडीचौर, चौतारा र मेलम्ची यस जिल्लाका प्रमुख व्यापारिक केन्द्रहरू हुन् । अन्य सहायक बजारहरूमा तालामाराड, नवलपुर, मूढे, स्याउले, साँगाचोक, लामोसाँघु, जलविरे, तिपेनी, चनौटे, बाहुनेपाटी, ग्यालथुम, बलेफी, चाकु आदी रहेका छ, बुदेपा, मेलचौर, भोटेचौर, इर्खु, सुकुटे, चेहेरे, चनौटे, घ्याङडाँडा, जल्कनी, तिम्बु, सिपाघाट आदि हुन् ।

१.११ जिल्लाबाट आयात निर्यात हुने वस्तुहरू

तातोपानी नाकाबाट तिब्बततर्फ निर्यात हुने वस्तुहरू

मैदा, चामल, वनस्पती घ्यु, चिनि, जडीबुटी, तामाको भाँडा, एल्मोनियमको भाँडा, धुप, फलामको रड, सिमेन्ट, ईटा, सखर, चाउचाउ, डेरीको घीउ (चौरीको समेत), नेपाली भोला, खुर्सानी, सुर्तीको धुलो, जडिबुटी, तरकारी, छुर्पि, गिटि वालुवा, आदि ।

तिब्बतबाट तातोपानी नाका भई आयात हुने वस्तुहरू

ऊन, स्याउ, लसुन, अदुवा, प्याज, आलु, तयारी कपडा, लत्ताकपडा, इलेक्ट्रोनिक्स सामान, खेलौना, नयाँ गाडी, जुत्ता, जलविद्युत आयोजना सम्बन्धी उपकरणहरू आदि ।

सिन्धुपाल्चोकबाट राजधानीतर्फ निकासी हुने वस्तुहरू

विद्युत, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा, स्लेट (पत्रे ढुङ्गा), खरीको धुलो, दूध, खसी, बोका, राँगा, कुखुरा, धान, जडिबुटी, तरकारी, फलफूल, फूल, हस्तकला मुकुण्डो, थान्का, गलैँचा, काठ, नेपाली कागज आदि ।

१.१२ जिल्लामा अवस्थित गुठी सम्बन्धी जानकारी

तालिका ५ : जिल्ला स्थित विभिन्न गुठीहरू

क्र.सं.	गुठीको नाम	क्र.सं.	गुठीको नाम
१	तौथलीको श्री त्रिपुरासुन्दरी माई गुठी	२	नवलपुर गाउँको श्री भिमसेन गुठी
३	पाल्चोक महाकालेश्वरका गुठी	४	नवलपुर ज्यामिरेको श्री महाकाल भैरव गुठी
५	थुम्पालचोक गुम्बाघ्याङको गोरखनाथ गुठी	६	फुल्मिङकोट गाउँको श्री सेरा गणेशको गुठी
७	हेलम्बु दोर्जीथान घ्याङ गुठी	८	हेलम्बु सुलिकोट घ्याङ खगुठी
९	सिन्धुका सिद्धेश्वर छुट गुठी	१०	सिन्धु जैशीगाउँका श्री खोलादेहज्ञीभनेका पद्ममालक्ष्मी देवी गुठी
११	लाकाँ घ्याङ गुठी	१२	हेलम्बु तार्के घ्याङ गुठी
१३	हेलम्बुको श्री गोरखनाथ, श्री च्याङरासि, श्री ककनी भगवान गुठी	१४	सिन्धु डाँडागाउँका श्रीदेवी गुठी
१५	पाल्चोक जयवागेश्वरीको गुठी	१६	सिन्धु मिचिलामे देहज्ञीभनेका श्री महाकाल देवी गुठी
१७	सोलां खोलाको फलामे साँघु गुठी	१८	भोटेकोशी, सुनकोशी फलामे पुल गुठी
१९	खड्गपुरेश्वरका गुठी	२०	लिस्ती श्री उल्का चण्डीमाइ भवानी, श्री जयमन थैपी नारायण, श्री महादेव, श्री सरस्वती गुठी
२१	फटकशिला घाट खोला श्री नारायणको गुठी	२२	हेलम्बु थैसिङ था घ्याङ गुठी
२३	बगाम गुम्बालाई रहेका फुलवारी जग्गा गुठी	२४	नवलपुर ज्यामिरे श्री कालिका देवी गुठी
२५	हेलम्बु चरिघ्याङ गुठी	२६	सिम्पाल श्री सिद्धेश्वर महादेव गुठी
२७	भोटेपौवा गुठी	२८	पाल्चोक श्री जाल्पादेवीको गुठी
२९	छहरेघ्याङ गुठी	३०	हेलम्बु सेती घ्याङको गुठी
३१	लिस्ती केवाल् घ्याङ गुठी	३२	थु तौथली, ठोकर्पा श्री महाकाली गुठी
३३	हेलम्बु छिमिघ्याङ गुठी	३४	पाल्चोक केशरीघ्याङ गुठी
३५	श्री भक्त विजेश्वर महादेव गुठी	३६	हेलम्बु निँगाले घ्याङ गुठी
३७	नाम्दु श्रीमोतीराज गुठी	३८	नमुढाका श्री नमुढा भगवान गुठी
३९	हेलम्बु चुरेघ्याङ गुठी	४०	देउपुर नुन छर्ने ठाँटीपौवा गुठी
४१	सेलाङ कुम्भेश्वर गुठी	४२	वगुवामा राज भएका श्री शितलादेवी गुठी
४३	थाङपालकोट गाउँको श्रिताल तालेश्वर महादेव गुठी	४४	जरायोटार श्री जागेश्वर महादेव गुठी
४५	थाङपालकोट गाउँको श्री वछलादेवी गुठी		

श्रोत : मालपोत कार्यालय, सिन्धुपाल्चोक

१.१३ जैविक विविधता सम्बन्धी विवरण

सिन्धुपाल्चोक विभिन्न प्रकारका वन पैदावार, गैरकाष्ठ वन पैदावार, पशुपंक्षी, पुतली, सरिसृप आदिको खानी हो । गैर काष्ठ वन पैदावार मध्ये जिल्लाको तल्लो भू-भागमा अमला, सर्पगन्धा, कुरिलो, नुनढिकी आदि पाइन्छन् । मध्यवर्ती क्षेत्रमा घसिङ्गरे, सुगन्धवाल, ठूलो ओखती, टिमु, इन्द्रेणी लहरा मजिठो, बाँस, निगाले, केतुकी आदि भेटिन्छन् । अग्ला भू-भागहरुमा लोठसल्ला, कुट्की, भ्याउ, पदमचाल, जटामसी, यासागुम्बा, पाँचऔंले, चिराइतो, सुनपाती, अग्लो, अर्गेली, लोक्ता, लालीगुराँस आदि रहेका छन् । राष्ट्रिय निकुञ्ज समेत स्थापित यस जिल्लामा चितुवा, भालू, स्याल, बाँदर, बँदेल, थार, जरायो, रातो मृग, कस्तुरी मृग लगायतका वन्यजन्तु पाइन्छन् । पंक्षीहरुमा मुनाल, मयूर, डाँफे, काग, कोइली, कालिज, तित्रा, दुकुर, जुरेली, फिस्टा, चिबे, लामपुछे, राजहँस, बकुल्ला, भुँडीफोर, भद्राई जस्ता स्थायी बसोबास गर्ने प्रजातिहरु रहेका छन् भने घुमन्ते प्रजातिका पंक्षीमा कर्याडकुरुड पाइन्छ । सरिसृप वर्गमा सर्प, गोहोरो, छेपारो र भालेमुग्रे भेटिन्छन् ।

खण्ड २ : जनसंख्या सम्बन्धी विवरण

२.१ जनसंख्या तथ्याङ्कको आवश्यकता :

जनसंख्यासम्बन्धी तथ्याङ्कको आवश्यकता कुनै एक क्षेत्र वा वर्ग विशेषमा काम गर्ने मानिसलाई मात्र नभई यससँग सम्बन्धित रहने वा जिज्ञासा राख्ने सबै क्षेत्र वा वर्गका नागरिकहरूलाई उत्तिकै पर्दछ । हरेक मानिसहरू आ-आफ्नो पेशामा वा सेवामा लागि रहेका हुन्छन्, ती सबै पेशामा लागेका मानिसहरूले आ-आफ्नो किसिमको आवश्यकता अनुरूप तथ्याङ्कहरूको प्रयोग र प्रचलनमा ल्याउने गर्दछन् । देशको स्वास्थ्य क्षेत्रको योजना बनाउने योजनाकारहरूको लागि आवश्यक पर्ने जनसंख्या तथ्याङ्क र पर्यटन व्यवसायसँग सम्बन्धितहरूले प्रयोग र प्रचलनमा ल्याउने जनसंख्या सम्बन्धी तथ्याङ्कमा उद्देश्यात्मक विभेद रहेको पाईन्छ । त्यसैगरी राष्ट्र र समाजका हरेक अंगमा रहेर काम गर्ने जो कोही सचेत नागरिकहरूलाई यसको सहायता विना भविष्यको योजना बनाउन र बितेका समयमा भए गरेको कामहरूको सहि मुल्याङ्कन गर्न अप्ठेरो पर्दछ । जनसंख्यासम्बन्धी तथ्याङ्कको उपयोग सरकार, स्थानीय सरकार, सरकारी र गैरसरकारी संस्था तथा अध्ययन र अनुसन्धानका क्षेत्रमा लागेका मानिसहरूलाई अत्यधिक पर्ने गर्दछ । यस प्रकार समग्र रूपमा भन्नु पर्दा जनसंख्या तथ्याङ्कको आवश्यकता कुनै एक क्षेत्र विशेषको साँघुरो घेराभित्र मात्र नरही व्यापक क्षेत्रको मानिससँग सम्बन्धित रहेको हुन्छ र मानिसको अस्तित्व रहनुजेलसम्म यसको आवश्यकता निरन्तर कायम नै रहने छ ।

क) राष्ट्रिय जनगणना : कुनै पनि राष्ट्रको भौगोलिक सिमाभित्र कुनै निश्चित समय र परिधिभित्र रहेर त्यस क्षेत्रमा बसोवास गर्ने सम्पूर्ण नागरिकहरूको गणना गर्ने प्रकृतिलाई राष्ट्रिय जनगणना भनिन्छ । अर्को शब्दमा भन्नुपर्दा जनताहरूको सम्पूर्ण विवरण सहितको तथ्याङ्क संकलनलाई जनगणना भनिन्छ । जनगणना गर्नुको मुख्य उद्देश्य त्यस क्षेत्रमा रहने मानिसको निश्चित संख्याको यकिन गर्नु हो । यसको लागि कुनै क्षेत्र विशेषमा रहेको निश्चित घरहरूको संख्यालाई लिइन्छ र उक्त घरमा रहेका परिवार संख्या, महिला/पुरुष, रहन सहनको स्तर, वसाई-सराई, शिक्षाको अवस्था तथा जन्म तथा मृत्युको सम्पूर्ण बनौट आदिलाई समावेश गरी तथ्याङ्क संकलन गरिन्छ ।

जनगणनाबाट संकलन भएको तथ्याङ्क देशको सामाजिक तथा आर्थिक विकासको लागि योजना तर्जुमा, अध्ययन एवं अनुसन्धान गर्न प्रयोग गरिने आधारभूत तथ्याङ्क भएकाले कुनै पनि देशमा राष्ट्रिय जनगणनालाई एक महत्वपूर्ण राष्ट्रव्यापी कार्यको रूपमा लिइन्छ । यस्तो आयोजना संचालन गर्नको लागि आर्थिक स्रोत जनशक्ति र साधन जुटाउनु पर्ने तथा तयारीको लागि पनि लामो समय लाग्ने भएकोले सबै जसो मुलुकहरूमा जनगणना सामान्यतया १०/१० वर्षमा गर्ने चलन रहेको छ । नेपालमा वि.सं १९६८ (सन् १९९१) देखि जनगणना गर्ने काम शुरु भएको हो । त्यसपछि लगभग प्रत्येक १०/१० वर्षमा जनगणना सञ्चालन हुँदै आएको छ । वि.सं २०६८ (सन् २०११) को गणना नेपालको इतिहासमा ११ औं जनगणना हो ।

२.२ महत्वपूर्ण तथ्याङ्कीय परिभाषाहरू :

कुनै पनि विषयको तथ्याङ्क संकलन गर्दा सो को परिभाषा स्पष्ट उल्लेख हुनु आवश्यक हुन्छ । संकलन गरिएका तथ्याङ्कहरू परिभाषामा एकरूपता भएमा तथ्याङ्कलाई तुलनात्मक रूपमा अध्ययन गरिन सकिने भएकोले यहाँ उल्लेख गरिएको हो । नेपालमा महत्वपूर्ण तथ्याङ्क संकलन गर्ने जिम्मेवारी केन्द्रीय तथ्याङ्क

विभागले पाएकोमा जनसांख्यिक तथ्याङ्क आदि संकलन गर्दा उक्त निकायले गरेको परिभाषा अनुसार नै गर्दा एकरूपता हुने हुन्छ । केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागद्वारा संचालन गरिने राष्ट्रिय जनगणनामा प्रयोग गरिएको केही परिभाषा यहाँ उल्लेख गरिएको छ ।

क) जनगणना विधि र अक्सर बसोबास: गणना गर्दाको मुख्य उद्देश्य भनेको गणनामा कोहि व्यक्ति नछुटुन् तथा कोहि नदोहरिउन् भन्नु हो । जनगणना गर्ने दुई वटा विधिहरू छन् ति हुन: १) वास्तविक उपस्थिति विधि(De-facto method): यस विधिबाट तथ्याङ्क संकलन गर्नु भनेको निश्चित समयमा जो जहाँ छ त्यहिबाट तथ्याङ्क संकलन गर्नु हो । यो पद्धतिमा प्रायः निश्चित रातको समयलाई सन्दर्भ समय मानि त्यस रात जो जहाँ छ त्यहिबाट तथ्याङ्क संकलन गरिन्छ । २). स्थाई बसोबास गणना विधि (De-jure method), यस विधिबाट तथ्याङ्क संकलन गर्नु भनेको Legal place of Residence अर्थात कानूनी रूपमा बसोबास गरेको ठाँउबाट तथ्याङ्क संकलन गर्नु हो ।

वि. स. २००९/११ देखि प्रत्येक दश-दश वर्षमा संचालन हुँदै आएका जनगणनाहरू मोडिफाइड डे जुरे (Modified de-jure) पद्धतिको आधारमा गणना हुँदै आएको छ । यस विधि अनुसार व्यक्तिको गणना गर्दा व्यक्ति प्रायःजसो जुन ठाउँमा बसोबास गर्छन्, त्यो व्यक्ति/परिवारको गणना त्यही ठाउँबाट गर्नुपर्दछ । गणनाको अवधिमा कुनै व्यक्ति छोटो समयको लागि औषधोपचार वा तीर्थयात्रा वा पर्यटनका लागि आफ्नो अक्सर बसोबासको स्थान छोडी अन्यत्र गएको भएतापनि त्यस्ता व्यक्तिहरूको गणना अक्सर बसोबासको आधारमा सम्बन्धित स्थानको भएको मानि सो स्थानबाटै गणना गरिन्छ । यस्तै यस विधिमा कामगर्ने मान्छे वा भान्से पनि एउटै परिवारमा खाने र बसोबास गर्नेगरेको भए तिनीहरूलाई त्यही परिवारमा सामेल गरी गणना गर्नुपर्दछ ।

सामान्यतया व्यक्तिहरूको गणना गर्दा अक्सर बसोबासको अवधारणाबाट नै गणना गर्नुपर्दछ । तर अक्सर बसोबास यकिन गर्न नसकिएको अवस्थामा कुनै पनि व्यक्ति ६ महिना वा सो भन्दा बढी समयको लागि स्वदेशकै अन्यत्र स्थान वा विदेशमा गएको रहेछ भने त्यस्ता व्यक्तिलाई गणना गरिएको स्थानमा समावेश गरिदैन । त्यस्तै प्रकारले कुनै पनि व्यक्ति ६ महिना वा सो भन्दा बढी समय देखि स्वदेशकै अन्यत्र स्थान वा विदेशबाट आई यस क्षेत्रमा बसोबास गरिरहेको रहेछ भने त्यस्ता व्यक्तिलाई गणना गरिएको क्षेत्र वा स्थानमा समावेश गरिन्छ ।

ख) घर परिवार : सामान्यतया एउटै आम्दानी तथा खर्चले व्यवहार चलाई एकै भान्सामा खानपान गरी बसेका व्यक्तिहरूको समुहलाई परिवार भनिन्छ । परिवारमा एकमात्र वा धेरै व्यक्तिहरू हुन सक्दछन् । तिनीहरू नातेदार पनि हुन सक्छन्, नहुन पनि सक्छन् वा कोही असम्बन्धित व्यक्ति (जस्तो कृषि काम गर्ने स्थायी कामदार, स्थायी रूपमा काम गर्ने कामदार) मिलेर पनि परिवार बन्न सक्दछ । एउटा घरमा एक वा एकभन्दा बढी परिवार पनि बसोबास गरेको हुन सक्दछ ।

ग) परिवार मूली : परिवारको सबै सदस्यले त्यस परिवारको मुख्यरूपमा मानिआएको व्यक्ति (पुरुष वा महिला) लाई परिवारको मुली भनिन्छ । परिवारमा भै-परी आउने सबै व्यवहार चलाउने अधिकार तथा जिम्मेवारी परिवार मुलीको हुन्छ ।

घ) अपाङ्गता : अपाङ्गता भन्नाले शरीरको कुनै एक वा एकभन्दा बढी अंगहरूले सामान्य रूपमा काम गर्न नसकेर दैनिक कार्यहरू सरलतापूर्वक गर्नु अप्ठ्यारो पर्ने अवस्था हो । यस प्रकारको अवस्था स्थायी वा अस्थायी हुनसक्दछ । विभिन्न कानूनी दस्तावेजहरू तथा अन्य सर्वेक्षणहरूले अपनाएको परिभाषा अनुसार बुँदागतरूपमा अपाङ्गता भन्नाले :

- हातखुट्टा कमजोर, लुलो भई कुनै कामकाज गर्न समस्या, हिड्डुल गर्न समस्या भएको ।
- आँखाले देख्नमा समस्या भए ।
- बोलनमा समस्या र कानले सुन्नमा समस्या भए ।
- उमेर अनुसार व्यवहार गर्न नसक्ने र सिक्नमा वा पढ्नमा ढिलाई वा गाह्रो हुनु ।
- एकोहोरो भएर बस्ने, दिक्क मान्ने र दिक्दार भई एकान्तमा बस्ने, छोप्ने जस्ता अनौठो व्यवहार गर्ने र आत्महत्या बारे भन्ने वा आत्महत्या गर्न कोशिस गर्नु जस्तो व्यवहार ।
- छाररोग वा छाप्ने रोग/व्यथाले ग्रसित भए ।
- कुनै दीर्घ समस्या वा रोग भएको भए ।

२.३ जिल्लाको जनसंख्या सम्बन्धी विवरण

जनसंख्याका आधारभुत तथ्याङ्कहरूको विवरण यस खण्डमा राखिएको छ । राष्ट्रिय जनगणना २०६८ का प्रकाशित तथा वेभसाइट मार्फत सार्वजनिक गरिएका तथ्याङ्कहरूलाई गणना एवं प्रशोधन गरेर केही सूचकहरू तयार गरिएको छ । जिल्लाको कोरा जन्मदर, कुल प्रजनन दर, बाल मृत्युदर, शिशु मृत्युदर, औषत आयु र मातृ मृत्युदर जनसांख्यिक गणना भएता पनि स्वास्थ्य सम्बन्धी महत्वपूर्ण सूचकको रूपमा लिइन्छ । जिल्ला स्तरमा बाल मृत्युदर तथा मातृमृत्यु दरको गणना भएको छैन । जनसांख्यिक गणनाहरू जिल्ला स्तरमा हरेक ५/५ वर्षमा सर्वेक्षण वा अनुमान गर्नु पर्ने भएता पनि हालसम्म यस्तो योजना तथा नीतिहरू बनेको देखिन्दैन । १०/१० वर्षमा हुने जनगणनामा मात्र भरपर्नु पर्ने अवस्था रहेको छ ।

यस खण्डमा जिल्लास्तरका आधारभुत जनसांख्यिक विवरण, एकल उमेर अनुसार जनसंख्या, जातजाति, मातृभाषा, धर्म, अपाङ्गता लगायतका तथ्याङ्कहरू समावेश गरिएको छ । गाउँपालिका तथा नगरपालिका स्तरको जनसांख्यिक विवरणहरू विस्तृतरूपमा अनुसूचीहरूमा उल्लेख गरिएको छ ।

२.४ जनसंख्या र जनघनत्व

जिल्लाको २ नगरपालिका र ९वटा गाउँपालिकाहरूमध्ये हिमाली भेगका बस्तीहरूमा जनघनत्व कम रहेको छ भने बेसीतिर तुलनात्मक रूपमा बाक्लो बस्ति रहेको छ । राष्ट्रिय जनगणना २०६८ का अनुसार यस जिल्लाको कुल घरधुरी संख्या बढेको देखिएता पनि जिल्लाको कुल जनसंख्या अघिल्लो जनगणना भन्दा घटेको देखिन्छ । राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार सिन्धुपाल्चोक जिल्लाको कुल जनसंख्या २,८७,७९८ रहेको छ, जसमध्ये पुरुष ४८.०७ प्रतिशत (१,३८,३५१) र महिला ५१.९३ प्रतिशत (१,४९,४४७) रहेका छन् । गत २०५८ सालको जनगणनामा जिल्लाको कुल जनसंख्या ३,०५,८५७ रहेको थियो जसमध्ये पुरुष ४९.७० प्रतिशत (१,५२,०१२) र महिला ५०.३ प्रतिशत (१,५३,८४५) थिए । यसैगरी २०२८ र २०३८ सालको जनगणनामा यस जिल्लाको जनसंख्या क्रमशः २,०६,३८४ र २,३२,३२६ तथा घरसंख्या क्रमशः ३८,४२७ र ४२,७१३ रहेको थियो । कुल जनसंख्याको ४१.४२ प्रतिशत नगरपालिकामा र बाँकी ५८.५८ प्रतिशत गाउँपालिकामा (संस्थागत जनसंख्या समावेश नगरिएको) बसोबास गरेको देखिन्छ । यहाँ शहरी क्षेत्र भन्नाले ६ वटा न.पा. लाई लिइएको छ भने बाँकी गाउँपालिकालाई ग्रामिण क्षेत्रको रूपमा लिइएको छ ।

लैङ्गिक अनुपात तथा औषत परिवार संख्या पनि २०५८ को राष्ट्रिय जनगणना भन्दा घटेको छ जसको मान क्रमशः ९८.८१ बाट ९२.५८ र ५.१ बाट ४.३ मा झरेको छ । गाउँपालिका अनुसार हेर्दा धेरै जनसंख्या भएका तीन गाउँपालिकाहरूमा इन्द्रावती, पाँचपोखरी थाङपाल र जगुल हुन् भने कम जनसंख्या भएका तीनवटा गाउँपालिकामा त्रिपुरासुन्दरी, लिसंखुपाखर र भोटेकोशी रहेका छन् । धेरै र थोरै जनसंख्या हुने नगरपालिकामा क्रमशः चौतारा साँगाचोकगढी र मेलम्ची पर्दछन् । लैङ्गिक अनुपात बढी र कम हुने गाउँपालिकामा क्रमशः पाँचपोखरी थाङपाल र सुनकोशी पर्दछन् भने नगरपालिकामा क्रमशः बाह्रविसे र चौतारा साँगाचोकगढी पर्दछ ।

जिल्लाको जनघनत्व (प्रति वर्गकिलोमिटरमा बसोबास गर्ने जनसंख्या) हेर्दा १२० बाट ११३ मा झरेको छ । जनगणना २०४८ मा १०२ थियो । गाउँपालिका अनुसार धेरै जनघनत्व भएका तीन गाउँपालिकाहरूमा भोटेकोशी, जुगल र हेलम्बु पर्दछन् भने कम जनघनत्व भएका प्रमुख तीन गाउँपालिकाहरूमा बलेफी, इन्द्रावती र सुनकोशी पर्दछन् । यस्तै धेरै र कम जनघनत्व नगरपालिकामा क्रमशः मेलम्ची र बाह्रविसे छन् । गाउँपालिका तथा नगरपालिका विश्लेषण गर्दा संस्थागत परिवार र संस्थागत जनसंख्या समावेश गरिएको छैन ।

तालिका ६ : जनसंख्या र जनघनत्व

जनगणना	घरपरिवार	जनसंख्या			औषत परिवारको आकार	लैंगिक अनुपात	जनघनत्व	जनसंख्या बृद्धिदर
		जम्मा	पुरुष	महिला				
२०६८	६६,६८८	२८७,७९८	१३८,३५१	१४९,४४७	४.३	९२.५८	११३.२	-०.६१
२०५८	६०,४५२	३०५,८५७	१५२,०१२	१५३,८४५	५.१	९८.८१	१२०.३	१.५४
२०४८	५१,२९१	२६२,२९६	१३२,७२१	१२९,४९५	५.१	१०२.४९	१०३.२	१.२१

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणनाको प्रतिवेदन: २०६८

अन्य

क्र.सं.	विवरण	इकाई	मान	
			२०५८	२०६८
१	प्रौढ साक्षरता	प्रतिशत	-	४९.५१ (HDI Report २०१४)
२	प्रौढ निरक्षर	प्रतिशत	-	५०.४९ (HDI Report २०१४)
३	Per capita Income	PPP\$	-	१११० (HDI Report २०१४)
४	Per capita Income	\$	-	६८५ (HDI Report २०१४)
५	Per capita Income	Rs. at market Price	-	४९,६५७ (HDI Report २०१४)
६	Gross National Income		-	१४,२९१ (HDI Report २०१४)
७	Labour Productivity	(in Rs.)	-	८६,४९४ (HDI Report २०१४)
८	औसत आयु (दुवै)	वर्ष	-	६९.५७ (HDI Report २०१४)
९	HDI (Arithmetic Mean)		-	०.५१४ (HDI Report २०१४)
१०	HDI (Geometric Mean)		-	०.४५५ (HDI Report २०१४)
११	असुरक्षित खानेपानी प्रयोगकर्ता	प्रतिशत	-	१९.२६ (HDI Report २०१४)

क्र.सं.	विवरण	इकाई	मान	
			२०५८	२०६८
१२	Mean year of Schooling	वर्ष	-	३.०२ (HDI Report २०१४)
१३	जिल्लाको स्थान	स्थान		५४ औं स्थान
१४	अपाङ्गको जनसंख्या	जना	१३७९	६६०८
१५	कुल प्रजनन दर	जना प्रति महिला	-	२.२
१६	निर्भरता दर	दर	९०.२२	६८.०९
	बाल निर्भरता दर	दर	७३.४०	५१.८४
	बालिका निर्भरता दर	दर		४७.८४
	बालक निर्भरता दर	दर		५६.४१
	वृद्ध निर्भरता दर	दर	१४.०३	१६.२४
१७	७५ वर्ष वा माथिको जनसंख्या प्रतिशत	प्रतिशत	१.५९	२.७३
१८	७५ वर्ष वा माथिको पुरुष प्रतिशत	प्रतिशत	१.६५	२.८३
१९	७५ वर्ष वा माथिको महिला प्रतिशत	प्रतिशत	१.६९	२.६३
२०	औसत विवाह उमेर		२१.९
	पुरुष	वर्ष		२३.१
	महिला	वर्ष		२१.०
२१	विदेशीको जनसंख्या प्रतिशत	प्रतिशत	१.८५	६.८५

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणनाको प्रतिवेदन: २०५८ र २०६८

२.५ जनसंख्या वृद्धिदर

सालाखाला वार्षिक जनसंख्या वृद्धिदर (Average annual exponential population growth rate) -0.६१ प्रतिशत रहेको छ, जुन २०५८ सालको जनगणना अनुसार वार्षिक जनसंख्या वृद्धिदर १.५४ प्रतिशत थियो भने २०३८ र २०४८ मा जनसंख्या वृद्धिदर १.१८ र १.२१ रहेको थियो । २०५८ मा पुर्ण गणना नभएका साविकका ६ वटा गा.वि.स. हरुको कारणले नयाँ गाउँपालिका तथा न.पा. को जनसंख्या वृद्धिदर दिइएको छैन ।

यसभन्दा पछाडी २०५८ को जनगणनामा गणना भएको जनसंख्या २,९३,७१९ को आधारमा मात्र विश्लेषण गरिएको छ ।

२.६ परिवार संख्या र परिवारको बनोट

२.६.१ परिवार संख्या

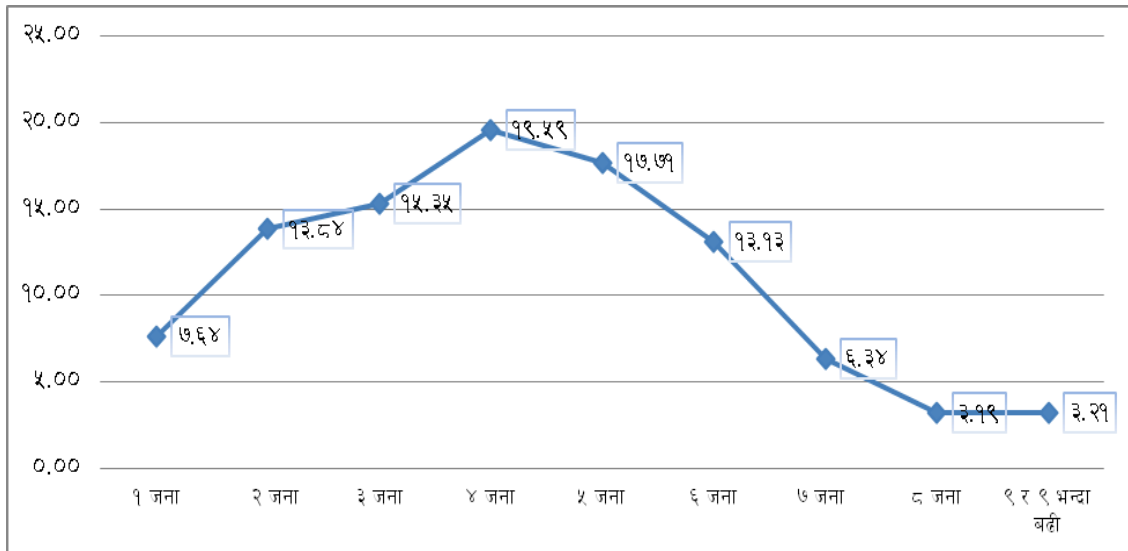
राष्ट्रिय जनगणना २०६८ मा देशभित्र अक्सर बसोबास गर्ने व्यक्ति तथा परिवारहरूको व्यक्तिगत तथा पारिवारिक विवरणहरू संकलन गरिएको थियो । यस जनगणनाअनुसार जिल्लाभित्र ६६,६८८ परिवारहरू बसोबास गरेको देखिएको छ, जसमध्ये ६६,६३५ परिवारहरू व्यक्तिगत घरपरिवारको रूपमा बसोबास गरेको र बाँकी मात्र ०.३९ प्रतिशत परिवारहरू अर्थात २५९ परिवारहरू संस्थागतरूपमा बसोबास गरेको पाइएको छ । दश वर्षअघि अर्थात वि.सं. २०५८ मा कुल परिवार संख्या ६०,४५२ थियो । यसप्रकार जिल्लामा विगत

१० वर्षभित्र ६,२३६ परिवारहरू थप भएको देखिन्छ । त्यसैगरी गाउँपालिका अनुसार परिवार सङ्ख्यातर्फ दृष्टिगत गर्दा धेरै परिवार हुने तीन गाउँपालिकाहरूमा इन्द्रावती, पाँचपोखरी थाङपाल र बलेफी तथा थोरै परिवार हुने गाउँपालिका त्रिपुरासुन्दरी, लिसंखुपाखर र जुगल रहेका छन् । यस्तै नगरपालिकामा धेरै र थोरै परिवार संख्या हुनेमा चौतारा साँगाचोकगढी र बाह्रविसे रहेका छन् ।

२.६.२ परिवारको बनौट

दश वर्षमा हरेक परिवारमा बसोबास गर्ने सरदर सदस्य संख्यामा केही कमी देखिएको छ । वि.सं. २०६८ सालमा प्रति परिवार अक्सर बसोबास गर्ने सदस्य ४.३ जना रहेको देखिन्छ, जबकी २०५८ सालमा ५.१ जना थियो । धेरै औषत परिवार हुने तीन गाउँपालिकाहरूमा जुगल, इन्द्रावती र बलेफी तथा कम हुने तीन गाउँपालिकाहरूमा त्रिपुरासुन्दरी, सुनकोशी र भोटेकोशी रहेका छन् । नगरपालिकातर्फ धेरै र कम औषत परिवार संख्या हुनेमा मेलम्ची र बाह्रविसे छन् । यसैगरी परिवारमा अक्सर बसोबास गर्ने ४ जना मात्र सदस्य रहेका परिवारहरू सर्वाधिक (१३,०६१ अर्थात १९.५९ प्रतिशत) रहेका छन् भने ८ जना सदस्य रहेका परिवार सबैभन्दा कम (३.१९ प्रतिशत) पाइएका छन् । एक जना मात्र सदस्य अक्सर बसोबास गर्ने परिवारहरू पनि उल्लेख्य सङ्ख्यामा रहेको (७.६४ प्रतिशत) देखिन्छ । ४ वा ४ भन्दा जना भन्दा कम सदस्य संख्या रहेका परिवार ५६.४२ प्रतिशत रहेकोले सानो परिवार प्रतिको आकर्षण बढी रहेको देख्न सकिन्छ ।

परिवारका सदस्य संख्याको आधारमा परिवारको बनौट, २०६८

२.७ परिवारमूली

यस जनगणनामा गणना प्रयोजनका लागि १० वर्ष उमेर पुगेको र परिवारमा अक्सर उपस्थित/बसोबास गर्ने पुरुष वा महिला सदस्य जसले परिवारको व्यवहार चलाउने अर्थात मुख्यरूपमा निर्णय लिने गर्दछन्, त्यस्ता व्यक्तिलाई परिवारमूली मानिएको छ । नतीजाअनुसार विगत दश वर्षको अवधिमा परिवारमूली महिला रहेका परिवारहरूको प्रतिशतमा उल्लेख्य वृद्धि भएको देखिन्छ ।

तालिका ७ : लिङ्गानुसार परिवारमूली (प्रतिशत), २०६८

लिङ्ग अनुसार परिवार मूली	जम्मा	उमेर समुह							
		१० - १४	१५-१९	२०-२९	३०-३९	४०-४९	५०-५९	६०-६९	७० & ७०+
जम्मा	६६,६८८	५८	५५५	७,८७२	१३,८५९	१४,९८०	१३,०८३	९,७०५	६,५७६
प्रतिशत	१००.००	०.०९	०.८३	११.८०	२०.७८	२२.४६	१९.६२	१४.५५	९.८६
पुरुष	५०,६५१	३२	३२६	५,०४०	९,९७४	१२,०१०	१०,८०७	७,५९६	४,८६६
प्रतिशत	१००.००	०.०६	०.६४	९.९५	१९.६९	२३.७१	२१.३४	१५.००	९.६१
महिला	१६,०३७	२६	२२९	२,८३२	३,८८५	२,९७०	२,२७६	२,१०९	१,७१०
प्रतिशत	१००.००	०.१६	१.४३	१७.६६	२४.२३	१८.५२	१४.१९	१३.१५	१०.६६

हाल जिल्लामा कुल ६६,६८८ परिवार रहेकोमा ती मध्ये ५०,६५१ अर्थात ७५.९५ प्रतिशत परिवारका मूली पुरुष रहेको पाइन्छ भने बाँकी १६,०३७ परिवार अर्थात २४.०५ प्रतिशत परिवारका मूली महिला रहेको पाइन्छ । दश वर्ष अघि कुल परिवारको ८७.५१ प्रतिशतका मूली पुरुष र १२.४९ प्रतिशत परिवारका मूली महिला रहेका थिए । दश वर्षमा अवधिमा करिब १२ प्रतिशत परिवार मूली महिला थपिएका छन् ।

तालिका ८ : स्थानीय तहमा लिङ्गानुसार परिवारमूली (प्रतिशतमा), २०६८

क्र.सं.	स्थानीय तह	पुरुष	प्रतिशत	महिला	प्रतिशत	जम्मा
१	बलेफी गाउँपालिका	३३३२	७५.२३	१०९७	२४.७७	४४२९
२	बाह्रविसे नगरपालिका	४६१६	७४.१५	१६०९	२५.८५	६२२५
३	भोटेकोशी गाउँपालिका	३२३३	७७.२९	९५०	२२.७१	४१८३
४	चौतारा सांगाचोकगढी न.पा.	७५१९	६८.९४	३३८७	३१.०६	१०९०६
५	हेलम्बु गाउँपालिका	३३४१	७९.४९	८६२	२०.५१	४२०३
६	इन्द्रावती गाउँपालिका	४८४४	७७.९९	१३६७	२२.०१	६२११
७	जुगल गाउँपालिका	३३३१	८४.५२	६१०	१५.४८	३९४१
८	लिसंखुपाखर गाउँपालिका	२६२०	७१.२०	१०६०	२८.८०	३६८०
९	मेलम्ची नगरपालिका	८२६०	८१.८१	१८३७	१८.१९	१००९७
१०	पाँचपोखरी थाङपाल गाउँपालिका	४१०३	८१.९५	९०४	१८.०५	५००७
११	सुनकोशी गाउँपालिका	२९३७	६७.१५	१४३२	३२.८५	४३६९
१२	त्रिपुरासुन्दरी गाउँपालिका	२४८०	७३.०७	९१४	२६.९३	३३९४

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणनाको प्रतिवेदन: २०५८ र २०६८

प्राप्त नतिजाले उमेर समुह अनुसार अधिकांश परिवारका मूलीहरू ४० देखि ४९ वर्ष उमेरभित्रका रहेको देखाएको छ जसमा २२.४६ प्रतिशत छ । यसपछि परिवारमूलीको सर्वोच्च हिस्सा ३० देखि ३९ वर्ष उमेर समुहमा २०.७८ प्रतिशत रहेको र कलिलो उमेर तथा वृद्ध अवस्थाका व्यक्तिहरू कमै सङ्ख्यामा मात्र परिवारमूली रहेको देखिन्छ । कुल ५८ अर्थात ०.०९ प्रतिशत परिवारमा चौध वर्षमूनीका बालबालिकासमेत परिवारमूली रहेको देखिन्छ । जम्माजम्मी ९.८६ प्रतिशत परिवारमा ७० वर्ष भन्दा माथिल्लो उमेरका व्यक्तिहरू परिवारमूली रहेको देखिएको छ । सबै भन्दा धेरै महिला मूलीहरू ३०-३९ वर्ष र पुरुष मूलीहरू

४०-४९ वर्ष उमेर समूहका रहेको देखिन्छ । यसभन्दा पछाडीको तालिकाहरुमा संस्थागत ६९ परिवारहरु समावेश गरिएको छैन ।

२.८ घर तथा आवासीय इकाइको स्वामित्व र बनौट

२.८.१ घर/आवासीय इकाइको स्वामित्व

विगतको जनगणना जस्तै: यस जनगणनामा पनि परिवारले आवासीय हैसियतमा प्रयोग गरिरहेको घरको स्वामित्वसम्बन्धी प्रश्न सोधिएको थियो । कुल ६६,६३५ परिवार मध्ये ९३.८९ प्रतिशत परिवारहरू आफ्नै स्वामित्वको घरमा बसोबास गरिरहेको पाइयो भने ४.८८ प्रतिशत परिवारहरू भाडामा लिइएको आवासीय इकाइमा बसिरहेको पाइयो ।

घरको स्वामित्वअनुसार परिवार परिवार सङ्ख्या, २०६८ र २०५८

गणना वर्ष	जम्मा	घर वा आवासिय इकाइको स्वामित्व			
		आफ्नै	भाडामा	संस्थागत	अन्य
२०६८	६६,६३५	६२,५६३	३,२५२	२५९	५६१
प्रतिशत	१००.००	९३.८९	४.८८	०.३९	०.८४
२०५८	५७,६४९	५४,६६६	१,८३३	९७२	१६८
प्रतिशत	१००.००	९४.८३	३.१८	१.६९	०.२९

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणनाको प्रतिवेदन: २०५८ र २०६८

विगत २०५८ सालको जनगणनामा यो मान क्रमशः ९४.८३ प्रतिशत र ३.१८ प्रतिशत थियो । हालको गणनाअनुसार एक प्रतिशत भन्दा कम परिवारहरू संस्थागत इकाइमा र बाँकी परिवारहरू अन्य इकाइमा बसोबास गरेको देखिन्छ । । तलको तालिका अनुसार सबैभन्दा बढी भाडामा बस्ने परिवार भोटेकोशी गाउँपालिका २१.४४ प्रतिशत र बाह्रबिसे नगरपालिकामा ६.९१ प्रतिशत देखिन्छ ।

तालिका ९ : स्थानीय तहमा घरको स्वामित्वअनुसार परिवार परिवार सङ्ख्या, २०६८

क्र.सं	स्थानीय तह	आफ्नै	प्रतिशत	भाडामा	प्रतिशत	संस्थागत	प्रतिशत	अन्य	प्रतिशत	जम्मा
१	बलेफी गाउँपालिका	४१३१	९३.२७	२७५	६.२१	१२	०.२७	११	०.२५	४४२९
२	बाह्रबिसे नगरपालिका	५७५५	९२.४५	४३०	६.९१	१३	०.२१	२७	०.४३	६२२५
३	भोटेकोशी गाउँपालिका	२९५६	७०.६७	८९७	२१.४४	५२	१.२४	२७८	६.६५	४१८३
४	चौतारा साँगाचोकगढी न.पा.	१०१३६	९२.९४	६६३	६.०८	६९	०.६३	३८	०.३५	१०९०६
५	हेलम्बु गाउँपालिका	४०४८	९६.३१	११३	२.६९	१८	०.४३	२४	०.५७	४२०३
६	इन्द्रावती गाउँपालिका	६१०९	९८.३६	७७	१.२४	१	०.०२	२४	०.३९	६२११
७	जुगल गाउँपालिका	३८२९	९७.१६	८३	२.११	६	०.१५	२३	०.५८	३९४१
८	लिसंखुपाखर गाउँपालिका	३५८१	९७.३१	८८	२.३९	३	०.०८	८	०.२२	३६८०
९	मेलम्ची नगरपालिका	९६३७	९५.४४	४०३	३.९९	१४	०.१४	४३	०.४३	१००९७
१०	पाँचपोखरी थाङपाल गाउँपालिका	४८८७	९७.६०	७९	१.५८	९	०.१८	३२	०.६४	५००७
११	सुनकोशी गाउँपालिका	४१७१	९५.६९	९८	२.२५	५५	१.२६	३५	०.८०	४३५९
१२	त्रिपुरासुन्दरी गाउँपालिका	३३२३	९७.९१	४६	१.३६	७	०.२१	१८	०.५३	३३९४

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणनाको प्रतिवेदन: २०५८ र २०६८

२.८.२ घर/आवासीय इकाइको बनौट

यस गणनामा परिवार बसोबास गरिरहेको घर वा आवासीय इकाइको बनौटलाई सो घर/आवासीय इकाइको भौतिक संरचनाका मुख्य अङ्गहरू जग, बाहिरी गारो र छानाको बनावटको आधारमा विश्लेषण गरिएको छ । नतिजाअनुसार सिन्धुपाल्चोक जिल्लाका परिवारहरूले प्रयोग गरिरहेको घरहरूमध्ये ९२.११ प्रतिशतको जग माटो जडित इटा/ढुङ्गाबाट बनेको, ०.९८ प्रतिशतको काठको खाँबो गाडिएको, ४.०६ प्रतिशतको सिमेन्ट जडित इटा/ढुङ्गाबाट बनेको, १.९८ प्रतिशतको ढलान पिल्लरसहितको र बाँकी अन्य बनौटको रहेको देखिएको छ ।

घरको बनौट अनुसार परिवार संख्या, २०६८

जम्मा	घर/आवासीय इकाइको बनौट					नखुलेको
	माटो जडित इटाढुंगा	सिमेन्ट जडित इटाढुंगा	ढलान पिल्लर सहितको	काठको खाँबो	अन्य	
६६,६३५	६१,३७७	२,७०८	१,३२२	६५१	३४	५४३
१००.००	९२.११	४.०६	१.९८	०.९८	०.०५	०.८१

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणनाको प्रतिवेदन: २०६८

बजार क्षेत्रमा ढलान पिल्लरसहितको जग रहेका घर/आवासीय इकाइहरूको बाहुल्यता रहेको देखिन्छ भने गाउँघरमा भने सो क्षेत्रका घरहरूको जग माटो जडित इटा/ढुङ्गाबाट बनेको देखिन्छ ।

यसैगरी गाउँपालिका तथा नगरपालिका अनुसार परिवारहरूले प्रयोग गरिरहेको घरहरूमध्ये जग माटो जडित इटा/ढुङ्गाबाट बनेका घर सबैभन्दा बढी त्रिपुरासुन्दरी गाउँपालिकामा ९८.६७ प्रतिशत र कम भोटेकोशी गाउँपालिकामा ६८.४७ प्रतिशत देखिन्छ भने सिमेन्ट जडित इटाढुंगाबाट बनेका घरहरू सबैभन्दा बढी १८.९० प्रतिशत भोटेकोशी गाउँपालिकामा र कम पाँचपोखरी थाडपाल गाउँपालिकामा ०.५४ प्रतिशत देखिन्छ । अन्य विवरण तल तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका १० : स्थानीय तहमा घरको बनौट अनुसार परिवार संख्या, २०६८

क्र. सं.	स्थानीय तह	माटो जडित इटाढुंगा	प्रतिशत	सिमेन्ट जडित इटाढुंगा	प्रतिशत	ढलान पिल्लर सहितको	प्रतिशत	काठको पिल्लर	प्रतिशत	अन्य	नखुलेको
१	बलेफी गाउँपालिका	३८७६	८७.५१	४२३	९.५५	८५	१.९२	७	०.१६	४	३४
२	बाह्रबिसे नगरपालिका	५२८८	८४.९५	४१०	६.५९	३२९	५.२९	१६२	२.६०	२	३४
३	भोटेकोशी गाउँपालिका	२८६४	६८.४७	७९३	१८.९६	१७१	४.०९	२८९	६.९१	२०	४६
४	चौतारा साँगाचोकगढी न.पा.	९७६०	८९.४९	४४०	४.०३	५३३	४.८९	२७	०.२५	३	१४३
५	हेलम्बु गाउँपालिका	४०९१	९७.३४	६०	१.४३	१०	०.२४	१९	०.४५	०	२३
६	इन्द्रावती गाउँपालिका	६०८८	९८.०२	४२	०.६८	२१	०.३४	१६	०.२६	०	४४
७	जुगल गाउँपालिका	३८५८	९७.८९	४३	१.०९	३	०.०८	२	०.०५	०	३५
८	लिसंखुपाखर गाउँपालिका	३५२७	९५.८४	११३	३.०७	९	०.२४	१२	०.३३	०	१९
९	मेलम्ची नगरपालिका	९६९०	९५.९७	१८७	१.८५	१३२	१.३१	१८	०.१८	२	६८
१०	पाँचपोखरी थाडपाल गाउँपालिका	४८३०	९६.४६	२७	०.५४	१२	०.२४	७९	१.५८	२	५७

क्र. सं.	स्थानीय तह	माटो जडित इटाढुंगा	प्रतिशत	सिमेन्ट जडित इटाढुंगा	प्रतिशत	ढलान पिल्लर सहित को	प्रतिशत	काठको पिल्लर	प्रतिशत	अन्य	नखुलेको
११	सुनकोशी गाउँपालिका	४१५६	९५.३४	१४०	३.२१	१६	०.३७	१२	०.२८	१	३४
१२	त्रिपुरासुन्दरी गाउँपालिका	३३४९	९८.६७	३०	०.८८	१	०.०३	८	०.२४	०	६

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणनाको प्रतिवेदन: २०६८

घरको बाहिरी गारोको हकमा कुल परिवारले बसोबासका लागि प्रयोग गरिरहेका घरहरू मध्ये अधिकांश (९०.४६ प्रतिशत) माटो जडित इटा/ढुङ्गाबाट, ७.३६ प्रतिशतको सिमेन्ट जडित इटा/ढुङ्गाबाट र बाँकी अन्य सामग्रीबाट बनेको देखिएको छ ।

तालिका ११ : स्थानीय तहमा घरको गारोको बनौट अनुसार परिवार संख्या, २०६८

क्र.सं.	स्थानीय तह	माटो जडित इटाढुंगा	प्रतिशत	सिमेन्ट जडित इटाढुंगा	प्रतिशत	काठ	बाँस	काँचो इट्टा	अन्य	नखुलेको
१	बलेफी गाउँपालिका	३७४१	८४.४७	६१३	१३.८४	३४	२	१	२	३६
२	बाह्रबिसे नगरपालिका	५२४८	८४.३१	८६४	१३.८८	३९	३०	०	३	४१
३	भोटेकोशी गाउँपालिका	२६५६	६३.५०	१०१०	२४.१५	४०४	३६	५	२२	५०
४	चौतारा साँगाचोकगढी	९५३३	८७.४१	११७५	१०.७७	२४	११	२	३	१५८
५	हेलम्बु गाउँपालिका	४०३७	९६.०५	१२१	२.८८	४	१६	०	२	२३
६	इन्द्रावती गाउँपालिका	६०१८	९६.८९	१२६	२.०३	८	१०	०	०	४९
७	जुगल गाउँपालिका	३७९९	९६.४०	७७	१.९५	२४	२	४	०	३५
८	लिसंखुपाखर गाउँपालिका	३४७८	९४.५१	१५५	४.२१	१०	२	१	१४	२०
९	मेलम्ची नगरपालिका	९५८३	९४.९१	३८९	३.८५	२३	१२	१	२	८७
१०	पाँचपोखरी थाङपाल	४८००	९५.८७	१०५	२.१०	३२	६	१	१	६२
११	सुनकोशी गाउँपालिका	४०९४	९३.९२	२०७	४.७५	११	१३	०	०	३४
१२	त्रिपुरासुन्दरी गाउँपालिका	३२८९	९६.९१	६५	१.९२	७	१५	०	७	११

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणनाको प्रतिवेदन: २०६८

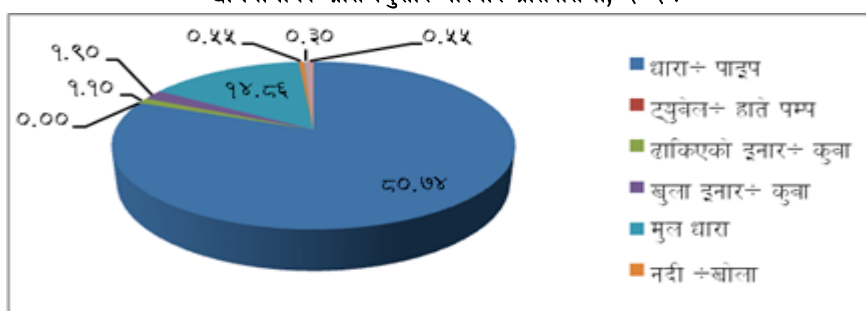
आवासीय घरको छानाको बनौट हेर्दा कुल परिवारले बसोबासका लागि प्रयोग गरिरहेका घरहरू मध्ये ५३.४२ प्रतिशतको जस्ता/टिन/च्यादरबाट, ३४.१४ प्रतिशतको टाइल/खपटा/भिँगटीबाट, ४.५५ प्रतिशतको सिमेन्ट/ढलानबाट, ३.२६ प्रतिशतको खर/परालबाट छाना बनेको देखिएको छ । त्यसैगरी बाँकी छाना अन्य सामग्रीको प्रयोगबाट बनेको देखिन्छ । बजार क्षेत्रका अधिकांश घरहरूको छाना सिमेन्ट/ढलानबाट बनेको देखिन्छ भने ग्रामीण क्षेत्रमा जस्ता/टिनबाट छाना निर्मित घरहरूको बाहुल्यता रहेको देखिन्छ ।

२.९ परिवारले पिउने पानीको मुख्य स्रोत

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ मा देशभित्रका हरेक परिवारले पिउने पानीको मुख्य स्रोत सम्बन्धी विवरण सङ्कलन गरिएको थियो । सो गणनाको नतिजाअनुसार सिन्धुपाल्चोक जिल्लाका कुल ६६,६३५ परिवार मध्ये

८०.७४ प्रतिशत परिवारले धारा/पाइपबाट र १४.८६ प्रतिशतले मुल धाराबाट पिउने पानी मुख्यरूपमा आपूर्ति गर्ने गरेको पाइएको छ । ट्युबवेल/हाते पम्प, ढाकिएको इनार/कुवा, नदी/खोला र अन्य स्रोतबाट पिउने पानी आपूर्ति गर्ने परिवारहरू सानो संख्यामा रहेका छन् । विगत २०५८ सालको जनगणनामा धारा/पाइपबाट पिउने पानी आपूर्ति गर्ने परिवारको प्रतिशत ७०.४६ थियो भने मुलधाराबाट खानेपानी आपूर्ति गर्ने परिवार ८.५६ प्रतिशत थियो ।

खानेपानीको स्रोतअनुसार परिवार प्रतिशतमा, २०६८

तालिका १२: स्थानीय तहमा पिउनेपानीको मुख्य स्रोत अनुसार परिवार संख्या, २०६८

क्र. सं.	स्थानीय तह	पाइप	प्रतिशत	ट्युबल / हाते पम्प	ढाकिएको इनार/ कुवा	प्रतिशत	खुला इनार/ कुवा	प्रतिशत	मुल धारा	प्रतिशत	नदी खोला	प्रतिशत	अन्य	नखुलेको
१	बलेफी गाउँपालिका	४०४५	९१.३३	१	९	०.२०	४१	०.९३	२९२	६.५९	१२	०.२७	७	२२
२	बाह्रविसे नगरपालिका	५४४४	८७.४५	०	३०	०.४८	८२	१.३२	५५२	८.८७	८५	१.३७	४	२८
३	भोटेकोशी गाउँपालिका	३७०७	८८.६२	०	१०	०.२४	१८	०.४३	३६१	८.६३	६५	१.५५	५	१७
४	चौतारा साँगाचोकगढी न.पा.	९६९९	८८.९३	१	२३५	२.१५	१४५	१.३३	७०८	६.४९	७	०.०६	६	१०५
५	हेलम्बु गाउँपालिका	२७३४	६५.०५	०	५	०.१२	८२	१.९५	१३१३	३१.२४	५०	१.१९	१	१८
६	इन्द्रावती गाउँपालिका	४९६७	७९.९७	०	७७	१.२४	३३५	५.३९	७४६	१२.०१	४८	०.७७	५	३३
७	जुगल गाउँपालिका	३२७३	८३.०५	०	२	०.०५	२७	०.६९	५९५	१५.१०	३	०.०८	१५	२६
८	लिसंखुपाखर गाउँपालिका	३३६४	९१.४१	०	४७	१.२८	६६	१.७९	१६९	४.५९	१६	०.४३	८	१०
९	मेलम्ची नगरपालिका	७९६९	७९.००	०	२४६	२.४४	३३९	३.३६	२१३९	२१.१८	४३	०.४३	१०५	५६
१०	पाँचपोखरी थाङपाल गा.पा.	२७३१	५४.५४	१	३१	०.६२	६२	१.२४	२१२४	४२.४२	१	०.०२	२५	३२
११	सुनकोशी गाउँपालिका	३५९८	८२.५४	०	४	०.०९	४६	१.०६	६७१	१५.३९	६	०.१४	१६	१८
१२	त्रिपुरासुन्दरी गाउँपालिका	३०६८	९०.३९	०	३५	१.०३	२१	०.६२	२३४	६.८९	३२	०.९४	१	३

२.१० परिवारमा खाना पकाउन अक्सर प्रयोग गरिने इन्धन

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को नतिजाले जिल्लाका कुल परिवार मध्ये अधिकांश परिवारले खाना पकाउन अक्सर काठ/दाउरा प्रयोग गर्ने गरेको देखाएको छ । कुल परिवारको ९२.१५ प्रतिशतले खाना पकाउन अक्सर दाउरा प्रयोग गर्ने गरेको देखिन्छ । दश वर्षअघिको जनगणनामा यो प्रतिशत ९४.५ प्रतिशत थियो । विगत जनगणनामा एल.पि. ग्याँस प्रयोग गर्ने परिवारहरू ०.३८ प्रतिशत रहेकोमा यस जनगणनामा उल्लेख्य वृद्धि भई ५.९४ प्रतिशत पुगेको छ । खाना पकाउन अक्सर मटितेल, एल.पि.ग्याँस, गुईठा/गोराहा, गोबरग्याँस, बिजुली र अन्य इन्धन प्रयोग गर्ने परिवारको प्रतिशत सानो संख्यामा रहेको छ ।

तालिका १३: जिल्लामा खाना पकाउन प्रयोग अनुसार परिवार संख्या, २०५८ र २०६८

गणना वर्ष	जम्मा	खाना पकाउन अक्सर प्रयोग गरिने इन्धन							
		काठ टाउरा	मटितेल	एल पि ग्यास	गुईठा	गोबर ग्याँस	बिजुली	अन्य	नखुलेको
२०६८	६६,६३५	६१,४०७	५०२	३,९६०	४	२५५	७६	४४	३८७
प्रतिशत	१००.००	९२.१५	०.७५	५.९४	०.०१	०.३८	०.११	०.०७	०.५८
२०५८	५७,६४९	५४,४८१	२,२०१	३३३	१६	१०६	०	८१	४३१
प्रतिशत	१००.००	९४.५०	३.८२	०.५८	०.०३	०.१८	०.००	०.१४	०.७५

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणनाको प्रतिवेदन: २०५८ र २०६८

बजार क्षेत्रमा खाना पकाउन अक्सर एल.पि.ग्याँस प्रयोग गर्ने परिवारहरूको बाहुल्यता रहेको छ, भने ग्रामीण क्षेत्रमा काठ/दाउरा प्रयोग गर्ने परिवारको बाहुल्यता रहेको देखिन्छ । स्थानीय तहगत खाना पकाउन प्रयोग गरिने इन्धन सम्बन्धी विवरण अनुसुचिमा दिईएको छ ।

तालिका १४ : स्थानीय तहमा खाना पकाउन प्रयोग इन्धन अनुसार परिवार संख्या, २०६८

क्र.सं.	स्थानीय तह	काठ टाउरा	प्रतिशत	मटितेल	एल पि ग्यास	प्रतिशत	गुईठा	गोबर ग्याँस	प्रतिशत	बिजुली	अन्य	नखुलेको
१	बलेफी गाउँपालिका	३९३९	८८.९४	२५	४१८	९.४४	०	१०	०.२३	११	२	२४
२	बाह्रबिसे नगरपालिका	५३३७	८५.७३	१९९	६४७	१०.३९	०	१	०.०२	८	४	२९
३	भोटेकोशी गाउँपालिका	२९१९	६९.७८	६८	११६५	२७.८५	०	०	०.००	५	७	१९
४	चौतारा सांगाचोकगढी न.पा.	९७९७	८९.८३	६६	९०९	८.३३	०	७	०.०६	३	१८	१०६
५	हेलम्बु गाउँपालिका	४०५५	९६.४८	१६	८२	१.९५	०	२७	०.६४	१	१	२१
६	इन्द्रावती गाउँपालिका	५९७४	९६.१८	१४	७०	१.१३	०	११८	१.९०	१	०	३४
७	जुगल गाउँपालिका	३८४८	९७.६४	२७	३५	०.८९	०	४	०.१०	०	०	२७
८	लिसंखुपाखर गाउँपालिका	३५९२	९७.६१	८	६७	१.८२	०	०	०.००	२	१	१०
९	मेलम्ची नगरपालिका	९५८०	९४.८८	३८	३६३	३.६०	१	५०	०.५०	३	३	५९
१०	पाँचपोखरी थाङपाल गा.पा.	४८३३	९६.५२	११	९३	१.८६	२	३५	०.७०	०	१	३२
११	सुनकोशी गाउँपालिका	४१९१	९६.१५	१७	८१	१.८६	१	२	०.०५	४१	३	२३
१२	त्रिपुरासुन्दरी गाउँपालिका	३३४२	९८.४७	१३	३०	०.८८	०	१	०.०३	१	४	३

२.११ परिवारमा बत्ति बाल्न अक्सर प्रयोग गरिने साधन

प्राप्त नतिजामा जिल्लाका धेरैजसो घरपरिवारहरूले आफू बसोबास गरेको घर/आवासीय इकाइमा बत्ति बाल्नका लागि अक्सर बिजुली प्रयोग गर्ने गरेको देखिएको छ । गत२०५८ सालको जनगणनामा बिजुली प्रयोग गर्ने परिवार २७.२२ प्रतिशत रहेकोमा २०६८ त्यो प्रतिशतमा उल्लेख्य वृद्धि भई ८८.२८ प्रतिशत

पुगेको छ । गत जनगणनामा बत्ति बाल्नाका लागि अक्सर मटितेल प्रयोग गर्नेपरिवार ७१.६८ प्रतिशत रहेकोमा हाल घटेर ९.१९ प्रतिशत मात्र देखिएको छ । बत्ति बाल्नाका लागि अक्सर सोलार र अन्य इन्धन प्रयोग गर्ने परिवार क्रमशः १.२६ र ०.६९ प्रतिशत रहेको देखिन्छ ।

तालिका १५: जिल्लामा परिवारले बत्ति बाल्न अक्सर प्रयोग गरिने साधन, परिवार संख्या, २०५८ र २०६८

गणना वर्ष	जम्मा	बत्ति बाल्न अक्सर प्रयोग गरिने साधन					
		विजुली	मटितेल	गोबर ग्याँस	सोलार	अन्य	नखुलेको
२०६८	६६,६३५	५८,८२७	६,१२४	३	८३७	४६०	३८४
प्रतिशत	१००.००	८८.२८	९.१९	०.००	१.२६	०.६९	०.५८
२०५८	५७,६४९	१५,६९४	४१,३२२	४९	०	११२	४६३
प्रतिशत	१००.००	२७.२२	७१.६८	०.०८	०.००	०.१९	०.८०

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणनाको प्रतिवेदन: २०५८ र २०६८

तालिका १६ : स्थानीय तहमा अक्सर बत्ति बाल्न प्रयोग गरिने साधन अनुसार परिवार संख्या, २०६८

क्र.सं.	स्थानीय तह	विजुली	प्रतिशत	मटितेल	प्रतिशत	गोबर ग्याँस	सोलार	प्रतिशत	अन्य	नखुलेको
१	बलेफी गाउँपालिका	४२४२	९५.७८	१५८	३.५७	१	२	०.०५	२	२४
२	बाह्रबिसे नगरपालिका	५४४३	८७.४४	६९३	११.१३	१	४	०.०६	५५	२९
३	भोटेकोशी गाउँपालिका	३८१५	९१.२०	३३९	८.१०	०	८	०.१९	२	१९
४	चौतारा साँगाचोकगढी न.पा.	१०४८१	९६.१०	३०३	२.७८	०	४	०.०४	१२	१०६
५	हेलम्बु गाउँपालिका	२९५२	७०.२४	५४९	१३.०६	०	३२८	७.८०	३५३	२१
६	इन्द्रावती गाउँपालिका	५७०३	९१.८२	४६९	७.५५	१	४	०.०६	०	३४
७	जुगल गाउँपालिका	२३१४	५८.७२	१२८१	३२.५०	०	३१९	८.०९	२	२५
८	लिसंखुपाखर गाउँपालिका	३४२४	९३.०४	२३८	६.४७	०	३	०.०८	५	१०
९	मेलम्ची नगरपालिका	८९३०	८८.४४	९८३	९.७४	०	११८	१.१७	८	५८
१०	पाँचपोखरी थाङपाल गा.पा.	४२९८	८५.८४	६२४	१२.४६	०	४५	०.९०	८	३२
११	सुनकोशी गाउँपालिका	४१३७	९४.९१	१८९	४.३४	०	१	०.०२	९	२३
१२	त्रिपुरासुन्दरी गाउँपालिका	३०८८	९०.९८	२९८	८.७८	०	१	०.०३	४	३

२.१२ परिवारले प्रयोग गर्ने शौचालयको सुविधा

जिल्लाका ३५.८७ प्रतिशत परिवारहरूसँग आफू बस्ने घरमा अभै पनि शौचालयको सुविधा नभएको तथ्याङ्क राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को नतिजाले देखाएको छ जुन संख्या विगतको जनगणनामा ५४.३३ प्रतिशत थियो । हाल ३५.३२ प्रतिशत परिवारहरूले फलस भएको (आधुनिक)शौचालयप्रयोग गर्ने गरेको पाइएको छ जुन विगतको जनगणनामा ७.९९प्रतिशत मात्र थियो । त्यसैगरी साधारण शौचालय प्रयोग गर्ने परिवारहरूको संख्या २८.२६ प्रतिशत देखिएको छ जुन विगतमा ३६.६८ प्रतिशत थियो । गा.वि.स.गत शौचालय प्रयोग गर्ने परिवारहरू अनुसुचिमा दिईएको छ ।

परिवारले प्रयोग गर्ने शौचालयको सुविधा, २०६८ र २०५८

गणना वर्ष	जम्मा	शौचालय नभएको	शौचालयको प्रकार		नखुलेको
			फलस भएको (सेप्टिक ट्यांक)	साधारण	
२०६८	६६,६३५	२३,९००	२३,५३८	१८,८३४	३६३
प्रतिशत	१००.००	३५.८७	३५.३२	२८.२६	०.५४
२०५८	५७,६४९	३१,३२२	४,६०६	२१,१४४	५७७
प्रतिशत	१००.००	५४.३३	७.९९	३६.६८	१.००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणनाको प्रतिवेदन: २०५८ र २०६८

तालिका १७ : स्थानीय तहमा परिवारले प्रयोग गर्ने शौचालयको सुविधा अनुसार परिवार संख्या, २०६८

क्र.सं.	स्थानीय तह	सेप्टिक ट्याङ्क भएको	प्रतिशत	साधारण	प्रतिशत	शौचालय नभएको	प्रतिशत	नखुलेको	प्रतिशत
१	बलेफी गाउँपालिका	२११४	४७.७३	९८२	२२.१७	१३११	२९.६०	२२	०.५०
२	बाह्रबिसे नगरपालिका	२२७८	३६.५९	१५८६	२५.४८	२३३५	३७.५१	२६	०.४२
३	भोटेकोशी गाउँपालिका	११६२	२७.७८	९२९	२२.२१	२०७३	४९.५६	१९	०.४५
४	चौतारा साँगाचोकगढी न.पा.	५४७८	५०.२३	२८२४	२५.८९	२४९८	२२.९०	१०६	०.९७
५	हेलम्बु गाउँपालिका	६६१	१५.७३	२३७७	५६.५५	११४४	२७.२२	२१	०.५०
६	इन्द्रावती गाउँपालिका	१८७८	३०.२४	१८२१	२९.३२	२४७९	३९.९१	३३	०.५३
७	जुगल गाउँपालिका	६९९	१५.७१	६६१	१६.७७	२६३७	६६.९१	२४	०.६१
८	लिसंखुपाखर गाउँपालिका	१५८१	४२.९६	८८४	२४.०२	१२०६	३२.७७	९	०.२४
९	मेलम्ची नगरपालिका	२९२३	२८.९५	३०४२	३०.१३	४०८४	४०.४५	४८	०.४८
१०	पाँचपोखरी थाङपाल गा.पा.	१२४६	२४.८९	१५२६	३०.४८	२२०६	४४.०६	२९	०.५८
११	सुनकोशी गाउँपालिका	२४१२	५५.३३	११५२	२६.४३	७७२	१७.७१	२३	०.५३
१२	त्रिपुरासुन्दरी गाउँपालिका	११८६	३४.९४	१०५०	३०.९४	११५५	३४.०३	३	०.०९
	जम्मा	२३५३८	३५.३२	१८८३४	२८.२६	२३९००	३५.८७	३६३	०.५४

२.१३ एकल उमेरको जनसंख्या

देशमा विद्यमान जनसङ्ख्याको उमेरगत संरचना महत्वपूर्ण जनसांख्यिक सूचक हो । यो सूचक प्राप्त गर्नका लागि यस जनगणनामा देशभित्र अक्सर बसोबास गर्ने हरेक व्यक्तिको पुरा भएको उमेर सोधिएको थियो । एक वर्ष पनि पूरा नभएका व्यक्तिहरूको उमेर शून्य वर्ष लेखिएको हुँदा नतिजाका तालिकाहरूमा पनि शून्य वर्षका जनसंख्या उल्लेख गरिएको छ । प्राप्त नतिजामा जनसङ्ख्याको एकल वर्ष उमेर (Single Year Age) अनुसार हेर्दा कुल जनसङ्ख्यामा सबैभन्दा धेरै व्यक्तिहरू १२ वर्ष उमेर पुगेका बालबालिका रहेको देखिन्छ । पुरुषको र महिला दुवैको सबैभन्दा ठूलो हिस्सा क्रमशः १२ वर्षको उमेरमा नै देखिन्छ ।

तालिका १८ : एकल उमेर अनुसार जिल्लाको जनसंख्या

उमेर	पुरुष	महिला	जम्मा	उमेर	पुरुष	महिला	जम्मा	उमेर	पुरुष	महिला	जम्मा
०	२२५८	२२१७	४४७५	३१	१११०	१२५३	२३६३	६२	७८३	७८२	१५६५
१	२१४९	२०४८	४१९७	३२	१६९४	१९८९	३६८३	६३	५९८	६२९	१२२७
२	२३२३	२२७२	४५९५	३३	११२२	१२९२	२४१४	६४	५६८	५९६	११६४

उमेर	पुरुष	महिला	जम्मा	उमेर	पुरुष	महिला	जम्मा	उमेर	पुरुष	महिला	जम्मा
३	२४३४	२४६६	४९००	३४	१०७१	१२७४	२३४५	६५	१३५५	१४५७	२८१२
४	२६५५	२७०२	५३५७	३५	२५७३	३३७४	५९४७	६६	५९८	५९८	११९६
५	२९८९	२९७८	५९६७	३६	१४०९	१६९२	३१०१	६७	६६६	६३५	१३०१
६	३०२१	३०००	६०२१	३७	१११३	१२५६	२३६९	६८	८१७	७१३	१५३०
७	३०६७	३२९९	६३६६	३८	१४९२	१६९६	३१८८	६९	४७२	४५४	९२६
८	३५०९	३४१८	६९२७	३९	८७२	१११८	१९९०	७०	१३६१	१५७५	२९३६
९	३३२१	३३७०	६६९१	४०	२९७८	३६१७	६५९५	७१	३७२	३८९	७६१
१०	४१४७	४०४७	८१९४	४१	९४९	१०२१	१९७०	७२	६११	६३३	१२४४
११	३३७८	३३६८	६७४६	४२	१५७५	१७८७	३३६२	७३	४२३	४०३	८२६
१२	४१८४	४२३१	८४१५	४३	१०६८	१२०३	२२७१	७४	३४०	२८५	६२५
१३	३७७७	३८४६	७६२३	४४	९७४	१०५७	२०३१	७५	७५४	७५१	१५०५
१४	३७६७	३९५२	७७१९	४५	२५३२	२७५१	५२८३	७६	३५४	३१७	६७१
१५	३५२९	३८८४	७४१३	४६	१०७८	१०७१	२१४९	७७	२९१	३०७	५९८
१६	३६३७	३७६९	७४०६	४७	९३८	९२६	१८६४	७८	४८०	४३०	९१०
१७	२९२२	३३३१	६२५३	४८	१५०६	१४४१	२९४७	७९	२११	१९३	४०४
१८	३३५३	३६४०	६९९३	४९	९३५	९६१	१८९६	८०	५२१	५९८	१११९
१९	१९१६	२३६१	४२७७	५०	२७००	२८६२	५५६२	८१	१५४	१४९	३०३
२०	२४०७	२९५८	५३६५	५१	८९७	८६७	१७६४	८२	१८४	१५४	३३८
२१	१८१५	२३०८	४१२३	५२	१४११	१३००	२७११	८३	१५६	१६५	३२१
२२	२११९	२८४८	४९६७	५३	९६३	८५७	१८२०	८४	१८८	१८७	३७५
२३	१६४१	२०१३	३६५४	५४	७९८	८१८	१६१६	८५	१९३	१७५	३६८
२४	१८४६	२२७६	४१२२	५५	१८३२	१७२४	३५५६	८६	९८	९७	१९५
२५	२१६०	२९८६	५१४६	५६	१०३९	९२७	१९६६	८७	५६	६८	१२४
२६	१७४८	२१७३	३९२१	५७	८३८	७२५	१५६३	८८	८७	९३	१८०
२७	१५६५	२००१	३५६६	५८	१०७५	९५३	२०२८	८९	४२	३६	७८
२८	१९५२	२४०८	४३६०	५९	७८९	७५८	१५४७	९०	१५३	२०६	३५९
२९	१०६७	१३०१	२३६८	६०	२२६२	२३६४	४६२६	९०+	७८३	७८२	१५६५
३०	२४३६	३२१६	५६५२	६१	७८०	७५१	१५३१	जम्मा	१३८३५१	१४९४४७	२८७७९८

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणनाको प्रतिवेदन: २०६८

२.१४ उमेर समूह अनुसार जिल्लाको जनसंख्या

जनसङ्ख्याको उमेरगत संरचनालाई ५ वर्षको उमेर समूहमा विभाजन गरी अध्ययन गर्दा १० देखि १४ वर्ष उमेर समूहमा कुल जनसङ्ख्याको सर्वाधिक अंश रहेको देखिन्छ। यो उमेर समूहमा कुल जनसङ्ख्याको १३.३४५ प्रतिशत हिस्सा रहेको देखिन्छ। यसलाई ११.२४ प्रतिशत जनसङ्ख्यासहित १५ देखि १९ वर्ष उमेर समूहले पछ्याएको छ। पुरुषको हकमा कुल पुरुष जनसङ्ख्याको सबैभन्दा धेरै र महिलातर्फ पनि कुल महिलाको सबैभन्दा धेरै १० देखि १४ वर्ष उमेर समूहकै व्यक्तिहरू रहेको देखिन्छ। उमेर समूह वढ्दै

जाँदा जनसङ्ख्याको प्रतिशत पनि कम हुँदै गएको देखिन्छ । पन्चानब्बे वर्ष भन्दा माथिल्लो उमेर समूहमा सबै भन्दा कम जनसंख्या रहेको देखिन्छ जसमा १०७ जना छन् जसमा पुरुष र महिला क्रमशः ३१ र ७६ जना छन् । गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको उमेर समूह अनुसार जनसंख्या अनुसूचिमा दिईएको छ ।

तालिका १९ : उमेर समूह अनुसार जिल्लाको जनसंख्या

उमेर समूह	००-४	०५-०९	१०-१४	१५-१९	२०-२४	२५-२९	३०-३४	३५-३९	४०-४४	४५-४९
जम्मा	२३,५२४	३१,९७२	३८,६९७	३२,३४२	२२,२३१	१९,३६१	१६,४५७	१६,५९५	१६,२२९	१४,१३९
प्रतिशत	८.१७	११.११	१३.४५	११.२४	७.७२	६.७३	५.७२	५.७७	५.६४	४.९१
पुरुष	११,८१९	१५,९०७	१९,२५३	१५,३५७	९,८२८	८,४९२	७,४३३	७,४५९	७,५४४	६,९८९
प्रतिशत	८.५४	११.५०	१३.९२	११.१०	७.१०	६.१४	५.३७	५.३९	५.४५	५.०५
महिला	११,७०५	१६,०६५	१९,४४४	१६,९८५	१२,४०३	१०,८६९	९,०२४	९,१३६	८,६८५	७,१५०
प्रतिशत	७.८३	१०.७५	१३.०१	११.३७	८.३०	७.२७	६.०४	६.११	५.८१	४.७८
उमेर समूह	५०-५४	५५-५९	६०-६४	६५-६९	७०-७४	७५-७९	८०-८४	८५-८९	९०-९४	९५+
जम्मा	१३,४७३	१०,६६०	१०,११३	७,७६५	६,३९२	४,०८८	२,४५६	९४५	२५२	१०७
प्रतिशत	४.६८	३.७०	३.५१	२.७०	२.२२	१.४२	०.८५	०.३३	०.०९	०.०४
पुरुष	६,७६९	५,५७३	४,९९१	३,९०८	३,१०७	२,०९०	१,२०३	४७६	१२२	३१
प्रतिशत	४.८९	४.०३	३.६१	२.८२	२.२५	१.५१	०.८७	०.३४	०.०९	०.०२
महिला	६,७०४	५,०८७	५,१२२	३,८५७	३,२८५	१,९९८	१,२५३	४६९	१३०	७६
प्रतिशत	४.४९	३.४०	३.४३	२.५८	२.२०	१.३४	०.८४	०.३१	०.०९	०.०५

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणनाको प्रतिवेदन: २०६८

२.१५ जातजाति अनुसार जनसंख्याको संरचना

वि.सं.२०६८ को राष्ट्रिय जनगणना अनुसार जिल्लामा बसोवास गर्दै आएका मुख्य जातजातीहरूमा क्रमशः तामाङ (३४.२५%), क्षेत्री (१८.२३%), नेवार (११.११%), ब्राम्हण पहाडी (१०.३३%), कामी (३.८८%), सन्यासी (३.६२%), शेर्पा (२.६३%), माझी (२.२९%), दमाई (१.९०%), मगर (१.७१%), थामी (१.७०%), हेल्मो (१.६९%) र बाँकी अन्य जातिहरू) रहेका छन् भने विगतको राष्ट्रिय जनगणना २०५८ अनुसार यस जिल्लामा तामाङ (३२.२१%), ब्राम्हण पहाडी (११.४८%), क्षेत्री (१८.७९%), नेवार (११.५५%), र बाँकी अन्य जातजातिहरू रहेका थिए । विगत १० वर्षमा ब्राम्हण पहाडी, क्षेत्री, नेवार, शेर्पा, कामी लगायत केही जातजातिको प्रतिशत घटेको देखिन्छ । यसैगरी २०६८ सालको जनगणना अनुसार हेल्मो, कथवनीया, लोध लगायत केही नयाँ जातजाति यस जिल्लामा देखिएको छ । यस जिल्लामा कम संख्यामा देखिएका जातजातिमा सुधी, कलवार कानु, राजवंशी, केवट, मल्लाह, पथरकट्टा हुन् जसको संख्या २० भन्दा कम रहेको छ । जिल्लाको विस्तृत जातजातिको तुलनात्मक तथ्याङ्क तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ भने गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको उमेर समूह अनुसार जनसंख्या अनुसार अनुसूचीमा दिईएको छ ।

तालिका २० : जातजाति अनुसार जनसंख्या

क्र.सं.	जातजाति	२०५८				२०६८			
		जम्मा	प्रतिशत	पुरुष	महिला	जम्मा	प्रतिशत	पुरुष	महिला
१	तामाङ	९४६१४	३२.२१	४७७०३	४६९११	९८.५७०	३४.२५	४८,३०३	५०,२६७
२	क्षेत्री	५५१९९	१८.७९	२७२८३	२७९१६	५२,४५५	१८.२३	२४,९११	२७,५४४
३	नेवार	३३९२४	११.५५	१७०७९	१६८४५	३१,९७७	११.११	१५,३८७	१६,५९०
४	ब्राम्हण-पहाडी	३३७२४	११.४८	१६५३५	१७१८९	२९,७२५	१०.३३	१३,८८०	१५,८४५
५	कामी	१०७६७	३.६७	५३३४	५४३३	११,१७८	३.८८	५,१९१	५,९८७
६	सन्ध्यासी	१०७७३	३.६७	५२०७	५५६६	१०,४२२	३.६२	४,६४५	५,७७७
७	शेर्पा	१५८५२	५.४०	७९६९	७८८३	७,५७८	२.६३	३,७४३	३,८३५
८	माभी	५०९६	१.७३	२४९०	२६०६	६,५८१	२.२९	३,१३४	३,४४७
९	दमाइ/ढोली	४२३४	१.४४	२०९९	२१३५	५,४६३	१.९०	२,५९५	२,८६८
१०	मगर	४५७८	१.५६	२३३५	२२४३	४,९१२	१.७१	२,४४९	२,४६३
११	थामी	३९९३	१.३६	१९६७	२०२६	४,८९४	१.७०	२,३७१	२,५२३
१२	हेल्मो	-	-	-	-	४,८७१	१.६९	२,३९३	२,४७८
१३	सार्की	३६००	१.२३	१८४०	१७६०	४,३९६	१.५३	२,१४०	२,२५६
१४	दनुवार	३१५४	१.०७	१५५१	१६०३	३,६२५	१.२६	१,७३७	१,८८८
१५	गुरुङ	४५६१	१.५५	२२१३	२३४८	२,९३०	१.०२	१,४१५	१,५१५
१६	घर्ती/भुजेल	२३९२	०.८१	१२०४	११८८	२,६३०	०.९१	१,२६४	१,३६६
१७	पहरी	४८८	०.१७	२४८	२४०	१,८८१	०.६५	९३०	९५१
१८	ठकुरी	१३५८	०.४६	६७१	६८७	६४५	०.२२	२७२	३७३
१९	घले	-	-	-	-	६४३	०.२२	३१३	३३०
२०	जिरेल	२१०	०.०७	१०७	१०३	२५८	०.०९	१२६	१३२
२१	भोटे	११	०.००	६	५	२१९	०.०८	३०	१८९
२२	राइ	१७६	०.०६	१०७	६९	१७८	०.०६	९८	८०
२३	थारु	४६१	०.१६	२०१	२६०	१७२	०.०६	१३६	३६
२४	यादव	१२७	०.०४	९८	२९	११५	०.०४	८४	३१
२५	तेली	१३९	०.०५	५२	८७	११०	०.०४	८०	३०
२६	बादी	९	०.००	४	५	८२	०.०३	४१	४१
२७	हजाम/ठाकुर	४७	०.०२	४०	७	७५	०.०३	५३	२२
२८	सोनार	३९४	०.१३	१७१	२२३	५६	०.०२	२७	२९
२९	सुनुवार	१८६	०.०६	८८	९८	५३	०.०२	२२	३१
३०	लिम्बु	९	०.००	५	४	४२	०.०१	२२	२०
३१	मुसलमान	५०	०.०२	३०	२०	३८	०.०१	२५	१३
३२	धानुक	३७	०.०१	१८	१९	३४	०.०१	२२	१२
३३	कथवानीया	-	-	-	-	३३	०.०१	२४	९
३४	सुधी	२८	०.०१	१७	११	३०	०.०१	१९	११

क्र.सं.	जातजाति	२०५८				२०६८			
		जम्मा	प्रतिशत	पुरुष	महिला	जम्मा	प्रतिशत	पुरुष	महिला
३५	कलवार	२१	०.०१	१६	५	३०	०.०१	१९	११
३६	ब्राम्हण-तराइ	८२	०.०३	४४	३८	२७	०.०१	१६	११
३७	हलुवाई	२१	०.०१	३	१८	२६	०.०१	१०	१६
३८	राजवंशि	६	०.००	४	२	२१	०.०१	११	१०
३९	लोघ	-	-	-	-	१९	०.०१	८	११
४०	कोइरी	९०	०.०३	१८	७२	१८	०.०१	१५	३
४१	दुसाध/पासवान/पयासी	६	०.००	४	२	१८	०.०१	१०	८
४२	कायस्थ	३०	०.०१	९	२१	१६	०.०१	७	९
४३	कुमाल	५	०.००	५	०	१५	०.०१	१२	३
४४	कानु	१	०.००	१	०	१४	०.००	९	५
४५	पथरकट्टा/कुशवाडि	२	०.००	२	०	१३	०.००	६	७
४६	केवट	२	०.००	१	१	१२	०.००	७	५
४७	मल्लाह	७९	०.०३	४	७५	११	०.००	५	६
४८	तराई अन्य	-	-	-	-	८२	०.०३	३६	४६
४९	विदेशी	-	-	-	-	२३०	०.०८	१०१	१२९
५०	अन्य दलित	१५२५	०.५२	७४७	७७८	१२९	०.०४	६३	६६
५१	नखुलेका जातजाति	१४३८	०.४९	६८५	७५३	६५	०.०२	३५	३०
५२	अन्य	२२०	०.०७	१२८	९२	१८१	०.०६	९९	८२
	जम्मा	२९३७९	१००	१८३६१	१०८१८	२८७७९	१००	१३८३५१	१४९४४

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणनाको प्रतिवेदन: २०६८

२.१६ मातृभाषा अनुसार जनसंख्याको संरचना

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ ले जिल्लाभित्र अक्सर बसोबास गर्ने व्यक्तिहरूले बोल्ने मातृभाषाको संख्या जम्माजम्मी २८ वटा रहेको देखाएको छ । विगतको जनगणनामा सोभन्दा बढी मातृभाषाको संख्या प्राप्त भएको थियो । गत २०५८ सालको जनगणनामा जस्तै यस पटकको जनगणनाको नतिजाले पनि मातृभाषा नेपाली हुने व्यक्तिहरूको सर्वोच्च हिस्सा रहेको देखाएको छ । यसअनुसार नेपाली भाषा मातृभाषा हुनेहरू विगत २०५८ सालको ५२.६२ प्रतिशतबाट ५३.४० प्रतिशतमा पुगेको देखिन्छन् । नेपाली पछि तामाङ्ग मातृभाषा हुनेहरू ३२.६० प्रतिशत हिस्सासहित दोस्रो बाहुल्यतामा छन् जसको प्रतिशत २०५८ सालमा ३२.६० प्रतिशत थियो । यसैगरी तेश्रो स्थानमा देखिएको भाषा नेवारी हो जसको प्रतिशत ७.२३ बाट घटेर ५.९१ प्रतिशतमा झरेको छ । अन्य मातृभाषा बोल्नेहरूमा दनुवार, थामी, हेल्लो, शेर्पा, माझी, मैथिली लगायत देखिएका छन् । २०६८ सालको जनगणना अनुसार यस जिल्लामा देखिएका नयाँ मातृभाषामा पहरी, राई, भोटे, डोटेरी, डोटेरी आदि रहेका छन् । मातृभाषाको विस्तृत विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका २१ : मातृभाषा अनुसार जिल्लाको जनसंख्या

क्र. सं.	मातृभाषा	२०५८				२०६८			
		जम्मा	प्रतिशत	पुरुष	महिला	जम्मा	प्रतिशत	पुरुष	महिला
१	नेपाली	१५४५६९	५२.६२	७६३३५	७८२३४	१५३,६९४	५३.४०	७२,६४०	८१,०५४
२	तामाङ	९४१३१	३२.०५	४७३९१	४६७४०	९३,८०९	३२.६०	४५,९२१	४७,८८८
३	नेवारी	२१२२७	७.२३	१०६३४	१०५९३	१७,०१७	५.९१	८,२१०	८,८०७
४	शेर्पा	१०४७०	३.५६	५२३५	५२३५	७,६९४	२.६७	३,८२६	३,८६८
५	हेल्मो	३४९१	१.१९	१७३३	१७५८	४,७७८	१.६६	२,३५२	२,४२६
६	थामी	३१६३	१.०८	१५५०	१६१३	३,२७७	१.१४	१,५७९	१,६९८
७	दनुवार	२७३९	०.९३	१३३९	१४००	३,४७८	१.२१	१,६६३	१,८१५
८	माभ्मी	८००	०.२७	३९७	४०३	५३०	०.१८	२५१	२७९
९	मैथिली	४६१	०.१६	३४३	११८	६३४	०.२२	४६५	१६९
१०	गुरुङ	४३०	०.१५	१९८	२३२	८०८	०.२८	३९२	४१६
११	मगर	१९८	०.०७	१२५	७३	३६७	०.१३	२०७	१६०
१२	जिरेल	१०१	०.०३	५५	४६	२०	०.०१	७	१३
१३	वान्तवा	७४	०.०३	४३	३१		०.००		
१४	सांकेतिक भाषा	६७	०.०२	३४	३३	११५	०.०४	५४	६१
१५	हिन्द	६६	०.०२	५६	१०	६५	०.०२	५१	१४
१६	भाजपुरी	४७	०.०२	२९	१८	१३५	०.०५	१०१	३४
१७	लिम्बु	३७	०.०१	२१	१६	२०	०.०१	१३	७
१८	थारु	१५	०.०१	८	७	८८	०.०३	६७	२१
१९	सन्थ्याल	१२	०.००	५	७		०.००		
२०	सुनुवार	१२	०.००	५	७	१२	०.००	७	५
२१	अंग्रेजी	७	०.००	५	२	१४	०.००	५	९
२२	उर्दु	६	०.००	५	१	१९	०.०१	१३	६
२३	थाहा नभएको	१५९६	०.५४	७९५	८०१	७९	०.०३	३७	४२
२४	पहरी	-	-	-	-	३९६	०.१४	१८९	२०७
२५	तिबेटान	-	-	-	-	१८३	०.०६	८	१७५
२६	राई	-	-	-	-	९२	०.०३	५८	३४
२७	भोटे	-	-	-	-	३९	०.०१	२०	१९

क्र. सं.	मातृभाषा	२०१८				२०६८			
		जम्मा	प्रतिशत	पुरुष	महिला	जम्मा	प्रतिशत	पुरुष	महिला
२८	डोटेली	-	-	-	-	२३	०.०१	१५	८
२९	राजवंशि	-	-	-	-	१४	०.००	८	६
३०	उल्लेख नभएको	-	-	-	-	३९८	०.१४	१९२	२०६
जम्मा		२,९३,७१९	१००	१,४६,३४१	१,४७,३७८	२,८७,७१८	१००	१,३८,३५१	१,४९,४४४

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणनाको प्रतिवेदन २०१८ र २०६८

२.१७ धर्म

वि.सं.२०६८ को राष्ट्रिय जनगणना अनुसार जिल्लाभित्र विभिन्न १० वटा धर्म मान्ने व्यक्तिहरू रहेको देखाएको छ। यसअनुसार हिन्दु धर्मावलम्बी ६२.५३ प्रतिशतबाट घटेर ५८.९८ प्रतिशतमा भरिएको छ। बौद्ध धर्मावलम्बीहरूकुल जनसङ्ख्याको ३७.९६ प्रतिशत रहेका छन्। यस जनगणनामा नयाँ प्रकृति धर्मावलम्बी पनि देखिएको छ, जसको प्रतिशत १.०८ देखिन्छ भने अन्य धर्मावलम्बीहरू नगन्य रहेका छन्। गत जनगणनासँग तुलना गर्दा हिन्दु धर्मावलम्बी ३.५५ प्रतिशतले घटेको पाईएको छ भने क्रिश्चियन धर्मावलम्बी ०.३१ बाट उल्लेख्य बढेर १.८३ प्रतिशत पुगेको देखिन्छ।

तालिका २२ : धर्म अनुसार जिल्लाको जनसंख्या

धर्म	हिन्दु	बौद्ध	इस्लाम	किरात	क्रिश्चियन	प्रकृति	बोन	जैन	बहाई	शिख	धर्म नखुलेको	जम्मा
२०६८	१६९,७४०	१०९,२३८	३८	२४	५,२८०	३,१०४	५	१	३	१	३६४	२,८७,७१९
प्रतिशत	५८.९८	३७.९६	०.०१	०.०१	१.८३	१.०८	०	०	०	०	०.१३	१००
२०१८	१,८३,६५१	१,०८,७७०	४५	२२	९,२३	०	१०	९	२६	२६३	२,९३,७१९	
प्रतिशत	६२.५३	३७.०३	०.०	०.०१	०.३१	०	०	०	०	०.०९	०.०९	१००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणनाको प्रतिवेदन: २०६८

तालिका २३ : स्थानीय तहमा धर्म अनुसार जनसंख्या (प्रतिशतमा)

क्र.सं.	स्थानीय तह	हिन्दु	बौद्ध	इस्लाम	किरात	जैन	क्रिश्चियन	प्रकृति	अन्य
१	बलेफी गाउँपालिका	६५.८५	३०.३२	०.०४	०.००	०.००	३.७०	०.०२	०.०७
२	बाह्रबिसे नगरपालिका	५६.९५	३९.६९	०.०४	०.०१	०.००	२.९५	०.२०	०.१६
३	भोटेकोशी गाउँपालिका	४२.२२	५४.८१	०.००	०.००	०.००	२.४०	०.४९	०.०८
४	चौतारा साँगाचोकगढी न.पा.	७५.९१	२२.०७	०.०१	०.००	०.००	१.८५	०.०५	०.११
५	हेलम्बु गाउँपालिका	३५.७३	६२.९८	०.०१	०.०९	०.०१	०.९४	०.०२	०.२३
६	इन्द्रावती गाउँपालिका	६५.०८	२६.१८	०.००	०.००	०.००	१.३०	७.३५	०.०९
७	जुगल गाउँपालिका	३५.२५	६२.६२	०.०२	०.००	०.००	२.०१	०.०७	०.०३
८	लिसंखुपाखर गाउँपालिका	४२.८८	५५.१२	०.००	०.००	०.००	१.८५	०.०२	०.१३
९	मेलम्ची नगरपालिका	६०.६०	३७.३०	०.०१	०.००	०.००	०.७१	१.२५	०.१४
१०	पाँचपोखरी थाङपाल गा.पा.	३१.२०	६६.९७	०.०१	०.०२	०.००	१.५२	०.०९	०.१८

क्र.सं.	स्थानीय तह	हिन्दु	बौद्ध	इस्लाम	किराँत	जैन	क्रिस्चियन	प्रकृति	अन्य
११	सुनकोशी गाउँपालिका	८१.३३	१६.१३	०.०१	०.००	०.००	२.२३	०.०६	०.२४
१२	त्रिपुरासुन्दरी गाउँपालिका	९२.७२	३.२५	०.०१	०.००	०.००	२.१७	१.७५	०.११
जम्मा		५८.८८	३८.०४	०.०१	०.०१	०.००	१.८४	१.०९	०.१३

२.१८ अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको विवरण

जिल्लाका कुल जनसङ्ख्याको २.०३ प्रतिशत हिस्सामा कुनै एक वा बढि प्रकारको अपाङ्गता रहेको देखिएको छ । विगत २०५८ सालको जनगणनामा अपाङ्गता रहेका व्यक्तिहरू ०.५ प्रतिशत मात्र थिए । शारीरिक तथा मानसिक अपाङ्गता भएका कुलव्यक्तिहरू मध्ये ३,६९२ पुरुष र बाँकी २,९१६ महिला रहेको देखिन्छ । अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूमध्ये ३८.७४ प्रतिशतमा शारीरिक अपाङ्गता, १५.४५ प्रतिशतमा दृष्टिसम्बन्धी अपाङ्गता, १५.८७ प्रतिशतमा सुनाइसम्बन्धी अपाङ्गता, २.०१ प्रतिशतमा श्रवण दृष्टिविहिनता, १३.८३ प्रतिशतमा स्वर बोलाइसम्बन्धी अपाङ्गता, ४.७४ प्रतिशतमा मानसिक अपाङ्गता, २.४४ प्रतिशतमा बौद्धिक अपाङ्गता र ६.९२ प्रतिशतमा बहुअपाङ्गता भएको पाइएको छ । लैङ्गिकरूपमा हेर्दा पुरुषमा सबैभन्दा बढी शारीरिक अपाङ्गता ४१.०१ र महिलामा पनि ३५.८४ प्रतिशत शारीरिक अपाङ्गता देखिन्छ । गाउँपालिका तथा नगरपालिका अनुसार अपाङ्गता विवरण अनुसूचीमा दिइएको छ ।

तालिका २४ : अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको विवरण

अपाङ्गताको अवस्था	जम्मा		पुरुष		महिला	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
शारीरिक अपाङ्गता	२,५६०	३८.७४	१,५१५	४१.०३	१,०४५	३५.८४
दृष्टिविहिन अपाङ्गता	१,०२१	१५.४५	५२४	१४.१९	४९७	१७.०४
सुनुवाई सम्बन्धी अपाङ्गता	१,०४९	१५.८७	५८०	१५.७१	४६९	१६.०८
श्रवण दृष्टिविहिन	१३३	२.०१	६८	१.८४	६५	२.२३
स्वरबोलाई सम्बन्धी	९१४	१३.८३	५१८	१४.०३	३९६	१३.५८
मानसिक अपाङ्गता	३१३	४.७४	१५९	४.३१	१५४	५.२८
बौद्धिक अपाङ्गता	१६१	२.४४	८९	२.४१	७२	२.४७
बहुअपाङ्गता	४५७	६.९२	२३९	६.४७	२१८	७.४८
जम्मा	६,६०८	१००	३,६९२	१००	२,९१६	१००

२.२० वडा अनुसार घरधुरी, कुल जनसंख्या, पुरुष र महिला

गाउँपालिका तथा नगरपालिकाहरूको वडा अनुसार घरधुरी, जम्मा जनसंख्या, पुरुष र महिलाको संख्या अनुसूचीमा दिइएको छ ।

३.१ बालबालिका

सिन्धुपाल्चोक जिल्ला नेपालका १६ वटा हिमाली जिल्ला मध्ये एक हो । जसको अधिकांस भूभाग हिमाली भाग र कममात्र भाग पहाडी भूभाग अन्तर्गत पर्दछ । विनासकारी भूकम्प २०७२ पश्चात जिल्ला विभिन्न क्लस्टरमा भिभाजन भइ र सरकारी गैर सरकारी संघ संस्थाले थुप्रै उदाहरणीय काम गरेका छन् । भूकम्प पश्चात केन्द्रीय बालकल्याण समितिले मूलरूपमा युनिसेफ र अन्य अन्तराष्ट्रिय दातृ निकाय सँग समन्वय गरी भूकम्पबाट अति प्रभावित १४ जिल्लाहरूमा सूचना व्यवस्थापन अधिकृतको व्यवस्था गरी युनिसेफको सहकार्यमा पार्टनर NGO का सामाजिक कार्यकर्ताहरूबाट उच्च जोखिममा रहेका बालबालिकाहरूको तथ्याङ्क

सङ्कलन गरी सेवा प्रवाह गर्ने योजना अनुसार जिल्ला बालकल्याण समिति र PNGO सहित संरक्षण समुहमा रही बालबालिकाको तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने काम गरिएको थियो । जिल्ला बालकल्याण समिति र PNGO मिलेर गर्नु पर्ने भनि तयार गरिएको योजनामा सिन्धु पाल्चोकमा भने महिला आत्मनिरभर्ता (PNGO), टुकीसंघ सुनकोशी, सामुदायिक विकास तथा बातवरण संरक्षण मन्च र ग्रामिण महिला सृजनशील परिवारले समेत बालबालिकाको क्षेत्रमा विगत देखि नै काम गरिरहेकाले सवैले सहकार्य गर्ने इच्छा व्यक्त गरेकोले जिल्लामा रहेका गाविसहरु मिलाएर क्षेत्र विभाजन गरी कार्य गर्न थालियो । यसरी भूकम्प पश्चात् आ.व. २०७२/०७३ मा जम्मा ४८०५ जना बालबालिकाको तथ्याङ्क संकलन गरिएको थियो र त्यस मध्य ३३१५ जना बालबालिकालाई नगद रू. ५०००/- का दरले सहयोग गर्न सम्भव भएको थियो ।

३.२ जिल्लामा बाल विवाहको अवस्था

सिन्धुपाल्चोक जिल्लामा बाल विवाहका घटनाहरु प्रसस्तै छन् । प्राय घटना जिल्लामा प्राप्त नै हुँदैन । चिठी अभियानका कारण यस जिल्लामा बालविवाहका विरुद्ध उजुरी केही मात्रामा पर्न थालेको छ । यस वर्ष जिल्लामा VCPC ले चारवटा बालविवाह रोक्न सफल भएको छ । यसैगरी १०४ नं बाट पनि २ वटा उजुरी परेकोमा १ जनाको उमेर पुगेको र एक जनाको भने निर्धारित मितिमा विवाह रोक्न सफल भएपनि केही समय पछि बालिकाले भागेर विवाह गरेको पाइयो। यस्ता घटना रोक्न अत्यन्त कठिन देखिए पनि यो जरुरी छ । स्याउले स्थित एक बालविवाह रोक्दा सामाजिक कार्यकर्ताले आफ्नो फिल्ड नै परिवर्तन गर्न परेको अवस्था छ । बाल विवाह अत्यन्त पेचिलो सवाल बनेको छ ।

३.३ बाल श्रम

जिल्लामा सन २०१४ मा चौतारालाई बाल श्रम मुक्त क्षेत्र घोषणा गरिएको अवस्थामा जिल्लामा बालश्रम न्यूनिकरण हुँदै गएको अवस्थामा भूकम्पले पुन बालबालिकालाई बालश्रममा धकेल्न शुरु गरेको अवस्था छ । निर्माण क्षेत्रमा बालबालिकाको सहभागिता बढेको छ । खास गरी १५ १६ वर्ष उमेर समुहका बालबालिका श्रममा सम्लग्न हुन थालेका छन् । २०१४ को श्रममुक्त गरीएका बालबालिकाको फलोअप हुन सकेको छैन । जिल्ला बाहिरबाट समेत निर्माण क्षेत्रमा बालबालिका बढेका छन् । करीव ८ देखि १०००० हजारका संख्यामा यस्ता बालबालिका हुनसक्ने अनुमान रहेको छ ।

३.४ बालगृहमा बालबालिका

जिल्लामा अस्थायी र स्थायी गरी बालबालिकाहरु ५ वटा बालगृह सन्चालनमा छन् । जिल्ला भित्र र बाहिर १८ जना बालबालिका सिफारिस गरीएको छ । जिल्लाका बालगृहमा रहेका बाल बालिकाको तथ्याङ्क यस अनुसार छ

तालिका २५ : बालगृहमा बालबालिको विवरण

क्र.सं.	बालगृह	बालक	बालिका	जम्मा
१	टिम नेपाल, तालामाराङ	१५	१३	२८
२	मित्रता बालगृह, कदम्बास	६	७	१३
३	मेलम्ची बालगृह, मेलम्ची	७	६	१३
४	एभरेष्ट बालगृह, बाँडेगाउँ	१६	४	२०
५	मिण्डा बालघर	१	१	२
	जम्मा	४५	३१	७६

३.५ जन्मदत्ता

जिल्लामा जन्म दत्ता हुन नसकेको र जन्मदत्ता नभएका बालबालिकाको संख्या पनि निकै धेरै छ । युनिसेफले जिल्ला विकास (हाल जिल्ला समन्वय समिति) मार्फत ४००० का दरले सबै बालबालिकालाई सहयोग गरेको समयमा जन्मदत्तामा ठुलो सहयोग पुगेको छ । तर ४ वर्ष माथिका बालबालिकाको भने जन्मदत्ता हुन सकेको छैन । आमाले दोस्रो विवाह गरी आफुसँगै राखेको बालबालिका र बुवा आमा नभएका बालबालिकाको जन्म दत्ता सहज छैन । यसमा सहजीकरण गर्नु पर्ने अवस्था छ ।

३.६ बलात्कार यौन दुर्व्यवहारका घटना

साना बालिकाहरुमाथि बलात्कार तथा यौन दुर्व्यवहारका घटना प्रहरी र जिल्ला बालकल्याण समिति तथा महिला तथा बालबालिका कार्यालयमा प्राप्त भएको छ । खास गरी कमजोर आर्थिक अवस्था भएका बालिकाहरुमाथि हुने खाने आफ्नै नजिकका नातेदार र छिमेकी बाट यस्ता घटना घटाइएको पाइएको छ । ८४ वर्षका पुरुष समेत यस्ता घृणित र निन्दनीय कार्यमा सम्लग्न रहेका छन् । बलात्कारका घटना ३ वटा र यौन दुर्व्यवहारका घटना १ वटा प्रकाशनमा आएका छन् ।

तालिका २६: जोखिममा परेका बालबालिकाको अवस्था

विवरण	बालक	बालिका	जम्मा
गत वर्ष सम्म	२३६७	२४३८	४८०५
यस आ.ब. २०७३/०७४ मा जिल्ला बालकल्याण समितिले सङ्कलन गरेको	१२८	१२१	२४९
यस आ.ब. २०७३/०७४ मा महिला आत्मनिर्भरता केन्द्रले सङ्कलन गरेको	४४	३६	८२
यस आ.ब. २०७३/०७४ मा शक्ति समुहले सङ्कलन गरेको	५०	५१	१०१
हाल सम्म सङ्कलित	२५९१	२५४६	५१३७

खण्ड ४ : शिक्षा तथा स्वास्थ्य

४.१ सिन्धुपाल्चोक जिल्लाको शैक्षिक स्थिति

शिक्षा व्यक्ति एवं समाज विकासको लागि मेरुदण्ड हो । शिक्षा विना देश विकासको कल्पना पनि गर्न सकिदैन । व्यक्तिलाई सामाजिककरण गर्न शिक्षाले नै ठूलो सहयोग पुऱ्याएको हुन्छ । आजको दिनमा शिक्षा हासिल गर्न विद्यालयमा अध्ययन गर्न जाने बालबालिकाहरुनै भोलिको देशको कर्णधार हुने हुँदा पनि शिक्षालाई यति धेरै महत्व दिनु परेको स्पष्ट हुन्छ । भनिन्छ शिक्षा नै सामाजिक परिवर्तनका वाहक हुन् । त्यसैले हामीले यो पनि बिसर्नु हुँदैन कि सम्पूर्ण शैक्षिक प्रकृयाको केन्द्र नै विद्यार्थी हुन् ।

यसपटकको जनगणनाले देशका ५ वर्ष वा सोभन्दा माथिल्लो उमेरका कूल २ करोड ३९ लाख २६ हजार ५ सय ४१ जनसङ्ख्यामा ६५.९ प्रतिशत व्यक्तिहरू साक्षर रहेको देखाएको छ । पुरुषको साक्षरता दर ७५.१ प्रतिशत छ भने महिलाको साक्षरता दर ५७.४ प्रतिशत रहेको छ । २०५८ सालको जनगणनामा ६ वर्ष वा सोभन्दा माथिल्लो उमेरका व्यक्तिहरूको कूल साक्षरता दर ५४.१, पुरुष साक्षरता दर ६५.५ र महिला साक्षरता दर ४२.८ प्रतिशत थियो । देशको साक्षरतासँग सिन्धुपाल्चोकको तुलना गर्दा ५ वर्ष वा सो भन्दा माथिल्लो उमेरका कूल जनसङ्ख्यामा ५९.५९ प्रतिशत व्यक्तिहरू साक्षर रहेको पाइन्छ । पुरुष र महिलाको साक्षरता दर क्रमश ६७.९७ र ५१.८८ प्रतिशत रहेको छ ।

जिल्ला शिक्षा कार्यालय सिन्धुपाल्चोकका अनुसार पाँच वर्ष वा सोभन्दा माथिल्लो उमेरका साक्षर जनसङ्ख्याको सबैभन्दा ठूलो हिस्सा अर्थात देश र सिन्धुपाल्चोकमा क्रमश ३९.० र २७.६२ प्रतिशत व्यक्तिहरूले प्राथमिक तह (कक्षा १ देखि ५ सम्म) उत्तीर्ण गरेको पाइएको छ । निम्नमाध्यामिक तह (कक्षा ६ देखि ८ सम्म) उत्तीर्ण गरेका व्यक्तिहरू क्रमश २०.३ प्रतिशत र ११.९१ प्रतिशत रहेको पाइन्छ । एसएलसी वा सो सरह उत्तीर्ण गर्ने व्यक्तिहरू कूल जनसङ्ख्याको राष्ट्रिय दर र जिल्लामा क्रमश १०.२ र ६.९९ प्रतिशत देखिन्छन् भने एसएलसी भन्दा माथिल्लो तह उत्तीर्ण गर्नेको संख्या जिल्लामा ५.३८ प्रतिशत रहेको छ । जिल्ला शिक्षा कार्यालय सिन्धुपाल्चोकको शिक्षा सन्देश नामक वार्षिक पुस्तिका उल्लेख भएअनुसार जिल्लामा रहेका निरक्षर मध्ये ९७.६८ प्रतिशत जनसंख्याले अनौपचारिक शिक्षा हाँसिल गरेका छन् ।

तालिका २७ : विगत पाँच दशक (२०२८ देखि २०६८ सम्म)को साक्षरता स्थिति: (प्रतिशतमा)

गणना वर्ष	२०२८	२०३८	२०४८	२०५८	२०६८
जम्मा	७.९०	१५.११	२९.७०	४०.६२	५९.५९
पुरुष	१४.३०	२२.२३	४४.१०	५१.८२	६७.९७
महिला	१.३०	७.०४	१५.००	२९.५०	५१.८८

श्रोत : विभिन्न जनगणनाहरू, के.त.वि.

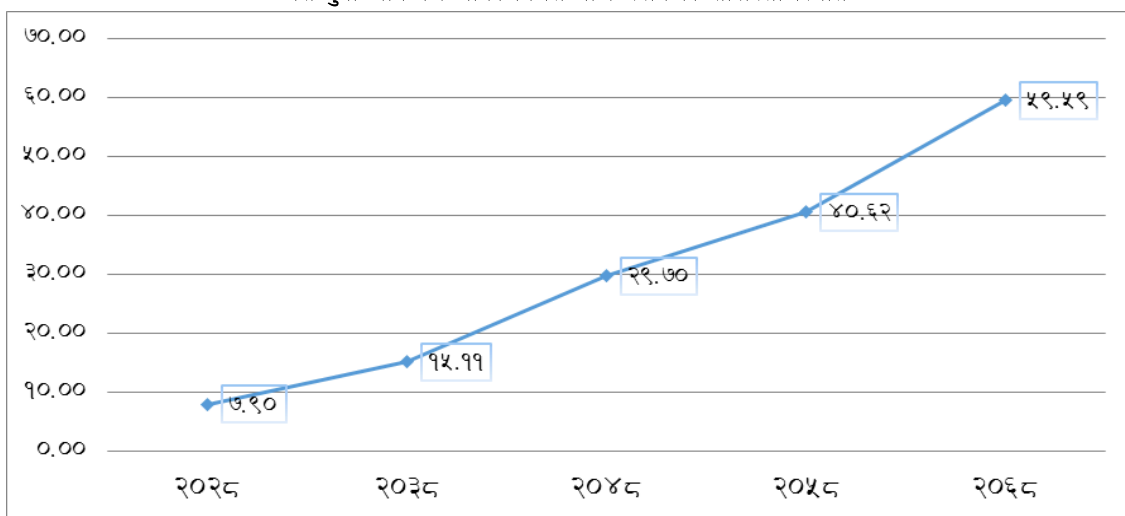
अघिल्लो जनगणनामा ६ वर्ष वा सो भन्दा माथिल्लो उमेरका व्यक्तिहरूको कूल साक्षरता दर ६४.००, पुरुष साक्षरता दर ७५.७० र महिला साक्षरता दर ५२.८० प्रतिशत थियो । गाउँपालिकाहरुमध्ये सबैभन्दा बढी साक्षरतादर भएका तीन गाउँपालिका लिसंखुपाखर, बलेफी, सुनकोशी हुन् भने सबै भन्दा कम साक्षरतादर भएका तीन गाउँपालिकामा पाँचपोखरी थाङपाल, जुगल र हेलम्बु हुन् । नगरपालिकाहरुमा धैरे र थोरै साक्षरतादर हुनेमा क्रमशः चौतारा साँगाचोकगढी र मेलम्ची छन् । महिला साक्षरतादर बढी र कम

भएका गाउँपालिकामा क्रमशः बलेफी र पाँचपोखरी थाडापाल रहेका छन् । जिल्लाका गाउँपालिका र नगरपालिकाहरूको साक्षरता स्थिति तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका २८ : स्थानीय तहहरूको साक्षरता विवरण

क्र.सं.	गाउँ/नगर पालिका	पुरुष साक्षरता	महिला साक्षरता	जम्मा साक्षरता
१	बलेफी गाउँपालिका	७४.६५	५८.२७	६६.०४
२	बाह्रबिसे नगरपालिका	७०.९७	५५.०५	६२.७६
३	भोटेकोशी गाउँपालिका	६८.९३	४९.६८	५९.४५
४	चौतारा साँगाचोकगढी न.पा.	७२.०५	५५.९२	६३.२३
५	हेलम्बु गाउँपालिका	५९.९९	४६.९४	५२.८२
६	इन्द्रावती गाउँपालिका	६७.८३	५०.३३	५८.४७
७	जुगल गाउँपालिका	५७.०४	४२.९९	४९.९९
८	लिसंखुपाखर गाउँपालिका	७५.७४	५८.०५	६६.२९
९	मेलम्ची नगरपालिका	६९.०५	५९.०७	५९.६६
१०	पाँचपोखरी थाडापाल गाउँपालिका	५२.८६	३८.८९	४६.०३
११	सुनकोशी गाउँपालिका	७९.३४	५५.५२	६२.६९
१२	त्रिपुरासुन्दरी गाउँपालिका	६६.२८	५३.८९	५९.७०

सिन्धुपाल्चोक जिल्लाको विगत पाँच दशकको साक्षरता स्थिति

४.२ शैक्षिक उपलब्धि (उत्तिर्ण गरेको तह) :

पाँच वर्ष वा सो भन्दा माथिल्लो उमेरका साक्षर व्यक्तिहरूले हासिल गरेको शैक्षिक उपलब्धीलाई उनीहरूले उत्तीर्ण गरेको शैक्षिक तहका आधारमा उल्लेख गरिएको छ । प्राप्त नतिजाअनुसार कुल साक्षर जनसङ्ख्याको सबै भन्दा ठूलो हिस्सा अर्थात ४५.५९ प्रतिशत व्यक्तिहरूले प्राथमिक तह (कक्षा १ देखि ५ सम्म) उत्तीर्ण गरेको पाइएको छ । निम्न माध्यमिक तह (कक्षा ६ देखि ८ सम्म) उत्तीर्ण गरेका व्यक्तिहरू १९.६६ प्रतिशत अंशसहित दोस्रो बहुसङ्ख्यामा रहेको देखिन्छ । एस.एल.सि. वा सो सरह उत्तीर्ण गर्ने

व्यक्तिहरू कुल ५ वर्ष माथिको जनसङ्ख्याको ६.९९ प्रतिशत देखिन्छन् भने एस.एल.सि. भन्दा माथिल्लो तह उत्तीर्ण गर्नेहरू ५.२८ प्रतिशत नै देखिएका छन् । जम्माजम्मी ९.५३ प्रतिशत व्यक्तिहरूले अनौपचारिक शिक्षा हासिल गरेको देखिएको छ ।

तालिका २९ : ५ वा सो भन्दा भन्दा बढी उमेरका जनसंख्याको शैक्षिक उपलब्धि (उत्तिर्ण गरेको तह)

उत्तिर्ण गरेको तह	जम्मा		पुरुष		महिला	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
पूर्व प्राथमिक तह	४,८०६	३.००	२,५४५	२.९१	२,२६१	३.११
प्राथमिक तह (१-५ कक्षा)	७३,०००	४५.५९	३९,४६५	४५.१७	३३,५३५	४६.०९
निम्न माध्यमिक तह (६-८ कक्षा)	३१,४८०	१९.६६	१७,१०९	१९.५८	१४,३७१	१९.७५
माध्यमिक तह (९-१० कक्षा)	१४,९५७	९.३४	८,४१७	९.६३	६,५४०	८.९९
एस.एल.सि. वा सो सरह	११,१९३	६.९९	६,५०३	७.४४	४,६९०	६.४५
प्रमाणपत्र वा सो सरह	६,३१५	३.९४	३,४४२	३.९४	२,८७३	३.९५
स्नातक वा सो सरह	१,५००	०.९४	१,०७४	१.२३	४२६	०.५९
स्नातकोत्तर वा सो सरह	६४७	०.४०	५३६	०.६१	१११	०.१५
अन्य	१५१	०.०९	९६	०.११	५५	०.०८
अनौपचारिक शिक्षा	१५,२६६	९.५३	७,७४७	८.८७	७,५१९	१०.३३
तह उल्लेख नभएको	८२०	०.५१	४३९	०.५०	३८१	०.५२
जम्मा	१६०,१३५	१००	८७,३७३	१००	७२,७६२	१००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणनाको प्रतिवेदन: २०६८

लैङ्गिक आधारमा विश्लेषण गर्दा पुरुष भन्दा महिला प्राथमिक तह, निम्नमाध्यमिक तह तथा प्रमाणपत्र तह र अनौपचारिक शिक्षा हासिल गर्ने धेरै देखिएका छन् जसमा क्रमशः महिला प्राथमिक तहमा ४६.०९ प्रतिशत, निम्नमाध्यमिक तहमा १८.७५ प्रतिशत तथा प्रमाणपत्र तहमा ३.९५ प्रतिशत र अनौपचारिक शिक्षामा (१०.३३%) रहेको छ । अन्य तहमा भने पुरुष बढी देखिएको छ ।

४.३ अध्ययन गरेको विषय तथा क्षेत्र :

यस जनगणनामा एस.एल.सि. भन्दा माथिल्लो तह उत्तीर्ण गरेका व्यक्तिहरूले अध्ययन गरेको विषय/क्षेत्रको विवरण International Standard Education Classification (ISEC) अनुसारको वर्गीकरणमा आधारित भएर विश्लेषण गरिएको छ । यसअनुसार सबै भन्दा धेरै व्यक्तिहरू अर्थात २८.७० प्रतिशतले शिक्षा क्षेत्रको अध्ययन गरेको देखिएको छ । यसैगरी व्यापार र प्रशासन (Business and Administration) क्षेत्रमा अध्ययन गरेका व्यक्तिहरू १२.२३ प्रतिशतसहित दोस्रो स्थानमा रहेका छन् । मानविकी, विज्ञान, स्वास्थ्य, सामाजिक तथा व्यवहारिक विज्ञान, इन्जिनियरिङ तथा उद्योग र निर्माण, कानून, गणित तथा तथ्याङ्क विषय अध्ययन गर्ने व्यक्तिहरू क्रमशः १९.६९ प्रतिशत, २.८४ प्रतिशत, ०.९८ प्रतिशत, ३.३८ प्रतिशत, ०.५७ प्रतिशत, ०.७३ प्रतिशत र २.०० प्रतिशत रहेको देखिएको छ ।

तालिका ३०: एस.एल.सि. भन्दा माथिल्लो तह उत्तिर्ण गरेका व्यक्तिहरूले अध्ययन गरेको विषय क्षेत्र

उत्तिर्ण गरेको तह	जम्मा		पुरुष		महिला	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
मानविकी र कला	१,६६६	१९.६९	१,०११	२०.०१	६५५	१९.२१

उत्तिर्ण गरेको तह	जम्मा		पुरुष		महिला	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
व्यापार र प्रशासन	१,०३५	१२.२३	७२६	१४.३७	३०९	९.०६
शिक्षा	२,४२९	२८.७०	१,२२७	२४.२९	१,२०२	३५.२५
विज्ञान	२४०	२.८४	२०२	४.००	३८	१.११
स्वास्थ्य	८३	०.९८	४३	०.८५	४०	१.१७
इन्जिनियरि, उद्योग र निर्माण	४८	०.५७	४५	०.८९	३	०.०९
कानून	६२	०.७३	४८	०.९५	१४	०.४१
सामाजिक र व्यवहारिक विज्ञान	२८६	३.३८	२०२	४.००	८४	२.४६
गणित तथा तथ्याङ्क	१६९	२.००	१३१	२.५९	३८	१.११
कृषि, वन तथा माछापालन	३४	०.४०	२५	०.४९	९	०.२६
कम्प्युटर	१८	०.२१	१४	०.२८	४	०.१२
पत्रकारिता र सूचना	४	०.०५	३	०.०६	१	०.०३
अन्य	०	०.००	०	०.००	०	०.००
उल्लेख नभएको	२,३८८	२८.२२	१,३७५	२७.२२	१,०१३	२९.७१
जम्मा	८,४६२	१००	५,०५२	१००	३,४१०	१००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणनाको प्रतिवेदन: २०६८

लैङ्गिक आधारमा विश्लेषण गर्दा सबै भन्दा धेरै पुरुषहरू (२४.२९%)ले शिक्षा क्षेत्रको अध्ययन गरेको देखिएको छ भने महिलाहरू (३५.२५%) ले अध्ययन गरेको पाइएको छ। मानविकी र व्यापार तथा प्रशासन विषय अध्ययन गर्ने महिलाहरू पनि उल्लेख्य संख्यामा रहेका छन्। कुल १९.२१ प्रतिशत महिलाहरूले यी विषयहरू अध्ययन गरेको देखिएको छ। यस भन्दा पछाडी शिक्षा कार्यालय सिन्धुपाल्चोकबाट र फ्लासरिपोर्ट २०१७ अनुसारको विवरणहरू दिईएको छ।

४.४ समग्र शिक्षामा सिन्धुपाल्चोक

श्रोत केन्द्र संख्या	१९ वटा	स्नातक क्याम्पस	१२ वटा
वाल विकास केन्द्र	३५२ वटा	वैकल्पिक विद्यालय	१० वटा
अनौपचारिक प्रौढ (आधारभूत) विद्यालय	४३ वटा	अनौपचारिक प्रौढ (माध्यमिक) विद्यालय	२ वटा
खुला माध्यमिक विद्यालय	१ वटा	समाहित शिक्षा कक्षा	५ वटा
सामुदायिक अध्ययन केन्द्र	४८ वटा	कूल सामुदायिक विद्यालय(खुला ३ बाहेक)	५६७ वटा
कूल संस्थागत विद्यालय	३५ वटा	जम्मा विद्यालय संख्या (खुला ३ बाहेक)	६०२ वटा
आय आर्जन समूह	८० वटा		

४.५ विद्यालय, शिक्षक तथा विद्यार्थीहरूको विवरण

यस जिल्लामा आधारभूत र माध्यमिक तहका शैक्षिक संस्थाहरू गरी जम्मा ६०२ (खुला ३ बाहेक) रहेका छन्। सामुदायिक विद्यालय तर्फ जम्मा ५६७ (खुला ३ बाहेक) रहेका छन्। जुन अघिल्लो आर्थिक वर्षमा ५६७ रहेका थिए। त्यस्तै संस्थागत विद्यालयहरू ३५ रहेका छन्। जिल्लाका विद्यालयहरू मध्ये प्राथमिक विद्यालयमा शिक्षक विद्यार्थी अनुपात १:१७ रहेको छ भने निम्न माध्यमिक विद्यालयमा १:३१ आधारभूत तह (१-८) मा १:२०, माध्यमिक विद्यालयमा १:२५ र उच्च मा.वि.मा १:२० रहेको छ।

गाउँपालिका तथा नगरपालिका अनुसार सामुदायिक तथा संस्थागत विद्यालय तथा विद्यार्थी संख्या तलको तालिकामा दिईएको छ, भने फ्लास रिपोर्ट २०१७ अनुसार अन्य सूचकहरू पनि तलका तालिकाहरूमा दिईएको छ। सम्भन्ना रहेस् जिल्ला शिक्षा कार्यालयको तथ्यांक र फ्यास रिपोर्टको तथ्यांक केही फरक देखिएको छ।

तालिका ३१ : सामुदायिक, संस्थागत विद्यालयहरू तथा विद्यार्थीको संख्या

क्र.सं.	स्थानीय तहको नाम	बाबिके	बाल बालिका	विद्यालय सं. कक्षा १-५	कक्षा १-५	विद्यालय सं. कक्षा ६-८	विद्यार्थी सं. कक्षा ६-८	विद्यालय सं. कक्षा ९-१२	विद्यार्थी सं. कक्षा ९-१२
१	भोटेकोशी	१९	५७३	१९	२५६१	७	१०१६	५	५३३
२	लिसंखु पाखर	२१	३३७	१५	१५७१	४	११७३	१०	९३०
३	बाह्रविसे	३१	४८६	३९	३८३१	६	१७२०	९	१२७४
४	सुनकोशी	३२	५७२	२३	२०८८	४	१३२४	१२	१०९६
५	बलेफी	२८	७६७	१९	२४७१	५	१५१७	१०	११२८
६	त्रिपुरासुन्दरी	१५	५१०	१९	२०७८	६	११११	६	६०९
७	जुगल	२२	६५७	२५	५०२४	९	१८२१	९	९७४
८	चौतारा सांगाचोकगढी	६४	२०७४	४१	६६४४	१५	३६२६	२०	२५९५
९	ईन्द्रावती	४४	१०७१	३०	५४४४	९	३२७१	१२	११३२
१०	पांचपोखरी थाङपाल	२१	९५१	२०	३८८४	४	१४७३	१०	७७१
११	हेलम्बु	१६	६०८	२४	३२७४	९	१३२७	८	८८१
१२	मेलम्ची	३९	११७६	३५	७४२०	११	३५५१	१९	२५४४
		३५२	९७८२	३०९	४६२९०	८९	२२९३०	१३०	१४४६७

स्रोत: जिल्ला शिक्षा कार्यालय, ०७४

तालिका ३२ : स्थानीय तह अनुसार विद्यालय संख्या

क्र.सं.	स्थानीय तहको नाम	आधारभूत	माध्यमिक	जम्मा
१	ईन्द्रावती गाउँपालिका	४०	१२	५२
२	चौतारासांगाचोक गढी नगरपालिका	६२	२०	८२
३	जुगल गाउँपालिका	३६	९	४५
४	त्रिपुरासुन्दरी गाउँ पालिका	२३	५	२८
५	त्रिपुरासुन्दरी गाउँपालिका	२	१	३

क्र.सं.	स्थानीय तहको नाम	आधारभूत	माध्यमिक	जम्मा
६	पाँचपोखरीथाडपाल गाउँपालिका	२४	१०	३४
७	बलेफि गाउँपालिका	२७	१०	३७
८	बाह्रविसे नगरपालिका	४५	९	५४
९	भोटेकोशी गाउँ पालिका	२८	४	३२
१०	मेलम्ची नगरपालिका	५२	२१	७३
११	लिसंखुपाखर गाउँपालिका	२१	१०	३१
१२	सुनकोशी गाउँपालिका	२६	११	३७
१३	हेलम्बु गाउँपालिका	३०	७	३७
जम्मा		४१६	१२९	५४५

तालिका ३३: फ्ल्यास रिपोर्ट अनुसार शिक्षक विद्यार्थी अनुपात २०७३

तह	प्राथमिक	निम्न मा.वि.	मा.वि.	उच्च मा.वि.	जम्मा	प्राथमिक	निम्न मा.वि.	माध्यमिक	उच्च मा.वि.	जम्मा
सामुदायिक र संस्थागत दुबै						संस्थागत विद्यालय				
विद्यार्थी	४५१२१	२०६१	११४४६	५१५१	८३३३	७८५	२५२	२६३	४५	१३४५
शिक्षक	२६५५	६६६	४६०	२६१	४०४	१२२	२८	३०	२०	२००
विद्यार्थी शिक्षक अनुपात	१७	३१	२५	२०	२१	६	९	९	२	७

तालिका ३४ : फ्ल्यास रिपोर्ट अनुसार विद्यार्थी विवरण २०७३

कक्षा	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	जम्मा
छात्रा	५१७४	४४२९	४४००	४३३७	४३०३	३५८१	३५८१	३५७४	३१०३	२८८७	१५१६	१५११	४२३९६
छात्र	५५९०	४३०९	४३९६	४१८२	४००१	३३४६	३१८५	३३४६	३००३	२४५३	१०६०	१०६४	३९९३५
जम्मा	१०७६४	८७३८	८७९६	८५१९	८३०४	६९२७	६७६६	६९२०	६१०६	५३४०	२५७६	२५७५	८२३३१

२०७३ दलित (Flssh I)

कक्षा	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	जम्मा
छात्रा	५७७	५०२	४३८	४३०	४३८	३६५	३२१	३११	२१०	१७८	६०	६९	३८९९
छात्र	५९७	४८२	४६७	४४०	४०३	३०६	२७५	२५३	१५३	१३३	४६	४६	३६०१
जम्मा	११७४	९८४	९०५	८७०	८४१	६७१	५९६	५६४	३६३	३११	१०६	११५	७५००

२०७३ जनजाति (Flssh I)

कक्षा	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	जम्मा
छात्रा	३४९०	२९४०	२९३६	२८७८	२८१८	२३१६	२२१६	२१६०	१४२९	१२५३	४५३	४७१	२५३६०
छात्र	३७९२	२९०३	२९४६	२८०१	२६६५	२२५२	२००१	२०७८	१४४०	१०७६	३९९	४७५	२४८२८
जम्मा	७२८२	५८४३	५८८२	५६७९	५४८३	४५६८	४२१७	४२३८	२८६९	२३२९	८५२	९४६	५०१८८

तालिका ३५ : फ़्ल्यास रिपोर्ट अनुसार अन्य सूचकहरू

Total number of schools by grade and levels, flash I-2016-017

Total number of schools in Unit							Total number of schools by level					
Total number of schools	Primary(Grade 1-5)	Lower secondary (Grade 1-8)	Basic (Grade 1-8)	Secondary (Grade 1-10)	Higher secondary (Grade 1-12)	Secondary (Grade 1-12)	Primary (Grade 1-5)	Lower secondary (Grade 6-8)	Basic (Grade 1-8)	Secondary (Grade 9-10)	Higher secondary(Grade 11-12)	secondary(Grade 9-12)
573	349	88	437	82	54	136	572	224	573	136	54	136

Total number of community schools by grade and levels, flash I-2016-017

Total number of community schools in Unit							Total number of community schools by level					
555	339	87	426	76	53	129	554	216	555	129	53	129

GIR in Grade 1 and GER at Primary, Lower secondary, Basic, secondary and secondary levels, flash I-2016-017

GIR in Grade 1 and the level wise GER																				
GIR in Grade 1			Primary			Lower secondary			Basic			Secondary			Higher secondary			Secondary		
Girls	Boys	Total	Girls	Boys	Total	Girls	Boys	Total	Girls	Boys	Total	Girls	Boys	Total	Girls	Boys	Total	Girls	Boys	Total
171	166	169	159	162	160	116	108	112	142	141	141	86.4	90.7	88.4	46.9	44.7	46	67.3	70.4	68.7

NIR in Grade 1 and NER at Primary, Lower secondary, Basic, secondary and secondary levels, flash I-2016-017

NIR in Grade 1 and the level wise NER																				
Girls	Boys	Total	Girls	Boys	Total	Girls	Boys	Total	Girls	Boys	Total	Girls	Boys	Total	Girls	Boys	Total	Girls	Boys	Total
94.6	98.9	96.8	98.4	94.1	96.3	88.6	83.4	86.0	94.5	89.9	92.2	59.5	59.4	59.4	17.6	14.5	16.3	39.3	39.6	39.4

Grade wise promotion rates at Primary level, flash I-2016-017

% of primary level Total promotion rates																		
Grade 1 to 2			Grade 2 to 3			Grade 3 to 4			Grade 4 to 5			Grade 5 to 6			Grade 1 to 5			
Girls	Boys	Total	Girls	Boys	Total	Girls	Boys	Total	Girls	Boys	Total	Girls	Boys	Total	Girls	Boys	Total	
78.2	72.9	75.6	83.5	84.6	84.1	87	88.6	87.8	88.7	88.3	88.5	90.6	89.3	90	85.2	84	84.6	

Grade wise repetition rates at Primary level, flash I-2016-017

% of primary level Total Repetition																		
Grade 1			Grade 2			Grade 3			Grade 4			Grade 5			Grade 1 to 5			
Girls	Boys	Total	Girls	Boys	Total	Girls	Boys	Total	Girls	Boys	Total	Girls	Boys	Total	Girls	Boys	Total	
14.9	20.7	17.8	9.6	9.9	9.7	8.8	8.9	8.8	6.5	8.2	7.4	5.2	4.6	4.9	9.3	11.1	10.2	

Grade wise drop out rates at Primary level, flash I-2016-017

% of primary level Total Dropout																	
Grade 1			Grade 2			Grade 3			Grade 4			Grade 5			Grade 1 to 5		
Girls	Boys	Total	Girls	Boys	Total	Girls	Boys	Total	Girls	Boys	Total	Girls	Boys	Total	Girls	Boys	Total
6.9	6.3	6.6	6.8	5.5	6.2	4.1	2.5	3.3	4.7	3.5	4.1	4.2	6.2	5.2	5.4	4.9	5.2

Grade wise promotion rates at Lower Secondary and Secondary level, flash I-2016-017

% of LSS and SS level Total Repeation																				
Grade 6 to 7			Grade 7 to 8			Grade 8 to 9			Grade 9 to 10			Appeared in the S.L.C.Exam			Grade 6 to 8			Grade 9 to 10		
Girls	Boys	Total	Girls	Boys	Total	Girls	Boys	Total	Girls	Boys	Total	Girls	Boys	Total	Girls	Boys	Total	Girls	Boys	Total
89.4	90.5	90	88.4	86.4	87.4	86.6	87.2	86.9	91.2	91.8	91.5	90.5	91.9	91.2	88.2	88.1	88.2	90.9	91.9	91.4

Grade wise repetition rates at Lower Secondary and Secondary level, flash I-2016-017

% of LSS and SS level Total promotion rates																				
Grade 6			Grade 7			Grade 8			Grade 9			Grade 10			Grade 6 to 8			Grade 9 to 10		
Girls	Boys	Total	Girls	Boys	Total	Girls	Boys	Total	Girls	Boys	Total	Girls	Boys	Total	Girls	Boys	Total	Girls	Boys	Total
5.2	6.1	5.7	6.6	6.5	6.5	6	5.8	5.9	4.2	3.8	4	2.7	2.4	2.5	5.9	6.2	6	3.4	3.1	3.3

Grade wise drop out rates at Lower Secondary andSecondary level, flash I-2016-017

% of LSS and SS level Total Dropout																				
Grade 6			Grade 7			Grade 8			Grade 9			Grade 10			Grade 6 to 8			Grade 9 to 10		
Girls	Boys	Total	Girls	Boys	Total	Girls	Boys	Total	Girls	Boys	Total	Girls	Boys	Total	Girls	Boys	Total	Girls	Boys	Total
5.4	3.3	4.4	5	7.2	6.1	7.4	7	7.2	4.6	4.4	4.5	6.8	5.7	6.2	5.9	5.7	5.8	5.7	5	5.4

तालिका ३६ : एस.एल.सी .परीक्षा, २०६५ देखि २०७१) सम्मको तुलनात्मक स्थिति

साल	सम्मिलित संख्या	विशिष्ट श्रेणी	प्रथम श्रेणी	द्वितीय श्रेणी	तृतीय श्रेणी	उत्तीर्ण संख्या	राष्ट्रिय उत्तीर्ण प्रतिशत	जिल्लाको उत्तीर्ण प्रतिशत
०६५	३८८७	३१	८२५	१९१३	६२	२८३१	६८.४७	७२.८३
०६६	४४२४	३७	१११७	२११८	७५	३३४७	६४.३९	७५.६३
०६७	४७०८	४६	१०४५	२१७९	९२	३३६२	५६.५	७१.४१
०६८	४७१८	३०	४६४	१४२९	१९४	२११७	४७.१६	४४.८७
०६९	४७३४	५९	४९१	१३४५	९७	१९९२	४१.१५	४२.०७
०७०	४८२९	४७	४७०	११००	७९	१६९६		३५.१२
०७१	४७४६	४६	६११	१२३८	६८	१९६३		४२.४७

प्रवेशिका २०७२ नतिजा विवरण

विवरण	ग्रेड								
ग्रेड प्वाइन्ट	३.९-४.०	३.२-३.६	२-८-३.२	२.४-२.८	२.०-२.४	१-६-२.०	१.२-१.६	०-८-१.२	०.०-०.८
उत्तिर्ण संख्या	९१	२२८	४१९	१०९९	२१४३	१८०४	३५७	९	०

प्रवेशिका २०७३

A+	A	B+	B	C+	C	D+	D	E	NULL	जम्मा
३४	१३३	३३२	७०८	१५३०	१२३६	४०५	२१	०	५२	४४५१

श्रोत: जिल्ला शिक्षा कार्यालय, सिन्धुपाल्चोक

तालिका ३७ : स्रोतकेन्द्रको विवरण

क्र.सं.	स्रोतकेन्द्रको नाम
१	लिसंखु स्रोतकेन्द्र
२	श्री बालशिक्षा उ.मा.वि. स्रोतकेन्द्र
३	कर्थली स्रोतकेन्द्र
४	भिरु स्रोतकेन्द्र
५	ठूलोपाखर स्रोतकेन्द्र
६	बाह्रबिसे स्रोतकेन्द्र
७	श्री बाघ भैरव उ.मा.वि. स्रोतकेन्द्र
८	श्री आनन्द उ.मा.वि.स्रोतकेन्द्र
९	ऐसेलुखर्क उ.मा.वि.स्रोतकेन्द्र
१०	चनौटे स्रोतकेन्द्र
११	सिपापोखरे स्रोतकेन्द्र
१२	मेलचौर स्रोतकेन्द्र
१३	श्री श्रीकृष्ण रत्नगंगा उ.मा.वि. चौतारा
१४	श्री जनजागृती उ.मा.वि. स्रोतकेन्द्र
१५	किउल स्रोतकेन्द्र

क्र.सं.	स्रोतकेन्द्रको नाम
१६	थाडपालघाप स्रोतकेन्द्र
१७	ग्यालथुम स्रोतकेन्द्र
१८	श्री जालपादेवी उ.मा.वि.स्रोतकेन्द्र भोटेचौर
१९	मेलम्ची स्रोतकेन्द्र

तालिका ३८ : जिल्लामा रहेका क्याम्पस संख्या र संकाय विवरण

क्र. सं.	क्याम्पसको नाम	शुरुवात मिति	संकाय	पढाई हुने मुख्य विषयहरु
१	चौतारा बहुमुखी क्याम्पस- चौतारा	२०६३	व्यवस्थापन संकाय	
		२०५८	शिक्षा शास्त्र	जनसंख्या, नेपाली, अंग्रेजी, गणित, स्वास्थ्य, अर्थशास्त्र
		२०६९	विज्ञान शास्त्र	Physics, Chemistry, Math, Scientific Communication
२	मेलम्ची भ्याली क्याम्पस- ग्याल्युम	२०६०	शिक्षा शास्त्र	अंग्रेजी, नेपाली, जनसंख्या, अर्थशास्त्र, स्वास्थ्य
३	सुनकोशी बहुमुखी क्याम्पस- लामोसाँघु	२०५७	शिक्षा शास्त्र,	अंग्रेजी, नेपाली, गणित, अर्थशास्त्र
			मानविकी	
			व्यवस्थापन	
४	इन्द्रावती क्याम्पस- मेलम्ची	२०६४	शिक्षा शास्त्र	अंग्रेजी, नेपाली, गणित र जनसंख्या
	अरनिको क्याम्पस- बाह्रविसे		शिक्षाशास्त्र, व्यवस्थापन	अंग्रेजी, नेपाली, गणित, अर्थशास्त्र, जनसंख्या र स्वास्थ्य
६	ठोकर्पा सामुदायिक क्याम्पस- ठोकर्पा	२०६५	शिक्षाशास्त्र	अंग्रेजी, नेपाली, जनसंख्या
			व्यवस्थापन	
७	जुगल क्याम्पस-साँगाचोक	२०६४	शिक्षाशास्त्र	अंग्रेजी, नेपाली, जनसंख्या, अर्थशास्त्र
			मानविकी	समाजशास्त्र, गणित, इतिहास र अर्थशास्त्र
			व्यवस्थापन	
८	जलविरे भ्याली क्याम्पस- जलविरे	२०६७	शिक्षा शास्त्र	अंग्रेजी, नेपाली, गणित
			व्यवस्थापन	
९	अभयानन्द शिक्षा क्याम्पस, बाँडेगाउँ	२०६९	शिक्षा शास्त्र	जनसंख्या, अंग्रेजी, नेपाली
१०	ककलिङ हरिसिद्ध क्याम्पस, ठुलोपाखर	२०७०	शिक्षा शास्त्र	नेपाली, स्वास्थ्य तथा शारीरिक
			व्यवस्थापन	
११	सिन्धु भ्याली क्याम्पस, भोटेचौर	२०६९	शिक्षा शास्त्र	अंग्रेजी, नेपाली, जनसंख्या, गणित
१२	पाँचपोखरी बहुमुखी क्याम्पस, सिपापोखरे	२०७०	मानविकी	नेपाली, समाजशास्त्र

(स्रोत : सम्बन्धित क्याम्पसहरु)

४.६ स्वास्थ्य

नेपाल सरकार स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयको नीति अनुसार जिल्लामा स्वास्थ्य सेवाका योजना, कार्यक्रम संचालन, अनुगमन गरी गुणस्तरिय स्वास्थ्य प्रदान गर्न मुख्य जिल्ला स्तरिय निकायका रुपमा जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय रहेको छ । स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयले निर्धारण गरेको स्वास्थ्य नीति, कार्यक्रम र स्वास्थ्य सेवालाइ प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गर्ने यस कार्यालयका मुख्य जिम्मेवारी र दायित्व हो । यस कार्यालयले सरकारीस्वास्थ्य संस्था मार्फत स्वास्थ्य सेवा संचालनको अतिरिक्त स्वास्थ्य

सेवा संचालन गर्न अन्य गैर सरकारी स्वास्थ्य क्लिनिक, पोली क्लिनिक, अस्पतालहरुको समेत संचालन अनुमति दिने, अनुगमन गर्ने र नियमन गर्ने कार्य समेत गर्ने गर्दछ । यस कार्यालयबाट मुख्यतः स्वास्थ्य चौकी, शहरी स्वास्थ्य केन्द्र र सामुदायिक स्वास्थ्य इकाइहरु मार्फत विरामी जाँच, नवजात शिशु तथा बाल रोगका एकीकृत व्यवस्थापन, पोषण कार्यक्रम, सुरक्षित मातृत्व, क्षयरोग, कुष्ठरोग, एच. आई. भी. एड्स कार्यक्रम जस्ता जनस्वास्थ्य कार्यक्रमहरु, खोप क्लिनिकबाट खोप सेवा, गाउँघर क्लिनिकबाट तोकिएका सेवाहरु तथा समुदाय स्तरमा स्वास्थ्य जनचेतना तथा आधारभूत स्वास्थ्य सेवाहरु महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका मार्फत प्रवाह गर्ने गरिन्छ । प्रा. स्वा. केन्द्र तथा जिल्ला अस्पतालहरुबाट उल्लिखित कार्यहरुका अतिरिक्त तोकिए बमोजिम अन्य सेवाहरु सम्पादन गरिन्छ । यस कार्यालय अन्तर्गत निम्न अनुसारका स्वास्थ्य संस्था मार्फत विभिन्न स्वास्थ्य सेवाहरु दिइएको छ ।

तालिका ३९ : आधारभूत स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	स्वास्थ्य संस्थाहरुको विवरण	संख्या	कैफियत
१.	जिल्ला अस्पताल	१	
२.	शैया	१५	
३.	प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र	३	
४.	स्वास्थ्य चौकी	७५	
५.	उप स्वास्थ्य चौकी	४९	
६.	गाउँ घर क्लिनिक	२१९	
७.	शहरी स्वास्थ्य केन्द्र	४	
८.	सामुदायिक स्वास्थ्य इकाई	९	
९.	महिला स्वास्थ्य स्वयं सेविका	७११	
१०.	खोप क्लिनिक	२४०	
११.	आयुर्वेद औषधालय	५	ठोकर्पा, तौथली, पिपलडाँडा, मेलम्ची, थकनी

श्रोत : जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय, सिन्धुपाल्चोक

तालिका ४० : स्वास्थ्य संस्थाहरुको विवरण

क्र. सं.	संस्था	सेवा केन्द्रको विवरण														
		No Of PHC/ORC	No Of EPI Clinic	Birthng Centre	BEOC Site	SAS Site	IUCD Site	Implant Site	OTC	TSFC	DOTS Centre	Microscopy Site	Laboratory Services	HTC Site	PMCTCT Site	Other Services
१	हेलम्बु गाउँपालिका	१३	१७	१	०	०	०	०	१	५	०	०	०	०	०	
	हेलम्बु स्वा. चौकी	४	३							√						
	किउल स्वा. चौकी	२	३						√	√						
	इचोक स्वा. चौकी	२	४	√						√				√		
	महाकाल स्वा. चौकी	३	५					√		√						
	पाल्चोक स्वा. चौकी	२	२							√						
२	पाँचपोखरी थाडपाल गाउँपालिका	१६	२१	३			२	१	१	२	६	०	०	०	३	०

क्र. सं.	संस्था	सेवा केन्द्रको विवरण														
		No Of PHC/ORC	No Of EPI Clinic	Birthing Centre	BEOC Site	SAS Site	IUCD Site	Implant Site	OTC	TSFC	DOTS Centre	Microscopy Site	Laboratory Services	HTC Site	PMTCT Site	Other Services
	भोताङ्ग चौकी	१	२								√					
	गुन्सा स्वा. चौकी	१	१								√					
	मानेखक स्वा. चौकी	२	३								√					
	भोटेलाम्लाङ्ग स्वा. चौकी	२	३	√						√	√				√	
	लागचें स्वा. चौकी	३	३	√			√	√			√				√	
	थाङ्गपालछाप चौकी	२	३								√					
	बरुवा स्वा. चौकी	३	३					√		√	√					
वासखर्क स्वा. चौकी	२	३	√			√	√	√		√				√		
३	इन्द्रावती गाउँपालिका	२२	२३	४	०	०	२	२	२	२	७	०	०	०	४	
	सिपापोखरे स्वा. चौकी	५	४								√					
	बडगाउँ स्वा. चौकी	४	४	√							√				√	
	भोटसिपा स्वा. चौकी	४	४	√							√				√	
	नवलपुर स्वा. चौकी	१	२	√			√	√	√	√	√				√	
	भीमटार स्वा. चौकी	३	४	√				√	√	√	√				√	
	सिम्पालकाभ्रे स्वा. चौकी	३	३				√				√					
	कुञ्चोक स्वा. चौकी	२	२								√					
४	मेलम्ची नगरपालिका	३१	३९	५	१	१	२	३	२	२	११	२	१	१	१	
	मेलम्ची प्रा. स्वा. केन्द्र	२	३	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	
	बाँसवारी स्वा. चौकी	४	४								√					
	फटकशीला स्वा. चौकी	४	४								√					
	तालामराङ्ग स्वा. चौकी	३	४	√							√				√	
	ज्यामिरे स्वा. चौकी	२	३								√					
	शिखरपुर स्वा. चौकी	३	३								√					
	दुवाचौर स्वा. चौकी	४	४	√				√			√				√	
	हैवुङ्ग स्वा. चौकी	२	३								√					
	भोटेचौर स्वा. चौकी	२	४	√							√				√	

क्र. सं.	संस्था	सेवा केन्द्रको विवरण														
		No OFPHC/ORC	No OF EPI Clinic	Birthing Centre	BEOC Site	SAS Site	IUCD Site	Implant Site	OTC	TSFC	DOTS Centre	Microscopy Site	Laboratory Services	HTC Site	PMTCT Site	Other Services
	धकनी स्वा. चौकी	२	३								√					
	सिन्धुकोट स्वा. चौकी	३	४	√			√	√	√	√	√			√		
५	जुगल गाउँपालिका	१६	२१	३	०	०	०	१	०	०	६	०	०	१	०	
	गुम्बा स्वा. चौकी	३	४	√							√			√		
	पाङ्गताङ्ग स्वा. चौकी	३	३								√					
	गोल्चे स्वा. चौकी	२	३	√							√				√	
	हगाम स्वा. चौकी	३	३								√					
	बराम्ची स्वा. चौकी	३	४								√					
	सेलाङ स्वा. चौकी	२	४	√				√			√				√	
६	बलेफी गाउँपालिका	११	१५	२	१	१	०	२	१	१	४	१	१	१	२	०
	जलविर प्रा. स्वा. केन्द्र	१	३	√	√	√		√	√	√	√	√	√	√	√	
	फुल्यङ्गकोट स्वा. चौकी	३	३								√					
	फुल्यङ्गडाँडा स्वा. चौकी	३	४	√				√		√	√				√	
	मांखा स्वा. चौकी	४	५								√					
७	चौतारा साँगाचोकगढी न.पा.	३३	३७	२	१	१	२	३	१	२	११	१	१	१	२	
	चौतारा अस्पताल	३	४*	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	
	बतासे स्वा. चौकी	३	३					√			√					
	कुविण्डे स्वा. चौकी	३	३								√					
	स्याउल स्वा. चौकी	२	३								√					
	पिपलडाँडा स्वा. चौकी	३	३								√					
	सानोसिरुवारी स्वा. चौ.	४	४				√	√			√					
	साँगाचोक स्वा. चौकी	४	६							√	√					
	इखु स्वा. चौकी	३	३								√					
	कदमवास स्वा. चौकी	३	४								√					
८	सुनकोशी गाउँपालिका	१५	१५	२	०	०	१	३	०	१	६	०	०	०	२	०
	सुनखानी स्वा. चौकी	१	२	√			√	√			√				√	

क्र. सं.	संस्था	सेवा केन्द्रको विवरण														
		No Of PHC/ORC	No Of EPI Clinic	Birthing Centre	BEOC Site	SAS Site	IUCD Site	Implant Site	OTC	TSFC	DOTS Centre	Microscopy Site	Laboratory Services	HTC Site	PMTCT Site	Other Services
	यमुनाडाँडा स्वा. चौकी	२	३								√					
	ठोकपा स्वा. चौकी	२	३	√				√		√	√			√		
	कालिका स्वा. चौकी	३	३								√					
	पांगेटार स्वा. चौकी	४	२					√			√					
	धुम्पाखर स्वा. चौकी	३	२								√					
९	लिसंखु पाखर गाउँपालिका	१७	१५	२	०	०	१	२	१	१	६	०	०	०	२	०
	अत्तरपूर स्वा. चौकी	२	३								√					
	ढूलोघादिङ्ग स्वा. चौकी	३	२					√			√					
	लिसंखु स्वा. चौकी	३	३	√			√				√				√	
	जेठल स्वा. चौकी	४	३								√					
	डाँडापाखर स्वा. चौकी	१	२	√				√	√	√	√				√	
पेटकु स्वा. चौकी	४	२								√						
१०	त्रिपुरा सुन्दरी गाउँपालिका	१६	१६	१	०	०	१	२	१	०	६	०	०	०	१	०
	पिस्कर स्वा. चौकी	२	३	√			√	√	√		√				√	
	टेकनपुर स्वा. चौकी	३	२					√			√					
	तौथली स्वा. चौकी	४	३								√					
	धुस्कुन स्वा. चौकी	३	३								√					
	चोकटी स्वा. चौकी	२	३								√					
घोर्थली स्वा. चौकी	२	२								√						
११	भोटेकोशी गाउँपालिका	१२	१५	०	०	०	१	१	०	०	४	०	०	०	१	०
	मार्मिङ्ग स्वा. चौकी	३	३								√					
	लिस्ती स्वा. चौकी	३	४								√					
	फुल्लिङ्गकट्टी स्वा. चौ.	३	४								√					
	तातोपानी स्वा. चौकी	३	४				√	√			√				√	
१२	वाह्रविसे स्वा. नगरपालिका	१७	१६	३	१	१	१	१	१	२	६	१	१	१	३	०
	राम्चे प्रा. स्वा. केन्द्र	४	३	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	
	मानेशवाँरा स्वा. चौकी	२	२								√					

क्र. सं.	संस्था	सेवा केन्द्रको विवरण														
		No OFPHC/ORC	No OF EPI Clinic	Birthing Centre	BEOC Site	SAS Site	IUCD Site	Implant Site	OTC	TSFC	DOTS Centre	Microscopy Site	Laboratory Services	HTC Site	PMTCT Site	Other Services
	कर्यली स्वा. चौकी	३	४	√						√	√				√	
	घुम्थाङ्ग स्वा. चौकी	२	२								√					
	गाती स्वा. चौकी	३	२								√					
	वाह्रविसे स्वा. चौकी	३	३	√							√				√	
	जम्मा	२१ ९	२५ ०													

स्रोत : जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय, वार्षिक प्रतिवेदन २०७४

तालिका ४१ : मुख्य मुख्य स्वास्थ्य सुचकहरू

TREND ANALYSIS OF MAJOR HEALTH INDICATORS

National Immunization Programme Performance Status(FY 2071/72 – 2073/74)

Indicator	2071/72	2072/73	2073/74
1. BCG coverage	66.91	58.8	59.
2. DPT-Hep b-Hib 3 coverage	79.37	72.22	75.
3. PCV 3 coverage			71.
4. IPV coverage			23.
5. Measles/Rubella 1st coverage	77.7	63.74	74.
6. JE coverage (12-23 months)			
7. TD2 and 2+ (Pregnant women) coverage	50.2	49.35	2
8. Dropout rate DPT-Hep b-Hib -1 Vs. 3	2.5	1.7	1.
9. Dropout rate BCG Vs Measles/Rubella	-	-7.84	-
10. Wastage rate BCG	86.4	83.14	86.
DPT-Hep B-Hib (Penta)	30.5	28.63	30.
O	31.8	31.61	34.
P			10.
I			-
M	72.	66.93	61.
J			38.
T	46.7	48.21	5
11. No. of VDC with <90% Penta3 coverage			1
12. No. of AFP Cases	1	0	0
13. No. of Measles cases	4	3	0
14. No. of Neonatal tetanus Cases	5	0	0

Nutrition Programme Performance Status(FY 2071/72 – 2073/74)

Indicators	2071/72	2072/73	2073/74
% of children aged 0-12 months registered for growth	128	89.7	91.79
% of children aged 12-23 months registered for growth			4.19
Proportion of malnourished children as % of new	3.8	3.6	3
Average number of GM visits (Under 2 yrs)		2.9	3.1
% of expected pregnant mothers supplemented with			55.48
% of pregnant mothers who received 180 iron tablets	34.87	29	26.36
% of pregnant mothers who were supplemented by	52.38	58.12	48
% of Postpartum mothers receiving Vitamin 'A'	35.96	29.3	29.52
% of postpartum mother who received Iron tablets	3.8	3.61	29.46
Vitamin "A" Mass Distribution Coverage as % of 6 to			72.42
Vitamin "A" Mass Distribution Coverage as % of 6 to	57.5	70	77.81
Anthelmintic tablet distribution coverage as % of 12			77.77
Anthelmintic tablet distribution coverage as % of 12	53	70.5	78
% of Infants who has been initiated breast feeding			81.12
% of infants who fed exclusive breast feeding up to 6		43.2	30.6
% of recovery rate of SAM cases			90.9
% of defaulter rate of SAM cases			3.8
% of death rate of SAM cases			0
% of children aged 6-23 months who received at least		58.51	122.91
% of children aged 6-23 months who received 3 cycle			15.84

Nutrition Programme Performance Status (FY 2071/72 – 2073/74)

Indicators	2071/72	2072/73	2073/74
% of children aged 0-12 months registered for growth monitoring (New visits)	128	89.7	91.79
% of children aged 12-23 months registered for growth monitoring (New visits)			4.19
Proportion of malnourished children as % of new growth monitoring (< 2 years)	3.8	3.6	3
Average number of GM visits (Under 2 yrs)% of expected pregnant mothers supplemented with Iron tablets		2.9	3.1
% of pregnant mothers who received 180 iron tablets	34.87	29	26.36
% of pregnant mothers who were supplemented by	52.38	58.12	48
% of Postpartum mothers receiving Vitamin 'A'	35.96	29.3	29.52
% of postpartum mother who received Iron tablets	3.8	3.61	29.46

Indicators	2071/72	2072/73	2073/74
Vitamin "A" Mass Distribution Coverage as % of 6 to 59 months children (1st Round)			72.42
Vitamin "A" Mass Distribution Coverage as % of 6 to 59 months children (2nd Round)	57.5	70	77.81
Anthelmintic tablet distribution coverage as % of 12 to 59 month children (1st Round)			77.77
Anthelmintic tablet distribution coverage as % of 12 to 59 month children (2nd Round)	53	70.5	78
% of Infants who has been initiated breast feeding within 1 hour after birth			81.12
% of infants who fed exclusive breast feeding up to 6 months		43.2	30.6
% of recovery rate of SAM cases			90.9
% of defaulter rate of SAM cases			3.8
% of death rate of SAM cases			0
% of children aged 6-23 months who received at least one cycle (60 Sachets) Baal Vita (MNP)		58.51	122.91
% of children aged 6-23 months who received 3 cycle (180aal			15.84

CB-IMNCI Programme Performance Status: FY 2071/72 – 2073/74

Indicators	2071/72	2072/73	2073/74
1. Incidence of ARI/1000 U5 Children	707.31	633.26	802.6
2. Incidence of pneumonia/1000 U5 Children			124.3
3. % of severe pneumonia & very severe disease	18.97	17.3	15
4. Proportion of ARI cases treated by FCHV	-	-	50
5. Proportion of ARI cases treated at PHC/ORC	-	-	7
6. Proportion of ARI cases treated at HF	-	-	43
7. Case fatality rate (pneumonia)	-	-	
8. Incidence of Diarrhoea/1000 U5 Children	508.3	472.4	479.5
9. % of severe dehydration among total cases	0.34	0.4	0.57
10. % of <5 yrs diarrhoeal case treated with zinc	76.14	76.01	90.7
11. Proportion of diarrhoea cases treated by FCHV	-	-	51
12. Proportion of diarrhoea cases treated at	-	-	6
13. Proportion of diarrhoea cases treated at HF	-	-	43
14. Proportion of diarrhea cases treated with zinc	-	-	90.7
15. Case fatality rate (diarrhea)	-	-	0
16. Number of Measles cases <5 yrs	-	-	0
17. Number of Malaria cases <5 yrs	-	-	0

Family Planning Program Performance (FY 071/072- 073/074)

Indicators	2071/72	2072/73	2073/74
1. Number of health facility providing five methods of contraceptive	3	4	7
2. No of IUCD service sites (functional)	13	13	14
3. No of implant service sites (functional)	12	12	24
4. No of functional satellite clinics for long acting spacing methods*	0	0	0
5. Contraceptive Prevalence Rate (CPR)	40.75	41.55	45
6. % of FP new acceptor method mix	15.35	13.53	14.7
7. FP current users target vs achievement	96.49	100	-
8. VSC cases target vs achievement	91.5	69	10
9. % of new acceptors of spacing FP method	96.49	87.42	73
10. % of services provided by NGOs to total new acceptors of FP	22.35	18.6	0
11. Number of health facility with FP commodity stock out reported in last 3 months (LMIS)	-	-	0

Safe Motherhood Programme Performance Status(FY 2071/72 – 2073/74)

Indicators	2071/72	2072/73	2073/74
1. No of functional BEOC sites	4	4	4
2. No of functional CEOC sites	0	0	1
3. No of Safe abortion sites	4	4	4
4. No of birthing centers	22	22	27
5. Number of rural/pality/sub/metropolitan without Birthing Centre	0	0	0
6. No. of hospitals conducting MPDR			
7. ANC 1 st visit (any time) as % of expected live birth	62.77	64.45	63.5
8. Percentage of ANC 1st visit as per protocol among ANC 1st visit any	-	-	
9. ANC 4 time visits (as protocol) as % of expected live birth	26.3	25.28	29.1
10. Delivery conducted by SBA as % of expected live births	17.5	22.58	19.6
11. Delivery conducted by health worker as % of Exp. live birth	3.27	3.37	4.1
12. % of institutional delivery among expected live births	17.1	23.89	21.7
13. PNC three time visits (as protocol) as % of expected live birth	-	-	3.7
14. % of newborns who had chlorhexidine ointment applied immediately after birth	5.34	59.82	98.16
15. % of newborns who initiated breastfeeding within an hour of birth	-	-	81.12
16. No of clients Safe Abortion Service (Surgical and Medical Abortion)	148	182	152
17. Percentage of clients received post abortion contraceptives	68.24	5.49	94.8
18. Percentage of clients received Post abortion LARC	-	-	32.8
19. Proportion of <20 yrs women receiving abortion service	-	-	

Indicators	2071/72	2072/73	2073/74
20. No of PAC		-	31
21. % of women receiving maternity incentives among total institutional deliveries	1	97.06	100
22. % of women receiving ANC incentives among total institutional	26.3	92.4	
23. Met need of emergency obstetric care (need of EOC is 15% of expected live birth)	-	-	1.9
24. Caesarian Section (CS) rate (5% of total expected birth is the usual CS rate)	0	0	1.8
25. No. of VIA cases among screened			0
26. Number of Maternal Death at health facility	0	1	0
27. Number of Maternal Death in community	0	1	1
28. Number of Neonatal Death at health facility	0	0	0
29. Number of Neonatal Death in community	2	2	1
30. Number of still birth	-	-	17

FCHV Programme Performance Status(FY 2071/72 – 2073/74)

Indicators	2071/72	2072/73	2073/74
Proportion of Pills cycles distribution by FCHVs	38.7	40.51	39.79
Proportion of Condoms distribution by FCHVs	18.67	16.55	14.90
Number of maternal death reported by FCHV	0	1	-
Number of newborn death reported by FCHV	20	29	-
% of Mother's Group Meeting held	89.8	96.83	97.9

PHC Outreach-clinic Programme Performance Status: FY 2071/72 – 2073/74

Indicators	2071/72	2072/73	2073/74
Proportion of general treatment among total service provided from PHC/ORC	-	-	38
Proportion of growth monitoring service among total service provided from PHC/ORC	-	-	16
Proportion of ANC service among total service provided from PHC/ORC	-	-	2
Proportion of FP services (Pills & Depo) among total service provided from PHC/ORC	-	-	38

TB Program Performance Indicators (FY 2071/72 – 2073/74)

Indicators	2071/72	2072/73	2073/7
Case notification rate (all forms of TB cases)	-	-	80.7
TB case finding rate	99	74	81
Sputum conversion rate (New PBC)	-	-	52.8
Cure rate (New PBC)	51	100	92

Indicators	2071/72	2072/73	2073/7
Treatment success rate (New PBC)	100	100	6
No of MDR Cases registered within district	2	2	4

Leprosy Control Programme

Indicators	2071/72	2072/73	2073/74
1. Number of People counseling	301	258	276
2. Number of HIV+ve cases	5	1	0
3. Number of Persons receiving ART	9	26	34
4. Number of ART sites	1	1	1
5. Number of Counseling centers	3	3	4
6. Number of STI Cases Treated	1456	173	138

Free Health Services :

Indicator	2071/72	2072/2073	2073/2074
New OPD visits by targeted groups as % of total OPD visits	4.63%	1.60%	3.38%
Inpatients by targeted groups as % of total inpatients	95.67%	100%	91.40%
Emergency visits by targeted groups as % of total emergency	71.44%	3.32%	6.86%
Laboratory services to targeted groups	58.21%	12.5%	28.98%

OPD Services: FY 2071/72 – 2073/74

Indicators	2071/72	2072/73	2073/74
1. Total new OPD visits as % of total population	89.02	83.5	96.36
2. Total new female OPD visits as % of total OPD visit	56.69	56.65	64
3. % of senior citizen visit among total service provided	-	-	14.15

Top Ten Diseases: FY 2073/74

Disea	%	Diseas	%
1. Upper respiratory tract infection	6.73	6. Presumed non infectious	3.68
2. Lower respiratory tract infection	6.65	7. Acute tonsilitis	3.51
1. Headache	5.59	8. Viral influenza	2.72
2. Pyrexia of unknown origin	5.36	9. Dermatitis/Eczema	2.60
3. Gastritis	4.62	10. Acute gastroenteritis	2.35

Hospital Indicators (3 yrs trend):

Indicators	2071/2072	2072/2073	2073/2074
% of Emergency Visits Among Total Hospital Vistis	20%	7.78%	9.15%
Number of CAC Services Provider	2	11	3
Bed occupancy Rate	49%	38.64%	38.1%

Indicators	2071/2072	2072/2073	2073/2074
Death Rate Among Surgery	0%	0%	0%
Death Rate among the in-patients	0.8%	0.1%	0.4%
Doctor : In Patient Ratio	226	140	148
Doctor : Out - Patient Ratio	4016	2607	3257
Nurse : In Patient Ratio	317	163	172

Hospital Indicators (3 yrs trend continue):

Activities	2071/72	2072/2073	2073/2074
Total number of OPD visits	20080	18250	22799
Total Number of In-Patients Admitted	1583	1070	1032
Total Number of Cases Registered for Emergency Services	5465	3684	3195
Total Number of In-Patients discharged	1540	981	1036
Total number of Inpatient Days	5848	2962	4461
Total Number of Delivery at Hospital	201	154	154
No. of Normal spontaneous Delivery	195	134	129
No. of Forceps/Vaccum Delivery	6	11	14
Total Number of Laboratory Examination	3585	4537	3144
Total Number of X-ray Performed	2492	2707	1964
Total Number of Surgery Performed (minor)	1367	0	524
Total Number of NRH/SC	17	15	96
Total Number of Deaths at Hospital	12	6	5
Total Number of Hospital Services Provided	27050	22915	27030
Total maternal Deaths	1	0	0
Total Neo-natal Deaths	0	0	0
No. of Hospital Development Committee Meetings	1	2	4

Source : Annual Report 2074, District Health office, Sindhupalchowk

तालिका ४२ : जिल्लामा संचालित एम्बुलेन्स विवरण

क्र.सं.	एम्बुलेन्स संचालन गर्ने संस्था	स्थान	सम्पर्क नम्बर
१.	ने.रे.सो., चौतारा	चौतारा	९७४११८०८६६
२.	जिल्ला विकास समितिको सहयोगमा चौतारा एम्बुलेन्स सेवा समितिद्वारा संचालित	चौतारा	९७४१००२५५८ ९८४९३६१००२
३.	जलवीरे स्वास्थ्य चौकी	जलवीरे	९८४३०१९१८२
४.	न्यू सदाबहार अस्पताल	खाडिचौर	९८४९७६७०२०, ०११४८२०४४,४५,४६
५.	न्यू सदाबहार युवा क्लव	खाडिचौर	९७४१२१०९४५

६.	बाह्रविसे प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र	बाह्रविसे	९८४१९०२७१४
७.	भैरबकुण्ड युवा क्लब	तातोपानी	९८४९६२०६१६
८.	मेलम्ची पोलि क्लिनिक तथा रिसर्च सेन्टर	मेलम्ची	०१६२१०४९४
९.	नवलपुर स्वास्थ्य चौकी, नवलपुर	नवलपुर	
१०.	नेस्नल हाइड्रोपावर	मेलम्ची	९८१८६३९७०९
११.	मेखाविसको सहयोगमा सिन्धु उपत्यका एम्बुलेन्स सञ्चालन समिति	थकनी	९७४१२६९०६९
१२.	सशत्रु प्रहरी सीमा सुरक्षा बल	वन्देउ	
१३.	लिसंखु उपस्वास्थ्य चौकी	लिसंखु	९८१८६३९७०९
१४.	सहीद स्मृति बहुउद्देश्यीय सहकारी स.लि.	साँगाचोक	९७४१२४७३४४
१५.	मेखाविसको सहयोगमा महाकाल स्वास्थ्य सेवा समिति	इचोक	९८४३६२६३३५
१६.	मेखाविसको सहयोगमा मेलम्ची प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र	मेलम्ची	९८४३३९११८२
१७.	मेखाविसको सहयोगमा उपस्वास्थ्य चौकी हेलम्बु	हेलम्बु, तिम्बु	९८४३५६२६६०
१८.	हाडीखोला जलविद्युत आयोजना		
१९.	हिमालय सिमापार व्यापार संघ	तातोपानी	
२०.	किस्टोन हस्पिटल प्रा.लि.	बाह्रविसे	
२१.	मार्मिड उप स्वास्थ्य चौकी	मार्मिड	

स्रोत : जिल्ला वस्तुगत विवरण २०७१

खण्ड ५ : उद्योग, व्यापार र वाणिज्य

५.१ घरेलु तथा साना उद्योगको अवस्था

यस जिल्लामा साना तथा घरेलु उद्योगको खासै विकास हुन सकेको छैन । पर्याप्त मात्रामा कच्चा पदार्थको उपलब्धता हुँदा हुँदै पनि तिनिहरूको सही सदुपयोग भने हुन सकेको छैन । पर्याप्त सीपको अभाव, उत्पादित वस्तुको बजारको अभाव, सीमित उत्पादनको कारणले यस क्षेत्रको विकास हुन नसकेको देखिन्छ । कृषि, वन, खनिज र जडिबुटीमा आधारित उद्यमहरूको विकास गर्न सकेमा रोजगारी बृद्धि र गरिवी न्यूनिकरणमा सघाउँ पुग्ने देखिन्छ । यस क्षेत्रको विकासको निमित्त जिल्ला तहमा घरेलु तथा साना उद्योग विकास कार्यालय रहेको छ भने विगत केही वर्षदेखि संयुक्त राष्ट्र संघीय विकास कार्यक्रम (UNDP) को आर्थिक सहयोगमा लघु उद्यम विकास कार्यक्रम (MEDEP) ले यस क्षेत्रमा केही कार्यक्रमहरू संचालन गरेको देखिन्छ ।

तालिका ४३ : घरेलु तथा साना उद्योग विकास समितिमा दर्ता भएका उद्योगहरू

क्र.सं.	उद्योगको किसिम	दर्ता संख्या	क्र.सं.	उद्योगको किसिम	दर्ता संख्या
१	राइस मिल	९	१०	उत्पादनमुलक	२
२	टेलर	१४	११	क्रसर,विर्केट/ब्लक	८
३	ढुङ्गा	१६	१२	कृषि ,वन्यजन्य तथा पशुपालन	३०४
४	फर्निचर	६४	१३	कागज प्रेस सम्बन्धी	१६
५	फलफल प्रसोधन	३	१४	गरगहना	१५
६	मिल	५४९	१५	खाद्य	२१
७	निर्माण	२७३	१६	होटल	१६३
८	चिया/कफी उत्पादन	८	१७	जम्मा	१४८४
९	ग्रिल उद्योग	१९			

श्रोत : घरेलु तथा साना उद्योग विकास कार्यालय, आ.व. ०७३/०७४

तालिका ४४ : बजारकेन्द्र, पूर्वाधारको अवस्था र सम्भाव्य उद्यमहरू

क्र.सं.	संभावित स्थान	पूर्वाधारको अवस्था	संभावित उद्यमहरू
१.	चौतारा	कालोपत्रे सडक, विद्युत, संचार, पानी, परामर्श सेवा, वित्तीय सेवा तथा बजार	ग्रिल, दाना, पाउरोटी, दालमोठ, साबुन, कपडा, फर्निचर, तयारी पोशाक
२.	मेलम्ची	कालोपत्रे सडक, विद्युत, संचार, पानी र बजार, संकलन केन्द्र	कक्रिट ब्लक, स्टोन क्रसिड, परम्परागत सीप, कार्पेट, फलफूल प्रसोधन
३.	तातोपानी	कालोपत्रे सडक, विद्युत, संचार, पानी, वित्तीय तथा बजार सेवा	होटल, टुर अपरेसन, तयारी पोसाक, गलैचा, फलफूल प्रसोधन
४.	वाह्रविसे	कालोपत्रे सडक, विद्युत, संचार, पानी, वित्तीय सेवा र बजार	कृषि प्रशोधन, गलैचा, तयारी पोसाक
५.	लामोसाँधु	कालोपत्रे सडक, विद्युत, संचार, पानी, वित्तीय सेवा र बजार	बाँस निगालो, पाउरोटी, तयारी पोशाक
६.	मुडे	कालोपत्रे सडक, विद्युत, संचार, पानी र बजार	तरकारी प्रसोधन, जडिबुटी, खरीढुंगा,

क्र.सं.	संभावित स्थान	पूर्वाधारको अवस्था	संभावित उद्यमहरू
			पाउरोटी, होटेल
७.	खाडीचौर	कालोपत्रे सडक, विद्युत, संचार, पानी, वित्तीय सेवा र बजार	होटेल, पाउरोटी, तयारी पोशाक
८.	बलेफी	कालोपत्रे सडक, विद्युत, संचार, पानी, वित्तीय सेवा र बजार	दुग्ध प्रशोधन, होजियारी, मिल, फर्निचर
९.	वाहुनेपाटी	कालोपत्रे सडक, विद्युत, संचार, पानी र बजार	तरकारी खेती, मत्स्यपालन, मिल, फर्निचर, बासं निगालोका सामान
१०.	जलविरे	ग्राभेल सडक, विद्युत, संचार, पानी र बजार	दुग्ध प्रशोधन, फलफूल प्रशोधन, फर्निचर

५.३ जिल्लाबाट निकासी हुने औद्योगिक तथा अन्य उत्पादनहरू

सिन्धुपाल्चोक जिल्लामा परम्परादेखि विभिन्न वस्तुहरूको उत्पादन र प्रशोधन भई जिल्लाका बजारमा विक्रीवितरण र जिल्ला बाहिर निकासी गरिदै आएको छ । स्थानीय कृषि, पशुपालन र घरेलु सीपमा आधारित प्रशोधित वस्तुहरू तयार पारी बजारको खोजी भइरहेको पाइन्छ । यसप्रकार सिन्धुपाल्चोकबाट तिब्बत तर्फ र राजधानी काठमाण्डौं तर्फ निकासी हुने औद्योगिक र अन्य उत्पादनहरूको विवरण तल दिइएको छ:

सिन्धुपाल्चोकबाट तातोपानी नाका हुँदै तिब्बततर्फ निर्यात हुने वस्तुहरू	सिन्धुपाल्चोकबाट राजधानीतर्फ निकासी हुने वस्तुहरू
मैदा, चामल, वनस्पती घ्यु, चिनि, जडीबुटी, तामाको भाँडा, एल्मोनियमको भाँडा, धुप, फलामको रड, सिमेन्ट, ईटा, सख्खर, चाउचाउ, डेरीको घीउ (चौरीको समेत), नेपाली भोला, खुर्सानी, सुर्तीको धुलो, जडिबुटी, तरकारी, छुर्पि, गिटि बालुवा, आदि ।	विद्युत, दुङ्गा, गिट्टी, बालुवा, स्लेट (पत्रे दुङ्गा), खरीको धुलो, दूध, खसी, बोका, राँगा, कुखुरा, धान, जडिबुटी, तरकारी, फलफूल, फूल, हस्तकला मुकुण्डो, थान्का, गलैँचा, काठ, नेपाली कागज आदि ।

तालिका ४५ : सिन्धुपाल्चोक जिल्लामा उत्पादन हुने निकासीजन्य तथा उद्योगजन्य कच्चा पदार्थहरू

क्र.सं.	वस्तुहरू	स्थान
१.	लप्सी	साँगाचोक, ठूलो सिरुवारी, सानो सिरुवारी, इर्खु, कुन्चोक, पिपलडाँडा, मांखा, नवलपुर, मेलम्ची, पाङ्ग्रेटार, सिम्पालकाभ्रे, दुवाचौर, सिन्धुकोट, चौतारा, फुल्पिडाँडा, थुम्पाखर
२.	फर्निचर	चौतारा, बलेफी, बाह्रविसे, जलविरे, फटकशिला, ठूलो सिरुवारी, मांखा
३.	त्रिकेट	अत्तरपुर, धुस्कन, पाङ्ग्रेटार, इर्खु, थाङ्गपाखाप
४.	दुध	फुल्पिडाँडा, मानेश्वारा, मांखा, महाकाल, मेलम्ची क्षेत्र, कदमबास
५.	आलु	जेठल, अत्तरपुर लिसंखु, थुम्पाखर, मेलम्ची, घोरथली, टौथली
६.	छाला	सिन्धुकोट र सीपपोखरे

क्र.सं.	वस्तुहरु	स्थान
७.	अलैची	अत्तरपुर, जेठाल, क्यूल, तालामाराड, हेलम्बु, भोटेचौर
८.	सिस्नो पाउडर	पिस्कर, घोरथली, सुकुटे, थकनी
९.	कफी	पाङ्ग्रेटार, भोटनाम्लाड, लामाचौर, भोटेचौर
१०.	जडिबुटी (चिराइतो, यासा, धसिंगरे, पाचऔले)	थाङ्पालघाप, थाङ्पालकोट, गुन्सा, अतरपुर, मार्मिड, गाती, भोताड
११.	धातुको सामान	चौतारा, शिखरपुर, मेलम्ची
१२.	गलैचा	भोटसीपा र बाँडेगाउँ
१३.	गार्मेण्ट	वाह्विसे
१४.	ट्राउट माछा	किउल, तातोपानी
१५.	होमस्टे	दुगनागडी, हेलम्बु, गोल्चे, तौथली भोटेनाम्लाड, भोताड, किउल, स्याउले
१६.	ताजा तरकारी	जेठाल, पेट्कु, पाङ्ग्रेटार, फुलपिङडाँडा, भोटेचौर, बाँसवारी
१७.	दुङ्गा र खरीदुङ्गा	जेठाल र तौथली
१८.	क्रसरदुङ्गा	इन्द्रवति र सुनकोशी नदीबाट
१९.	लोक्ता	जेठाल, अत्तरपुर, ठूलो धादिङ्ग, लिसंखु, किउल, थाङ्पालकोट, भोताड
२०.	अल्लो	जेठाल, अत्तरपुर, ठूलो धादिङ्ग, लिसंखु, थुमपाखर, सुनखानी
२१.	चुत्रो	नवलपुर
२२.	कालो ऍसेलु	सेलाड

तालिका ४६ : परम्परागत सीप भएका समुदाय र सम्भाव्य उद्यमहरु

क्र.सं.	जातजाती	उपलब्ध स्थानहरु	सीप तथा संचालित उद्यमहरु
१.	तामाङ	जिल्लाका प्राय सबै गा.पा. तथा न.पा.	मूर्तिकला (प्रस्तरकला), ऊन सम्बन्धी उत्पादन
२.	शेर्पा	तातोपानी, फुलपिङकट्टी	भांग्रा कपडा, चौराको दुध प्रशोधन, भोला, राडी र खादी
३.	नेवार	तौथली, चौतारा, वाह्विसे, साँगाचोक, अतरपुर, ठूलो सिरुवारी, मेलम्ची	भाँडाकुँडा, भोला, राडी, मूर्तिकला, काष्ठकला
४.	माझी/	भिमटार, फटकशिला, शिखरपुर	
५.	थामी	पिस्कर, धुस्कुन, तौथली, चोकटी, घोरथली, कर्थली	
६.	हयोल्मो	हेलम्बु	
७.	विश्वकर्मा	जिल्लाका अधिकांश गापा तथा न.पा.	फलाम, तामा र काठका भाडा, कृषि औजार र
८.	सार्की	जिल्लाका अधिकांश गा.पा. तथा न.पा.	छाला प्रसोधन र छालाका सामानहरु
९.	दमाई	जिल्लाका अधिकांश गा.पा. तथा न.पा.	सिलाई

५.४ लघु, घरेलु तथा साना उद्योगको विवरण

जिल्लामा उद्योग संचालनको स्थिति विश्लेषण गर्दा मझौला उद्योगको रूपमा क्रसर उद्योगहरु, होटेल रिसोर्टहरु, खानीजन्य उद्योगहरु, सिमेन्ट ब्लक उद्योगहरु आदि रहेको पाइएको छ। यससँगै लघु, घरेलु तथा साना उद्योगहरुको संख्यामा पनि क्रमिकरूपले वृद्धि भएको देखिन्छ। जिल्लामा हाल कूल २४९९ उद्योगहरु दर्ता गरिएका छन्। संचालनमा रहेका उद्योगहरु मध्ये लघु, घरेलु तथा साना उद्योगहरु रहेका छन्।

विवरण	हालसम्म दर्ता संख्या
दर्ता भएका उद्योग	२४९९
संचालनमा रहेका उद्योग	२०४७
लघु उद्योग	१७०५
घरेलु उद्योग	२०
साना उद्योग	२५२
उद्यमी	
लघु	१७०५
घरेलु	
साना	२३१२
अन्य	

तालिका ४७ : जिल्लामा संचालित लघु तथा घरेलु उद्योगको विवरण

क्षेत्र तथा उपक्षेत्र	उद्योगको प्रकार
क. उत्पादन मूलक	
वनजन्य	अल्लो प्रसोधन, धागो उत्पादन तथा कपडा बुनाई
	लप्सी प्रसोधन (केन्डी, जाम, अचार)
	बाँस तथा निगालोका सामान उत्पादन
	जडिवुटी (त्रिफलाचूर्ण)
	नेपाली कागज उत्पादन
	फर्निचर
	सालको पातको टपरी
	वायो ब्रिकेट
कृषिजन्य	कफी उत्पादन तथा प्रसोधन
	ताजा तरकारी तथा विउ
	सुन्तला र जुस उत्पादन
	अदुवा तथा बेसार प्रसोधन
	महजन्य उत्पादन
	बेमौसमी प्याज खेती
	मौरीपालन तथा महजन्य उत्पादन
पशुजन्य	डेरीजन्य उत्पादन
	उन
	छालाजन्य सामान उत्पादन
	मासुजन्य उद्यम
	कुखुरापालन
खानीजन्य	स्लेट उद्योग
ख. सेवामूलक	
पर्यटनजन्य	ग्रामीण (होमस्टे)
	होटेल तथा रेष्टुरेष्ट
	पर्यटन गाइड
	ट्राभल तथा यातायात
	पर्या-पर्यटन
अन्य	सिलाई, कटाई तथा बुनाई
	ढाका कपडा बुनाई
	सल तथा उनीजन्य सामान उत्पादन
	अगरवत्ती उत्पादन
	टिका उद्योग
	सावुन

क्षेत्र तथा उपक्षेत्र	उद्योगको प्रकार
	चुरापोते उत्पादन
	कुटानी पिसानी र पेलानी मिल
उर्जाजन्य	विद्युत उत्पादन
	सुधारिएको घट्ट
परम्परागत पेशाजन्य	गरगहना
	सुधारिएको आरन
	भाँडावर्तन
	हस्तकला

स्रोत: जिल्ला वस्तुगत विवरण २०७९

तालिका ४८ : जिल्लामा ढुंगा खानी सञ्चालन गर्ने उद्यमीहरूको विवरण

क्र.सं.	फर्मको नाम	खानी संचालन गर्ने अनुमती प्राप्त क्षेत्र (ठेगाना)	खानीको क्षेत्रफल	खानी संचालकको नाम
१.	श्री डाँडाकटेरी मानेडाँडा खोरङ जम्बु पत्रे ढुङ्गाखानी	गाती- ८ डाँडाकटेरी मानेलाई मुल चिनह मानी खोरा-	१ वर्ग माइल	श्री चिनी माया गुरुङ्ग कर्थली-२
२.	श्री भैरवनाथ पत्रे ढुङ्गा खानी	घुम्थाङ्ग ८ खान्नेवास तेस्रोबाटो चिनी बारी पिपल विसाउनी	१ वर्ग माइल	श्री धर्मबहादुर श्रेष्ठ
३.	पन्थली ढुङ्गा खानी प्रा.लि.	फूलिङकट्टी ९ पन्थली	०.२५ वर्ग माइल	श्री पासाङ शेर्पा लामा खाम्वान्छे, फूलिङकट्टी
४.	श्री विरविक्र थापा घुम्थाङ्ग ७	थाङ्गवेल फूलिङकट्टी ९	०.५ वर्ग माइल	श्री विरविक्रम थापा घुम्थाङ्ग ७
५.	पत्रेढुङ्गा खानी उद्योग प्रा.लि.	तातोपानी २ तल्लो छेर्माङ्ग	०.५ वर्ग माइल	श्री युक्तबहादुर पौडेल तातोपानी २
६.	जुगल पत्रेढुङ्गा तथा स्लेट ढुङ्गा उद्योग	गोल्चे ४ निम्लुङ गाउँ देखी घट्टे फलामे साँघु सम्म	०.५ वर्ग माइल	श्री वियन बहादुर थापा सेलाङ ९
७.	तापल पत्रे तथा स्लेट ढुङ्गा उद्योग	गोल्चे-७ गोल्चे गाउँबाट निम्लुङ गाउँ जाने घट्टे खोला फलामेसाँघु	०.५ वर्ग माइल	श्री प्रेमबहादुर लामा
८.	शिवशक्ति स्टोन प्रा.लि. बराम्ची २	बराम्ची खोला हुँदै गोरु महभिर विमोरेडाँडासाँ	लम्बाई ८०० मि. चौडाई ८०० मि.	श्री नारायणप्रसाद घिमिरे बराम्ची २
९.	सिन्धु पत्रे तथा स्लेट ढुङ्गा उद्योग गोल्चे ४	फलामेसाँघु गाउँ वलेफी खोला फुलवाट १५० गज पश्चिम गोल्चे ४	०.५ वर्ग माइल	श्री शेरबहादुर दोड गोल्चे ५
१०.	गोल्चे पत्रे तथा स्लेट ढुङ्गा उद्योग गोल्चे ६	गोल्चे गाउँबाट निम्लुङ जानेबाटो घट्टेखोला फलामेसाँघु गोल्चे ६	०.५ वर्ग माइल	श्री पेम्बा लामा गोल्चे ६
११.	पदमबहादुर सिलवाल पाङ्गताङ	गुम्बा १ गोण्डेगाउँ	०.२५ वर्ग	श्री पदमबहादुर लामा

क्र.सं.	फर्मको नाम	खानी संचालन गर्न अनुमती प्राप्त क्षेत्र (ठेगाना)	खानीको क्षेत्रफल	खानी संचालकको नाम
	६		माईल	पाडताड ६
१२.	बुडचे लामा लिस्तीकोट ३	लिस्तीकोट १ र २ सिमलको रुख डाकलाडवाट लिस्ती जाने मुलवाटो खानी क्षेत्र	०.५ वर्ग माईल	श्री बुडचे लामा लिस्तीकोट-३

स्रोत : जिल्ला समन्वय समिति, २०७४

५.५ जिल्लामा संचालित क्रसर उद्योगहरू

तालिका ४९ : जिल्लामा संचालित क्रसर उद्योगहरू

क. इन्द्रावति नदी तर्फ संचालनमा रहेका उद्योगहरूको विवरण :

क्र.सं.	क्रसर उद्योगको नाम	प्रोपराईटर	स्थापना भएको गाविस	स्थापना भएको वर्ष	नदीपारी पर्ने गाविस
१	भूमी निर्माण सेवा	रोशन गिरी	साँगाचोक		काभ्रे
२	मेलम्ची ए कोन क्रसर प्रा.लि.	मानबहादुर लामा	फटकशिला		बाँडेगाउँ भिमटार
३	पाल्चौकी माई रोडा ढुंगा उद्योग	दीपक मिश्र	बाँसवारी	२०६६	बाँडेगाउँ शिखरपुर
४	गंगा इन्द्रावती क्रसर उद्योग	आडकाजी शेर्पा	फटकशिला	२०६६	भीमटार
५	मेलम्ची फट्केश्वर इन्द्रावति स्टोन प्रा.लि.	रावि श्रेष्ठ बनेपा	फटकशिला	२०६६	भीमटार बाँडेगाउँ
६	जाल्पा इन्फरास्ट्रक्चर प्रा.लि.	शिवराम श्रेष्ठ	फटकशिला	२०६६	

ख . इन्द्रावति नदी तर्फ संचालनमा आउन बाँकी रहेका उद्योगहरूको विवरण :

क्र.सं.	क्रसर उद्योगको नाम	प्रोपराईटर	स्थापना भएको	स्थापना भएको वर्ष	नदीपारी पर्ने गाविस
१	पाल्चौकी माई इन्फरास्ट्रक्चर प्रा.लि.	राजेन्द्र श्रेष्ठ	फटकशिला	संचालनको क्रममा	भीमटार
२	पाथीभारा एग्रिगेट इन्डस्ट्रिज प्रा.लि.	कृष्णप्रसाद प्रसाई	फटकशिला	दर्ताको क्रममा	बाँडेगाउँ भिमटार

ग . सुनकोशी नदी तर्फ संचालनमा रहेका उद्योगहरूको विवरण :

क्र.सं.	क्रसर उद्योगको नाम	प्रोपराईटर	स्थापना भएको गाविस	स्थापना भएको वर्ष	नदीपारी पर्ने गाविस
१	सिन्धु स्टोन एण्ड कन्स्ट्रक्सन प्रा.लि.	केशवराज गिरी, भुपेन्द्र, सुदर्शन गिरी	साँगाचोक ५	२०६१/६२	काभ्रेपलाञ्चोक जिल्ला
२	काभ्रे रोडा ढुंगा उद्योग	अनिलकुमार पोटे	साँगाचोक	२०५६/५७	कालिका
३	इन्द्ररत्न क्रसर उद्योग	उमेश शेरचन	कदमबास, साँगाचोक	२०५५/५६	कालिका

स्रोत: जिल्ला वस्तुगत विवरण, २०७१

खण्ड ६ : कृषि, पशुपालन तथा रोजगारीको अवस्था

६.१ जिल्लामा कृषि विकासको स्थिति

मानवले आफ्नो जीवन बचाउन उपयोग गर्ने वस्तु खाद्यान्न हो, खाद्यान्नको उत्पादन कृषि बालीबाट हुने गर्दछ । कृषि बाली प्रकृतिसँग उत्तिनै नजिक रहने हुँदा यसको उत्पादनका लागि त्यहाँको हावापानी र माटोले प्रत्यक्ष प्रभाव पार्ने गर्दछ । मानिसले कृषिलाई जिविकोपार्जनको रूपमा मात्र नलिएर व्यवसायको रूपमा समेत अपनाउँदै आएका कारणले कृषि बालीको उत्पादनको स्थितिले जनस्तरमा मात्र नभई देशको अर्थतन्त्रमा समेत प्रत्यक्ष असर पर्ने गरेको छ ।

सिन्धुपाल्चोक जिल्लाका कृषकहरूलाई हावापानी र माटो सुहाउदो खेती तर्फ उत्प्रेरित गरि जिल्लामा कृषि उत्पादन र उत्पादकत्व बढाई कृषकहरूको आयस्तर वृद्धि गराई जीवनस्तर उकास्ने मुख्य उद्देश्य लिएर वि.सं. २०२३ सालमा जिल्ला कृषि विकास फाँटको रूपमा शुरु भएको कृषि कार्यालय वि.सं. २०२४ सालदेखि छुट्टै कार्यालयको रूपमा स्थापित भयो । स्थापना कालदेखिनै यस कार्यालयले जिल्लामा खाद्यान्न बाली, वागवानी बाली, बाली संरक्षण, व्यवसायिक कीट विकास तथा बजार विकास सम्बन्धी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै आएको छ । ती कार्यक्रमहरू सञ्चालनार्थ विगतमा जिल्ला कृषि विकास कार्यालय मातहत जिल्लाका १३ वटै इलाकाहरूमा कृषि सेवा केन्द्र/उपकेन्द्रहरू रहेकोमा वि.सं. २०६१ सालदेखि कायम भएका नयाँ संरचना अनुसार हाल जिल्लामा वागवानी, बाली/कृषि प्रसार, बाली संरक्षण र योजना गरि ४ वटा विषयगत फाँटहरू र गाउँस्तरमा कृषकहरूलाई सेवा पुऱ्याउनको लागि ४ वटा कृषि सेवा केन्द्रहरू स्थापना गरिएका छन् ।

सिन्धुपाल्चोक जिल्लाको लागि आर्थिक गतिविधिको प्रमुख क्षेत्रहरू भनेको कृषि र पशुपालन नै हुन् । यस जिल्लाको अधिकांश मानिसहरूको जीवन यापनको प्रमुख आधार भनेकै कृषि रहँदै आएको छ । जिल्लाको कुल क्षेत्रफल २५४२०० हे. मध्ये ७३७१० हेक्टर मात्र खेति योग्य जमिन रहेको छ । उक्त खेतीयोग्य जमिन मध्ये ३३८१८.३ हे. जमिनमा मात्र खेती हुँदै आएको पाइन्छ । खेती गरिँदै आएको जमिन मध्ये पनि बाँझो छोड्ने क्रम पनि पछिल्लो समयमा आएर बढ्दो छ । स्वदेशी तथा वैदेशिक रोजगारीको अवसर र बढ्दो यातायातको सुविधाको कारण अन्न किनेर खान पनि सजिलो हुँदै गएकोले मानिसहरूको खेती गर्ने क्रम घट्दै गएको छ । कृषिमा संलग्न मानिसहरू पनि निर्वाहमुखी कृषि प्रणालीमा निर्भर रहनुको कारणले गर्दा उनीहरूको आर्थिक स्थिति माथि उठ्न सकेको छैन । कृषिमा निर्भर रहेको उनीहरूको आर्थिक संरचना आकाशे पानीमा निर्भर रहनुपर्ने, सरकारको तर्फबाट हुने न्यून लगानी, परम्परागत प्रणालीमा खेतीप्रणाली, उन्नत विउ विजन तथा प्राविधिक सरसल्लाहको अभाव आदि कारणले गर्दा सुधार हुन सकेको छैन । त्यसैले कृषिको उत्पादकत्व तथा उत्पादनमा वृद्धि हुन नसकी जिल्लामा खाद्यअसुरक्षाको अवस्था कायमै रहेको छ । कृषिको माध्यमद्वारा जिल्लाको समृद्धि प्राप्तीको लागि अन्न खेतीमा भन्दा फलफूल तरकारी लगायतकोमा जोड दिई उत्पादन बढाउनु आवश्यक छ । कृषि बाहेक पर्यटन व्यापार तथा घरेलु तथा साना उद्योगहरूले पनि जिल्लाको अर्थतन्त्रमा केहि केहि योगदान पुऱ्याउँदै आएको छ । तर भूकम्प पछि तातोपानी नाका बन्द भएपछि यस जिल्लामा पर्यटन तथा व्यापार जस्ता गैर कृषि जन्य आर्थिक क्षेत्रमा नकारात्मक असर परेको छ ।

६.२ कृषि क्षेत्रको विकासको लागि भएका विगतका उपलब्धीहरू

यस जिल्लाको अन्न उत्पादन १०९६६५ मेट पुगेको छ। फलफूल खेतीले ढाकेको क्षेत्रफल २२६ हे. उत्पादन ८९०५ मेट. रहेको छ। जिल्लाको कुल सिंचित क्षेत्रफल १६०६० हे पुगेको र प्रति व्यक्ति प्रति वर्ष जिल्लाको कृषि उत्पादन १९५.९ के. जि. मात्र पुगेको छ। खाद्य असुरक्षित परिवार ५४.९ प्रतिशत रहेको छ। हाल सम्म जिल्लामा अगुवा कृषक ३५० जना र ग्रामीण कृषि कार्यकर्ता २७ जना रहेको अवस्था छ। आलुको क्षेत्रफल ५०३५ हे. बाट ६३४५२ मेट. हे, र तरकारी ३८४२ हे बाट २००८९ मेट. उत्पादन हुने गरेको छ। तरकारी तथा फलफूल संकलन केन्द्र ७ वटा स्थापना भएको तर प्रयोगमा आउन नसकेको अवस्था छ। बाली सघनता १४२ प्रतिशत रहेको छ।

तालिका ५० : जिल्लाको कृषि भौगोलिक विवरण

कुल क्षेत्रफल (हे.मा)	कुल खेतीयोग्य जमीन (हे.मा)	हाल खेती भइरहेको क्षेत्रफल (हे.मा)	सिंचित क्षेत्रफल (हे.मा)		
			वर्षभरी	मौसमी	कुल
२५४२००	७३७१०	४७३८२	३९६०	१२१४०	१६१००

तालिका ५१ : उत्पादन पकेट क्षेत्र तथा बाली पात्रो

क्र.सं.	बाली	व्याड राख्ने समय	वीउ/विरूवा छर्ने/रोप्ने समय	बाली भित्राउने समय
1=	धान वर्षे	जेठ	आषाढ-श्रावण	कात्तिक-मंसिर
2=	धान चैते	पौष-माघ	फाल्गुण-चैत्र	आषाढ-श्रावण
3=	धान-घैया		चैत्र-वैशाख	भदौ-असोज
4=	मकै बसन्ते		फाल्गुण-चैत्र	आषाढ-श्रावण
5=	मकै वर्षे		चैत्र-वैशाख	श्रावण-भाद्र
6=	गहुँ		कात्तिक-मंसिर	चैत्र-वैशाख
7=	भटमास		वैशाख-जेठ	असोज-कात्तिक
8=	कोदो	जेठ	आषाढ-श्रावण	कात्तिक-मंसिर
9=	आलु वर्षे		चैत्र-वैशाख	आषाढ-श्रावण
10=	आलु हिउँदे		मंसिर-पुष	चैत्र-वैशाख
11=	तोरी (खेत)		मंसिर	चैत्र-वैशाख
12=	तोरी (बारी)		असोज-कात्तिक	पुष-माघ
13=	भुसेतिल		श्रावण-भदौ	मंसिर-पुष
14=	मास		श्रावण-भदौ	कात्तिक-मंसिर

(स्रोत : जिल्ला कृषि विकास कार्यालय)

६.३ बाली चक्र (Cropping Pattern)

बेंसी/टार

खेत

धान-गहुँ-धान
धान-गहुँ-मकै
धान-तोरी-धान
धान-तोरी-मकै

बारी

मकै-कोदो-खाली
मकै-कोदो-तोरी
मकै-दलहन-खाली
मकै-भुसेतिल-खाली

धान-आलु-धान
धान-आलु-मकै
धान-तरकारी-धान
धान-तरकारी-मकै
मध्य पहाडी भेग

खेत

धान-गहुँ-मकै
धान-तोरी-मकै
धान-खाली-मकै
धान-तरकारी-मकै
धान-आलु-मकै
लेक

खेत

धान-खाली-मकै
धान-खाली-खाली
धान-गहुँ-मकै
धान-तोरी-मकै

मकै-आलु-तरकारी
मकै-कोदो-मकै

बारी

मकै-कोदो-खाली
मकै-कोदो-तोरी
मकै-तोरी-मकै
मकै-आलु-मकै

बारी

मकै-तोरी-खाली
मकै-कोदो-खाली
मकै-आलु-खाली
मकै-कोदो-खाली

तालिका ५२ : पकेट कार्यक्रमको विवरण (सेवा केन्द्र अनुसार)

क्र. सं.	सेवा केन्द्रको नाम ठेगाना	पकेट संख्या	पकेटले ढाकेको क्षेत्रफल (हे.)	पकेटमा आवद्ध	पकेटको किसिम र संख्या (जस्तै खाद्यान्न, तरकारी, फलफूल आदि)
१	बाह्रबिसे	३	७६५	१०	खाद्यान्न-१, तरकारी-१ र मौरी-१
२	मेलम्ची	३	७९०	१३	खाद्यान्न-१, तरकारी-१ र आलु-१
३	डाँडापाखर	५	७९०	१३	खाद्यान्न-१, तरकारी-१, आलु-१ र
४	जलबिरे	४	८१०	११	खाद्यान्न-१, तरकारी-१, आलु-१ र
५	चौतारा (जि.कृ.वि.का.बाट हेरिने)	२	२५	९	तरकारी-१, मौरी-१
	जम्मा	१७	३१८०	५६	

तालिका ५३: गाउँपालिका तथा नगरपालिका अन्तर्गत रहेका खेतीयोग्य जमिनको विवरण

कोड	गाउँपालिका तथा न.पा.	खेती योग्य जमिन (हे.)	कुल क्षेत्रफल (हे.)
१	बलेफी गाउँपालिका	२२३७	५०३८
२	बाह्रबिसे नगरपालिका	५१८८	११८१४
३	भोटेकोशी गाउँपालिका	३४१५	१२३६८
४	चौतारा साँगाचोकगढी न.पा.	१०२७५	१९५८५
५	हेलम्बु गाउँपालिका	५३३९	१२९२५
६	इन्द्रावती गाउँपालिका	५८९८	९९५०
७	जुगल गाउँपालिका	५७६३	१७८९७
८	लिसंखुपाखर गाउँपालिका	३६७८	८४३८
९	मेलम्ची नगरपालिका	९१९५	१५५६१

कोड	गाउँपालिका तथा न.पा.	खेती योग्य जमिन (हे.)	कुल क्षेत्रफल (हे.)
१०	पाँचपोखरी थाङपाल गा.पा.	५३१८	१४०६६
११	सुनकोशी गाउँपालिका	३१४९	७४२२
१२	त्रिपुरासुन्दरी गाउँपालिका	३१६६	६७७१
	जम्मा	६२६२९	१४१८३५

६.४ सिंचित जग्गाको क्षेत्रफल

सिंचाईका विभिन्न माध्यमबाट सिंचित हुने जग्गाको जम्मा क्षेत्रफल राष्ट्रिय कृषि गणना २०६८ ले १२,४३५.५ हेक्टर जग्गा रहेको देखाएको छ जुन कुल जग्गाको ३५.७५ प्रतिशत छ जुन राष्ट्रिय कृषि गणना २०५८ अनुसार १०,०३०.१ हेक्टरमा सिंचाई भएको र जुन कुल कृषकले प्रयोग गर्ने जग्गाको २८.७२ प्रतिशत थियो। २०६८ को गणना अनुसार सिंचाईको स्रोत अनुसार नदी/तलाउ (स्वतः वहाव) बाट ९४.७६ प्रतिशत, नदी/तलाउ (तान्नु पर्ने) बाट ०.४५ प्रतिशत र बाँकी अन्य स्रोतबाट जग्गा सिंचित भएको देखिन्छ।

तालिका ५४ : जिल्लामा सिंचित जग्गाको क्षेत्रफल र सिंचाईको स्रोत

सिंचाईको स्रोत	नदी/तलाउ (स्वतःवहाव)	नदी/तलाउ (तान्नु पर्ने)	बाँध/रिजर्भ्वार	दयुबवेले/बोरिङ	अन्य	मिश्रित	जम्मा सिंचित	असिंचित	कुल जम्मा
कृषि चलन संख्या	४१,०६०	२५१	४७१		४,४६१	६३	४३,४१६	१५५८२	५८९९८
क्षेत्रफल (हे.)	११,७८३.८	५६.५	१२३.५		४६७.१	४.६	१२,४३५.५	२२३४५.९	३४७८१.५
प्रतिशत क्षेत्रफलको	९४.७६	०.४५	०.९९		३.७६	०.०४	३५.७५	६४.२५	१००

स्रोत : रा.कृषि गणना २०६८

तालिका ५५: विभिन्न वालीहरूको क्षेत्रफल तथा उत्पादन स्थिति (आ.व ०७३ /७४)

क्र.स.	वाली	क्षेत्रफल (हे.)	उत्पादन (मे.ट.)	उत्पादकत्व (मे.ट./हे.)
१	धान	११९९०	३३५७२	२.८
२	मकै	२३६५०	५९१२५	२.५
३	गहुँ	४१७७	४७२०	१.१३
४	कोदो	१५४१०	१४६४०	०.९५
५	आलु	७०००	६५७५०	६.५
६	तरकारी	४१४४	३९,८६५	९.६२
७	दलहन	८८९	८१८	०.९२
८	तेलहन	८३५	७१०	०.८५

स्रोत : जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, वार्षिक प्रतिवेदन २०७४

तालिका ५६: वार्षिक आधारभूत कृषि तथ्याङ्कहरू

सि.नं.	सुचकहरू	ईकाइ	यस वर्ष	गत वर्ष
१	कुल कृषक परिवार	संख्या	५३१००	५३१००
२	खेती गरिएको जमीन	हे.		
	खेत	हे.	१२९००	१२९००
	पाखो	हे.	३४५७५	३४५७५
३	सिंचित क्षेत्र	हे.		
	वर्षभरी	हे.	३९२७	३९१०
	मौसमी	हे.	१२१६५	१२१५०
४	खाद्यान्न तथा नगदे वालीले ढाकेको क्षेत्रफल			
४.१	खाद्यान्न वाली			
	धन	हेक्टर	११९९०	९९११
	मकै	हेक्टर	२३६५०	२३६५१
	गहुँ	हेक्टर	४१७७	४६९३
	कोदो	हेक्टर	१५४१०	१७७६६
	जौ	हेक्टर	१६०	२००
	फापर	हेक्टर		
	अन्य	हेक्टर		
४.२	सिंचित क्षेत्रमा उत्पादकत्व			
	धन	मे.टन	३.२	२.८७
	मकै	मे.टन	२.८	२.५
	गहुँ	मे.टन	१.७६	१.७६
	तेलहन	मे.टन	०.८५	०.८५
	बलहन	मे.टन	०.९२	०.९२
	उखु	मे.टन		
४.३	असिंचित क्षेत्रमा उत्पादकत्व			
	धन	मे.टन	२.४५	१.४
	मकै	मे.टन	१.७	२.११
	गहुँ	मे.टन	१	१.१२

सि.नं.	सुचकहरू	ईकाइ	यस वर्ष	गत वर्ष
९.२	तरकारी नर्सरी	संख्या	२४	९
	बेर्ना उत्पादन	संख्या ०००	३१०	७००
	अलैची नर्सरी	५	७	५
	बेर्ना उत्पादन		३१०	
१०	फलफूल वगैचा(२५ वोट भन्दा बढी भएको मात्र)			
	पतझड	हेक्टर	१५५	१४५
	सदावहार	हेक्टर	६०	५७
	सुन्तलाजात	हेक्टर	२१०	२०२
११	वगैचाले ओगटेको क्षेत्रफल	हेक्टर	४२५	४०४
१२	फलफूल उत्पादन	मे.टन	७५५२	१३१२८
१३	तरकारी उत्पादन	मे.टन	३९८६५	४०५०१
१४	आलु उत्पादन	मे.टन	६५७५०	७०३४८
१५	मसलावाली उत्पादन	मे.टन	९१८६	९१८६
१६	मत्स्य विकास तर्फ			
	नर्सरी विवरण	संख्या	७	७
	पोखरी संख्या	संख्या	२५१	२३६
	पोखरीले ओगटेको क्षेत्रफल	हे.	६	५
	माछा पालनमा संलग्न कृषक समुह	संख्या	१४	१३
	माछा उत्पादन	मे.टन	९०	५५
	निजीस्तरमा हयाचरी	संख्या	७	७
	भुरा उत्पादन	संख्या	५०००००	१७५०००
१७	हाट बजारको विवरण			
	साप्ताहिक	संख्या	३	२
	संकलन केन्द्र	संख्या	८	३
	बजार व्यवसायमा संलग्न कृषक समुह	संख्या	८	४
२०	रष्ट्रिक स्टोर	संख्या	१	१
	रष्ट्रिक स्टोरको क्षमता	मे.टन	१०	१०

सि.नं.	सूचकहरू	ईकाइ	यस वर्ष	गत वर्ष
	कोदो	मे.टन	१.१	१.१
	दलहन	मे.टन	०.९२	०.९३
	तेलहन	मे.टन	०.८५	०.८५
४.४	नगदे तथा औद्योगिक वाली			
	तेलहन	हेक्टर	८३५	८५०
	घलहन	हेक्टर	८८९	९३७
	चिया	हेक्टर	५५	५५
	कफी	हेक्टर	१५२	१४५
५	मौरी घर	संख्या	१५५	९५
	मह उत्पादन	मे.टन	०.५	०.५
६	विजवृद्धि कार्यक्रम			
	धान	हेक्टर	६०	३५
	कृषक	संख्या	१८०	१६०
	मकै	हेक्टर	८०	४०
	कृषक	संख्या	२७०	२२८
	गहुँ	हेक्टर	१०	१०
	कृषक	संख्या	२५	२५
	तरकारी	हेक्टर		
	कृषक	संख्या		
	आलु	हेक्टर	२.६	२.६
	कृषक	संख्या	५३	५३
	घलहन	हेक्टर		
	कृषक	संख्या		
	तेलहन	हेक्टर		
	कृषक	संख्या		
	अन्य	हेक्टर		
६.१	विउको विक्रि वितरण परिमाण			
	संस्थागत	मे.टन	८२	६०
	निजि स्तरमा	मे.टन	५०००	२०३५
७	वाली सघनता			
७.१	सिंचित क्षेत्रमा	%	२३५	२३५

सि.नं.	सूचकहरू	ईकाइ	यस वर्ष	गत वर्ष
२१	क्षतिको विवरण			
२१.१	रोगकिराको प्रकोपबाट			
	कोदो	हेक्टर	२५	७५
	तरकारी	हेक्टर	१५०	११३
	फलफुल	हेक्टर	१३	१३
२१.२	प्राकृतिक प्रकोपबाट			
	धान	हेक्टर	५०	५०
	मकै	हेक्टर	२०	२०
	गहुँ	हेक्टर		१४
	तरकारी	हेक्टर		३
२२	कृषि औजार			
	स्प्रेयर/डफ्टर	संख्या	११५	५०
	थ्रेसर	संख्या	१९२	
	टयाक्टर	संख्या	४११	२४१
	पम्पीड स्ट	संख्या	१३	३
	मेटल विन	संख्या		२७
२३	मलखाद विक्री			
	युरीया	मे.टन	२४३०.४	२८९४
	डि.ए.पी.	मे.टन	७२८.१	७०८
	पोटास	मे.टन	२६	२५
	अन्य(कृषि चुन)	मे.टन	८२	
	प्रंगारीक मल	मे.टन	५०	१००
२४	औषत मलखाद प्रयोग			
	एन.	केजी/हे	६	६
	पिं	केजी/हे	५	५
	के.	केजी/हे	०.३	०.३
२५	विषादिको प्रयोग			
	भोल	लिट्र	२७	१०
	पाउडर	मे.टन	०.३८	०.१
२६	विषादी खुद्रा व्यापारी संस्था	संख्या	२३	२३
२८	कुल कृषक समूह गठन परिचालन	संख्या	३८४	५९

सि.नं.	सुचकहरू	ईकाइ	यस वर्ष	गत वर्ष
७.२	असिंचित क्षेत्रमा		१२५	१५०
८.१	फलफुलले ढाकेको क्षेत्रफल			
	पतभङ्ग	हेक्टर	८१५	६६५
	सदावहार	हेक्टर	५८६	५६४
	सुन्तलाजात	हेक्टर	१४०	४३६
	अन्य	हेक्टर		
८.२	उत्पादनशिल फलफुलले ढाकेको क्षेत्रफल			
	पतभङ्ग	हेक्टर	५७२	४८९
	सदावहार	हेक्टर	२५०	३४४
	सुन्तलाजात	हेक्टर	११७	२९५
८.३	तरकारीले ढाकेको क्षेत्रफल			
	हिउदे	हेक्टर	१८५०	१९२०
	बर्षे	हेक्टर	२२९४	१८८९
	आलु	हेक्टर	७०००	५०३५
	मसला वाली	हेक्टर	२०४५	२०३५
९	नर्सरी विवरण निजी स्तरमा			
९.१	फलफुल नर्सरी	संख्या	२	०
	विरुवा उत्पादन	संख्या ०००	१.६	०
	कफि नर्सरी	संख्या	९	७
	विरुवा उत्पादन	संख्या ०००	१६०	५०

सि.नं.	सुचकहरू	ईकाइ	यस वर्ष	गत वर्ष
	महिला समुह	संख्या	८१	३१
	महिला सदस्य	संख्या	१५१७	७५१
	पुरुष समुह	संख्या	२	१
	पुरुष सदस्य	संख्या	२७	१२
	मिश्रित समुह		३०१	९८
	पुरुष सदस्य		३२८३	११७९
	महिला सदस्य		२९९६	११९१
	कुल सदस्य		७८२३	२३७०
	महिला		४५२३	१९४२
	पुरुष		३३१०	११९१
२९	समुहको हितकोष रकम	हजार	४८३२	३५४०
३०	कृषक तालिम कार्यक्रम			
	महिला कृषक			
	सेवाकेन्द्रस्तर	संख्या	३३६	२९९
	जिल्लास्तर	संख्या	१५८४	५३८
	पुरुष कृषक			
	सेवाकेन्द्रस्तर	संख्या	२२४	२१२
	जिल्लास्तर	संख्या	१०५६	६८६
	क्षेत्रियस्तर	संख्या	९	१
३०	दलित तथा उपेक्षित कृषक			
	सेवाकेन्द्रस्तर	संख्या	२३	३४
	जिल्लास्तर	संख्या	१०५	६५

तालिका ५७: वाली प्रणाली

वेसी/टार (४५०-९०० मिटर)		मध्य पहाड (१०००-१५०० मिटर)		उच्च पहाड (१५००- मिटर)	
सिंचित	असिंचित	सिंचित	असिंचित	सिंचित	असिंचित
धान-गहुँ-बसन्ते मकै धान-गहुँ-धान (चैते) धान-आलु-बसन्ते मकै धान-आलु-चैते धान धान-तरकारी-तरकारी धान-खाली-धान धान- गहुँ	मकै-कोदो-खाली मकै/कोदो-खाली मकै- भुसे तिल मकै-मास-खाली मकै/घैया	धान-आलु-बसन्ते मकै धान-गहुँ- बसन्ते मकै धान-खाली- धान धान-गहुँ-खाली धान-तरकारी-तरकारी धान-मास-गहुँ-धान	मकै-कोदो-खाली मकै -कोदो-खाली मकै- तोरी मकै - मास मकै-गहुँ मकै-फपर मकै-जौ मकै-आलु/मकै-खाली	धान-खाली	मकै-सिमी- जौ मकै-जौ-कोदो आलु-जौ-कोदो आलु- खाली मकै- खाली

तालिका ५८: बाली सघनता, सिंचित र असिंचितको स्थिती

आ. व.	सिंचित क्षेत्र	असिंचित क्षेत्र	जम्मा बाली सघनता
२०६६/०६७	२३५	१५०	१९२
२०६७/०६८	२४५	१५५	२००
२०६८/०६९	२५०	१५५	२०२
२०६९/०७०	२५५	१५७	२०६
२०७०/०७१	२५७	१५७	२०७
२०७१/०७२	२५७	१५५	२०६
२०७२/०७३	२५७	१५५	२०६
२०७३/०७४	२५८	१५६	२०६

तालिका ५९ : बाली पात्रो (लगाउने समय तथा भित्र्याउने समय)

बाली	व्याड राख्ने/वीउ छर्ने समय	वेर्ना सार्ने समय	बाली भित्र्याउने समय
धान वर्षे	जेष्ठ, आषाढ	आषाढ, श्रावण	कार्तिक, मार्ग
मकै वर्षे	चैत्र, वैशाख		आषाढ, श्रावण, भाद्र
गहुँ	कार्तिक, मार्ग		चैत्र, वैशाख
जौ	कार्तिक, मार्ग		चैत्र, वैशाख
बाली	व्याड राख्ने/वीउ छर्ने समय	वेर्ना सार्ने समय	बाली भित्र्याउने समय
धान चैते	माघ, फाल्गुण	फाल्गुण, चैत्र	आषाढ
मकै वसन्ते	फाल्गुण		आषाढ
मास	आषाढ, श्रावण		कार्तिक मार्ग
बाली	व्याड राख्ने/वीउ छर्ने समय	वेर्ना सार्ने समय	बाली भित्र्याउने समय
तोरी	कार्तिक, मंसिर, पौष		मार्ग, फाल्गुण, चैत्र
आलु वर्षे	माघ, फाल्गुण		आषाढ
आलु हिउदे	आश्विन, कार्तिक		माघ, फाल्गुण
भटमास	जेष्ठ, आषाढ		कार्तिक, मंसिर
कोदो	जेष्ठ, आषाढ	आषाढ, श्रावण	कार्तिक, मंसिर

तालिका ६०: आयात निर्यात हुने प्रमुख कृषि उपजहरू

आयात हुने कृषि उपजहरू	निर्यात हुने कृषि उपजहरू
चामल	तरकारी वालीहरू (काउली, वन्दा, गोलभेडा, आदि) ७ हजार ६ सय ४३ मे. टन बाट २६ करोड ७५ लाख आम्दानी
गहुँको पिठो	लप्सी ३ हजार ९ सय मे.टन बाट ३ करोड ८० लाख आम्दानी
मसलाहरू	अलैची ४८ मे. टन बाट ८ करोड १५ लाख आम्दानी
फलफुल (सुन्तला, स्याउ, अनार, आँप, आदि)	आलु ३२ हजार मे. टन बाट ६५ करोड आम्दानी
वीउ विजनहरू	कफि २६ मे.टन बाट १ करोड ५६ लाख आम्दानी

आयात हुने कृषि उपजहरु	निर्यात हुने कृषि उपजहरु
पोखरीको माछा	रेन्वो ट्राउट लगायतका माछा ३६ मे.टन बाट २ करोड २५ लाख
	खाद्यान्न वाली ९५ मे.टन बाट ६३ लाख

तालिका ६१ : खाद्यान्न वासलात (आ.व.२०७३/७४)

वाली	क्षेत्रफल (हे.)	उत्पादकत्व (मे.ट. प्रति हे.)	उत्पादन (मे.ट.)	विउ प्रति हे. (मे.ट.)	विउको लागि आवश्यक परिमाण (मे.ट.)	नोक्सानी (मे.ट.)	प्रशोधन नोक्सानी (मे.ट.)	पशुपक्षीको आहार तथा अन्य प्रयोजनमा प्रयोग (मे.ट.)	खानको लागि उपलब्ध खाद्यान्न (मे.ट.)
धान	११९९०	२८.	३३५७२	००५.	६००	१६४९	२२४८	१२५३०	१८७९४
मकै	२३६५०	२५.	५९१२५	००३.	५९१	२३९९९	२४५९०	१०३६	३३४९९
गहुँ		११३.	४७२०	०१२.	५०१	२९५	७९७	१५७	३७६७
कोदो	१५४१०	०९५.	१४६४०	००१.	१५४	९४१६	९५७०	१०१	४९६९
जम्मा									१८४६

जिल्लाको जम्मा जनसंख्या: ३,९९,९९९ (राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को जनसंख्यामा जनसंख्या वृद्धिदरले प्रक्षेपण गर्दा)

आवश्यक खाद्यान्न परिमाण प्रति व्यक्ति प्रति वर्ष: २०९ के.जी.

जम्मा आवश्यक खाद्यान्न परिमाण: ६२,६९४ मे.ट.

जम्मा उपलब्ध खाद्यान्न: ६९,०२८ मे.ट.

जिल्लामा नपुग खाद्यान्न: ९६६६ मे.ट.

तालिका ६२: जिल्लाको विगत छ वर्षको खाद्यान्न वासलात

आ.व.	जनसंख्या	खाद्यान्न वृद्धि/घटि
२०६९/७०	२८७७९८	-८९३९
२०७०/७१	२८७७९८	६९८.०७
आ.व.	जनसंख्या	खाद्यान्न वृद्धि/घटि
२०७१/७२	२८७७९८	-९४९४
२०७२/७३	२८७७९८	-४२२९
२०७३/७४	२८७७९८	-९६६६

स्रोत : जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, वार्षिक प्रतिवेदन, २०७४

६.५ पशुपक्षि विकास

जिल्लामा पशु सेवा कार्यालयको नामबाट ९३ वटा सेवाकेन्द्र मार्फत पशुपक्षि विकास कार्यक्रम सञ्चालन हुँदै आईरहेको छ।

तालिका ६३ : पशु सेवा केन्द्रको विवरण :

क्र.सं.	सेवा केन्द्रको नाम	कार्यक्षेत्र
१	पशु सेवा केन्द्र (क), बार्हविसे	बार्हविसे न.पा.
२	पशु सेवा केन्द्र (क), जल्विरे	बलेफी गाउँपालिका
३	पशु सेवा केन्द्र (क), मेलम्ची	मेलम्ची न.पा.
४	पशु सेवा केन्द्र (ख), भिर्पु	भेटेकोशी गाउँपालिका
५	पशु सेवा केन्द्र (ख), चोकटी	त्रिपुरासुन्दरी गाउँपालिका
६	पशु सेवा केन्द्र (ख), डांडापाखर	लिसंखुपाखर गाउँपालिका
७	पशु सेवा केन्द्र (ख), ठोकर्पा	सुनकोशी गाउँपालिका
८	पशु सेवा केन्द्र (ख) नवलपुर	इन्द्रावति गाउँपालिका
९	पशु सेवा केन्द्र (ख), पाङ्ताड	जुगल गाउँपालिका
१०	पशु सेवा केन्द्र (ख), जल्केनी	चौतारा साँगाचोकगढी नगरपालिका
११	पशु सेवा केन्द्र (ख), तालामाराड	मेलम्चीमा गाभिने
१२	पशु सेवा केन्द्र (ख), थाङ्पालघाप	पाँचपोखरी थाङ्पालघाप
१३	पशु सेवा केन्द्र (ख), बाँसखर्क	पाँचपोखरीथाङ्पाल गाउँपालिकामा गाभिई हेलम्बु गा.पा.मा नयाँ स्थापना हुने ।

तालिका ६४ : पशुपंक्षि तथ्याङ्क २०७३

➤ गाईको तथ्याङ्क

विवरण	साँडे	गोरु	दुधालु	थारा	बहर	कोरली	बाच्छा	बाच्छी	जम्मा
स्थानिय	१८	१०१३९	१७९९३	१०८३	२६७	३३६२	४०७६	३९५५	४०८९३
वर्णशंकर	१४	६३४	८९६	३८४	७७	११६२	१६०६	१६५६	६४२९
उन्नत	३९	२३०	५४७	२३१	४७	८९६	१२६८	९७७	४२३५
जम्मा	७१	११००३	१९४३६	१६९८	३९१	५४२०	६९५०	६५८८	५९५५७

➤ भैंसीको तथ्याङ्क

विवरण	राँगो	दुधालु	थारा भैंसी	पाडो	कोरली	पाडा	पाडी	जम्मा
स्थानिय	२४२६	१०५१४	३५०५	९४७	११०८	३५६५	४३६९	२६४३५
वर्णशंकर	१८०७	११८८०	३९५९	१८६६	१३७३	१७२४	१९९१	२४६००
उन्नत	१५६४	३९०३	१३००	३८३	३८५	३००९	३०८३	१३६२६
जम्मा	५७९७	२६२९६	८७६४	३९९७	२८६५	८२९८	९४४२	६४६६०

➤ बाखाको तथ्याङ्क

विवरण	बोका	खसी	व्याएको बाखी	थारा बाखी	छतौरा (१ वर्षमुनी)	छतौरी (१ वर्षमुनी)	पाठा (६ म. मुनी)	पाठी (६ म. मुनी)	जम्मा
स्थानिय	११०९	११०८६	२२१७२	११०८६	११०८६	२२१७२	१४४१३	१७७३८	११०८६२
वर्णशंकर	१३२७	१२३१८	२४६३६	१२३१८	१२३१८	२४६३६	१६०१३	१९७०९	१२३२७६
उन्नत	१२३	१२३२	२४६४	१२३२	१२३२	२४६४	१६९३	१९७१	१२४१२
जम्मा	२५५९	२४६३७	४९२७२	२४६३७	२४६३७	४९२७२	३२११८	३९४१८	२४६५५०

तालिका ६५ : पशुजन्य पदार्थ उत्पादन विवरण

क. दुध उत्पादन

क्र.सं.	पशुको किसिम	इकाई	स्थानीय	वर्ण शंकर	उन्नत	जम्मा उत्पादन
१	गाई	मे.टन	५४७२	९४१	१०८९	७५०२
२	भैंसि	मे.टन	६३६६	१५०३१	७८८७	२९२८४
३	चौरी	मे.टन	५५०			५५०
जम्मा			१२३८८	१५९७२	८९७६	३७३३६

ख. फुल उत्पादन

क्र.सं.	पशुको किसिम	इकाई	स्थानीय	उन्नत	जम्मा उत्पादन
१	कुखुरा	हजारमा	५५२३	२७४४	८२६७
२	हाँस	हजारमा	४.५	१.५	६
जम्मा			५५२७.५	२७४५.५	८२७३

ग. मासु उत्पादन

क्र.सं.	पशुपक्षिको किसिम	इकाई	उत्पादन परिमाण	कैफियत
१	रांगो/भैंसि	मे.टन	३१८४	
२	बोका/बाखा	मे.टन	३०३६	
३	बंगुर/सुंगुर	मे.टन	५०८	
४	भेडा	मे.टन	६८	
५	कुखुरा	मे.टन	१५२२	
जम्मा			८३१८	

घ. ऊन उत्पादन

क्र.सं.	पशुको किसिम	इकाई	उत्पादन परिमाण	कैफियत
१	भेडा	मे.टन	१५.५	

तालिका ६६: पशुजन्य पदार्थको उत्पादन तथा खपतको अवस्था

क्र.सं.	विवरण	दुध	फुल	मासु
१	उत्पादन	३७३३६ मे.टन	८२७३ हजार	८३१८ मे.टन
२	खपत	१६४०४ मे.टन	१३८१४ हजार	४०२९.२० मे.टन
३	घटी/बढी	+२०९२३ मे.टन	-५५४१ हजार	+४२८८.८ मे.टन

आधारभूत आवश्यकता विश्लेषण : दूध ५७ लि./वर्ष/व्यक्ति

फुल ४८ गोटा/वर्ष/व्यक्ति

मासु १४ के.जी/वर्ष/व्यक्ति

तालिका ६७ : कृषक समुहको विवरण

विवरण	मिहिला	पुरुष	मिश्रित	जम्मा
समुह संख्या	५१	१०	७३	१३४
सदस्य संख्या	६१०	१०९	९०६	१६२५
लाभान्वित घरधुरी	६१०	१०९	९०६	१६२५
जम्मा हितको रकम रु.	८,३९,२१६-	१,७६,६२७-	८,४२,०२०-	१८,५७,८६३-

तालिका ६८ : पशुपक्षी रोगको विवरण

क्र.सं.	देखा परेको रोग	फैलिएको स्थान	मरेको पशुपक्षी संख्या	उपचार संख्या	खोप संख्या	हालको अवस्था	कैफियत
१	एभियन ईन्फ्लुएन्जा	पांग्रेटार ७				सामान्य	१२७६ नष्ट गरिएको
२	खोरेत	सांगाचोक ठुलोधादिङ तालामाराङ भोटसिपा	५३	८००	२६०	सामान्य	
३	भ्यागुते	थुम्पाखर	४	१५	२७०	सामान्य	

तालिका ६९ : पशु स्वास्थ्य सम्बन्धी सेवाको अवस्था

क्र.सं.	कार्यक्रम	ईकाई	जम्मा	कार्यालयबाट पुऱ्याईएको सेवा	सेवा केन्द्र/उपकेन्द्रबाट पुऱ्याईएको सेवा
१	हस्पिटल उपचार सेवा	संख्या	३७८१३	१२४७८	२५३३५
	मेडिकल उपचार	संख्या	३१७७९	१०४८७	२१२९२
	माईनर सर्जिकल	संख्या	४२०९	१३८९	२८२०
	गाईनोकोलोजिकल	संख्या	१८२५	६०२	१२२३
२	प्रयोगशाला कार्यक्रम	संख्या	२५१०	१६६६	८४४
	गोवर परिक्षण	संख्या	२१११	१२६७	८४४
	थुनेलो परिक्षण	संख्या	१२९	१२९	०

क्र.सं.	कार्यक्रम	ईकाई	जम्मा	कार्यालयबाट पुऱ्याईएको सेवा	सेवा केन्द्र/उपकेन्द्रबाट पुऱ्याईएको सेवा
	पिसाव परिक्षण	संख्या	७४	७४	०
	नमुना संकलन तथा प्रेषण	संख्या	१०८	१०८	०
	शव परिक्षण	संख्या	८८	८८	०
३	रोग निरोधक खोप	संख्या	८४००	२३५९	६०४१
	एच.एस.वि.क्यु.	संख्या	४०७७	१०२०	३०५७
	रेविज	संख्या	१९२	१२९	६३
	गम्बोरा	संख्या	३१३५	१०३५	२१००
	रानीखेत	संख्या	७००	१७५	५२५
	खोरेत	संख्या	२९६	०	२९६

तालिका ७०: भुईघाँस उत्पादनको अवस्था

क्र. सं.	भुईघाँसहरु	लगाईएको क्षेत्रफल (हे.)	प्रति हेक्टर वार्षिक उत्पादन (अनुमानीत)	जम्मा वार्षिक उत्पादन	स्थान
१	जै घाँस	२५	११०० के.जी.	२७५०० के.जी.	विभिन्न गाउँपालिका तथा नगरपालिका
२	राइ घाँस	३	८५० के.जी.	२५५० के.जी.	
३	नेपियर	१००	२५०० के.जी.	२५०००० के.जी.	
४	अमृसो	१५०	२१०० के.जी.	३१५००० के.जी.	
५	मोलासेस	२४	१५०० के.जी.	३६००० के.जी.	
६	स्टाइलो	११	१००० के.जी.	११००० के.जी.	
७	टियोसन्टी	३	२२०० के.जी.	६६०० के.जी.	
८	क्लोभर	३	५०० के.जी.	१५०० के.जी.	
	जम्मा	१४१ हे.		२८८५५० के.जी.	

स्रोत: वार्षिक प्रतिवेदन, २०७४, जिल्ला पशुसेवा कार्यालय, सिन्धुपाल्चोक

खण्ड ७ : वन तथा भू-संरक्षण र वातावरण

७.१ वन क्षेत्रको स्थिति

प्राकृतिक सम्पति जल, जमिन र जंगल (वन) को उचित उपयोगको स्थिति कुनैपनि राष्ट्रको सामाजिक उन्नती र विकासको सवालसँग प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपले जोडिएको हुन्छ । हाल विश्वमा कार्वनडाइअक्साइडको उच्च उत्पादनको कारण भएको तापमान बृद्धि एवं जलवायु परिवर्तनले गर्दा हिमाल पग्लिरहेको छ ।

सिन्धुपाल्चोक जिल्लाको धेरैजसो भूभाग वन तथा भाडीले ओगटेको छ । यस जिल्लाको वनक्षेत्र मध्ये करिव आधाभन्दा बढी क्षेत्र लाइटाइ राष्ट्रिय निकुञ्ज, शिवपुरी राष्ट्रिय निकुञ्ज र गौरीशंकर संरक्षण क्षेत्र अन्तर्गत पर्दछन् र बाँकी वन जिल्ला वन कार्यालयको कार्यक्षेत्रभित्र पर्दछन् । यस जिल्लामा पाइने प्रमुख प्रजातीहरूमा सल्ला, कटुस र चिलाउने पर्दछन् । तल्लो भेगमा सालको वन पनि प्रशस्तै पाइन्छन् भने उच्च भेगमा गुँरास, खसु, बाँझ, चिमल आदी प्रजातीहरू पाइन्छन् । यस जिल्लामा वि.स. २०१७ सालमा चौतारा वन डिभिजन कार्यालयको स्थापना भएपछि व्यापक रूपमा नर्सरीहरू स्थापना भई वृक्षारोपणको कार्य थालनी भएको पाइन्छ । त्यसैगरी सन् १९७० को दशकमा स्वीस सरकार र अष्ट्रेलियन वन विकास परियोजनाको सहयोगमा नर्सरी स्थापन र वृक्षारोपणको कार्यले व्यापक रूप लिएपछि सिन्धुपाल्चोकका नाङ्गा डाँडाहरू क्रमशः हरियालीमा परिणत भएका पाइन्छन् । वन अनुसन्धान तथा सर्वेक्षण विभागले सन् २०१५ मा निकालेको FRA प्रतिवेदन अनुसार वनले सिन्धुपाल्चोक जिल्लाको ११३८०३ हेक्टर क्षेत्रफल ओगटेको छ भने भाडी तथा अन्य रुख विरुवाले ४९६० हेक्टर क्षेत्रफल ओगटेको छ ।

सिन्धुपाल्चोक जिल्लाको वन क्षेत्रलाई सरकारद्वारा व्यवस्थित वन, सामुदायिक वन, कबुलियति वन, निजि वन, धार्मिक वन र संरक्षित क्षेत्रमा विभाजन गर्न सकिन्छ । संरक्षित क्षेत्रहरू राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग अन्तर्गत पर्दछन् भने बाँकी वन क्षेत्रको व्यवस्थापनको कार्य जिल्ला वन कार्यालय अन्तर्गत भै आइरहेको छ । जिल्लाको धेरैजसो वनक्षेत्र सामुदायिक वनको रूपमा हस्तान्तरण भई स्थानीय उपभोक्ता समुहलाई संरक्षण, व्यवस्थापन र सदुपयोगको जिम्मेवारी दिइएको छ । जिल्ला वन कार्यालय अन्तर्गत आ.व. २०७३/७४ सम्ममा ५४५ वटा सामुदायिक वन, ४०१ वटा कबुलियति वन, २ वटा धार्मिक वन र ५८ वटा निजि वन दर्ता भएकोमा २३ वटा सामुदायिक वन र ३ वटा कबुलियति वन गौरीशंकर संरक्षण क्षेत्रभित्र पर्न गई हाल ५२२ सामुदायिक वन, ३९८ कबुलियति वन २ वटा धार्मिक वन र ५८ वटा निजी वन रहेका छन् ।

७.२ स्थानीय तह बमोजिमको वन क्षेत्रको विवरण

नेपालको संविधान, २०७२ अनुसार देशको संरचना संघीय स्वरूपमा परिवर्तन गर्ने क्रममा यस जिल्लालाई ३ वटा नगरपालिका र ९ वटा गाँउ पालिका गरी १२ वटा स्थानीय तह कायम गरिएको छ । १२ वटा स्थानीय तहमध्ये सबै भन्दा बढि वनले ढाकेको क्षेत्र त्रिपुरासुन्दरी गाँउपालिकामा ६४ प्रतिशत र सबै भन्दा कम क्षेत्र जुगल गाँउपालिकामा ३३ प्रतिशत रहेको देखिन्छ । १२ वटा स्थानीय तहमा रशेको वन क्षेत्र संबन्धि विवरण तालिका नं. २ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ७१ : स्थानीय तह अनुसार वन क्षेत्रफल र प्रतिशत

सि.नं.	स्थानीय तहको नाम	क्षेत्रफल (वर्ग कि. मि.)	वनले ढाकेको क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	वन क्षेत्रको प्रतिशत	कैफियत
१	बलेफी गाउँ पालिका	६१.९	२६.६	४३	
२	बाह्रविसे नगरपालिका	१३५.४	६९.६	५१	केहि क्षेत्र गौरीशंकर संरक्षण क्षेत्रमा पर्ने
३	भोटेकोशी गाउँ पालिका	२७९.५	१७२.५	६२	पुरै क्षेत्र गौरीशंकर संरक्षण क्षेत्रमा पर्ने
४	चौतारा नगरपालिका	१६५.९	८२.१	४९	
५	हेलम्बु गाउँ पालिका	२८८.७	१३२.२	४६	केहि क्षेत्र लाङ्टाङ् रा.नि. मा पर्ने
६	ईन्द्रावती गाउँ पालिका	१०५.५	४५.४	४३	
७	जुगल गाउँ पालिका	५९९	१९७.८	३३	केहि क्षेत्र गौरीशंकर संरक्षण क्षेत्रमा र केहि क्षेत्र लाङ्टाङ् रा.नि. मा पर्ने
८	लिसंखु पाखर गाउँ पालिका	९९	६०.३	६१	
९	मेलम्ची नगरपालिका	१६१.२	६०.२	३७	थोरै क्षेत्र शिवपुरी नागार्जुन रा.नि. मा पर्ने
१०	पाँच पोखरी गाउँ पालिका	४३८.२	२१२.३	४८	केहि क्षेत्र लाङ्टाङ् रा.नि. मा पर्ने
११	सुनकोशी गाउँ पालिका	७३.२	३९.४	५४	
१२	त्रिपुरासुन्दरी गाउँ पालिका	९४.७	६०.८	६४	केहि क्षेत्र गौरीशंकर संरक्षण क्षेत्रमा पर्ने
	जम्मा	२५०२.२	११५९.२	४६.३२	

यस जिल्लाको वन क्षेत्रका प्रमुख तथ्याङ्कहरू निम्नानुसार छन् :

विवरण	मान
वन कार्यालयको स्थापना	: वि.सं.२०१७
जनसहभागितामूलक वन व्यवस्थापनको सुरुवात	: वि.सं.२०३५
पहिलो हस्तान्तरण भएको सामुदायिक वन	: ठूलोभीर रगचन्दन सा.व.उ.स.पाल्चोक-४
वन क्षेत्रले ओगटेको जम्मा क्षेत्रफल	: १,२९,४७४ हेक्टर
रुखले ढाकिएको वन क्षेत्र	: ५७,५३१ हेक्टर
भाडीले ढाकिएको क्षेत्र	: ३२,२५४ हेक्टर
चरन क्षेत्र	: ११,८२३ हेक्टर
सामुदायिक वन संख्या	: ५२५ वटा
सामुदायिक वनले ओगटेको क्षेत्रफल	: ३०७५२.६८ हेक्टर
सामुदायिक वन भएको गाविसहरू	: ७८ वटा (गुम्बा गाविसमा नभएको)
सामुदायिक वनको औसत क्षेत्रफल	: ५८.६६ हेक्टर

विवरण	मान
सामुदायिक वनमा लाभान्वित घरधुरी संख्या	: ५७,०७५ वटा
कबुलियती वन संख्या	: ३९६ वटा
कबुलियती वनले ओगटेको क्षेत्रफल	: २००६.४१ हेक्टर
कबुलियती वनको औषत क्षेत्रफल	: ४.९५ हेक्टर
कबुलियती वन भएका इ.व.का.हरु	: ६ वटा
महिला कबुलियती वन समूहरु	: ३५ वटा
कबुलियती वनमा लाभान्वित घरधुरी संख्या	: ३,४८२ वटा
दर्ता भएका निजी वन संख्या	: ६ वटा
निजी वनले ओगटेको क्षेत्रफल	: ३.८७ हेक्टर
निजी वन भएका गाविसहरु	: ५ वटा
दर्ता भएका धार्मिक वन संख्या	: २ वटा
धार्मिक वनले ओगटेको क्षेत्रफल	: ०.५ हेक्टर
धार्मिक वन भएका गाविसहरु	: २ वटा

७.३ वनका किसिमहरु

सिन्धुपाल्चोक जिल्लामा उपोष्ण (Sub-Tropical) देखि उच्च हिमाली टुन्ड्रा (Alpine) सम्मका जलवायु पाईन्छ । हावापानीमा पाइने विविधताले गर्दा यस जिल्लामा पाइने वनस्पतिको प्रजातीमा पनि विविधता पाइन्छ । जिल्लाका विभिन्न भेगमा पाईने रुखका प्रजातिका दृष्टिकोणले सिन्धुपाल्चोक जिल्लाको वनको किसिमलाई निम्न प्रकारले विभाजन गर्न सकिन्छ ।

- (क) पहाडी साल वन
- (ख) साल र खोटेसल्ला मिश्रित वन
- (ग) चिलाउने, खोटेसल्ला वन
- (घ) चिलाउने कटुस वन
- (ग) उत्तिस वन
- (च) गुराँस, खसु मिश्रित वन
- (छ) चिमाल वन

तालिका ७२ : वन किसिम अनुसार क्षेत्रफल र प्रतिशत

क्र.सं.	वनको किसिम (वहुल्यता)	वनको किसिम	ओगटेको क्षेत्रफल हे.	प्रतिशत
१	वन क्षेत्र	प्राकृतिक/वक्षारोपण	५७,५३१	२३.२
२	चरन क्षेत्र	घासे मैदानहरु	११,८२३	४.७५
३	भाडीले ढाकेको क्षेत्र	प्राकृतिक	३२,२५४	१२.९६
४	बांभो पर्ति क्षेत्र	नांगो पाखा	४५,६१६	१८.३३

क्र.सं.	वनको किसिम (बहुल्यता)	वनको किसिम	ओगटेको क्षेत्रफल हे.	प्रतिशत
५	पानीले ढाकेको क्षेत्र	खोला नाला	२०,२५९	८.१५
६	बलौटे क्षेत्र	नदी कीनाराहरु	२,६४५	१.०६
७	हिउचट्टान क्षेत्र	हिमाली	४,७००	१.८९
८	पहिरो क्षेत्र	पहिरो	२६२	०.११
९	अन्य क्षेत्र	विविध	२७	०.०१
		जम्मा	१७५,११७	७०.४६

७.४ सामुदायिक वन

सिन्धुपाल्चोक जिल्लालाई सामुदायिक वनको मातृभूमिको रूपमा लिइन्छ । वन सम्पदा खुला सम्पती भएकाले यसको संरक्षण स्थानिय बासिन्दाको सकृय सहभागिता बिना सम्भव छैन भन्ने कुरालाई आत्मसात गर्दै वन सम्पदाको संरक्षण, व्यवस्थापन र सदुपयोगका लागि स्थानिय जनतालाई सुम्पने कार्यको थालनी भएको हो । सिन्धुपाल्चोक जिल्लामा वि.सं. २०४६ सालमा जिल्ला वन कार्यालय सिन्धुपाल्चोक र नेपाल अष्ट्रेलिया सामुदायिक वन परियोजनाको सकृयतामा पाल्चोक गा.वि.स.वडा नं. ४, ५ र ६ को ठूलोभीर रगचन्दन वन सामुदायिक वनको रूपमा हस्तान्तरण भए पश्चात सिन्धुपाल्चोक जिल्लामा सामुदायिक वनको शुरुवात भएको थियो । यस पछि वन ऐन २०४९ तथा वन नियमावली २०५१ ले व्यवस्था गरे अनुसार गाउँघर नजिकका उपभोक्ताहरुको पायक पर्ने राष्ट्रिय वन प्राकृतिक तथा वृक्षारोपण क्षेत्रहरु परम्परा देखि चर्चि आएका परम्परागत उपभोक्ताहरुको समूह गठन गरी सामुदायिक वनको रूपमा हस्तान्तरण गर्ने भन्ने नीति अनुरूप सामुदायिक वनहरु हस्तान्तरण भएको हो । आ.व.२०७३/०७४ को अन्तसम्म आइपुग्दा सिन्धुपाल्चोक जिल्लामा ५४५ वटा सामुदायिक वनहरु हस्तान्तरण भैसकेका छन् । ती मध्ये २३ वटा सामुदायिक वनहरु गौरीशंकर संरक्षण क्षेत्रको स्थापना पश्चात उक्त संरक्षण क्षेत्र अन्तर्गत स्थानान्तरण भै गएकोले हाल जिल्ला वन कार्यालय सिन्धुपाल्चोक अन्तर्गत ५२२ वटा सामुदायिक वनहरु रही २५१३.९२ हेक्टर वनक्षेत्र सामुदायिक वनको रूपमा व्यवस्थापन भैरहेका छन् । हालसम्म हस्तान्तरण भएका सामुदायिक वनहरुमध्ये सबैभन्दा सानो यूगल सामुदायिक वन (०.२ हेक्टर) हो भने सबैभन्दा ठूलो मुलखर्क सामुदायिक वन (४१५ हेक्टर) हो । पहिलेको तुलनामा हाल उपभोक्ता समूहको सकृय सहभागितामा वन संरक्षण, सम्बर्द्धन र सदुपयोग कार्य प्रभावकारी रूपमा भै रहेकाले वनको अवस्थामा सुधार हुदै गएको छ । सामुदायिक वन विकास कार्यक्रम मार्गदर्शनले निर्देश गरेअनुसार हाल दिगो वन व्यवस्थापन, सु शासनको प्रत्याभूति, गरिवी न्यनीकरणका उपायहरु अवलम्बन, विभिन्न वर्ग जाती र लिङ्गहरुको समावेशी समेतलाई समेट्ने गरी दोश्रो पुस्ताको वन कार्ययोजना तयार गरी कार्यान्वयन तर्फ जिल्ला वन कार्यालय सिन्धुपाल्चोकको ध्यान केन्द्रित भएको छ । यसका साथसाथै हालको अवस्थामा सिन्धुपाल्चोक जिल्लामा कतिपय वन क्षेत्रमा सल्ला प्रजाति बुढा (इखभक्तवतगचभम) रुखहरुको बाहुल्यता रहेको छ भने धेरै जसो क्षेत्रमा कम उमेरका अव्यवस्थित कतै एकदम कम मौज्जात र कतै धेरै मौज्जातको पोल साइजका वन रहेको अवस्थामा यी वन क्षेत्रको उचित र वैज्ञानिक वन सम्बर्द्धन विधिबाट वनको व्यवस्थापन गर्नु अति आवश्यक महशुस गरिएको छ ।

सामुदायिक वनको वर्तमान अवस्था

(क) विभिन्न ईलाकामा सामुदायिक वन/समूहको विवरण

जिल्ला वन कार्यालय सिन्धुपाल्चोक मातहतमा १ वटा सेक्टर वन कार्यालय र ८ वटा इलाका वन कार्यालयहरु छन् । आ.व. २०७४/७४ सम्ममा जिल्ला वन कार्यालय सिन्धुपाल्चोकमा समूह दर्ता भई

हस्तान्तरण भएका जम्मा ५४५ वटा सामुदायिक वनहरु मध्ये २३ वटा सामुदायिक वनहरु गौरीशंकर संरक्षण क्षेत्र अन्तर्गत स्थानान्तरण भएपश्चात हाल जिल्ला वन कार्यालय अन्तर्गत जम्मा ५२२ वटा सामुदायिक वन रहेका छन् भने २९५१३.९२ हेक्टर वनक्षेत्र सामुदायिक वनको रूपमा हस्तान्तरण भई स्थानिय सामुदायिक वन उपभोक्ता मार्फत वनको संरक्षण, व्यवस्थापन र सदुपयोगको कार्य भइरहेको छ । सिन्धुपाल्चोक जिल्लामा विभिन्न इलाका वन कार्यालय अन्तर्गत रहेका सामुदायिक वनको संख्या र क्षेत्रफल क्रमश रेखाचित्र १ र २ मा देखाइएको छ । जसअनुसार ईलाका वन कार्यालय चौतारा अन्तर्गत सबैभन्दा बढी सामुदायिक वन (८३ वटा) र ईलाका वन कार्यालय सुकुटे अन्तर्गत सबैभन्दा कम सामुदायिक वन (४८ वटा) रहेका छन् । त्यसैगरी क्षेत्रफलको आधारमा सबैभन्दा धेरै सामुदायिक वन क्षेत्र इलाका वन कार्यालय बाह्रबिसे अन्तर्गत (४६६९.८८९ हेक्टर) र सबैभन्दा कम सामुदायिक वन क्षेत्र इलाका वन कार्यालय बाँसबारी अन्तर्गत (२९२२.८३ हेक्टर) रहेको छ ।

त्यसै गरी सामुदायिक वनमा संलग्न घरधुरी अनुसार सबैभन्दा बढि घरधुरी चौतारा इलाका वन कार्यालयमा १११६५ घरधुरी र सबै भन्दा कम डाँडापाखर इलाका वन कार्यालयमा ५६८२ घरधुरी संलग्न भएको देखिन्छ । इलाका अनुसारको सामुदायिक वनमा संलग्न घरधुरी संख्या तलको स्तम्भ चित्रमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

(ख) क्षेत्रफलको आधारमा सामुदायिक वनको विवरण

हाल जिल्ला वन कार्यालय अन्तर्गत रहेका ५२२ वटा सामुदायिक वनहरु मध्ये ५९ वटा (११ प्रतिशत) धेरै साना, १३० वटा (२५ प्रतिशत) साना, १३९ वटा (२७ प्रतिशत) मध्यम खालका, १७६ वटा (३४ प्रतिशत) ठूला र ९ वटा (२ प्रतिशत) धेरै ठूला सामुदायिक वनहरु रहेका कुरा निम्नानुसारको रेखाचित्र मा देखाइएको छ । यसरी हेर्दा यस जिल्लामा २०० हेक्टर भन्दा ठूला वन जम्मा २ प्रतिशत मात्र रहेको देखिन्छ भने राम्रोसंग व्यवस्थापन गर्न सकिने र अभवकषडि हुने खालको सामुदायिक वन सबै भन्दा धेरै ३४ प्रतिशत रहेको देखिन्छ ।

(ग) आर्थिक वर्ष अनुसार हस्तान्तरण भएका सा.व.संख्या

सिन्धुपाल्चोक जिल्लामा हालसम्म विभिन्न आ.व. मा हस्तान्तरण भएका सामुदायिक वनको विवरण तलको चित्रमा देखाइएको छ । सिन्धुपाल्चोक जिल्लामा आ.व. २०४५/४६ मा पहिलो सामुदायिक वन हस्तान्तरण भएको थियो । आ.व. २०४९/५० देखि २०५५/५६ सम्ममा ठूलो संख्यामा सामुदायिक वन हस्तान्तरण भएको देखिन्छ भने सबैभन्दा बढी सामुदायिक वन आ.व. २०५२/५२ मा (७० वटा) हस्तान्तरण भएको छ ।

स्थानीय तह अनुसारको सामुदायिक वनको विवरण

यस जिल्लामा रहेका १२ स्थानीय तह मध्ये जिल्ला वन कार्यालयको क्षेत्रधिकारमा भोटेकोशी गाँउपालिका वाहेक ११ वटा तहमात्र पर्दछ । यी मध्ये सबैभन्दा बढि ९६ वटा सामुदायिक वन चौतारा नगरपालिकामा र सबै भन्दा कम १६ वटा त्रिपुरासुन्दरी गाँउपालिकामा रहेका छ ।

तालिका ७३: स्थानीय तह अनुसार सामुदायिक वनको संख्या, क्षेत्रफल र संलग्न घरधुरी

सि.नं.	स्थानीय तहको नाम	संख्या	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	संलग्न घरधुरी	कैफियत
१	बलेफी गाउँ पालिका	३७	१८.६८	५९८७	

सि.नं.	स्थानीय तहको नाम	संख्या	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	संलग्न घरधुरी	कैफियत
२	बाह्रबिसे नगरपालिका	५४	३४.५९	६६५५	
३	भोटेकोशी गाउँ पालिका				
४	चौतारा नगरपालिका	९६	५५.६२	१३७८६	
५	हेलम्बु गाउँ पालिका	२८	१५.०९	२७३७	
६	ईन्द्रावती गाउँ पालिका	५६	२१.२५	६६१४	
७	जुगल गाउँ पालिका	२१	१७.५०	२६०३	
८	लिसंखु पाखर गाउँ पालिका	५४	३०.५३	३७३२	
९	मेलम्ची नगरपालिका	७९	२२.४७	९०७४	
१०	पाँच पोखरी गाउँ पालिका	३९	२६.१५	४८२२	
११	सुनकोशी गाउँ पालिका	४४	२५.१७	५२२१	
१२	त्रिपुरासुन्दरी गाउँ पालिका	१६	२४.३४	२८८८	
	जम्मा	५२२	२९१.३९	६४११९	

७.५ कवुलियती वन

आर्थिक वर्ष २०५०/५१ देखि पहाडी तथा स्थानिय वातावरण संरक्षण र गरिवी निवारणको उद्देश्य लिएर नेपालमा कवुलियति वन तथा चरण विकास आयोजना संचालन भएको थियो । सोही वर्षदेखि नै यस जिल्लामा पनि कवुलियति वन तथा चरण विकास आयोजनाको कार्यक्रम लागु भएको थियो । यस कार्यक्रमको लागु संगै २० प्रतिशत भन्दा कम छत्र ढकाव भएको, हैसियत बिग्रेको वनक्षेत्रको वरिपरि रहेका निरपेक्ष गरिवीका रेखामुनी रहेका समुदायलाई उक्त वनक्षेत्रको विकास गर्ने, हरियालीमा वृद्धि गर्ने, वातावरणीय सन्तुलन कायम राख्ने र उक्त क्षेत्रको प्रयोग गरी जीविकोपार्जनमा सुधार गर्ने प्रयोजनका लागि ४० वर्षको लागि निःशुल्क रुपमा दिने अवधारणा आयो । यसरी गरिव समुदायलाई कवुलियतनामा गरि दिएको वन क्षेत्रमा हस्तान्तरण भएपछि उत्पादन भएका वन पैदावारको उपयोग अधिकार पनि सम्बन्धित किसानलाई नै दिइयो । शुरुका वर्षहरुमा कवुलियति वन समूह गठन तथा कवुलियति वन हस्तान्तरण निकै तिव्र गतिमा भएको थियो । कवुलियति वनको साथ साथै भौतिक पूर्वाधार कार्यक्रमहरु पनि संचालन गर्दै आएको थियो । समूहलाई प्रत्यक्ष फाइदा पुग्ने गरी नर्सरी सहयोग, सुधारिएको चुलो जडान, आयमुलका कार्यक्रम अन्तर्गत बाँस, निगालो, अमृसो, जडिबुटी रोपण जस्ता कार्यक्रमहरु पनि सञ्चालन गरिएका थिए । आर्थिक वर्ष २०७१/७२ सम्म आइपुग्दा यस जिल्लामा जम्मा ४०१ वटा कवुलियति वन हस्तान्तरण भइसकेका छन् जसमध्ये ३ वटा कवुलियति वनहरु गौरीशंकर संरक्षण क्षेत्र अन्तर्गत पर्न गइ जिल्ला वन कार्यालय अन्तर्गत ३९८ वटा कवुलियति वन समूहहरु रहेका छन् ।

कवुलियति वन विकास निति अनुरूप गरिवी न्यूनिकरणका लागि प्राथमिकता दिई कवुलियति वन विकास कार्यक्रम संचालनमा आएको हो । यस जिल्लामा पनि सर्वप्रथम कृषि विकासका लागि अन्तर्राष्ट्रिय कोष (IFAD) को ऋण सहयोगमा ८ वर्षको लागि यो कार्यक्रम संचालन भएको थियो । शुरुमा जिल्ला वन कार्यालय, जिल्ला पशु सेवा कार्यालय, कृषि विकास बैंक र नार्क जस्ता ४ वटा निकायहरुले समन्वयात्मक रुपमा यस कार्यक्रम संचालन गरेका थिए । यस कार्यक्रमको मुख्य लक्ष्य भनेको कार्यक्रम लागु भएका जिल्लाका गरिव किसानहरुलाई कवुलियति वन कार्यक्रमभित्र समेटि हैसियत बिग्रेका वन क्षेत्रको विकास गर्ने र वातावरणीय सन्तुलन कायम राख्दै वन पैदावार र पशुजन्य उत्पादनमा वृद्धि गरी गरिवी न्यूनिकरण

गर्ने रहेको छ । शुरुको चरणमा सामुदायिक वृक्षारोपण असफल भएका क्षेत्रहरु तिव्र रूपमा कवुलियति वनको रूपमा हस्तान्तरण भयो । साथै पशुपालन, समुहमा वचत, ऋण परिचालन आदी क्षेत्रमा यस कार्यक्रमले जोड दिएको थियो । दोश्रो चरणमा कुनै पनि वैदेशिक सहयोग बिना नेपाल सरकारको आफ्नै स्रोत साधनमा आधारित भएर कार्यक्रमहरु निरन्तर संचालन भयो । यस चरणदेखि नार्क प्रत्यक्ष सरोकारवाला निकायबाट हट्यो । यस चरणमा पहिलो चरणमा अधुरा रहेका कार्यक्रमहरु पनि पुरा गर्दै जाने काम भयो । यस कार्यक्रमको तेश्रो चरणमा आएर कृषि विकास बैक पनि सरोकारवाला निकायबाट हटी हाल जिल्ला वन कार्यालय र जिल्ला पशु सेवा कार्यालय मात्र प्रत्यक्ष सरोकारवाला निकायका रूपमा रहेका छन् र यी दुई निकायहरुको समन्वयमा यस कार्यक्रम संचालन हुँदै आएको छ । यस चरणमा गैरकाष्ठ वन पैदावार, पशु र पशुजन्य उत्पादनमा वृद्धि गरी कवुलियति वन समूहको आयआर्जनमा वृद्धि गर्ने कार्यमा बढी जोड दिइएको छ ।

क्षेत्रफलको आधारमा कवुलियति वनको विवरण

हाल जिल्ला वन कार्यालय अन्तर्गत रहेका ३९८ वटा सामुदायिक वनहरु मध्ये ३१ वटा धेरै साना, २२३ वटा साना, १२४ वटा मध्यम खालका, २० वटा ठूला कवुलियति वनहरु रहेका कुरा रेखाचित्र ३ मा देखाइएको छ । जसमध्ये सबैभन्दा सानो भिमसेन पाखा कवुलियति वन चौतारा सांगाचोकगढी नगरपालिका १ मा (०.४५ हे.) र सबैभन्दा ठूलो दाभुङ कवुलियति वन जुगल गाउँपालिका ६ मा (२६ हे.) रहेको छ ।

आर्थिक वर्ष अनुसार हस्तान्तरण भएको कवुलियति वन संख्या

सिन्धुपाल्चोक जिल्लामा हालसम्म विभिन्न आ.व. मा हस्तान्तरण भएका सामुदायिक वनको विवरण तलको चित्रमा देखाइएको छ । सिन्धुपाल्चोक जिल्लामा आ.व. २०५०/५१ मा पहिलो पटक कवुलियति वन हस्तान्तरण भएको थियो । आ.व. २०५८/५९, २०५९/६०, २०६१/६२, २०६८/६९, २०६९/७०, २०७०/७१ मा कुनै पनि कवुलियति वन हस्तान्तरण भएको पाइदैन । आर्थिक वर्ष २०५१/५२ देखि २०५६/५७ सम्म र आर्थिक वर्ष २०६३/६४ देखि २०६७/६८ सम्ममा ठूलो संख्यामा कवुलियति वन हस्तान्तरण भएको पाइन्छ । सबैभन्दा बढी कवुलियति वन भने आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा (५० वटा) हस्तान्तर भएको पाइन्छ ।

स्थानीय तह अनुसारको कवुलियति वनको विवरण

सिन्धुपाल्चोक जिल्लामा रहेका १२ वटा स्थानीय तहमध्ये ७ वटा तहमा कवुलियति वन क्षेत्र रहेका छन् । सबै भन्दा धेरै सामुदायिक वन चौतारासांगाचोक गढी नगरपालिकामा ९६ वटा कवुलियति वन रहेका छन् भने सबै भन्दा कम हेलम्बु गाउँ पालिकामा २९ वटा कवुलियति वन रहेका छन् ।

तालिका ७४ : स्थानीय तह अनुसार कवुलियति वनको संख्या र क्षेत्रफल

सि. नं.	स्थानीय तहको नाम	संख्या	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)
१	बलेफी गाउँ पालिका		
२	बाह्रबिसे नगरपालिका	३८	२.२३
३	भोटेकोशी गाउँ पालिका		
४	चौतारा नगरपालिका	९६	३.११
५	हेलम्बु गाउँ पालिका	२९	२.०६

सि. नं.	स्थानीय तहको नाम	संख्या	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)
६	ईन्द्रावती गाउँ पालिका	४७	२.२८
७	जुगल गाउँ पालिका	१०४	५.९६
८	लिसंखु पाखर गाउँ पालिका		
९	मेलम्ची नगरपालिका	३१	१.०९
१०	पाँच पोखरी गाउँ पालिका	५८	३.१६
११	सुनकोशी गाउँ पालिका		
१२	त्रिपुरासुन्दरी गाउँ पालिका		
	जम्मा	४०३	१९.८९

७.६ गैरकाष्ठ वन पैदावार

भौगोलिक रूपमा उष्ण जलवायु युक्त बेसि, फाँटहरु तथा तल्लो तटिय खोचहरु देखि उच्च हिमाली क्षेत्र सम्म फैलिएको हुँदा जैविक विविधतामा धनि यो जिल्लामा प्रशस्त जडीवुटी तथा गैरकाष्ठ वन पैदावारहरु पाईन्छन् । तल्लो भागमा अमला, सर्पगन्धा, कुरीलो, नुनढिकी आदि जस्ता जडीवुटीहरु पाईन्छन् भने मध्य भागमा अर्गेली, अल्लो, लालीगुराँस, नागवेली लहरा, धसिङ्गरे, ठूलोओखती, टिमुर, इन्द्रेनि लहरा, मजिठो, बाँस, निगालो, केतुकी (हात्तीवार), र माथिल्लो भागमा लोठसल्ला, कुटकी, भ्याउ, पदमचाल, जटामसी, यासाँगुम्बा, पाँचऔँले, चिराईतो, सुनपाती, निर्मशी, विष आदि जस्ता जडीवुटीहरु पाईन्छन् । यी वन जन्य श्रोतहरुको उचित व्यवस्थापन तथा सहि रूपले उपयोग गर्न सकेमा जिल्लामा व्याप्त गरिवहरुको आयआर्जनमा बृद्धि भई गरिवी न्युनिकरणमा टेवा पुग्ने कुरा निर्विवाद छ ।

७.७ जैविक विविधता सम्बन्धी विवरण

यस जिल्लामा विभिन्न प्रकारका वन पैदावार, गैरकाष्ठ वन पैदावार, पशुपंक्षी, पुतली, सरिसृप आदि पाइन्छन् । गैर काष्ठ वन पैदावार मध्ये जिल्लाको तल्लो भूभागमा अमला, सर्पगन्धा, कुरीलो, नूनढिकी आदि पाइन्छन् । मध्यवर्ती क्षेत्रमा धसिङ्गरे, सगन्धवाल, ठूलो ओखती, टिमुर, इन्द्रेणी लहरा मजिठो, बाँस, निगाले, केतुकी आदि भेटिन्छन् । अग्ला भू भागहरुमा लोठसल्ला, कुटकी, भ्याउ, पदमचाल, जटामसी, यासाँगुम्बा, पाँचऔँले, चिराईतो, सुनपाती, अग्लो, अर्गेली, लोक्ता, लालीगुराँस आदि रहेका छन् । राष्ट्रिय निकुञ्ज समेत स्थापित यस जिल्लामा चितुवा, भालू, स्याल, बाँदर, बँदेल, थार, जरायो, रातो मृग, कस्तुरी मृग लगायतका वन्यजन्तु पाइन्छन् । पंक्षीहरुमा मुनाल, मयूर, डाँफे, काग, कोइली, कालिज, तित्रा, ढुकुर, जुरेली, फिस्टा, चिबे, लामपुछे, राजहँस, बकुल्ला, भुँडीफोर, भद्राई जस्ता स्थायी बसोबास गर्ने प्रजातिहरु रहेका छन् भने घुमन्ते प्रजातिका पंक्षीमा करयात्रकुरुज पाइन्छ । सरिसृप वर्गमा सर्प, गोहोरो, छेपारो र भालेमुगो भेटिन्छन् ।

नेपालमा जनसहभागितामूलक वन व्यवस्थापन (सामुदायिक वन) कार्यको शुरुवात सिन्धुपाल्चोक जिल्लाबाट नै भएको हुनाले यो जिल्ला विश्वमा नै जनसहभागिताद्वारा वन व्यवस्थापन गर्ने नमूना स्थलको रूपमा परिचित छ ।

तालिका ७५: जिल्लामा पाईने प्रमुख वन्यजन्तु

क्र.सं.	स्थानिय नाम	अंग्रेजी नाम	वैज्ञानिक नाम
स्तनधारी जनावरहरू (Mammals)			
१.	कस्तुरी मृग	Musk Deer	<i>Moschus moschiferus</i>
२.	चितुवा	Common Leopard	<i>Panthera pardus</i>
३.	स्याल	Jackle	<i>Canis aureus</i>
४.	ध्वाँसे चितुवा	Clouded Leopard	<i>Neofelis nebulosa</i>
५.	भालु	Black Bear	<i>Selenarctos thibetanus</i>
६.	लंगुर बाँदर	Common Langur	<i>Presbytes entellus</i>
७.	चमेरो	Fruit bat	<i>Rousettus spp.</i>
८.	सालक	Pangolin	<i>Manis crassicaudata</i>
९.	हाब्रे	Red Panda	<i>Ailurus fulgens</i>
१०.	खरायो	Rufus tailed hare	<i>Lepus nigricollis</i>
घसने जनावरहरू (Reptiles)			
१.	साधारण सर्प	common cat snake	<i>Bioga trgonata</i>
३.	गोहोरो	Common Indian monitor lizard	<i>Varanus spp.</i>
३.	छेपारो	Common lizard	<i>Calotes versicolor</i>
पंक्षीहरू (Aves)			
१.	ढुकुर	Spotted Dove	<i>Streptopelia chinensis</i>
२.	वन कुखुरा	Red Jungle Fowl	<i>Gallus gallus</i>
३.	मयुर		<i>Pavo cristatus</i>
४.	डाँफे	Impeyan Pheasant	<i>Lophophorus impejans</i>
५.	कालिज	Kalij Pheasant	<i>Lophura leucomelana</i>
६.	मुनाल	Crimson Horned Pheasant	<i>Tragopan satyra</i>
७.	तित्रा	Black Partridge	<i>Francolinus francolinus</i>
८.	काग	House Crow	<i>Carvus macrorhynchos</i>
९.	कोइली	Cuckoo	<i>Cuculus spp.</i>
१०.	जुरेली	Bulbul	<i>Pycnonotus cafer</i>

तालिका ७६ : वन पैदवारमा आधारित लघु उद्यम विकास कार्यक्रमको सहयोगमा स्थापना भएका लघु उद्योगहरू

क्र.सं.	उद्योगको नाम	उद्योग रहेको ठेगाना	
		गाउँपालिका/नगरपालिका	वडा नं.
१	लप्सी प्रशोधन	चौतारा सांगाचोकगढी नगरपालिका	१४
	लप्सी प्रशोधन	चौतारा सांगाचोकगढी नगरपालिका	७
	लप्सी प्रशोधन	चौतारा सांगाचोकगढी नगरपालिकारा	५
	लप्सी प्रशोधन	चौतारा सांगाचोकगढी नगरपालिका	८
	लप्सी प्रशोधन	मेलम्ची गाउँपालिका	१०

क्र.सं.	उद्योगको नाम	उद्योग रहेको ठेगाना	
		गाउँपालिका/नगरपालिका	वडा नं.
	लप्सी प्रशोधन	सूनकोशी गाउँपालिका	१
२	लालीगुरास जुस	चौतारा सांगाचोकगढी नगरपालिका	८
३	फर्निचर	चौतारा सांगाचोकगढी नगरपालिका	५
४	बायो बिक्रेट	चौतारा सांगाचोकगढी नगरपालिका	१४
	बायो बिक्रेट	लिसंखुपाखर गाउँपालिका	४
५	मुकुण्डो	लिसंखुपाखर	४
६	अलैची प्रशोधन	हेलम्बु	२

तालिका ७७ : जिल्ला बाहिर निकासी हुने जडिबुटीहरू र निकासी कर

सि.नं.	जडिबुटी	इकाई	शुल्क दर	सि.नं.	जडिबुटी	इकाई	शुल्क दर
१.	चिराइतो	प्रति के.जी.	१५.	२.	मुसली (सेतो)	प्रति के.जी.	५.
३.	लोठ सल्ला	प्रति के.जी.	२५.	४.	अतिस	प्रति के.जी.	१५.
५.	सुनपाती	प्रति के.जी.	५.	६.	गोकुल धुप	प्रति के.जी.	५.
७.	मजिठो	प्रति के.जी.	५.	८.	निर्मसी	प्रति के.जी.	५०.
९.	भीरमह	प्रति के.जी.	१०.	१०.	पदमचाल	प्रति के.जी.	१०.
११.	पाखनवेद	प्रति के.जी.	५.	१२.	विष फेज	प्रति के.जी.	१०.
१३.	विष	प्रति के.जी.	१०.	१४.	पवन (काउलोको बोक्रा)	प्रति के.जी.	१०.
१५.	विषमा	प्रति के.जी.	१०.	१६.	गुरुजो लहरा	प्रति के.जी.	२.
१७.	मुल्सी (कालो)	प्रति के.जी.	६.	१८.	तितेपाती	प्रति के.जी.	१.
१९.	सुगन्धवाल	प्रति के.जी.	१५.	२०.	टुकी फुल	प्रति के.जी.	५.
२१.	नागबेली पाउडर	प्रति के.जी.	५०.	२२.	एक्ले विर	प्रति के.जी.	५.
२३.	कुरिलो	प्रति के.जी.	५.	२४.	भ्याउ	प्रति के.जी.	१५.
२५.	धुपी	प्रति के.जी.	२.	२६.	याशागुम्बा	प्रति के.जी.	१००००.
२७.	पदमचाल	प्रति के.जी.	१०.	२८.	अर्गेली	प्रति के.जी.	५.
२९.	कुड्की	प्रति के.जी.	१५.	३०.	अल्लो	प्रति के.जी.	५.
३१.	चुत्रोको बोक्रा	प्रति के.जी.	८.	३२.	लोक्ता	प्रति के.जी.	५.
३३.	बोभो	प्रति के.जी.	५.	३४.	सल्लाको खोटो	प्रति के.जी.	६.
३५.	वन करेला	प्रति के.जी.	१.	३६.	बुके फुल	प्रति के.जी.	१.
३७.	भूतकेस	प्रति के.जी.	५.	३८.	अमला	प्रति के.जी.	१.
३९.	धुपीको पात	प्रति के.जी.	२.	४०.	बरो	प्रति के.जी.	२.
४१.	सिमलको फूल	प्रति के.जी.	३.	४२.	बेल	प्रति के.जी.	२.
४३.	सतावरी	प्रति के.जी.	५.	४४.	साल धुप	प्रति के.जी.	१०.
४५.	अर्मिसो	प्रति के.जी.	२.				

श्रोत : जिल्ला वन कार्यालय

७.८ राष्ट्रिय निकुञ्ज र संरक्षण क्षेत्र

८.१.१ लाङ्गटाङ राष्ट्रिय निकुञ्ज

स्थापना: वि.सं. २०३२ साल (सन् १९७६), मध्ये वर्ती क्षेत्रको स्थापना २०५५ साल (सन् १९९८), क्षेत्रफल: १,७१० वर्ग कि.मि., मध्ये क्षेत्रवर्ती क्षेत्रफल ४२० वर्ग कि.मि. ।

यो राष्ट्रिय निकुञ्ज बाग्मती अञ्चलको रसुवा, नुवाकोट र सिन्धुपाल्चोक जिल्लाका केही भागहरूमा फैलिएर उत्तरमा मित्रराष्ट्र चीनको सिमानासम्म पुगेको छ । लाङ्गटाङ लिरुङ (७२४३ मि.) र हिमालचुली (७,८६४) जस्ता हिमालहरूले यसलाई प्राकृतिक सुन्दरता प्रदान गरेका छन् । यस निकुञ्जबाट निस्केका नदीहरू त्रिशुली पश्चिमतर्फ र सुनकोशी पूर्वतर्फ बगेका छन् । कोणधारी जंगलमा पाइने एकमात्र पतझड सल्ला - लाङ्गटाङ सल्ला) यस निकुञ्जको विशिष्ट सम्पति हो । निकुञ्जलाई सुन्दर एवं आकर्षक बनाउन चितुवा, हाब्रे (रेड पाण्डा), कस्तुरी मृग, हिमाली भालु, थार, घोरल, राँतो बाँदर, लङ्गुर जस्ता वन्यजन्तुहरू गहना भएका छन् । यस निकुञ्जभित्र तिब्बती धर्मको “बोन पो” गुम्बा तथा साँस्कृतिक स्थलहरू छन् भने पुण्यस्थल गोसाईकुण्ड हिन्दु धर्मावलम्बीहरूको केन्द्र बनेको छ । गोसाईकुण्ड र वरिपरिपारका तालहरूलाई सन् २००७ मा अन्तराष्ट्रिय महत्वको सिमसारको सूचीमा राखिएको छ । सरकारले वि.सं. २०५५ मा मध्यवर्ती क्षेत्रको घोषणा गरेर स्थानीय जनताको आर्थिक सामाजिक विकासमा टेवा पुऱ्याएको छ । राजधानीबाट नजिक र सडकले जोडिएको भए तापनि दुर्गमा क्षेत्रमा रहेको यो राष्ट्रिय निकुञ्ज पदयात्री पर्यटकहरूका लागि निकै लोकप्रिय रहेको छ । पर्या पर्यटनको विकासबाट यहाँका स्थानीय वासिन्दाहरूको जीविकोपार्जनमा प्रत्यक्ष रूपमा टेवा पुगेको छ ।

८.२.२ गौरीशंकर संरक्षण क्षेत्र

स्थापना: २०६६ साल (सन् २०१०)

क्षेत्रफल: २,१७९ वर्ग कि.मि.

नेपाल सरकारले २०६६ पुष २७ गते राजपत्रमा सूचना प्रकाशित गरी विधिवत घोषणा गरेको गौरीशंकर संरक्षण क्षेत्रको पूर्वमा सगरमाथा राष्ट्रिय निकुञ्ज, पश्चिममा लाङ्गटाङ राष्ट्रिय निकुञ्ज र उत्तरमा चीनको स्वशासित क्षेत्र तिब्बत पर्दछ । यस क्षेत्रको व्यवस्थापन सरकारले बीस वर्षका लागि राष्ट्रिय प्रकृति संरक्षण कोषलाई सुम्पिएको छ । समुद्रको सतहदेखि ९६८ मिटरबाट ७,१८१ मिटर उँचाईसम्म रहेको यो संरक्षण क्षेत्र वन्यजन्तुका दृष्टिकोणले निकै महत्वपूर्ण छ । संरक्षित वन्यजन्तुको सूचीमा रहेका, लोपोन्मुख अवस्थामा पुगेका हिँड चितुवा, कस्तुरी मृग, हाब्रे, ब्वाँसो, ध्वाँसे चितुवा, सालक, चरी बाघ, डाँफे, मुनाल सहित यस संरक्षण क्षेत्रमा ३४ प्रजातिका स्तनधारी जनावर, ३७ परिवारका २३५ प्रजातिका पंक्षी, १६ प्रजातिका माछा, ९ प्रजातिका उभयचर र १४ प्रजातिका सरीसृपहरू पाइन्छन् । यहाँ ढुंगा र तामा खानीहरू पनि पाइन्छन् । गौरीशंकर संरक्षण क्षेत्र पर्यटकीय तथा जलस्रोतका दृष्टिले पनि विशेष महत्वपूर्ण मानिन्छ । गौरीशंकर हिमाललाई समेटेको यस संरक्षण क्षेत्रभित्र माथिल्लो तामाकोशी, भोटेकोशी, खिम्ती, सुनकोशी आदि नदीहरू पर्दछन् । च्छयो रोल्पा ताल, दूध पोखरी, पाँच पोखरी, जटा पोखरी, भैरव कुण्ड र बहुला पोखरी जस्ता प्रख्यात क्षेत्र पनि यसैभित्र पर्दछन् । यस क्षेत्रमा सिन्धुपाल्चोकका ६ वटा, दोलखाका १४ वटा र रामेछापका २ वटा गा.वि.स. पर्दछन् । यहाँ तामाङ्ग, शेर्पा, क्षेत्री, नेवार लगायत विभिन्न जात जातिका गरी करिब ५६,००० मानिसहरू बसोबास गर्दछन् । गौरीशंकर संरक्षण क्षेत्रमा प्राकृतिक वनको अवस्था राम्रो छ । यस क्षेत्रको ३४.९८ प्रतिशत भाग वनजङ्गल, ९.८ प्रतिशत भाग बुट्यान र ८.६१ प्रतिशत भाग घाँसे मैदान/चरन क्षेत्रले ढाकेको छ । हाल यस संरक्षण क्षेत्रमा ७६ वटा सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरूले २०,४७७ हेक्टर वनलाई सामुदायिक वनका रूपमा संरक्षण, व्यवस्थापन र सदुपयोग गर्दै आइरहेका छन् ।

गौरीशंकर संरक्षण क्षेत्रमा पाइने प्रमुख रुख प्रजातिहरू खोटे सल्लो, उत्तिस, कटसु, सारै, गोब्रे सल्लो लाली गरुासँ, खसु, फलाटँ, तालिसपत्र, भाजे पत्र र धुपी हुन्। यस क्षेत्रमा उपोष्णदेखि शीतोष्णसम्म गरी १६ प्रकारका वनहरू छन् जसमा ५६५ प्रजातिका वनस्पतिहरू अभिलेख गरिएको छ। यहाँ पाइने मुख्य गैरकाष्ठ वन पैदावारहरूमा चिराइतो, सुनाखरी, मजिठो, वन करेला, अल्लो, लोक्ता, अर्गेली, इन्द्रेणी, जटामसी, पाँच औंले, कुट्की, पदमचाल, बिषमा, भ्याउ, धुपी, सुनपाती आदि रहेका छन्।

तालिका ७८ : जिल्लाको उपजलाधार क्षेत्र प्राथमिकिकरण

Sub-watershed No.	Area in ha	Sub-watershed Bio-phy value (a)	Sub-watershed population density value (b)	SWSPCV (a +b)	Rank	Address
1	3024.00	38.8235	12.8571	51.6806	48	Ichok, Helambu
2	4252.50	43.7647	9.2857	53.0504	42	Kyul, Helambu
3	4315.50	51.2941	15.4286	66.7227	12	Kyul, Baruwā
4	3512.25	42.0000	10.1429	52.1429	46	Baruwā, Bhotang, Thangpalkot
5	5103.00	50.2352	15.5714	65.8066	16	Bhotang, Thangpalkot, Gunsā, Thangpaldhap
6	2472.75	60.0000	7.5714	67.5714	11	Thangpalkot, Golche
7	6000.75	50.9411	14.5714	65.5125	18	Singpalkavre, Golche
8	4772.25	57.2914	4.7173	62.0087	25	Tatopani, Gumba
9	3528.00	38.4705	18.7143	57.1848	37	Mahankal, Ichok
10	4110.75	27.8823	28.8000	56.6823	38	Kyul, Palchok, Bansbari, Dubachaur, Melamchi Talamarang, Sindhukot
11	3480.75	39.6588	26.2667	35.9255	15	Baruwā, Bankhar, Palchok, Dubachaur,
12	3307.50	44.7058	21.4667	36.1725	13	Thangpaldhap, Lagarche, Bhotenamlang
13	2819.25	50.8235	8.8571	59.6806	31	Golche, Pangtang
14	3780.00	47.6470	3.8571	51.5041	49	Gumba, Golche
15	3528.00	59.6470	5.2857	64.9327	20	Tatopani, Listi
16	2441.25	52.2352	7.1419	59.3771	32	Thangpalkot, Golche
17	2189.25	40.7058	8.5714	49.2772	50	Gumba, Pangtang
18	2850.75	49.6470	11.1429	60.7899	28	Singpalkavre, Pangtang, Hagam, Listi,
19	3921.75	47.8823	8.5715	56.4536	39	Singpalkavre, Listi, Tatopani
20	1921.50	48.0000	11.7143	59.7143	30	Phulpinkatti, Listi, Tatopani
21	2945.25	50.0000	8.7143	58.7143	35	Phulpinkatti, Tatopani
22	5008.50	44.2470	19.1419	63.3889	22	Mahankal, Dubachaur, Talamarang, Thakani
23	2724.75	40.7294	31.3333	72.0627	8	Jyamire, Lagarche, Shikharpur, Simpalkavre
24	3685.50	38.5882	19.5714	58.1596	36	Simpalkavre, Syaule, Lagarche,
25	2976.75	39.1764	15.0000	54.1764	41	Syaule, Golche, Selang, Bhotenamlang,
26	3638.25	45.0588	13.7143	58.7731	34	Pangtang, Baramchi, Hagam, Ghumthang,
27	3827.25	39.7411	21.6000	61.3411	27	Ghumthang, Hagam, Maneswara, Gati

Sub-watershed No.	Area in ha	Sub-watershed Bio-phy value (a)	Sub-watershed population density value (b)	SWSPCV (a +b)	Rank	Address
28	2646.00	40.6117	8.4286	49.0403	51	Marming, Listi, Gati
29	2079.00	48.1176	11.1429	59.2605	33	Marming, Listi, Phulpinkatti
30	4488.75	56.4700	4.1429	60.6134	29	Phulpinkatti, Marming
31	3411.87	19.6470	32.9333	52.5803	45	Bhotechaur, Haibung, Sindhukot, Thakani
32	4536.00	29.0588	36.5333	65.5921	17	Bhotechaur, Sindhukot, Bansabari, Fatakshila, Melamchi
33	2882.25	41.1764	37.2000	78.3764	3	Shikharpur, Nawalpur, Bandegaun, Melamchi, Fatakshila, Bansbari, Shipapokhare
34	3008.25	34.7058	34.4000	69.1058	10	Nawalpur, Bandegaun, Kunchok, Bholesipa, Sipapokhare, Bhimtar
35	2661.75	34.9411	40.0000	74.9411	7	Pipaldada, Kunchok, Sanosirubari, Syaule, Chautara, Bholesipa
36	4394.25	46.5882	39.2000	85.7882	1	Syaule, batase, Jalbire, Phulpinkot, Chautara, Kubinde
37	4032.00	45.1764	31.2000	76.3764	5	Mankha, Maneswara, Phulpingdada, Jalbire, Phulpinkot
38	4173.75	36.1176	39.7333	75.8509	6	Mankha, Phulpingdada, Ramche, Maneswara, Pangretar, Thumpakhar, Petku
39	2299.50	41.8823	36.6667	78.5490	2	Barahbise, Karthali
40	3704.25	40.0000	26.1333	66.1333	14	Karthali, Barahbise, Dhuskun, Chokati, Piskar
41	2850.75	45.6470	6.4286	52.0756	47	Ghorthali, Karthali, Chokati
42	2835.00	47.4117	30.1333	77.5450	4	Sipapokhare, Bhimtar, Bholesipa, Fataksila
43	5055.75	28.8352	35.2000	64.0352	21	Kubinde, Sangachok, Kadambas, Bholesipa, Sanosirubari, Thulosirubari
44	4803.75	36.5882	28.5333	65.1215	19	Kalika, Yamunadada, Kadambas, Kubinde, Chautara, Sangachok, Phulpingdada, Irkhu
45	4378.50	30.2835	21.8667	52.1502	44	Kalika, Thokarpa, Sunkhani, Thulopakhar, Yamunadada
46	3591.00	39.5294	23.2000	62.7294	24	Sunkhani, Attarpur, Thumpakhar, m Petku, Yamunadada, Thulopakhar
47	4252.50	34.9411	34.6667	69.6078	9	Jethal, Tauthali, Petku, Thumpakhar, Tekanpur, Pangretar
48	2362.50	34.3529	18.4286	52.7815	43	Pangtang, Baramchi, Selang
49	2898.00	37.5294	25.7333	63.2627	23	Piskar, Tekanpur, Tauthali, Dhuskun
50	3039.75	52.8235	9.0000	61.8235	26	Ghorthali, Chokati
51	3685.50	31.1764	23.2002	54.3766	40	Lisankhu, Attaarpur, Thulodhading, Thokarpa, Thulopakhar

(श्रोत : भू-तथा जलाधार संरक्षण विभागको गाईडलाइन अनुसार जिल्ला भू-संरक्षण कार्यालय, सिन्धुपाल्चोकले २०२८ सालमा तयार गरेको उपजलाधार क्षेत्र प्राथमिकिकरण)

खण्ड ८ : पर्यटन

८.१ सिन्धुपाल्चोकको पर्यटन स्थितिको समिक्षा

सिन्धुपाल्चोक जिल्लामा पर्यटन विकासको क्रम धेरै अगाडी देखि शुरु भएको हो । विगतको सशस्त्र द्वन्द्वको कारणवाट विदेशी तथा स्वदेशीहरू माझ निकै प्रख्यात हेलम्बु आउने पर्यटकको संख्या ज्यादै न्यून हुन गएको देखिन्छ । यस जिल्लामा भ्रमणका लागि आउने आन्तरिक तथा वैदेशिक पर्यटकहरूको तथ्याङ्क राख्ने प्रक्रिया नभएको हुँदा जिल्लाको पर्यटन स्थिति यकिन गर्न संभव देखिदैन । यसै गरी पर्यटनमा संलग्न व्यक्तिहरू तथा पर्यटनवाट भएका आर्जनका वारेमा पनि तथ्यांक उपलब्ध हुन सक्ने अवस्था छैन । यस जिल्लामा गरिने साहसिक पर्यटकीय क्रियाकलापको रूपमा रहेको प्याफ्टिङ्ग, क्यान्योनिङ्ग, हाई रोप्स, स्वीङ्ग, रक क्लाइम्बिङ्ग, वञ्जी जम्पिङ्ग (Rafting, Cannoying, High Rope Swing, rock climbing, Bungy Jumping), गर्न आउने पर्यटकहरूको संख्या यस क्रियाकलापमा संलग्न व्यवसायीहरूसंग केहि मात्रामा रहेका भए पनि पूर्ण रूपमा विश्वसनिय छैन । यी वाहेक अन्य क्रियाकलापका लागि आउने पर्यटकहरूको संख्या राख्ने कुनै व्यवस्था नभएकोले ट्रेकिङ्ग, मनोरञ्जन, अध्ययन अनुसन्धान, धार्मिक आदि कार्यका लागि आउने पर्यटकको तथ्याङ्क यकिन गर्न कठिन छ ।

जिल्लामा पर्यटन क्षेत्रको यिनै सम्भावनाहरूलाई मध्ये नजर गर्दै जिल्ला विकास समितिको १७ औं जिल्ला परिषदवाट “सिन्धुपाल्चोक समृद्धिको आधार-जलश्रोत, पर्यटन, कृषि र व्यापार” भन्ने मूल नारानै तयार गरेको छ । यति मात्र नभइ जिल्लाको पर्यटन क्षेत्रको दीर्घकालिन विकासलाई ध्यान दिई पाँच वर्षे “सिन्धुपाल्चोक जिल्लाको एकिकृत पर्यटन विकास तथा व्यवस्थापन योजना (२०६९/७०-२०७३/७४) तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ ।

८.२ जिल्लाका प्रमुख पर्यटनस्थलहरू

सिन्धुपाल्चोक जिल्ला प्राकृतिक, धार्मिक, सांस्कृतिक र ऐतिहासिक सम्पदा प्रचुर मात्रामा भएको रमणीय जिल्ला हो । यो योजना तयार गर्ने क्रममा यस जिल्लाको सदरमुकाम चौतारामा मिति २०६७/६/१७ मा भएको कार्यशालावाट समेत पहिचान भएका जिल्ला भित्रका चर्चित पर्यटनस्थलहरू अनुसूचीमा राखिएका छन् ।

(क) हेलम्बु क्षेत्र

जिल्लाको उत्तर पश्चिम तर्फ रहेको हेलम्बु क्षेत्र पर्यटकीय रूपमा आकर्षक स्थल हो । कूल जम्मा ४,०६४ जनसंख्या भएको हेलम्बु गाउँपालिकाको वडा नं. १ मा २,६४५ ह्योल्मु र १,३१३ शेर्पाहरू छन् । उत्तरमा रसुवा जिल्लाको गोसाईकुण्ड क्षेत्र र पश्चिममा नुवाकोट जिल्लासंग जोडिएको यस क्षेत्रको अधिकांश उत्तरी भाग लाडटाड आरक्षण क्षेत्र भित्र पर्दछ । ह्योल्मु शेर्पाहरूको वाहुल्यता भएको यस क्षेत्रको प्रमुख पर्यटकीय गाँउहरमा मेलम्ची ध्याड, तार्के ध्याड, घाग्यूल, सेर्माथाङ्ग, घोप्टे ककनी, तिम्बु आदि पर्दछ । मनोरम प्राकृतिक दृष्यहरू, लाडटाड हिमाल र जुगल हिमालका चुचुराहरू, बोद्ध गुम्वाहरू, मेलम्ची खोला र यसको मुहान भेमटाड, करिव ५,३७६ मिटरमा रहेको गञ्जला भञ्ज्याड, जैविक विविधता, ह्योल्मो संस्कृति र परम्परागत अतिथी सत्कार हेलम्बु क्षेत्रको पर्यटकीय विशेषता हुन । करिव ३,५३६ मिटर उचाईमा रहेको आमा यांग्रीको काखमा रहेको यस क्षेत्र गोसाईकुण्ड, लाडटाड र नुवाकोट भएर आउने पदयात्रा मार्गको लागि प्रख्यात छ ।

(ख) पाँचपोखरी

पाँचपोखरी थाङपाल गाउँपालिकाको वडा नं ३ मा ४,०६० मिटरको उंचाइमा रहेको यो पोखरी पाँचवटा संगै रहेका मनोरम तालहरूवाट नामाकरण भएको छ । संसार कै नौ वटा प्रमुख हिमतालहरू मध्ये एउटा यसलाई मानिन्छ । यो ताल इद्रावती नदीको उद्गम स्थल पनि हो । यहाँवाट गणेश हिमाल, दोर्जे लाक्पा, जुगल, यांग्री र गौरी शंकर हिमाल र मनोरम पहाडी सुन्दरताको दृश्यावलोकन गर्न सकिन्छ । यहाँ जनै पूर्णिमाको दिन ठूलो मेला लाग्दछ र वरिपरिका क्षेत्रहरूवाट भक्तजनहरू तिर्थाटनका लागि आउदछन् । यस ठाउँमा पुन मेलाञ्ची देखि भोटाङ्गको यासा सम्म वसवाट र त्यस पछि २ दिन पैदल हिडेर पनि पुग्न सकिन्छ ।

(ग) भैरव कुण्ड

यस जिल्लाको अर्को प्रसिद्ध ताल भोटेकोशी गाउँपालिकाको वडा नं. १ को उत्तर पश्चिम तर्फ ३,९८५ मिटर उचाईमा रहेको भैरव कुण्ड हो । जैविक विविधता प्रचुर मात्रामा पाइने यस ठाउँवाट लाक्पा दोर्जे, गौरी शंकर, याङ्गी र जुगल लगायतका हिमाली चुचुराहरू देख्न सकिन्छ । जनै पूर्णिमाका दिन यहा ठूलो मेला लाग्दछ । यस ठाउँमा जिल्लाको जलविरे, ढाडे, पाङ्गताङ्ग डल्ले पोखरी, चोर्मुखर्क भएर पनि पुग्न सकिन्छ, र फर्कदा दुगुनागढी भएर अरनिको राजमार्ग पुग्न सकिन्छ ।

(घ) तातोपानी:

नेपाल र चीनको स्वशासित क्षेत्र त्रिब्वतको सीमाक्षेको नजिकै समूद्र सतहदेखि ५,००० फिटको उचाईमा रहेको तातोपानी सिन्धुपाल्चोक जिल्लाको महत्वपूर्ण पर्यटकीय स्थल हो जुन भोटेकोशी गाउँपालिकामा पर्दछ । धार्मिक पर्यटनको दृष्टिले पनि तातोपानी धाराले महत्वपूर्ण स्थान ओगटेको छ । यस ठाउँमा वर्षको २ पटक चैत्र र कार्तिक महिनामा ठूलो मेला लाग्ने गरेको छ । काठमाण्डौवाट अरनिको राजमार्ग भएर बस लगायतका यातायात सुविधा भएको कारणवाट पनि यस ठाउँमा स्वदेशी तथा विदेशी पर्यटकहरू यस स्थानमा नुहाउन जान्छन् ।

(ङ) मितेरी पुल

भोटेकोशी गाउँपालिकामा रहेको कोदारीलिपिङ स्थित नेपाल र चीनको तिब्वतलाई जोडने पुललाई मितेरी पुल नामाकरण गरिएको छ । यो पुल भएर चीनवाट नेपाल आउने जाने पर्यटकहरू र चीन संग व्यापारको लागि आयात निर्यात गर्ने गरिन्छ । यो पुलको नेपाल तर्फ नेपालको भन्सार कार्यालय र अध्यागमन कार्यालय पनि रहेको छ ।

(च) ड्रायगन चट्टान (शिला)

लाङटाङ र जुगल हिमालको विचमा र दोर्जेलाक्पा हिमालको काखमा करिव ३,६०० मिटरको उचाइमा यो शिला रहेको छ, जस्मा ड्रायगनको आकृति देखिन्छ । बरुवा गाविसको वडा नं १ रिबर्मा गाँउवाट करिव ३५ कि.मि. उत्तर पूर्वको घना जंगलमा रहेको यस चट्टानको लम्बाई १०० फिट र चौडाई ३० फिट रहेको छ । स्थानीय बासिन्दाका अनुसार उक्त चट्टान २०० वर्ष अगाडी एक चौरी गोठालाले पत्ता लगाएको थियो । औसिको रातमा अचानक गोठका चौरीहरू कराउदै भागाभाग गर्न थालिएको र गोठालाले के रहेछ भनि हेर्दा एक अचम्मको आगोको ज्वाला देखिएको र भोलिपल्ट विहान उक्त ठाँउमा गई हेर्दा ड्रायगन ढुङ्गामा परिणत भएर बसेको भेटिएको थियो । त्यस समय देखि उक्त स्थानको नाम स्थानीय शेर्पा भाषामा डुग रञ्जेन (प्राकृतिक ड्रायगन) राखिएको भनाई छ ।

(छ) हवेली

भोटेकोशी गाउँपालिकाको वडा नं ३ छिम्दीमा रहेको यो ऐतिहासिक स्थल हो । यसलाई वि.सं १,८९० मा कमाण्डर कर्णेल रण विरसिंह थापाले निर्माण गरेका थिए । भूईँ तल्ला र पहिलोतल्लामा ५/५ कोठा भएको यो हवेली पाँच पोखरी जाने वाटोमा पर्दछ । संरक्षणको अभावमा यो हवेली जीर्ण अवस्थामा छ ।

(ज) जुगल हिमाल

जिल्लाको उत्तरी माथिल्लो भागमा जुगल हिमाल श्रृंखला रहेको छ जस्मा काठमाण्डौवाट नजिकै देखिने दोर्जे लाक्पा, फुर्वाच्याचु, लाङ्गपोध्याङ, ग्याल्लसेन, जुगल (यांग्री) लगायत उच्च हिमाली शिखरहरू छन् । यी शिखरहरू मध्ये ८ वटा नेपाली पर्वतारोहण दलका लागि र २ वटा नेपाली र विदेशी पर्वतारोहण संयुक्त दलका लागि खुल्ला गरिएको छ । ६,७३३ मिटरको उचाइ भएको लाङ्गपोध्याङ यो जिल्लाको सवैभन्दा उच्च शिखर हो ।

(झ) गाञ्जला भञ्ज्याङ:

जुगल हिमाल श्रृंखलाको बीचमा ५,६२३ मिटर उचाइमा यो भञ्ज्याङ रहेको छ । हेलम्बु गाउँपालिकाको उत्तर तर्फ रहेको यो भञ्ज्याङलाई नेपाल कै उच्चस्थानमा रहेको भञ्ज्याङ भन्ने गरिएको छ । यो वाटो भएर सिन्धुपाल्चोक जिल्लादेखि रसुवासम्म जान आउन सकिने र यही वाटो भई रसुवाको स्यापुवेशीवाट लाडटाङ हुँदै हेलम्बु सम्म आउन सकिन्छ । यसलाई पदयात्रामार्गको रूपमा प्रयोगमा ल्याउन सके पर्यटकहरू ५ दिनमा रसुवाको स्यापुवेशी वाट हेलम्बु आउन सक्तछन् ।

(ञ) भेमटाङ

हेलम्बु क्षेत्रमा रहेको अर्को पर्यटकीय आकर्षण भेमटाङ हो जहाँ जमिनवाट १०८ पानीको फोहोराहरू निस्केंका छन् । यो पानी नै मेलम्ची नदीको उद्गमस्थल हो ।

(ट) ने प मासाल गुफा:

जुगत गाउँपालिकाको वडा नं. ३ मा पर्ने जुगल हिमालको काखमा रहेको यो ऐतिहासिक ठूलो गुफा हो जहाँ करिब ३,००० - ४,००० मानिसहरू अटाउन सक्तछन् । स्थानीय बासीन्दाहरूका अनुसार यो गुफामा बौद्ध गुरु रिम्पोचेले ध्यान गर्नु भएको थियो । हिमालको छेउसम्म नै जंगल हुनु यस ठाँउको विशेषता हो । यहाको खोल्सा खोल्सीमा ढुंगाको रंग पूरै रातो रहेको छ भने यहाँ विभिन्न जंगली जनावरहरू पाइन्छन् । साथै तेम्बाथान पारी अमिलो र नुनिलो पानी पनि पाइन्छ ।

(ठ) च्योच्यो डाँडा

यस जिल्लाको सदरमुकाम चौताराको उत्तर तर्फ जुगल गाउँपालिकाको वडा नं २ मा रहेको ३,६३२ मिटर उचाईमा रहेको यस डाँडावाट लाडटाङ हिमाल र जुगल हिमाल श्रृंखलाका शिखरहरू दोर्जेलाक्पा लगायत विभिन्न हिम चुचुराहरू र हेलम्बु क्षेत्र देख्न सकिन्छ ।

(ड) पाल्चोक भगवती

इन्द्रावती र मेलम्ची नदीको बीचमा रहेको थुममा पाल्चोक भगवतीको मन्दिर अवस्थित छ । यो मन्दिर धार्मिक दृष्टिकोणवाट मात्र महत्वपूर्ण नभई दृश्यावलोकनको लागि पनि महत्वपूर्ण रहेको छ । पाल्चोक गाविस मा रहेको यस मन्दिरमा थुप्रै धार्मिक तथा पर्यटकीय यात्रुहरू आउने गर्दछन् ।

(ढ) त्रिपुरा सुन्दरी मन्दिर:

यस जिल्लाको दक्षिण पूर्वी भागमा पर्ने त्रिपुरासुन्दरी गाउँपालिका वडा नं ५ मा अवस्थित यो त्रिपुरा सुन्दरी भगवतीको मन्दिर जिल्लाको अर्को महत्वपूर्ण धार्मिकस्थल हो । हनुमानढोका दिगु तलेजुका सात

छोरीहरूमध्ये कान्छी छोरी ललित त्रिपुरासुन्दरी भगवती हुन भन्ने किंवदन्ती छ । यहाँ दशैमा ठूलो मेला लाग्ने गरेको छ । करिव ८७ प्रतिशत नेवार जातीहरू रहेको यस स्थानमा स्थानीय नेवारी संस्कृति पनि पर्यटकीय आकर्षणको रूपमा रहेको छ ।

(ण) दुगुनागढी:

भोटेकोशी गाउँपालिकाको वडा नं. १ मा भोटेकोशी नदी संगै रहेका तातोपानीबाट ६ किलोमिटर पश्चिम तर्फ पर्ने यो गढी राणा प्रधानमन्त्री जङ्गबहादुरको पालामा वि.सं १९१२ मा निर्माण भएको हो । नेपाल र तिब्बतबीच युद्ध भएका वखत यो स्थानलाई रसद पानी, आवास र सुरक्षाको लागि प्रयोग गरिएको थियो । ऐतिहासिक महत्व बोकेको सो ठाउँमा तत्कालिन शिलालेख रहेको छ । चिनको स्वशासित क्षेत्र तिब्बतको खासा र तिब्बत तर्फको मनोरम हिमचुलीहरू देखिने यस ठाउँमा अरनिको राजमार्गको लार्चाबाट करीव २ घण्टाको पैदल हिंडाईवाट पुग्न सकिन्छ । यस ठाउँमा अधिकांश शेर्पा जातीहरू वसेका छन् र निजहरूबाट होम स्टे समेत संचालनमा रहेका छन् ।

(त) प्रमुख भरनाहरू:

यस जिल्लामा थुप्रै भरनाहरू पाइन्छन् जुन पर्यटकीय हिसाबले मनोरम र आकर्षक मात्र होइन कतिपयमा क्यान्योनिङ (Canoying) पनि संचालन गर्न सकिन्छ । जिल्लाका प्रमुख भरनाहरूमा भैरवकुण्ड खोलाको भरना, बलेफी खोलाको भरना, काङ्गलाङ्ग भरना, बाह्रविसे गाउँपालिकाको फाङ्गफुङ्ग भरना, तिब्बत तर्फको कोदारी भरना, जुगल गाउँपालिका स्थित गोलुङ्ग खोलाको भरना, पाँचपोखरी थाङपाल गाउँपालिका वडा नं. ३ को घिँघर खोलाको भरना आदि छन् ।

८.३ पर्यटन गतिविधिहरू

९.३.१ साहसिक पर्यटन गतिविधि:

अरनिको राजमार्ग संगै जोडिएको भोटेकोशी गाउँपालिकाको वडा नं १ र भोटेकोशी नदी वरीपरीका ठाउँहरूमा निम्न साहसिक पर्यटन गतिविधिहरू संचालन भई रहेको छ ।

(क) वञ्जी जम्पिङ्ग (Bungy Jumping)

भोटेकोशी गाउँपालिकाको वडा नं १ को नयाँपुलमा भोटेकोशी माथि पुल बनाई साहसिक पर्यटन क्रियाकलाप वञ्जि जम्पिङ्ग संचालन गरेको छ । भोटेकोशीको वञ्जि जम्पिङ्गलाई ULtimate Experience भन्ने गरिएको छ । नेपालको प्रथम वञ्जि जम्पिङ्ग यो संसार कै अग्लो जम्पिङ्गमा पर्दछ, जुन न्यूजिल्याण्डको वञ्जि जम्पिङ्ग भन्दा अग्लो रहेको छ । सन् १९९९ मा यो शुरु हुँदाको समयमा यो पुल संसार कै ठूलो भोलुङ्गे पुलहरूमा पर्ने गर्दथ्यो । डोरीको सहायताले सो पुलबाट करिव १६० मिटर तल रहेको भोटेकोशी माथिको खोंचमा फाल हाल्ने साहसिक खेल विदेशी र स्वदेशी पर्यटकहरूको लागि ठूलो आकर्षणको रूपमा स्थापित भएको छ ।

(ख) व्याप्टिङ्ग तथा कायाकिङ्ग (Rafting and Kayaking)

भोटेकोशी, सुनकोशी तथा बलेफी नदी व्याप्टिङ्ग (Rafting) को हिसाबले संसार कै १० उत्कृष्ट नदीहरू मध्ये पर्दछ । साहसिक व्याप्टिङ्ग (White Water Adventures) को हिसाबले चिनिने यस नदीमा वार्षिक १४,००० पर्यटकहरूले व्याप्टिङ्ग तथा कायाकिङ्ग (Rafting and Kayaking) गर्ने गर्दछन् । यस मध्ये करिव १०,००० विदेशी पर्यटक हुन्छन् भने बाँकी नेपाली आन्तरिक पर्यटक हुन् । नदीको वहाव ले गर्दा भोटेकोशीमा खाँडी चौर भन्दा तलको भागमा बाह्रै महिना जल विहार गर्न सकिन्छ भने यस भन्दा माथिको भागमा निश्चित समयमा मात्र गर्न सकिन्छ । वोर्डरलाईन रिसोर्ट, इक्वेडर एक्सपिडिसन लगायत अन्य

संस्थाहरूले यी नदीहरूमा व्याप्टिङ्ग र कायकिङ्ग संचालन गरिरहेका छन् । जस्मा विदेशी साथै स्वदेशीहरू पनि थुपै सहभागी भईरहेका छन् ।

(ग) क्यान्योनिङ (Canoyning)

नेपालमा क्यान्योनिङ (Canoyning)को क्रियाकलाप शुरु गर्ने जिल्ला संभवतः यहि हो । विश्व प्रशिद्ध यो क्रियाकलापको लागि ठूला ठूला भरना उपयुक्त हुन्छन् । लिस्ती गाविसको नयाँपुलमा क्यान्योनिङ (Canoyning), हाई रोप्स् (High Ropes) र स्वीङ्ग (Swing) जस्ता साहसिक पर्यटन गतिविधिहरू संचालन भईरहेको छ । जहाँ थुपै विदेशी र स्वदेशी पर्यटकहरू पुग्छन् । रोमान्चक गतिविधिहरूका लागि यस जिल्लाका अन्य स्थानहरूमा पनि यस क्रियाकलापको विकास गर्न सकिने अरु केहि स्थानहरू देखिएका छन् । यसको लागि जुगल गाउँपालिका वडा नं. ६ स्थित घिचे खोलाको भरना, टिम्बुवाट डोप्याङ्ग जाने वाटोमा पर्ने डोरीनमा तथा हवेली नजिक छुम्तीखोलाको भरनाहरूमा क्यान्योनिङ (Canoyning) को लागि संभाव्यता अध्ययन गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

(घ) रक क्लाइम्बिङ्ग (Rock Climbing)

सिन्धुपाल्चोक जिल्लामा रक क्लाइम्बिङ्ग (Rock Climbing) को लागि प्रशस्त स्थानहरू देखिएका छन् । यसको संभाव्यता अध्ययन गरी विकास गर्न सके यस प्रति पर्यटकहरूलाई आकर्षण गर्न सकिने देखिन्छ । यसको लागि टिम्बुवाट डोप्याङ्ग जाने वाटोमा डोरीन, मेलम्ची नजिकैको डाँडा, जुगल गाउँपालिका वडा नं. ५, महकाङ्गे भीर सगैको डाँडा तथा लप्से खोला हगाम र जुगल गाउँपालिका वडा नं. ५ को सीमाना, बाह्रविसे न.पा. को ६ नं वडाको विचमा पर्ने पहराहरूमा अध्ययन गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

९.३.२ पदयात्रा पर्यटन :

काठमाण्डौंवाट नजीक रहेको र सुन्दरीजल तथा रसुवाको लाङ्गटाड र गोसाईकुण्डवाट नजिक रहेको यो जिल्ला पदयात्राको लागि प्रख्यात छ । काठमाण्डौं, नुवाकोट, रसुवा, काभ्रे पाल्पा, रामेछाप र दोलखा जिल्लासंग जोडिएको यस जिल्लामा पदयात्रा पर्यटनको निकै महत्वपूर्ण स्थान रहेको छ । यस जिल्लाको हेलम्बु र मआसपासका क्षेत्र पदयात्राको लागि अन्तरराष्ट्रिय स्तरमा नै प्रख्यात रहेको छ । हाल यस जिल्लामा चलेको पर्यटक पदयात्रामार्गहरू निम्नानुसार रहेका छन् :

- (१) सुन्दरीजल-चिसापानी-कुटुमसांग-ठाडेपाटी-मेलम्चीगाँउ-तार्केध्याड-घाङ्गट्युल-सेर्माथाङ्ग-मेलम्ची बजार (काठमाण्डौंको सुन्दरीजलवाट शुरु गरी हेलम्बु क्षेत्र हुदै मेलम्ची गाविसको मेलम्ची बजार पुग्ने) ।
- (२) गोसाईकुण्ड(रसुवा)-घोप्टे-ठाडेपाटी-मेलम्चीगाँउ-तार्केध्याड-घाङ्गट्युल-सेर्माथाङ्ग-मेलम्ची बजार (गोसाईकुण्ड पुगेका पर्यटकहरू फर्कने पदयात्रा मार्गको रूपमा) ।
- (३) मेलम्ची बजार - तिपेनी - मानेखर्क - भोताड, हवेली, -तापखर्क-नोस्याङ्गपाटी - पाँचपोखरी - तेम्वाथाङ्ग - क्यागसिंग गुम्वा - पाङ्गताङ्ग - जलविरे - वलेफी (मेलम्ची गाविसको मेलम्ची बजारवाटशुरु गरी पाँचपोखरी पुगी अरनिको राजमार्गको वलेफी फर्कने) ।
- (४) तार्केध्याड-डुम्पा-केलदाङ्ग-गञ्जा ला पास-क्याङ्गजिङ्ग गुम्वा (रसुवा)-लाङ्गटाड (हेलम्बु गाविसको तार्केध्याडवाट गञ्जा ला पास भई रसुवाको लाङ्गटाड निस्कने)
- (५) जलविरे-ठाडे-पाङ्गताङ्ग-डोमो डपोखरी-डल्ले पोखरी -खानीगाँउ-चोर्मुखर्क-भैरवकुण्ड-शेर्पागाँउ-दुगुनागढी-लार्चा अरनिको राजमार्ग

- (सिन्धुपाल्चोकको प्रमुख बजार जलविरेवाट भैरवकुण्ड पुगी एतिहासिक स्थल दुगुनागढी भई अरनिको राजमार्ग निस्कने) ।
- (६) मेलम्ची बजार – पाल्चोक – ककनी – शेर्माथाङ्ग – घाङ्गट्युल – तार्केध्याङ-मेलम्चीगाँउ-डुक्खाङ्ग-तिम्बू-मेलम्ची बजार
(मेलम्ची बजारवाट हेलम्बु क्षेत्रको पदयात्रा गरी फर्कने)
- (७) चौतारा-स्याउले-फुस्रे – च्योच्योडांडा –हिलेफेदी – नोस्याङ्गपाटी-पांचपोखरी-तापखर्क-हवेली-यांग्री –शेर्माथाङ्ग – मेलम्चीगाँउ – ठाडेपाटी – किउल भञ्ज्याङ-गोल्फू भञ्ज्याङ-चिसापानी-सुन्दरीजल
(सिन्धुपाल्चोकको सदरमुकाम चौतारावाट पांचपोखरी पुगी हेलम्बु क्षेत्र भई काठमाण्डौको सुन्दरीजल निस्कने) ।
- (८) चाकु-लिस्तिकोट-थगाम-देउराली-विसिंगर-यांग्लाकोट-जलविरे-वलेफी
(अरनिको राजमार्ग स्थित चाकुवाट देउराली हुदै वलेफी निस्कने छोटो पदयात्रा मार्ग) ।

१.३.३ बृहत हिमाली पदयात्रा (Great Himalayan Trail)

दक्षिण एशियाका मुलकहरू खासगरी नेपाल, भूटान, भारत, पाकिस्तान, अफगानिस्तानका भूभाग भएर जाने यो बृहत हिमाली पदयात्रामार्ग क्षेत्रीय पर्यटन विकासको लागि पनि महत्वपूर्ण छ । यो मार्ग संसार कै ८,००० भन्दा माथिका हिमशिखरहरू जस्तै मकालु, सगरमाथा, लगायतका क्षेत्रभई अगाहि वढेकोछ । कुल लम्वाई मध्ये नेपालमा करीव १७०० किलोमिटर पर्ने यस पदयात्रामार्ग ताप्लेजुङ्ग जिल्लाको कंचनजंगा क्षेत्रवाट शुरु भई हुम्लामा समाप्त हुन्छ । यस पदयात्रामार्गलाई १० खण्डमा विभाजन गरिएको छ जस मध्ये लाङटाङ हेलम्बु भाग एक हो । सिन्धुपाल्चोक जिल्लाको हकमा यो मार्ग दोलखाको तासिलाक्पा वाट वाह्रविसे-भैरवकुण्ड भई रसुवा जिल्लाको लाङटाङ राष्ट्रिय निकुञ्ज भएर लाङटाङ-स्यापुवेशी हुदै अगाडी वढेको छ । यो मार्गको सिन्धुपाल्चोक जिल्ला भित्र पर्ने भागलाईसुधार गरी प्रवर्द्धन गर्नु पने देखिन्छ । यो कार्य पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय र एस एन भि नेपाल (SNV Nepal)संग समन्वय गरी सञ्चालन गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

१.३.४ पर्या-पर्यटन

यो जिल्ला प्रचुर मात्रामा प्राकृतिक पर्यटन गतिविधि संचालन गर्न सम्भावना रहेको जिल्ला हो । यहाँको जुगल हिमश्रृंखला; सुनकोशी, भोटेकोशी, इन्द्रावती, वलेफी, मेलम्ची जस्ता वाह्रै महिना प्रवाहित हुने नदीहरू; पांचपोखरी, भैरवकुण्ड, जस्ता पोखरीहरू; भेमटाङ १०८ धाराका फोहरा, जैविक विविधताले भरिपूर्ण लाङटाङ राष्ट्रिय निकुञ्ज, रानीपोखरी, पाल्पानी, फुस्रे, ओखेनी, ठोकर्पाको थामीडांडा, ताप्चे, घोरथली, कर्थली, मार्मिङ, फुल्पिङकट्टी, तातोपानी, लिस्ती, गुम्वा, गोल्चे, भोताङ, सेलाङ, स्याउले, जस्ता वन जंगल, भैरवकुण्ड, काङ्गलाङ्ग फाङ्गफुङ्ग, गेलुङ्ग, घिंधर, घिचे, छुम्ती आदि भरनाहरू, च्योच्यो डांडा ताप्चे पर्वत, डोङ्गजु, नागी, सिन्धु, पाल्चोक, अम्बर, सैलुगे जस्ता थुम र डांडाहरू, विसिंगरवाट देउराली हुदै थगाम सम्मको पदयात्रामार्ग लागयत उच्च स्थानवाट जाने पदयात्रामार्गहरू नै यस जिल्लाका प्राकृतिक सम्पदाको रुपमा रहेको छन् । समुद्र सतह देखि न्यूनतम ७४७ मिटरदेखि ७०८५ मिटर सम्मको भू वनौट भएको यस जिल्लामा बग्ने नदीहरूले हिमाल देखि तराई सम्मको जलयात्रा पूरा गर्न सक्तछन् । यस्तो प्राकृतिक सम्पदा वोकेको राजधानीवाट नजिक रहेको जिल्ला पर्या-पर्यटनका लागि उपयुक्त रहेको मान्नु पर्दछ । पदयात्रा तथा जल पर्यटनका अतिरिक्त देउरालीवाट थगाम जाने वाटोको नामसे खोला जंगलमा र

सेर्माथाङ्गवाट तार्केध्याङ जांदा सेर्माथाङ्ग नजिकको जंगलमा चरा चुरुङ्गी अवलोकन (वर्ड वाचिङ्ग), वराम्ची गाविसको ढांडे देखि पाङ्गताङ्ग गाविसको कात्तिके सम्मको वाटोमा पुतली अवलोकन, पर्यटक आगमन वढी हुने स्थानका सामुदायिक वनमा जंगल पैदल यात्रा, वन वनस्पती, चराचुरुङ्गी, वन्यजन्तु अवलोकन जस्ता क्रियाकलाप पर्या-पर्यटनका लागि उपयुक्त देखिन्छन् ।

९.३.५. सांस्कृतिक पर्यटन

सिन्धुपाल्चोक जिल्ला हिन्दु एवं बौद्ध धर्म एवं संस्कृतिको हिसावले धनी जिल्ला हो । यहाँ विभिन्न जातजातीहरू विच सौहार्दपूर्ण व्यवहार रहेको पाइन्छ । करीव ६२.५ प्रतिशत हिन्दु र ३७ प्रतिशत बौद्ध धर्म मानिने यस जिल्लामा तामाङ्ग, क्षेत्री, नेवार, ब्राम्हण, शेर्पा, सन्यासी, कामी, माभी, मगर, गुरुङ्ग, दमाई, थामी, सार्की, दनुवार, भुजेल लगायत ७२ जातजाती रहेको विक्रम सम्वत् २०५८ को जन गणनाले देखाएको छ । तामाङ्ग संस्कृति, ह्यल्मु संस्कृति, गुरुङ्ग संस्कृति, तौथलीको नेवार संस्कृति, पिसकरको थामी संस्कृति, इन्द्रावती उपत्यकाको माभी संस्कृति, लगायत विविध जातजाति तथा भाषासंस्कृतिको धनी यस जिल्लामा यी जातजातीहरूका भाषा, वेषभूषा, रहन सहन, खानपिन, जात्रा पर्वहरूजस्तासंस्कृतिहरू लोप भएर जाने स्थितिमा आइ सकेको छ । यसको संरक्षण गरी ती संस्कृतिलाई पर्यटन क्रियाकलापमा थप गर्न सकिने संभावना रहेको छ । ग्रामीण पर्यटनको एक अभिन्न अगको रूपमा रहेको यी सांस्कृतिक पक्षहरूलाई होम स्टे संचालन गर्ने गाउँहरूका पर्यटकीय क्रियाकलापमा समावेश गरी प्रवर्द्धन गर्नु पर्ने देखिन्छ । यहाँको मौलिक स्थानीय संस्कृति पर्यटकको लागि रुचीको विषय हुन सक्तछ ।

जिल्लाका प्रमुख जात्रा तथा मेलाहरूमा जनैपूर्णिमा र एकादशीमा पाँचपोखरीमा लाग्ने मेला, तातोपानीमा कार्तिक र चैत्रमा लाग्ने मेला, पाल्चोक भगवतीमा नवरथा भरी लाग्ने मेला, तौथलीको त्रिपुरासुन्दरी मन्दिरमा विजयादशमीको दिन गरिने खड्ग यात्रा, लिस्तीमाई दशै मेला, बाह्रविसेमा लाग्ने हरिवोधनी एकादशीको मेला, गौराती भिमेश्वर मन्दिरमा कार्तिक शुक्ल पूर्णिमामा लाग्ने मेला, थाम्पलकोटको रैथाने जात्रा, थाम्पालधापमा हुने खाल्डे जात्रा, फटकेश्वर महादेव मन्दिर फटकशीलामा सतविज छर्ने मेला, मेलम्ची, चौतारा, नवलपुर, बाह्रविसे, तौथलीमा हुने गाइजात्रा, डोमाङ्ग पोखरी वराम्ची मा लाग्ने मेला, चौतारा, मेलम्ची, वाडेगाँउमा लाग्ने तीजको मेला प्रख्यात छन् । यसै गरी ल्होसार, न्हारा, छेचु, न्युङ्गने, मनिरिम्डु, आदि पनि मनाइन्छ । नाचगानहरूमा शेर्पा, भ्रांकी, लामा, हेल्मो स्याब्रु, बालन, तामाङ्ग डम्फु, माभी, पहरी, थामी जातीका नाचहरू आदि प्रमुख रहेका छन् ।

तालिका ७९ : पर्यटकीय सेवा तथा वस्तुहरू, होमस्टे, पदमार्ग, धार्मिक तथा ऐतिहासिक स्थलहरू, प्राकृतिक सम्पदा तथा प्राकृतिक पर्यटकीय श्रोतहरू

क्र. सं.	पर्यटकीय सेवा र वस्तु	विवरण
१.	पदयात्रा मार्ग	<ul style="list-style-type: none"> गोसाइकुण्ड, हेलम्बु
२.	धार्मिक तथा ऐतिहासिक स्थल	<ul style="list-style-type: none"> ऐतिहासिक: दुगुनागढी, घुम्थाङ, ठानीडाँडाको किल्ला (थकनी) धार्मिक: गौराती भिमेश्वर, पाल्चोक भगवती, तौथली माईस्थान, तातोपानी, पाँचपोखरी, फटकेश्वर महादेव, धुपु, कालिञ्चोक भगवती आदि ।
३.	प्राकृतिक सम्पदाहरू	<ul style="list-style-type: none"> दृश्यावलोकन क्षेत्र: चिसापानी, पाटीभञ्ज्याङ, मेलम्चीघ्याङ, सेर्माथाङ, भोटेचौर चियाबगान भरना: भैरवकुण्ड खोलाको भरना, लिदी भरना, बलेफी खोला भरना, तातोपानीको छहरा, काडलाङको छहरा,

क्र. सं.	पर्यटकीय सेवा र वस्तु	विवरण
४.	प्राकृतिक पर्यटन श्रोतहरू	<ul style="list-style-type: none"> • ज्याप्टिङ्ग: तातोपानी देखि बाह्रविसे सम्मको भोटेकोशी क्षेत्र, बलेफीदेखि दोलालघाट सम्मको सुनकोसी क्षेत्र • बन्जी जम्पीङ्ग: भोटेकोशी (मार्मिङ्ग) • अन्य साहसिक पर्यटन सेवाहरू: प्याराग्लाइडिङ्ग, माउण्टेन वाइकिङ्ग, फिसिङ्ग, मेडिटेशन आदी

८.४ पर्यटन क्षेत्रको विद्यमान चुनौतिहरू

- पर्यटकीय दृष्टिकोणले यस जिल्लाको हेलम्बु पहिले देखि नै प्रख्यात हुँदा हुँदै पनि सिन्धुपाल्चोक जिल्ला पर्यटन सम्बन्धी जनचेतनाको कमीले पछि नै परेको पाइन्छ ।
- यस जिल्लामा क्रियाशील युवा जनशक्तिको अभावको कारण पर्यटन विकासले गती लिन नसकेको देखिन्छ । गाउँमा रहेका युवा जनशक्तिको शिप र श्रमको सदुपयोग गरी पर्यटन विकास गर्नु आवश्यक देखिन्छ ।
- जुगल हिमाल, पाँच पोखरी तथा भैरव कुण्ड जस्ता धार्मिक तथा प्राकृतिक पर्यटकीय स्थलहरू भएर पनि उपयुक्त पर्यटकीय पूर्वाधारको विकासको अभावमा ओभेलमा परेका छन् । यी स्थानहरू सम्म जाने पदयात्रा मार्गको मर्मत सुधार, खानेपानी लगायत अन्य पूर्वाधार सुधार, बृद्धि र निर्माण गर्नु पर्ने देखिन्छ ।
- यसै जिल्लाको नाका कोदारी भई हजारौ पर्यटक प्रत्येक वर्ष भित्रीने गर्दछन् । तर ती पर्यटकबाट जिल्लाले कुनै फाइदा पाउन सकेको देखिदैन । यी पर्यटकहरू जिल्लामा १ रात पनि नवसी काठमाण्डौ जाने गरेको देखिन्छ । यी पर्यटकहरू मध्ये केहि प्रतिशतलाई मात्र जिल्लाको कुनै स्थानमा एक रात विताउन सक्ने वातावरण तयार गर्नु अर्को चुनौतीपूर्ण कार्य हुन आउँछ ।
- गरिवी, अशिक्षा तथा जनचेतनाको अभावको कारणबाट पर्यटन सम्बन्धी कुनै पनि कार्यक्रम यस जिल्लामा संचालन गरी जनतालाई त्यसबाट लाभान्वित गराउनु एक चुनौती पूर्ण विषय देखिन्छ ।
- जिल्लाको कतिपय पदयात्रा मार्ग र पर्यटनस्थलहरू नजिक उपयुक्त आवास र खाने पिउने र अन्य पर्यटक सेवा सम्बन्धी व्यवस्था गर्नु पर्ने देखिन्छ ।
- यस जिल्ला पर्यटक आकर्षणको रूपमा धनी र राजधानीसंग जोडिएको भएर पनि प्रचार प्रसारको अभावमा पर्यटन क्रियाकलापमा राम्रो गति लिन नसकेको देखिएकोले स्थानीय स्तरमा समेत पर्यटन प्रवर्द्धन सम्बन्धी संरचनाहरूको स्थापना र परिचालन गर्नु पर्ने देखिन्छ ।
- जिल्ला भित्र पर्यटन उद्योग र व्यवसायको स्तर बृद्धि र स्थापनाको लागि पर्याप्त लगानीको अभाव हुन सक्ने भएकोले जिल्ला बाहिरबाट लगानी भित्र्याउनु पर्ने अवस्था पनि छ ।
- पर्यटन क्षेत्रलाई आवश्यक पर्ने वस्तुहरूको स्थानीय रूपमा उत्पादन गरी लागत र लाभको विश्लेषणको आधारमा आम्दानी हुने गरी आपूर्ति गर्ने कुरा चुनौतीपूर्ण छ ।
- पर्यटन सेवा प्रदान गर्ने र त्यसबाट प्राप्त आम्दानी स्थानीय स्तरमा समानुपातिक रूपमा वितरण गर्नु चुनौतीपूर्ण छ ।

खण्ड ९ : उर्जा तथा विद्युत

९.९ जलश्रोत

९.९.१. उर्जा तथा जलविद्युतको स्थिती

नेपालका अन्य जिल्लाहरूको तुलनामा यो जिल्ला जलश्रोत सम्पदाको लागि धनी मानिन्छ। जिल्लामा रहेका प्रमुख नदीहरूमा भोटेकोशी, सुनकोशी, ब्रम्हायणी, इन्द्रावती, मेलम्ची रहेका छन्। यी नदीहरू ठुला विद्युत उत्पादन आयोजना निर्माण, सिंचाई तथा बहु चर्चित मेलम्ची खानेपानी आयोजना संचालनमा प्रयोग हुने देखिन्छ। त्यसै गरी साना जलविद्युत उत्पादन, सिंचाई, खानेपानी प्रयोजनमा उपयोग हुने खोलानालाहरूमा भ्याँडी खोला, भुसी खोला, स्याले खोला, पाखर खोला, तौथली खोला, सिन्धुखोला, गोहोरे खोला, ग्याल्थुम खोला, भोताङ, गुन्सा, थाङपालकोट, वरुवा, हाडीखोला, महादेव खोला, वाफल खोला आदी थुप्रै रहेका छन्। यस जिल्लामा हाल ८ वटा जल विद्युत गृहबाट जम्मा ७८.९५ मेघावाट विद्युत उत्पादन भईरहेको छ।

यस जिल्लामा विद्युत प्राधिकरण लामोसाँघु शाखाका अनुसार सबै गाउँपालिका तथा नगरपालिकामा विद्युत सेवा पुगेको देखिन्छता पनि केही बस्तीहरूमा विद्युतिकरण भईरहेको छ भने कुल जनसंख्या मध्ये ९० प्रतिशतले विद्युत सेवा उपभोग गरिरहेका छन्।

तालिका ८० : विद्युत सम्बन्धि संक्षिप्त विवरण

क्र.सं.	विवरण	एकाई	मान/संख्या
१	विद्युतबाट लाभान्वित घरधुरी परिवार	संख्या/प्रतिशत	६२०००
२	विद्युत पुगेको गाउँपालिका तथा न.पा.	संख्या/प्रतिशत	१२
३	विद्युत नपुगेको गाउँपालिका	संख्या/प्रतिशत	०
४	विद्युत प्राधिकरणले जडान गरेको	संख्या	४१२
५	विद्युत प्राधिकरणले विस्तार गरेको तारलाईन	कि.मि.	८४९.५ km HT र ११६९२.५ किमि LT
६	विद्युत प्राधिकरणका विद्युत ग्राहक	संख्या	२८३३६ (मेलम्ची वितरण केन्द्रको समावेश गरिएको छैन)

तालिका ८१ : जिल्लामा विद्युत उत्पादन सम्बन्धि संक्षिप्त विवरण

S.N.	Discription	Number of Projects	Capacity (MW)
1	Operating Projects	9	78.95
2	List of Issued Generation Licenses	6	153.9
3	Applications for Generation License	7	190.271
4	List of Issued Survey Licenses (Below 1 MW)	28	19.227
5	List of Issued Survey Licenses (1 to 25 MW)	7	47.787
6	Applications for Survey License (Below 1 MW)	44	33.184
7	Applications for Survey License (1 to 25 MW)	35	188.016
8	Applications for Survey License (25 to 100 MW)	1	30
	Total	137	741.335

श्रोत : विद्युत विकास विभाग

तालिका ८२: जिल्लामा संचालनमा रहेका विद्युत परियोजनाहरू

S.No.	Project	Capacity (MW)	River	Promoter
1	Sun Koshi	10.05	Sun Koshi	Nepal Electricity Authority
2	Upper Bhotekoshi	45	Bhote Koshi	Bhotekoshi Power Company
3	Indrawati -III	7.5	Indrawati	National Hydropower Company Pvt. Ltd.
4	Sunkoshi Small	2.6	Sun Koshi	Sanima Hydropower Pvt.Ltd
5	Chaku Khola	3	Chaku	Alliance Power Nepal P.Ltd
6	Lower Chaku Khola	1.8	Chaku	Laughing Buddha Power Nepal Pvt. Ltd
7	Bhairab Kund Khola	3	Bhairab Kund	Bhairabkund Hydropower Pvt. Ltd.
8	Baramchi Khola HPP	4.2	Baramchi	Unique Hydrel Pvt Ltd
9	Middle Chaku Khola	1.8	Chaku	Laughing Budha Power Nepal
	Total	78.95 MW		

श्रोत : विद्युत विकास विभाग

९.२ लघु जलविद्युत, माईक्रोहाइड्रो तथा पेल्ट्रिक सेट सम्बन्धी विवरण :

तालिका ८३ : अन्य उर्जाका विवरणहरू

क्र.सं.	विवरण	निर्माण संख्या	कैफियत
१	गोबर ग्याँस प्लान्ट निर्माण संख्या :	१५८५ वटा	जिल्लाका विभिन्न गा.पा. तथा न.पा.
२	सौर्य ऊर्जा निर्माण संख्या :	१२० वटा	जिल्लाका विभिन्न गा.पा. तथा न.पा.
३	सुधारिएको पानी घट्ट संख्या	५८९ वटा	जिल्लाका विभिन्न गा.पा. तथा न.पा.
४	सुधारिएको माटोको चुल्हो निर्माण संख्या	२३,००० वटा	जिल्लाका विभिन्न गा.पा. तथा न.पा.
५	जिल्लामा निर्माण सम्पन्न सुधारिएको फलामे चुल्हो संख्या	४००० वटा	१५०० मी. माथि उचाई भएका गाउँपालिकाहरू
६	घरभित्रको धुँवा मुक्त गा.वि.स. घोषण संख्या	६ वटा	साविकको शिखरपुर, सिन्धुकोट, नवलपुर, सिपापोखरे, भिमटार, धुस्कुन गा.वि.स.

श्रोत : जिल्ला वस्तुगत विवरण २०७१

विनासकारी भूकम्प २०७२ पछि लघुजलविद्युत तथा पेल्ट्रिक सेट आयोजनाहरू के कति क्षति भएर के कति चालु र बन्द अवस्थामा छन् भन्ने विवरण उपलब्ध हुन सकेन ।

खण्ड : १० यातायात, सुचना र सञ्चार

१०.१ यातायात

यस जिल्ला उच्च पहाडी जिल्ला भएको कारणले जिल्लाको अधिकांश भागमा मोटरबाटो अर्थात सडक निर्माण हुन सकेको छैन । यहाँ निर्माण भएको सडक मध्ये अरनिको राजमार्गलाई मुख्य रूपमा लिन सकिन्छ भने जिल्लाको सदरमुकाम चौतारासम्मको सडक, लामिडाँडादेखि मेलम्चीसम्मको सडक र खाडीचौरदेखि मुढेसम्मको सडकलाई जिल्लाको प्रमुख सडकको रूपमा मानिएको छ । हालसम्म जिल्लामा कुल २५४२ कि.मि. सडक निर्माण भईसकेको छ । जसमध्ये १४०.७६ कि.मि. सडक कालो पत्रे भएको छ भने ६१.०५ कि.मि. सडकमा ग्राभेल गरिएको छ । बाँकी २३४०.१९ कि.मि. सडक कच्ची रहेको छ र हिउँदमा मात्र यातायातको साधन चल्ने गरेको छ । कालोपत्रे गरिएको सडक मध्ये वनदेउ चौतारा खण्ड २५.११ कि.मि., काठमाडौं कोदारी खण्डको वनदेउदेखि बाह्रविसे बजार हुँदै भोटेकोशी गाउँपालिकाको वडा नं ५ को सिमाना ५५.९३ कि.मि. र खाडीचौरदेखि मुढेसम्मको २८.२७ कि.मि. पर्दछ ।

तालिका ८४ : रणनीतिक हिसाबले महत्वपूर्ण सडक

क्र.सं.	सडकको नाम	लम्बाइ (कि.मि.)	कालोपत्रे	ग्राभेल	धुले
१	रणनीतिक हिसाबले महत्वपूर्ण सडक				
१.१.	फिडर सडकहरू				
१.१.२	० किलो-मेलाम्ची-हेलम्बु	३६.५०	१३.००	१८.००	
१.१.३	खाडीचौर-मुढे	२८.२७	२८.२७	०.००	०.००
१.१.४	बन्देउ-चौतारा	२५.११	२५.११	०.००	०.००
	जम्मा	८९.८८	६६.३८	१८.००	५.५०
२	मुख्य राजमार्गहरू				
१.२.१	अरनिको राजमार्ग	५५.९३	५५.९३	०.००	
	जम्मा मुख्य राजमार्गको लम्बाई	५५.९३	५५.९३	०.००	०.००
	जम्मा रणनीतिक हिसाबले महत्वपूर्ण सडक	१४५.८१	१२२.३१	१८.००	५.५०
३	जिल्ला सडक सञ्जाल (District Road Core Network DRCN)	६००.७४	१७.१५	४२.८५	५४०.७४
४	ग्रामिण सडकहरू	१७९६.१०	१.३०	०.२०	१७९४.६०
	जम्मा	२५४२	१४०.७६	६१.०५	२३४०.१९

श्रोत : जिल्ला यातायात गुरुयोजना २०७०

१०.२ जिल्लामा सडक तथा भोलुङ्गे पुलको अवस्था

जिल्लाको यातायात सेवा संचालनमा मुख्य बाधकको रूपमा रहेको खोला नदीहरू माथी पक्की पुल निर्माण गर्ने कार्य क्रमश बढ्दै गएको छ । पछिल्लो समयमा जिल्लामा ४३ वटा मोटरेवल पुल निर्माण सम्पन्न भई यातायात सेवा संचालन भईरहेको छ भने १० वटा पक्की पुल निर्माणाधिन अवस्थामा रहेका छन् ।

यस जिल्लामा सडक सेवा विस्तार गर्न धेरै संख्यामा रहेका नदी र खोलानालाहरू मुख्य समस्या रहदै आएको छ । विशेषगरी भोटेकोशी, सुनकोशी, ब्रम्हायणी, इन्द्रावती तथा मेलम्ची जस्ता आधा दर्जन मुख्य

नदीहरु तथा तीन दर्जन भन्दा बढीको संख्यामा रहेका सहायक खोलानालाहरुमा दुई तर्फिका भूभागहरुलाई जोड्न अझै दर्जनौं संख्यामा पक्की पुल निर्माण गर्न आवश्यक रहेको जिल्ला यातायात गुरुयोजना (DTMP) ले देखाएको छ ।

जिल्लामा हाल ४३ वटा मोटरेवल पुल निर्माण भई यातायात सेवा संचालन भरहेको छ । यसरी निर्माण भएका पक्की पुलहरुमा अरनिको राजमार्गमा १० वटा पुल बनिसकेका छन् । त्यसैगरी जिरो किलो हेलम्बु सडक अन्तर्गत फटकशिलाबाट हेलम्बुसम्म पनि ११ वटा पुल निर्माण सम्पन्न भएको छ ।

निर्माणाधिन १० वटा पक्की पुलहरुमा सुनकोशी नदीमा सुकुटे र स्याले दोभानमा २ वटा पुल सडक विभागबाट निर्माण भैरहेको छ । इन्द्रावती नदीको मेलम्ची-भोताङ सडकमा पर्ने ५ वटा ठाडो खोलामा जापान सरकारको सहयोगमा ५ वटा पुल निर्माण हुदै छ भने थकनीको सिन्धुखोलामा भारतीय दुतावासको सहयोगमा निर्माण शुरु भएको छ । त्यसैगरी भैयाँडीखोमा १ र पाखर खोलामा १ गरी २ वटा पुल जिविस मार्फत निर्माण भैरहेको छ ।

यसरी पक्की पुल निर्माणमा सडक विभाग, मेलम्ची खानेपानी विकास समिति मार्फत दातृ निकाय तथा जिल्ला विकास समिति मार्फत विभिन्न दातृ निकायहरुको योगदान मुख्य योगदान रहेको छ ।

ग्रामीणस्तरमा सानातिना खोलाहरुले पनि वर्षायाममा दुःख दिइरहेको वर्तमान परिप्रेक्षमा नेपाल सरकारबाट प्राप्त स्रोत साधनको अतिरिक्त दातृ निकायहरुबाट पनि आवश्यक सहयोग लिई संभावित स्थानहरुमा भोलुङ्गे पुलहरुको निर्माण गरेको भईरहेका छन् । भोलुङ्गे पुलबाट मानिसहरुलाई आवत जावत गर्न सजिलो हुनुको साथै घण्टौंको लामो बाटो घुमेर जानु पर्ने समस्यालाई केही हदसम्म भएपनि समाधान गरको छ । यस जिल्ला भित्रको भोलुङ्गेपुल निर्माणमा सस्येन्सन ब्रिज डिभिजन, स्थानीय भोलुङ्गे पुल कार्यक्रम, वी.वी.एल र दुर्गम क्षेत्र विकास समिति आदि संलग्न रहेका छन् । हाल जिल्लामा करिब १२५ भन्दा बढी भोलुङ्गे पुलहरु निर्माण भई आवत जावतमा सेवा प्रदान गरिरहेको छ ।

१०.४ सूचना तथा सञ्चार

१०.४.१. टेलिफोन सेवाको स्थिति

सिन्धुपाल्चोक जिल्लाका सम्पूर्ण गा.वि.स.हरुमा टेलिफोन सेवा उपलब्ध रहेको छ । सञ्चार क्षेत्रमा हालैका दिनहरुमा देशमा भएको तिव्र विकास संग संगै यस जिल्लाका गाविसहरु टेलिफोन सम्पर्कमा समेटिन आएको हो । नेपाल टेलिकम र नीजि क्षेत्रबाट सञ्चालित Ncell का मोवाईलहरुबाट देश विदेशमा सिधै सम्पर्क राख्न सकिने भएको छ । टेलिफोनका बाहेक जिल्लाका मुख्य बजारहरु चौतारा, बाह्रविसे, तातोपानी, खाडीचौर र मेलम्चीमा इन्टरनेट सेवा सर्व साधारणका लागि उपलब्ध रहेको छ । अरनिको राजमार्गमा अप्टिकल फाइबर विच्छयाउने कार्यको समाप्तीसंगै इन्टरनेट सेवा सहज र सुलभ बन्न पुगेको छ । जिल्लाका अन्य स्थानमा सि.डि.एम.ए. मोवाईलबाट समेत इन्टरनेट सेवा उपयोग गर्न सकिन्छ ।

१०.४.२ हुलाक सेवाको स्थिति

सञ्चारको अर्को माध्यम हो हुलाक । शुरुमा परेवाको सहयोग लिई चिठ्ठी-पत्रको आदान प्रदानबाट शुरु गरिएको हुलाक सेवा आज टेलिफोनको सहायता लिई कम्प्युटर प्रणालीबाट कोठामै बसेर विश्वको समाचार पढ्न र हेर्न मात्र नभई आफ्नो घरबाट बाहिर रहेका आफन्तहरुसंग चाहेकै समयमा आमुन्ने सामुन्ने रहेर बातचित गरे भै गरि कुराकानी गर्न सक्ने माध्यमको समेत आविस्कार गरेर प्रयोगमा ल्याई सकेको छ । सञ्चारको अर्को अंग मानिएको हुलाक सेवाको विकासक्रममा आमूल परिवर्तन भईसक्दा पनि यस जिल्लामा

भने उपयुक्त टेलिफोन सेवा आवश्यक प्रविधिको अभावको कारणले गर्दा यस्तो आधुनिक सेवाबाट बञ्चित हुन परेको छ । हाल यस जिल्लाका पनि विकासको घेराबाट टाढा रहेका अन्य जिल्लाहरुमा जस्तै पुरानै किसिमको हुलाक व्यवस्था कायम रहेको छ ।

तालिका ८५ : हुलाक सेवाको विवरण

क्र.सं.	विवरण	रहेको स्थान
१.	जिल्ला हुलाक	चौतारा न.पा.
२.	ईलाका हुलाक	पाँच्रेटार, बाह्रबिसे, तातोपानी, अत्तरपुर, पाङ्ताङ, जलबिरे, नवलपुर, बाँसबारी, माहाँकाल, थाङ्पालधाप, दुबाचौर, फुल्पिङडाँडा
३.	अतिरिक्त हुलाक	भोटेनाम्लाङ, सुनखानी, फुल्पिङकट्टी, सेलाङ, गाती, घोरथली, कदमबास, हैवुङ, बरूवा, कर्थली, बाँसखर्क, ठोकर्पा, लिसंखु, हगाम, किउल, गोल्चे, ठूलोपाखर, साँगाचोक, हेलम्बु, थुम्पाखर, ठूलोसिरूवारी, स्याउले, भोताङ, पिस्कर, चोकटी, पेट्कु, कुञ्चोक, ठूलोधादिङ्ग, भोटेचौर, भोटसिपा, गुम्वा, सिन्धुकोट, लिस्ती, घुम्थाङ, माँखा, तौथली, इचोक, मेलम्ची, थकनी, ज्यामिरे, भीमटार, जेठल, बाँडेगाउँ, थाङ्पालकोट, लाँगर्चे, सिम्पालकाभ्रे, थाङ्पालकोट, गुन्सा, फटकशिला, बतासे, टेकनपुर, बराम्ची, शिखरपुर, यामुनाडाँडा, पाल्चोक, फुल्पिङकोट, मार्मिङ, राम्चे, मानेश्वारा, धुस्कुन, पिपलडाँडा, कालिका
४.	स्थानीय हुलाक	कृविण्डे, सानोसिरूवारी, ईर्खु, तालामाराङ

श्रोत: जिल्ला हुलाक कार्यालय

१०.४.३ सिन्धुपाल्चोक जिल्लामा प्रकाशित तथा प्रसारित पत्रपत्रिका, अनलाईन तथा रेडियोहरू तालिका ८६ : जिल्लामा दर्ता भई प्रकाशन हुँदै आएका पत्रपत्रिकाहरू

क्र.सं.	पत्रिकाको नाम	सम्पादक	फोन नं	इमेल
१	लोकप्रिय दैनिक	नेत्र वस्नेत	९८५११०४५४०	lokpriyasamachar@gmail.com
२	सिन्धु सन्देश साप्ताहिक	सुरेश कसजु	९७४१०४३११८	kasajuresh@gmail.com
३	जागरण साप्ताहिक	विदुर गिरी	९८५१००४५९०	bidhurgiri92@yahoo.com
४	सिन्धुबुलन्द साप्ताहिक	चित्र मिजार	९८४९२११३०	bulandasindhu@gmail.com
५	ओखरेनी साप्ताहिक	किस्मा किशोर बुढाथोकी / अमित घिमिरे	९८५१०१८०२७ ९८५१०१८०२७	kishmapari@gmail.com
६	सिन्धु प्रवाह साप्ताहिक	दिनेश थापा	९८५१०१०५२ ९७५१००१०५२	dinesh040@gmail.com
७	पाँचपोखरी साप्ताहिक	डेम्लिङ लामा	९७४१००७६५३	panchpokharinews@gmail.com
८	सिन्धु संचार साप्ताहिक	लक्ष्मी पौडेल तिलक पुरी	९८५१०३८५७५ / ९८४९९२४६९३	sindhusanchar@gmail.com
९	जनतापत्र साप्ताहिक	टीका सुवेदी	९८४१९८९०८७	janatapatra@gmail.com

क्र.सं	पत्रिकाको नाम	सम्पादक	फोन नं	इमेल
१०	सिन्धु पोस्ट साप्ताहिक	रामचन्द्र नेपाल	९७५१००७९७०	sindhupost@gmail.com
११	सिन्धु ज्वाला साप्ताहिक	दिनेश दुलाल	९७४१०८८७६५	sindhu.jwala@yahoo.com
१२	सिन्धु यात्रा मासिक	ज्ञानेन्द्र तिमिल्सिना	९८५११७५२७४	gyanendrasindhu@gmail.com
१३	जमघट द्वैमासिक	डम्बर रसिक भारती	९८०३९९७०८९	rasic.034@gmail.com
१६	नेत्र ज्योति मासिक	सन्तोषी बस्नेत	९८५११०४५४०	netrajyoti6@gmail.com
१७	सिन्धु दिग्दर्शन मासिक	लुमडीबहादुर पौडेल	९८४९२६१४३२	sindhudigdarshan@gmail.com
जिल्लाबाट संचालित रेडियो तथा अनलाईन				
१८	रेडियो सुनकोशी	यज्ञ दंगाल	०१९६२०४५०-१	radiosinkoshi@gmail.com
१९	रेडियो मेलम्ची	सरोज ढुंगाना	९८४१७४४८०२	melamchinews@gmail.com
२०	रेडियो प्लानेट	सन्तोष चौलागाई	०१९६२०४४०	radioplanet891gmail.com
२१	युथ एफएम	कुमार भट्टराई	९८५१०२९३४५	voysolution@gmail.com
२२	रेडिया हेल्म्बु	इलिङ लामा	९८६०४८७६२०	
२३	रेडियो सिन्धु	टीका दाहाल	९७४११४४५७४	radiosindhu@gmail.com
२४	onlinesindhu.com/	किस्मा किशोर बुढाथोकी	९८५१०१८०२७	kishmapari@gmail.com
२५	sindhusandesh.com.np/	सुरेश कसजु	९७४१०४३११८	kasajuresh@gmail.com
२६	www.sindhusingram.com.np/	जीवन कुँवर	९७४१२८०१७५	newssangram@gmail.com
२८	news.eyewebsys.com	डेम्निङ लामा	९७४१००७६५३	panchpokharinews@gmail.com
२९	www.merosindhu.com	राजनकुमार न्यौपाने	९८५१०५०१०५	neupanerajan@gmail.com
३०	www.lokpriyasamachar.com	नेत्र बस्नेत	९८५११०४५४०	lokpriyasamachar@gmail.com

श्रोत: नेपाल पत्रकार महासंघ, जिल्ला शाखा, सिन्धुपाल्चोक

तलिका ८७ : सिन्धुपाल्चोकमा रहेका विभिन्न एफ.एम.रेडियो स्टेशनहरूको विवरण

क्र.सं.	रेडियोको नाम	फ्रिक्वेन्सी	प्रसारण मिति	स्टेशन रहेको स्थान	हालको संचालक/प्रमुख	कैफियत
१	भ्वाइस अफ युथ	९६.८ मेगाहर्ज	२०६५ भाद्र	बाह्रविसे	राजबहादुर सिंह	प्रसारण बन्द
२	रेडियो सिन्धु	१०५ मेगाहर्ज	२०६५ चैत्र १	मेलचौर ६ सानोसिरुवारी	रत्न श्रेष्ठ	
३	रेडियो प्लानेट	८९.१ मेगाहर्ज	२०६८ जेठ	चौतारा, सि.पा.	कर्मा लामा र सन्तोष चौलागाई	
४	रेडियो मेलम्ची	१०७.२ मेगाहर्ज	२०६९ फागुन	दुवाचौर, सि.पा.	सरोज ढुंगाना र देवराज सुवेदी	
५	रेडियो सिन्धुको प्रसारण सिन्धु एफ.एम.	१०२.८ मेगाहर्ज	२०६८ असोज	सिन्धुकोट, सि.पा.	सिद्धि श्रेष्ठ	
६	रेडियो सुनकोशी	१०५.६ मेगाहर्ज	२०६९ चैत्र १०	मेलचौर ६ सि.पा.	यज्ञ दंगाल	
७	युथ एफ. एम.	९७.५ मेगाहर्ज	२०७० असोज	पिपलडाँडा गौराती	कुमार भट्टराई	बन्द

श्रोत: पत्रकार महासंघ सिन्धुपाल्चोक

तालिका ८८ : नेपाल पत्रकार महासंघ सिन्धुपाल्चोकका सभापति तथा अध्यक्षहरू

क्र. सं.	सभापति/अध्यक्षको नाम	ठेगाना
१	रामकुमार के.सी.	चौतारा सांगाचोक
२	सूर्यप्रसाद न्यौपाने	भोटसिपा
३	सुदर्शन आचार्य	भोटसिपा
४	ऋषिराम पौडेल	यामुनाडाँडा
५	पवित्रकुमार खड्का	यामुनाडाँडा
६	युवराज पुरी	शिखरपुर
७	महेश्वर श्रेष्ठ	मेलम्ची

तालिका ८९ : जिल्लामा संचालित केवल नेटवर्कहरू

क्र.सं.	केवल नेटवर्कको नाम	स्थान
१	पाँचपोखरी केवल नेटवर्क	मेलम्ची
२	जुगल केवल नेटवर्क	जलविरे
३	चौतारा भिमेश्वर केवल नेटवर्क	चौतारा
४	विण्डो केवल नेटवर्क प्रा.लि.	बाह्रविसे
५	तालामाराङ केवल टेलिभिजन नेटवर्क	तालामाराङ
६	सिन्धु केवल नेटवर्क	तातोपानी
७	विण्डो केवल नेटवर्क प्रा.लि.	बाह्रविसे
८	के. एस. ब्रोडलिङ्ग प्रा.लि.	बाह्रविसे

श्रोत : जिल्ला हुलाक कार्यालय, सिन्धुपाल्चोक

खण्ड ११ : वित्तीय तथा सहकारी संस्था विवरण

११.१ बैङ्किङ सेवा

यस जिल्लामा बैङ्किङ सेवाको अभै पनि पर्याप्त विकास हुन सकेको छैन । जिल्ला सदरमुकाममा बैङ्किङ सेवा प्रदान गर्ने एक मात्र बैंकनेपाल बैंकलि. रहेको छ, जसको कारण सर्वसाधारणलाई कठिनाई खेप्न बाध्य छन् । आधुनिक प्रविधिको युगमा समेत पुराना ढङ्गा प्रणालीबाट बैङ्किङ सेवा मुक्त हुन सकेको छैन । हालै मात्र कृषि विकास बैंकले पनि बैङ्किङ कारोवार शुरु गर्ने भनिएकोले जनमानसमा केही राहत अनुभव भएको छ । जिल्लाको व्यापारिक केन्द्र रहेको बाह्रविसे तथा तातोपानी तर्फ भने नीजि बैंकहरु पनि स्थापना भएका छन् । नेपाल बैंकलि. र कृषि विकास बैंकसरकारी बैंकको रुकम पहिलेदेखि नै रहेता पनि द्वन्द्वको समयमा यी बैंकहरु सदरमुकाम केन्द्रित भएका थिए । अभै पनि ति बैंकहरुको शाखा पूर्ववत रुपमा पुर्नस्थापित हुन सकेका छैन । पछिल्लो समयमा सहकारी संस्थाहरु धेरै मात्रामा खोलिए पनि व्यवसायिकताको अभाव ती सहकारी संस्थाहरुले अभै आर्थिक विकासमा लाग्न सकेको देखिदैन ।

तालिका १० : जिल्लामा रहेका बैंकहरुको विवरण

क्र.सं.	बैंकको नाम	स्थान	कैफियत
१.	नेपाल बैंक लि. चौतारा शाखा	चौतारा	
२.	नेपाल बैंक लि., उपशाखा बाह्रविसे	बाह्रविसे	
३.	नेपाल बैंक लि. उपशाखा मेलम्ची	मेलम्ची	
४.	राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक उपशाखा जलवीरे	हाल धुलिखेल	
५.	राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक उपशाखा लामोसाँघु	हाल धुलिखेल	
६.	कृषि विकास बैंक शाखा	चौतारा	
७.	कृषि विकास बैंक उपशाखा	मेलम्ची	
८.	कृषि विकास बैंक उपशाखा	बाह्रविसे	
९.	नेपाल क्रेडिट एण्ड कमर्स बैंक	बाह्रविसे	
१०.	नेपाल इन्फाइस्ट्रक्चर डेभलपमेन्ट बैंक	तातोपानी	
११.	सिन्धु विकास बैंक	बाह्रविसे, खाडिचौर, मुडे, मेलम्ची	
१२.	जनता बैंक नेपाल लि.	चौतारा	
१३.	प्रोफेशनल दियालो बैंक लि.	चौतारा	
१४.	मेघा बैंक लि.	चौतारा	
१५.	इन्टरनेशनल डेभलपमेन्ट बैंक	चौतारा	
१६.	एनडिइपी बैंक लि.	जलविरे, मेलम्ची, बलेफी	
१७.	सिविल बैंक लि.	मेलम्ची, बाह्रविसे	
१८.	नेपाल बंगलादेश बैंक लि.	तातोपानी	
१९.	मनकामना विकास बैंक लि.	तातोपानी	
२०.	बैंक अफ काठमाडौं	तातोपानी	
२१.	ग्राण्ड बैंक लि.	खाडीचौर	
२२.	यती बैंक लि.	खाडीचौर	

क्र.सं.	बैंकको नाम	स्थान	कैफियत
२३.	लक्ष्मी बैंक लि.	खाडीचौरा	
२४.	ग्लोबल आइएमई बैंक	तातोपानी	
२५.	इन्फ्रास्ट्रक्चर विकास बैंक	तातोपानी	
२६.	हिमालयन बैंक लि.	तातोपानी	
जिल्लामै शाखा स्थापना गरी क्रियाशिल विकास तथा लघुवित्त बैंकहरू			
१	अरुण फाइनेन्स	खाडीचौर	
२	स्वावलम्बन विकास बैंक		
३	डिप्रोक्स विकास बैंक	मेलम्ची	
४	मेरो माइक्रो फाइनेन्स	बाह्रविशे	
५	मानुषी		

११.२ डिभिजन सहकारी कार्यालय अन्तर्गत दर्ता भएका संघ संस्थाहरू (२०७४ असार मसान्तसम्म)

स्थानीय तह अनुसार सहकारी संस्थाहरूको संख्या तलको तालिकामा दिईएको प .

तालिका ११: डिभिजन सहकारी कार्यालय अन्तर्गत दर्ता भएका सहकारी संस्थाहरूको संख्या

स्थानीय तह	बचत तथा ऋण	बहु उद्देश्यीय	कृषि	दुग्ध	उपभोक्ता	जडि बुटी	कफि	लघु जल विद्युत	विविध	जम्मा
बलेफी गाउँपालिका	२५	६	२४	१५	३				१	७४
बाह्रविशे नगरपालिका	३३	३	१२	२	७					५७
भोटेकोशी गा.पा.	८	२	१२		६				१	२९
चौतारा साँगाचोकगढी नगरपालिका	४४	११	३५	१८	५				४	११७
हेलम्बु गाउँपालिका	६	४	१०	८	१					२९
इन्द्रावती गाउँपालिका	१४	३	७	२९	४			१		५८
जुगल गाउँपालिका	६	१	१		४					१२
लिसंखुपाखर गा.पा.	१४	७	१६	१	२	१				४१
मेलम्ची नगरपालिका	४७	१०	४०	५४	६		२		३	१६२
पाँचपोखरी थाडपाल गाउँपालिका	१४	६	१९		५	३		२		४९
सुनकोशी गा.पा.	१५	४	१०	९	२					४०
त्रिपुरासुन्दरी गा.पा.	११	१	७	१	२					२२
ठेगाना नखुलेको	६		४	१४	७	३	१	३	९	४७
जम्मा	२४३	५८	१९७	१५१	५४	७	३	६	१८	७३७

स्रोत: डिभिजन सहकारी कार्यालयको वार्षिक प्रतिवेदन, २०७४

खण्ड १२ : खेलकुद, मनोरञ्जन

१२.१ खेलकुद

यस जिल्लामा खेलकुदको लागि पूर्वाधारको अवस्था सन्तोषजनक रहेको छैन । फुटबल खेलको लागि चौताराको टुँडिखेल र पाङ्ग्रेटार स्थित सुनकोशीको किनारामा रहेको मैदान प्रयोगमा आएका छन् भने पीपलडाँडामा यसै वर्ष मात्र फुटबल खेल मैदान निर्माण गरिएको छ । भलिबल खेल मैदान उच्च मा.वि. एवं मा.वि. स्तरीय विद्यालयका प्राङ्गण एवं विभिन्न क्लबहरूद्वारा निर्माण गरिएका प्राङ्गणहरू रहेका छन् । यस जिल्लामा खेलकुद विकास समिति मार्फत जिल्लामा रहेका प्रतिभावान खेलकुद प्रेमीहरूलाई संगठित गर्दै केहि संघहरू गठन गरिएको छ । हाल गठन भएका संघहरूको विवरण निम्न तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ । तर नयाँ परिवर्तित संरचना अनुसार के कसरी रहने अहिले सम्म टुंगो लाग्न सकेको छैन ।

तालिका १२ : जिल्ला स्थित कृयाशिल विभिन्न खेलकुद समितिहरूको विवरण

क्र. सं.	संघको नाम
१	जिल्ला खेलकुद विकास समिति
२	जिल्ला फुटबल संघ
३	सोतोकान करातेसंघ साखा डोनो मेलम्ची
४	जिल्ला भलिबल संघ
५	जिल्ला व्याडमिन्टन संघ
६	जिल्ला पौडी संघ
७	जिल्ला तेक्वान्दो संघ
८	जिल्ला सितेरियो कराँते संघ
९	जिल्ला उसु संघ
१०	जिल्ला गोजोरियो कराँते संघ
११	जिल्ला वादेकाई कराँते संघ
१२	जिल्ला सोतोकान कराँते संघ
१३	जिल्ला पेनकेक सिलाट मार्सल आर्टसंघ
१४	जिल्ला बिलियड स्नुकर पुल संघ
१५	जिल्ला हाफिक डो कराते संघ
१६	जिल्ला निहोन सोतोकान कराते संघ

श्रोत: जिल्ला खेलकुद विकास समिति, सिन्धुपाल्चोक

तालिका १३: मुख्य मुख्य खेल मैदानहरू

क्र.सं.	खेल मैदानको नाम	ठेगाना
१	टुँडिखेल खेल मैदान	चौतारा
२	रेबती स्मृति खेल मैदान	कुविन्ड
३	पिपलडाँडाँ खेल मैदान	पिपलडाँडाँ
४	बसन्तपुर खेल मैदान	लामोसाँघु
५	भलिबल खेल मैदान	लामोसाँघु
६	ठुलोपाखर फुटबल मैदान	ठुलोपाखर

क्र.सं.	खेल मैदानको नाम	ठेगाना
७	जाल्पा उ.मा.वि खेल मैदान	कोठे
	कभर्ड हल	
१	सेमि कभर्ड हल	चौतारा
२	ब्याडमिन्टन कभर्ड हल	चौतारा

श्रोत: जिल्ला खेलकुद विकास समिति, सिन्धुपाल्चोक

१२.२ मनोरञ्जनस्थलहरू

यस जिल्लामा मनोरञ्जन र फूर्सदको क्षणलाई आनन्दित बनाउने थुप्रै सुन्दर एवं रमणीय स्थलहरू रहेका छन् । पर्यटकीय दृष्टिकोणबाट धनि रहेको यस जिल्लामा थुप्रै मनोरञ्जनात्मक स्थलहरू रहेका छन् । जस मध्ये राष्ट्रकै चर्चित भोटेकोशी सुनकोशी जल यात्रा, दक्षिण एशियाकै अग्लो बन्जी जम्प आदी प्रमुख रहेका छन् । त्यसै गरी मनोरञ्जनको साधनको रूपमा ३ वटा सिनेमाहल मध्ये बाह्रविसे बजारमा २ वटा र मेलम्ची बजारमा एक चलचित्र हल रहेको छ । यस बाहेक सुनकोशी/भोटेकोशीको किनार, इन्द्रावती/मेलम्ची नदीको किनार, मुडे, चौतारामा पात्लेपानी, हैबुङ्गको चिसापानी, हेलम्बु आदी स्थानहरू पिकनिक प्रयोजनको लागि उल्लेख्य रहेको छ ।

तालिका १४ : जिल्लाका प्रमुख मनोरञ्जन स्थलहरू

क्र. सं.	विवरण	स्थान	विशेषता
१	बन्जि जम्प	आइतवारे, गाति र मारमिड	दक्षिण एशियाकै अग्लो बन्जि जम्प
२	न्याफिटड	भोटेकोशी र सुनकोशी नदी	नेपालकै चर्चित न्याफिटड क्षेत्र
३	वनभोज स्थानहरू	सुनकोशी/भोटेकोशीको किनार, इन्द्रावती/मेलम्ची नदीको किनार, मुडे, चौतारामा पात्लेपानी, हैबुङ्गको चिसापानी, हेलम्बु आदी	सुरक्षित एवं प्राकृतिक रूपमा रमणीय
४	रमणीय स्थलहरू	ककनी, शेर्माथाड, चिसापानी, भोटेचौरको चियाबगान	
५	सिनेमाहल	बाह्रविसेमा २ वटा मेलम्चीमा १ वटा	

श्रोत: विविध

खण्ड १३ : शान्ति सुरक्षा, न्याय सेवा र मानव अधिकार

१३.१ सुरक्षात्मक सेवा

मानिसको प्रमुख आवश्यकता मध्ये गुणस्तरीय जीवन यापनको लागि सामाजिक सुरक्षा पनि महत्वपूर्ण मानिन्छ । त्यसैले जिल्लामा बसोबास गरेका नागरिकहरूलाई सुरक्षात्मक सेवाको उचित व्यवस्था गरिनु पर्दछ । आगलागी, महामारी, दैवी प्रकोप एवं विपत्तीका बेला तत्कालै जनतालाई सेवा पुऱ्याउनु पर्ने कुराहरू सुरक्षात्मक सेवामा समेटिएको हुन्छ । आगलागी तथा बाढीका बखत जिल्ला प्रशासन, प्रहरी, शसस्त्र प्रहरी, स्थानीय निकायहरू, नेपाली सेना, रेडक्रस, राष्ट्रिय र अन्तराष्ट्रिय गैरसरकारी संघसंस्थाहरू र स्थानीय व्यक्तिहरूबाट उद्धारको काम गरिदै आएको छ । जिल्लाका प्रत्येक इलाका प्रहरी कार्यालयहरूमा दैवी प्रकोपलाई सामाना गर्न आवश्यक सामग्री सहितको उद्धार टोली गठन गरिने व्यवस्था रहेको छ । कतिपय बेलामा नेपाली सेनाले दैवी प्रकोपको बेलामा सहयोग गरी उद्धार कार्य गरिरहेका छन् । आगलागी र बाढी पहिरो पिडीतलाई जिल्ला दैवी प्रकोप उद्धार समितिले राहत सामग्री वितरण गर्दै आएको छ । यी प्रयास बाहेक नेपाल रेडक्रस सोसाईटीका शाखा तथा प्रशाखाहरूबाट बाढी पिडीत, आगलागी तथा अन्य प्राकृतिक प्रकोपमा परेकाहरूकालागि राहत उपलब्ध गराउँदै आएको छ । जिल्ला विकास समितिले पनि पिडीत पक्षलाई आर्थिक सहयोग लगायत तारजाली, जस्तापाता, पाइप आदि सामग्रीहरू उपलब्ध गराउँदै आएको छ । जिल्लामा कुनै रोगबाट महामारी प्रकोप परेको बेला जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालयबाट उपचारको लागि थप स्वास्थ्य टोलीहरू पठाउने गरेको छ । जिल्लामा अति जरुरी परेका विरामीहरूको उद्धार कार्यको लागि आकस्मिक स्वास्थ्य सेवा चौविसै घण्टा खुला रहने व्यवस्था मिलाईएको छ । जिल्ला भित्रका स्वास्थ्य संस्था र जिल्ला बाहिर उपचार गर्न लैजानको लागि हाल २१ एम्बुलेन्स सेवाहरू संचालनमा रहेका छन् । जिल्लामा उपचारको लागि विशेषज्ञ सेवाको अभावमा अन्य ठाउँहरूमा जानु पर्ने बाध्यता रहेकोले २१ वटा एम्बुलेन्स अझै अपुग भएको छ । जिल्लामा रक्त सञ्चार सेवाको अभाव रहेको छ । अर्कातिर ग्रामीण सडकहरूमा ट्राफिक सेवाको कमीले सवारी दुर्घटना बढिरहेको छ । त्यसै गरी सिन्धुपाल्चोक जिल्लामा आगलागी भएको समयमा आगलागी नियन्त्रण गर्न एउटा पनि (वारुणयन्त्र) दमकल सेवा रहेको छैन । जिल्लामा रहेका असहाय, बृद्ध तथा अपाङ्गहरूको सुरक्षात्मक सेवालार्इ जिल्ला प्रशासन, जिल्ला विकास समिति, प्रहरी, शसस्त्र प्रहरी, नेपाली सेना तथा विभिन्न संघसंस्थाहरू र क्लबहरूबाट विशेष प्राथमिकताका साथ सेवा दिने प्रयास भईरहेको छ । जिल्लामा सुरक्षात्मक सेवाको लागि देहाय अनुसारका संस्थागत व्यवस्था रहेको छ ।

तालिका १५ : सामाजिक सुरक्षाको लागि संस्थागत व्यवस्था सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	विवरण	संख्या	कैफियत
१	जिल्ला प्रशासन कार्यालय	१	
२	नेपाली सेना	१	१ गण र विभिन्न स्थानमा गुल्महरू
३	प्रहरी सेवा	२१ वटा	जि.प्र.का., इ.प्र.का., प्र.चौ.
४	जिल्ला ट्राफिक प्रहरी कार्यालय	१	अँधेरी
५	शसस्त्र प्रहरी सेवा	४	सिमा सुरक्षा वल लामोसाँघु, राजश्व चेक पोष्ट
६	जिल्ला समन्वय समिति	१	
७	गाउँपालिका	९	
८	नगरपालिका	३	

क्र.सं.	विवरण	संख्या	कैफियत
९	जिल्ला रेडक्रस	१	
१०	रेडक्रस उपशाखा	१५	जिल्ला भरी

श्रोत: विविध

माथि उल्लेखित विभिन्न सुरक्षा प्रदान गर्ने निकाय मध्ये मुख्य जिम्मेवारी पाएको प्रहरी सेवाको वारेमा केहि गतिविधि प्रस्तुत गरिएको छ ।

जिल्लाको वर्तमान शान्ति सुरक्षाको स्थिति

वर्तमान अवस्थामा यस जिल्लाको समग्र सुरक्षा व्यवस्था सुदृढ हुदै गएको छ । जिल्ला भरीको गाउँ टोल बस्तीमा प्रत्यक्ष पुगी शान्ति सुरक्षा कायम राख्ने कार्यमा नेपाल प्रहरी परिचालित रहदै आएको छ । मुलुक नयाँ संरचनमा गए पश्चात पनि समाजमा अन्य अपराधिक गतिविधि बढ्न सक्ने हुँदा त्यस्ता गतिविधिहरु बढ्न नदिई जिल्लाको शान्ति सुरक्षाको अवस्थालाई सामान्य तुल्याई राख्न विगतका असुरक्षाका कारण संयुक्त रुपमा रहेका र गाभिएका प्रहरी इकाईहरुलाई चरणबद्ध रुपमा पुनर्स्थापना गरिदै आएको छ । जिल्ला प्रहरी कार्यालय अन्तर्गत ४ वटा अस्थायी प्रहरी पोष्ट समेत ३१ वटा युनिटहरु क्रियाशिल रहेका छन् ।

तालिका १२४ : जिल्ला स्थित क्रियाशिल प्रहरी युनिटहरु

क्र.सं.	कार्यालयको नाम	क्र.सं.	कार्यालयको नाम
१.	जिल्ला प्रहरी कार्यालय	२.	जिल्ला ट्राफिक कार्यालय, अँधेरी
३.	ईलाका प्रहरी कार्यालय	४.	ईलाका प्रहरी कार्यालय
५.	ईलाका प्रहरी कार्यालय	६.	प्रहरी चौकी बलेफी
७.	सिमा प्रहरी चौकी	८.	प्रहरी चौकी, ठूलोपाखर
९.	प्रहरी चौकी, लामोसाँघु	१०.	प्रहरी चौकी, पिस्कर
११.	प्रहरी चौकी, फुल्पिडकट्टी	१२.	प्रहरी चौकी, तालामाराड
१३.	प्रहरी चौकी, तिपेनी	१४.	प्रहरी चौकी, सानो सिरुवारी
१५.	प्रहरी चौकी, भोटेचौर	१६.	प्रहरी चौकी, साँगाचोक
१७.	प्रहरी चौकी, मानेखर्क	१८.	प्रहरी चौकी, भिमटार
१९.	प्रहरी चौकी, कुविण्डे	२०.	इलाका प्रहरी चौकी, जलविरे
२१.	प्रहरी चौकी, ठोकर्पा	२२.	प्रहरी चौकी, तेम्बाथान
२३.	प्रहरी चौकी, मुडे	२४.	प्रहरीचौकी लिखंबु
२५.	प्रहरी चौकी, वनदेउ	२६.	प्रहरी चौकी, काउले

श्रोत: जिल्ला प्रहरी कार्यालय, २०७५ वैशाख, सिन्धुपाल्चोक

जिल्लाको आपराधिक गतिविधि

सिन्धुपाल्चोक जिल्लामा घटित विभिन्न प्रकृतिका अपराधिक घटनाहरुलाई ३ वर्षको तथ्याङ्क विश्लेषण गर्दा मुख्यतया: भ्रुण्डिएर तथा आत्महत्या, भवितव्य ज्यान, सवारी ज्यान, जर्वजस्ती करणी, सार्वजनिक अपराध जस्ता अपराधका घटनाहरुको दर अधिक रहेको छ । यी अपराधका घटनाहरु लगायत अन्य अपराधिक क्रियाकलापहरुको मात्रात्मक दरलाई सुक्ष्म अध्ययन गरी हेर्दा आर्थिक पछौटेपन, घरायसी हिंसा तथा कलह,

मानसिक दबाव, मानसिक असन्तुलन, बेरोजगारी आदि कारणहरू मुख्य रूपमा अगाडि आउँदछन् भने चालकको लापरवाही, पुराना गाडी, यात्रुहरूमा रहेका सवारी नियमको कम जानकारी तथा पालना नगर्ने र सडकको कमजोर अवस्थाबाट सवारी दुर्घटनाका घटनाहरू घट्ने गरेको तथ्य देखा पर्दछन् ।

यस्ता खालका अपराधका घटना तथा दुर्घटनाहरूलाई नियन्त्रण तथा रोकथाम गर्नको लागि प्रहरी प्रशासनले नागरिकहरू तथा विभिन्न संघ संस्थाहरूसंग समन्वय गरी समाजमा जनचेतना फैलाउने, नियम कानूनहरूको कडाईका साथ परिपालन गराउने तथा दण्ड हिनताको अन्त्य गर्ने जस्ता कार्यहरू गर्दै आएको छ । प्रहरी कार्यालयमा दर्ता भएका विभिन्न शिर्षकका अपराधिक गतिविधिहरूको तीन वर्षीय दर्ता तथा फछ्यौटको तुलनात्मक विवरण देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका १६ : जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा दर्ता भएका तथा फछ्यौट भएका मुद्दाहरूको विवरणहरू

क्र. सं.	अपराध शिर्षक	आ.ब. २०७१/२०७२			आ.ब. २०७२/ २०७३			आ.ब. २०७३/२०७४		
		मध्यमञ्चल दर्ता सख्या	फछ्यौट	बाँकी	मध्यमञ्चल दर्ता	फछ्यौट	बाँकी	मध्यमञ्चल दर्ता सख्या	फछ्यौट	बाँकी
१	कर्तव्य ज्यान	११	११	०	९	७	२	७	७	०
२	ज्यान मार्ने उद्योग	१७	१७	०	१०	१०	०	९	९	०
३	भवितव्य ज्यान	४१	४१	०	४०	२०	२०	५३	०	५३
४	फुटकर ज्यान	११	११	०	६	३	३	१४	०	१४
५	गौबध	२	२	०	१	१	०	२	२	०
६	गर्भपतन	०	०	०	०	०	०	१	१	०
७	बिष खाएर	११	११	०	१४	१०	४	२५	०	२५
८	भूण्डिएर	४७	४७	०	५४	३०	२४	५९	०	५९
९	हात हतियार औजारबाट	०	०	०	०	०	०	१	१	०
१०	पानीमा हाम फालेर	६	६	०	३	२	१	०	०	०
११	डाका चोरी	०	०	०	३	२	१	०	०	०
१२	नकबजनी चोरी	२	२	०	०	०	०	३	३	०
१३	जवरजस्ती चोरी	०	०	०	०	०	०	१	१	०
१४	साधारण चोरी	१	१	०	३	३	०	३	३	०
१५	सवारी चोरी	०	०	०	०	०	०	२	२	०
१६	ठगी	२	२	०	२	२	०	१	१	०
१७	लागू औषध	१	१	०	०	०	०	१	१	०
१८	सरकारी छाप दस्तखत किल्ले	०	०	०	१	१	०	०	०	०
१९	हातहतियार खरखजना	२	२	०	०	०	०	४	४	०
२०	प्रतिलिपी अधिकार	४	४	०	०	०	०	०	०	०
२१	केही सार्वजनिक अपराध	३२	३२	०	२८	२८	०	३३	३३	०
२२	नागरिकता सम्बन्धी	१	१	०	१	१	०	१	१	०
२३	कूटपिट अंगभंग	०	०	०	१	१	०	०	०	०
२४	जातीय भेदभाव तथा	०	०	०	१	१	०	०	०	०

क्र. सं.	अपराध शिर्षक	आ.ब. २०७१/२०७२			आ.ब. २०७२/ २०७३			आ.ब. २०७३/२०७४		
		मध्यामञ्चल दर्ता सख्या	फछौट	बाँकी	मध्यामञ्चल दर्ता	फछौट	बाँकी	मध्यामञ्चल दर्ता सख्या	फछौट	बाँकी
२५	मा.वे.वि. तथा ओसारपसार	२	२	०	२	१	१	०	०	०
२६	बहु विवाह	४	४	०	६	६	०	५	५	०
२७	वाल विवाह	१	१	०	०	०	०	०	०	०
२८	जवरजस्ती करणी	१७	१७	०	१०	१०	०	२०	२०	०
२९	जवरजस्ती करणी	४	४	०	८	८	०	९	९	०
३०	बोक्सीको आरोप	०	०	०	२	२	०	०	०	०
३१	सवारी ज्यान	१४	१४	०	७	७	०	१५	१३	२
३२	आगलागी सम्बन्धी	२	२	०	०	०	०	०	०	०
३३	अपहरण तथा शरीर	०	०	०	२	२	०	०	०	०
३४	संगठीत अपराध	०	०	०	०	०	०	१	०	१
३५	अन्य	०	०	०	१	१	०	०	०	०
	कुल जम्मा	२३५	२३५	०	२१५	१५९	५६	२७०	१९६	१५४

श्रोत: जिल्ला प्रहरी कार्यालय, सिन्धुपाल्चोक

सामुदायिक प्रहरी सेवा

प्रहरी संगठन जनता तथा समाजको अभिन्न अंग भएकोले कुनै पनि अपराध तथा अपराधिक घटनाक्रम समाजमै रहने विभिन्न व्यक्ति तथा समूहबाट हुने गरेको तथा त्यसको रोकथाम एवम् न्यूनिकरण पनि समाजमै रहने सचेत वर्ग एवम् प्रहरी प्रहासनको संयुक्त प्रयासबाट हुने गरेको तथ्य सर्वविधितै छ । अपराधको नियन्त्रण तथा रोकथाम गर्ने प्रक्रिया प्रहरी तथा समाजको संयुक्त प्रयास अन्तर्गत पर्ने र यो कार्य एकलो प्रयास भन्दा बढी प्रभावकारी एवम् परिणाममुखी हुने भएकोले यो अभ्यास नेपाल भन्दा विकसित मुलुकहरु बेलायत, जापान, चीन तथा भारत जस्ता देशहरुमा प्रमाणित भईसकेको छ । यिनै तथ्यलाई हृदयंगम गरी सिन्धुपाल्चोक जिल्लामा पनि सामुदायिक प्रहरी सेवा र महिला सेलको स्थापना गरी क्रयाशिल रहेको छ ।

१२.७. प्रशासनिक सेवा

जिल्लामा वसोवास गर्ने सम्पूर्ण व्यक्तिहरुको दैनिक जीवनमा गुणस्तरीयता कायम गर्दै सरकारद्वारा लागु भएका नीति, योजना तथा कार्यक्रमहरु तोकिएको समयमा कार्यान्वयनमा ल्याई तोकिएको समयभित्र सम्पन्न गर्न र कार्यालय तथा संघसंस्थाहरुको दैनिक प्रशासनिक कार्य उचित ढङ्गले सुचारु गर्न गराउन प्रशासनिक सेवाको महत्वपूर्ण भूमिका रहेको छ । जिल्लामा विकास प्रशासन र सार्वजनिक प्रशासनलाई ऐन कानून अनुसार कार्यान्वयन गर्न गराउन विभिन्न संस्थागत र प्रक्रियागत व्यवस्था रहेको छ । विकास निर्माणसंग सम्बन्धित कार्यालय र संघसंस्थाहरुले आफ्नो कार्य प्रकृति अनुसार विकास प्रशासनको माध्यमद्वारा दैनिक प्रशासनलाई गुणस्तरीयता प्रदान गरिरहेका छन् । त्यसै गरी जिल्लामा रहेका प्रशासनिक प्रकृतिका कार्यालय र संघसंस्थाहरुले जनताका दैनिक आवश्यकताहरुको प्रत्याभुति गर्दै मौलिक हक अधिकारको रक्षाको लागि सार्वजनिक प्रशासनको माध्यमद्वारा ऐन कानूनको परिधी भित्र रही प्रशासनिक क्रियाकलापमा आफ्नो पहुँच स्थापित गरेका छन् ।

जिल्लामा शान्ति सुरक्षा कायम राखि जिल्ला स्थित सरकारी कार्यालय लगायत सबै स्थानीय तहहरूको काम कारवाही सहज सरल र पारदर्शी ढंगले संचालन गर्न गराउन, समन्वय गर्न, विकास निर्माण कार्यमा सहयोग तथा समन्वय गर्न गराउन, दैवी प्रकोप उद्धार सम्बन्धी कामहरू गर्न गराउन सार्वजनिक प्रशासनको क्षेत्रमा जिल्ला प्रशासन कार्यालयको भूमिका अग्रणी रहेको छ । त्यसैगरी जिल्लामा पर्ने विभिन्न समस्याहरूलाई सहज तरिकाबाट समाधान गर्न गराउन जिल्ला स्थित विभिन्न राजनैतिक दल, संस्था, नागरिक समाजहरूसँग समन्वय कायम गरी परेका समस्याहरूको निराकरणका लागि सहज वातावरण कायम गर्ने सहजकर्ताको भूमिकालाई गुणस्तरीयता कायम राख्ने कार्यमा समेत जिल्ला प्रशासन कार्यालयले विशेष शतर्कताका साथ सेवा उपलब्ध गराउँदै आएको छ । नागरिकताको प्रमाणपत्र वितरण, राहदानी वितरण र आवश्यकता अनुसार विभिन्न व्यहोरा प्रमाणित गर्ने कार्य समेत जिल्ला प्रशासन कार्यालयले गर्दै आएको छ । जिल्ला प्रशासन कार्यालयबाट विगत ५ वर्षमा वितरण गरेका नागरिकता तथा राहदानी संख्या विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका १७ : नागरिकता तथा राहदानी वितरणको विवरण (विगत तीन आ.व.को)

आ.व.	वितरित नागरिकताको प्रमाणपत्र संख्या	वितरित राहदानी संख्या
२०६८/०६९	१०५१२	३७२१
२०६९/०७०	२१९०९	६३१०
२०७०/०७१	७३७६	७९२१
२०७१/७२	६७०८	७९४३
२०७२/७३	१०९८६	५८९४
२०७३/७४	८९७९	४६९४

श्रोत : जिल्ला प्रशासन कार्यालय, सिन्धुपाल्चोक

न्याय तथा कानूनी सेवा

जिल्लामा न्याय तथा कानूनी सेवाको लागि विभिन्न न्यायिक तथा अर्ध न्यायिक कार्यालय, संघसंस्था र समितिहरू कार्यरत रहेका छन् । कानूनी रूपमा मुख्य दायित्व लिएका कार्यालयहरूमा जिल्ला अदालत र सरकारी वकिलको कार्यालय रहेका छन् । कानूनी सेवालार्थ व्यवसायिक रूपमा सर्वसुलभ र न्यायमा समान पहुँच पुऱ्याउन जिल्लामा नेपाल वार एशोसियसन जिल्ला एकाईको सक्रिय भूमिका रहेको छ । यसै गरी जिल्लामा रहेका असमर्थ नागरिकहरूलाई कानूनी सहायताको लागि जिल्ला कानूनी सहायता समितिको स्थापना भएको छ । कानूनी सेवाको कार्यान्वयन पक्षसँग सम्बन्धित कारागार शाखामा रहेका कैदी तथा थुनुवाहरूको विवरण पनि यहाँ उल्लेख गरिएको छ । जिल्ला अदालत सिन्धुपाल्चोकबाट भए गरेका कानूनी सेवाहरू यस प्रकार रहेको छ

१३.२ देवानी र फौजदारी मुद्दाहरूको लगत, फछ्यौट र बाँकीको विवरण :

आ.व. २०७३/०७४ मा यस अदालतमा देवानी मुद्दाको लगत संख्या २८९ पुगेकोमा १८१ मुद्दा फछ्यौट भै १०८ थान मात्र बाँकी रहेको छ । फौजदारी तर्फ ३४८ मुद्दाको लगत कायम भएकोमा २५० मुद्दा फछ्यौट भै ९८ थान मुद्दाको जिम्मेवारी आगामी आ.व. मा सार्ने भएको छ । यस सम्बन्धी विस्तृत विवरण तलका तालिकाहरूमा दिइएको छ ।

तालिका ९८ : जिल्ला अदालतहरूमा परेका विभिन्न मुद्दाहरूको लगत, फर्छ्यौट र बाँकीको विवरण

क्र.सं.	विषय		लगत			फर्छ्यौट जम्मा	बाँकी लगतको वर्गिकरण					
			जिम्मेवारी सरिआए को जम्मा	नयाँ दर्ताको लगत	जम्मा लगत		६ महिना भित्रको	६ महिना देखि १ वर्षभित्रको	१ वर्ष देखि १८ महिना भित्रको	१८ महिनादेखि २ वर्षभित्रको	२ वर्ष नाघेको	जम्मा
१	शुरु मुद्दा	व्यक्तिवादी	१०१	१८८	२८९	१८१	६४	३३	८	३	-	१०
		सरकारवादी देवानी	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
		व्यक्तिवादी	४८	१३९	१८७	१४३	३४	७	३	-	-	४४
		सरकारवादी	७७	८४	१६१	१०७	३२	६	४	१०	२	५४
		जम्मा	२२६	४११	६३७	४३१	१३०	४६	१५	१३	२	२०
२	पुनरावेदकीय क्षेत्राधिकार अन्तरगत	व्यक्तिवादी		१	१		१					१
		सरकारवादी										
		व्यक्तिवादी										
		सरकारवादी										
		जम्मा		१	१		१					१
३	रिट	बन्दी										
		निषेधाज्ञा	२	४	६	५	१	०	०	०	०	१
जम्मा			२	४	६	५	१	०	०	०	१	
शुरु मुद्दा, पुनरावेदन र रिटको कूल			२२८	४१६	६४४	४३६	१३	४६	१५	१३	२	२०

तालिका ९९ : जिल्ला अदालतमा रहेका लगत मुद्दाको विषयगत वर्गीकरण

कार्यविधि	लगत			फर्छ्यौट सँख्याको जम्मा	बाँकीको अवधिगत विवरण					
	जम्मा	यस वर्षको	जम्मा		६ महिनाभित्र	६ महिनादेखि १ वर्षभित्र	१ वर्ष देखि १८ महिना भित्रको	१८ वर्ष देखि २ वर्षभित्रको	२ वर्ष नाघेको	जम्मा
सामान्य	२०२	३१३	५१५	३२९	१०५	५१	१५	१३	२	१८६
संक्षिप्त	१९	९२	१११	९१	१७	३	-	-	-	२०
विशेष	५	७	१२	११	१	-	-	-	-	१
रिट	२	४	६	५	१	-	-	-	-	१
जम्मा	२२८	४१६	६४४	४३६	१२४	५४	१५	१३	२	२०८

तालिका १०० : थुनुवा मुद्दा, प्राथमिकता प्राप्त मुद्दा, करारको परिपालना र साना प्रकृतिका मुद्दाहरूको लगत, फछ्यौट र बाँकीको विवरण

क्र. सं.	विषय	लगत			फछ्यौट जम्मा	फछ्यौट प्रतिशत	बाँकी						जम्मा
		जिम्मेवारी सरेको जम्मा	नयाँ दर्ता	जम्मा लगत			बाँकीको अवधिगत वर्गिकरण						
							३ महिनाभित्रको	३ देखि ६ महिनाभित्रको	६ महिना देखि १ वर्षभित्रको	१ वर्षदेखि १८ महिना भित्रको	१८ महिना देखि २ वर्ष भित्रको	२ वर्ष नाघेको	
१	थुनुवा मुद्दा	२५	४९	७४	४५	६०.८	९	१२	२	३	२	१	२९
२	प्राथमिकता प्राप्त मुद्दा	११	५१	६२	३८	६१.३	९	६	४	३	२	-	२४
३	साना प्रकृतिका मुद्दा	३२	२७	१५९	१२८	८०.५	११	९	७	३	१	-	३१
४	करारको परिपालना												
जम्मा		६८	१२७	२९५	२११	७१.५	२९	२७	१३	९	५	१	८४

तालिका १०१ : जिल्ला अदालतमा रहेका लगत मुद्दाको विषयगत वर्गीकरण

क्र.सं.	नाम मुद्दाको	लगत	फछ्यौट	बाँकी
१	लेनदेन	१७	१४	३
२	बहाल भराउने	-	-	-
३	करार	२	-	२
	जग्गा			
४	खिचोला क) जग्गा	१८	७	११
	ख) दर्ता बदर	१०	६	४
	ग) निर्णय बदर	६	४	२
	घ) मोही निष्काशन	-	-	-
	ङ) हक कायम	३	१	२
	च) लिखत बदर	५४	३२	२२
	ड) हक सफा	१	-	१
	ज) नामसारी	५	१	४
	झ) बाली विगो	३	३	-
	ञ) कूतवाली	-	-	-
ट) अन्य	११	६	५	
	जम्मा	१३०	७४	५६
५	पारिवारिक			
	क) अपूताली	१	१	-
	ख) अंश	१५३	९७	५६
	ग) जारी	-	-	-

क्र.सं.	नाम मुद्दाको	लगत	फछ्यौट	बाँकी
	घ) धर्मपूत्र	-	-	-
	ङ) नाता कायम	१	१	-
	च) बहूविवाह	११	६	५
	छ) बालविवाह	-	-	-
	विवाह ज) अनमेल	-	-	-
	झ) मानाचामल	८	७	१
	विच्छेद ज) सम्बन्ध	१०२	८६	१६
	ट) अन्य	६	४	२
	जम्मा	२८२	२०२	८०
६	करणी			
	करणी क) जवरजस्ती	३४	२२	१२
	करणी ख) हाडनाता	१	१	-
	ग) अन्य करणी			
	जम्मा	३५	२३	१२
७	चोरी			
	क) डाँका चोरी	२	१	१
	चोरी ख) जवरजस्ती	-	-	-
	चोरी ग) नकवजनी	५	५	-
	३) रहजनी चोरी	१८	१८	-
	ङ) साधारण चोरी			
	जम्मा	२५	२४	१
८	ज्यान			
	क) आवेश प्रेरित	-	-	-
	ख) कर्तव्य	१५	९	६
	ग) गर्भपतन	१	१	-
	३) ज्यानमार्ने उद्योग	१८	८	१०
	ङ) भवितव्य	१	१	-
	च) सवारी ज्यान	१२	८	४
	जम्मा	४७	२७	२०
९	कुटपीट			
	क) अँगभँग	-	-	-
	ख) सामान्य कुटपीट	४	४	-

क्र.सं.	नाम मुद्दाको	लगत	फछ्यौट	बाँकी
	जम्मा	४	४	-
१०	लागू औषधसम्बन्धी			
	क) गाँजा चरेश	-	-	-
	ख) अन्य लागू औषध	१	१	-
	जम्मा	१	१	-
११	अदालतको अवहेलना	१	१	-
१२	करकाप	४	२	२
१३	कीर्ति	४	१	३
१४	गालीबिइज्जती	१२	११	१
१५	गोवध	३	२	१
१६	लुटपीट	१२	१२	-
१७	जालसाजी	३८	२२	१६
१८	जीउमास्ने बेच्ने/मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार	५	४	१
१९	अपहरण तथा शरीर बन्धक	१	१	-
२०	घरेलु हिंसा ऐनसम्बन्धी	६	३	३
२१	बालश्रम शोषण	-	-	-
२२	यातना तथा क्षतिपूर्ति	-	-	-
२३	आगो लगाएको	-	-	-
२४	राज्य विरुद्धको अपराध	-	-	-
२५	नागरिकता	२	२	-
२६	धर्मपरिवर्तन	-	-	-
२७	जूवा	-	-	-
२८	ठगी	४	१	३
२९	निर्वाचन	-	-	-
३०	विदेशी मूद्रासम्बन्धी	२	१	१
३१	वैदेशिक रोजगारसम्बन्धी	-	-	-
३२	भ्रष्टाचारसम्बन्धी	-	-	-
३३	राजस्व सम्बन्धी	-	-	-
३४	औषधी ऐन सम्बन्धी	-	-	-
३५	वनसम्बन्धी	१	-	१
३६	गैडामारी खाग बिक्री	-	-	-
३७	प्राचिन स्मारक	-	-	-

क्र.सं.	नाम मुद्दाको	लगत	फछ्यौट	बाँकी
३८	मानव अंग प्रत्यारोपण	-	-	-
३९	झूठा बकपत्र	-	-	-
४०	नोटरी पब्लिकसम्बन्धी	-	-	-
४१	विद्युतीय कारोबारसम्बन्धी	-	-	-
४२	प्रतिलिपि अधिकारसम्बन्धी	-	-	-
४३	विष्फोटक पदार्थसम्बन्धी	-	-	-
४४	उपभोक्ता संरक्षणसम्बन्धी	-	-	-
४५	विविध			
	क) जातिय छुवाछुत	-	-	-
	ख) चन्दा संकलन	-	-	-
	ग) मिलापत्र/फैसला बदर	२	२	-
	३) बालबालिका सम्बन्धि	-	-	-
	ड) अन्य	२३	१६	७
	जम्मा	१२०	८१	३९
	कूलजम्मा	६४४	४३६	२०८

कारागार व्यवस्थापन तथा सेवा

विभिन्न अपराधमा संलग्न भै अदालतबाट दोषी ठहर्‍याईएका कैदी र प्रक्रियामा रहेका थुनुवाहरुको लागि सिन्धुपाल्चोक सदरमुकाममा एउटा कारागार रहेको छ । कारागार व्यवस्थापनको लागि कारागार शाखाबाट थुनुवा तथा कैदीहरुले नियमानुसार पाउने सुविधाको अतिरिक्त अन्य मानवीय सुविधा प्रदान गरिएको छ । त्यसै गरी कारागार सुरक्षाको लागि छुट्टै प्रहरी इकाइलाई विशेष सतर्कताका साथ चौबिसै घण्टा सुरक्ष गर्नु जम्मेवारी दिइएको छ । कारागारमा रहेका थुनुवा तथा कैदीहरुलाई स्वास्थ्य उपचार, बिजुली, २४ घण्टे खानेपानी सेवा, शौचालय, पत्रपत्रिका पढ्न पाउने, आएको फोन प्रयोग गर्न पाउने सुविधाको अतिरिक्त अध्ययन गर्ने मौका र बेलाबेलामा नैतिक शिक्षा दिने गरिन्छ । साथै कैदी तथा थुनुवामा रहेको विशेष सीप तथा कलालाई व्यवसायिक रूप दिन सकिने गरी उनिरुले उत्पादन गरेको बस्तुलाई बजारसम्म पुर्‍याउने व्यवस्था गरिएको छ । जिल्ला कारागारका क्षमता सात महिला र ५३ पुरुष गरी ६० जनाको थियो ।

तर ०७२ साल वैशाख १२ गतेको भुकम्पले कारागार पुर्ण रूपमा क्षति भएपछि कारागारका सबै कैदी २१६ जना फरार भएका थिए ती मध्ये ११२ जना कारागारको सम्पर्कमा आएका थिए । भुकम्प पछि ११८ जना थपिएका थिए जसमध्ये ६ महिला थिए । भुकम्पले क्षति पुर्‍याएको कारण भवन बन्न नसकेको कारणले कैदीहरुलाई विभिन्न जिल्ला कारागार पठाईएको थियो ।

हाल कारागार मर्मत सम्हार गरी २०७५ साल जेष्ठ १ बाट जिल्ला बाहिर रहेका र प्रहरी हिरासतमा रहेका समेत गरी जम्मा ११५ जना पुरुष कैदीहरुलाई कारागार भवनमा राख्ने व्यवस्था मिलाईएको जानकारी कारागार प्रमुखले दिनुभएको छ ।

खण्ड १४ : प्रतिनिधि तथा प्रदेश र स्थानीय निर्वाचन परिणाम

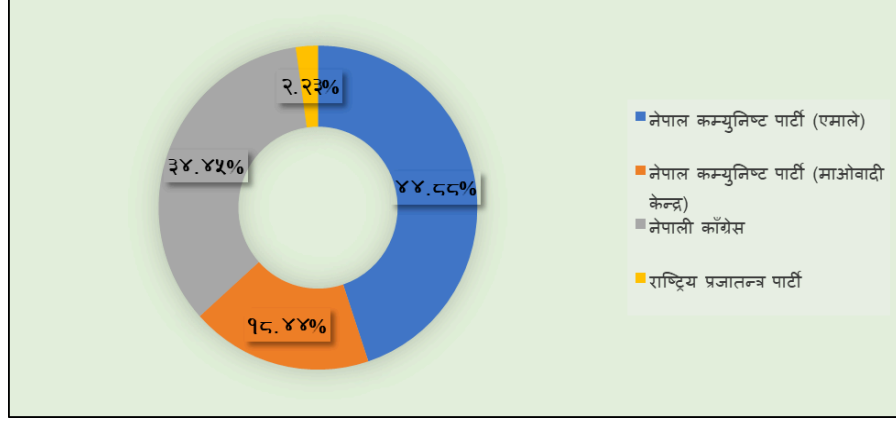
१४.१ स्थानीय तह निर्वाचन २०७४ र सिन्धुपाल्चोक जिल्लाको प्राप्त नतिजा

नेपालको संविधान २०७२ मा व्यवस्था भएअनुसार नेपाल सरकारले गठन गरेको गाउँपालिका, नगरपालिका तथा विशेष संरक्षित वा स्वायत्त क्षेत्रको संख्या तथा सिमाना निर्धारण आयोगले पेश गरेको प्रतिवेदनमा केही हेरफेर गरी नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा २०७३ फाल्गुण २७ गते प्रकाशित यस जिल्लाको नयाँ संरचनाको १२ स्थानीय तहमा वि.सं. २०७४ वैशाख ३१ गतेको पहिलो चरणमा निर्वाचन सम्पन्न भएको छ। उक्त निर्वाचनमा यस जिल्लाको १२ स्थानीय तह मध्ये ३ नगरपालिका र ९ गाउँपालिकामा अध्यक्ष, उपाध्यक्ष लगायत कुल ५३९ पद मध्ये ५३७ (२ पदमा उमेद्वारी नपरेको) पदमा निर्वाचित विभिन्न राजनैतिक दलको तर्फबाट जनप्रतिनिधीहरु निर्वाचित भएका छन् जसअनुसार नेकपा एमालेले ७ अध्यक्ष/प्रमुख (५८.३३%), ७ उपाध्यक्ष/उपप्रमुख, ४३ वडा अध्यक्ष (४१.७० प्रतिशत) लगायत कुल ५३७ मध्ये २४१ अर्थात ४४.९० प्रतिशत पदमा आफ्नो उपस्थित देखाई पहिलो स्थानमा आएको छ भने नेपाली काँग्रेसले ३ अध्यक्ष/प्रमुख (२५.००%), ३ उपाध्यक्ष/उपप्रमुख, ३८ वडा अध्यक्ष (३६.९०%) लगायत कुल ५३७ मध्ये १८५ अर्थात ३४.५ % पदमा आफ्नो उपस्थित देखाएर दोश्रो स्थान ओगटेको छ। यसैगरी नेकपा माओवादी केन्द्रले २ अध्यक्ष/प्रमुख (१६.६७%), २ उपाध्यक्ष/उपप्रमुख, २० वडा अध्यक्ष (१९.४%) लगायत कुल ५३७ मध्ये ९९ अर्थात १८.४० प्रतिशत पदमा आफ्नो उपस्थित देखाएको छ। समग्र गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको निर्वाचन परिमाण तलको तालिकाहरुमा दिईएको छ भने निर्वाचित जनप्रतिनिधीहरुको विस्तृत विवरण अनुसूचीमा दिईएको छ।

तालिका १०२ : स्थानीयतहमा राजनैतिक दल अनुसार निर्वाचित जनप्रतिनिधीहरुको संख्या

राजनीतिक दलको नाम	विवरण	अध्यक्षर प्रमुख	उपाध्यक्षर उपप्रमुख	दलित महिला सदस्य	महिला सदस्य	वडा अध्यक्ष	सदस्य	जम्मा
नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (एकीकृत मार्क्सवादी/लेनिनवादी)	जना	७	७	४८	४८	४३	८८	२४१
	प्रतिशत	५८.३३	५८.३३	४७.५	४६.६	४१.७	४२.७	४४.९
नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (माओवादी केन्द्र)	जना	२	२	१८	१८	२०	३९	९९
	प्रतिशत	१६.६७	१६.६७	१७.८	१७.५	१९.४	१८.९	१८.४
नेपाली काँग्रेस	जना	३	३	३३	३५	३८	७३	१८५
	प्रतिशत	२५.००	२५.००	३२.७	३४.०	३६.९	३५.४	३४.५
राष्ट्रिय प्रजातन्त्र पार्टी	जना	०	०	२	२	२	६	१२
	प्रतिशत	०	०	२.०	१.९	१.९	२.९	२.२
जम्मा	जना	१२	१२	१०१	१०३	१०३	२०६	५३७
	प्रतिशत	१००	१००	१००	१००	१००	१००	१००

चित्र: स्थानीय तहमा राजनीतिक दलहरुले पाएको सीट (प्रतिशतमा)

तालिका १०३: स्थानीय तहमा राजनीतिक दलले पाएको सीट संख्या

राजनीतिक दलको नाम	स्थानीय तह	अध्यक्ष र प्रमुख	उपाध्यक्ष र उपप्रमुख	बडा अध्यक्ष	दलित महिला सदस्य	महिला सदस्य	सदस्य	जम्मा
नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (एकीकृत मार्क्सवादी (लेनिनवादी))	चौतारा साँगाचोकगढी नगरपालिका	०	०	५	५	५	९	२४
	जुगल गाउँपालिका	१	१	३	४	५	९	२३
	त्रिपुरासुन्दरी गाउँपालिका	१	१	३	३	३	६	१७
	पाँचपोखरी थाङपाल गाउँपालिका	१	१	६	५	४	११	२८
	बलेफी गाउँपालिका	१	१	४	५	४	६	२१
	भोटेकोशी गाउँपालिका	०	०	१	१	१	२	५
	मेलम्ची नगरपालिका	१	१	८	९	८	१६	४३
	ईन्द्रावती गाउँपालिका	०	०	३	६	६	११	२६
	लिसंखु पाखर गाउँपालिका	१	१	२	२	३	६	१५
	वाह्रविसे नगरपालिका	१	१	४	४	४	६	२०
	सुनकोशी गाउँपालिका	०	०	३	३	३	५	१४
	हेलम्बु गाउँपालिका	०	०	१	१	२	१	५
जम्मा		७	७	४३	४८	४८	८८	२४१
नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (माओवादी केन्द्र)	चौतारा साँगाचोकगढी नगरपालिका	१	१	७	७	७	१५	३८
	जुगल गाउँपालिका	०	०	२	२	२	४	१०
	बलेफी गाउँपालिका	०	०	३	२	३	६	१४
	भोटेकोशी गाउँपालिका	१	१	१	२	२	२	९
	मेलम्ची नगरपालिका	०	०	१	१	१	२	५
	ईन्द्रावती गाउँपालिका	०	०	२	१	१	४	८

राजनीतिक दलको नाम	स्थानीय तह	अध्यक्ष र प्रमुख	उपाध्यक्ष र उपप्रमुख	बडा अध्यक्ष	दलित महिला सदस्य	महिला सदस्य	सदस्य	जम्मा
	लिसंखु पाखर गाउँपालिका	०	०	४	३	२	६	१५
	जम्मा	२	२	२०	१८	१८	३९	९९
नेपाली कांग्रेस	चौतारा साँगाचोकगढी नगरपालिका	०	०	१	१	१	२	५
	जुगल गाउँपालिका	०	०	२	१	०	१	४
	त्रिपुरासुन्दरी गाउँपालिका	०	०	३	३	३	६	१५
	पाँचपोखरी थाडपाल गाउँपालिका	०	०	१	२	३	२	८
	बलेफी गाउँपालिका	०	०	१	१	१	४	७
	भोटेकोशी गाउँपालिका	०	०	३	२	२	६	१३
	मेलम्ची नगरपालिका	०	०	४	३	४	७	१८
	ईन्द्रावती गाउँपालिका	१	१	७	४	५	९	२७
	लिसंखु पाखर गाउँपालिका	०	०	१	२	२	२	७
	वाह्रविसे नगरपालिका	०	०	५	५	५	१२	२७
	सुनकोशी गाउँपालिका	१	१	४	४	४	९	२३
	हेलम्बु गाउँपालिका	१	१	६	५	५	१३	३१
	जम्मा	३	३	३८	३३	३५	७३	१८५
राष्ट्रिय प्रजातन्त्र पार्टी	चौतारा साँगाचोकगढी नगरपालिका	०	०	१	१	१	२	५
	पाँचपोखरी थाडपाल गाउँपालिका	०	०	१	१	१	३	६
	मेलम्ची नगरपालिका	०	०	०	०	०	१	१
	जम्मा	०	०	२	२	२	६	१२
जम्मा	चौतारा साँगाचोकगढी नगरपालिका	१	१	१४	१४	१४	२८	७२
	जुगल गाउँपालिका	१	१	७	७	७	१४	३७
	त्रिपुरासुन्दरी गाउँपालिका	१	१	६	६	६	१२	३२
	पाँचपोखरी थाडपाल गाउँपालिका	१	१	८	८	८	१६	४२
	बलेफी गाउँपालिका	१	१	८	८	८	१६	४२
	भोटेकोशी गाउँपालिका	१	१	५	५	५	१०	२७
	मेलम्ची नगरपालिका	१	१	१३	१३	१३	२६	६७
	ईन्द्रावती गाउँपालिका	१	१	१२	११	१२	२४	६१
	लिसंखु पाखर गाउँपालिका	१	१	७	७	७	१४	३७
	वाह्रविसे नगरपालिका	१	१	९	९	९	१८	४७

राजनीतिक दलको नाम	स्थानीय तह	अध्यक्ष र प्रमुख	उपाध्यक्ष र उपप्रमुख	बडा अध्यक्ष	दलित महिला सदस्य	महिला सदस्य	सदस्य	जम्मा
	सुनकोशी गाउँपालिका	१	१	७	७	७	१४	३७
	हेलम्बु गाउँपालिका	१	१	७	६	७	१४	३६
	जम्मा	१२	१२	१०३	१०१	१०३	२०६	५३७

१४.२ प्रतिनिधि सभा र प्रदेश सभा निर्वाचनमा प्रनिधित्व

नेपालको संविधानको धारा ८४ तथा धारा १७६ मा व्यवस्था भए बमोजिम प्रतिनिधि सभा तथा प्रदेश सभा गठन प्रयोजनार्थ मिति २०७४ साल मंसिर १० र २१ गते प्रतिनिधि सभा र प्रदेश सभाको निर्वाचन सम्पन्न भएको छ । संवैधानिक व्यवस्था अनुसार प्रतिनिधि सभामा जम्मा ११० जना र प्रदेश सभामा जम्मा २२० जना समानुपातिक निर्वाचन प्रणाली मार्फत सांसदहरुको छनौट र १६५ र ३३० जना प्रत्यक्षबाट निर्वाचित भएका थिए । यसै सन्दर्भमा सिन्धुपाल्चोक जिल्लाबाट देहायका राजनीतिक पार्टीबाट देहाय व्यक्तित्वहरु प्रतिनिधि सभा र प्रदेश सभामा प्रत्यक्ष तथा समानुपातिक निर्वाचन प्रणालीबाट छनौट भएका थिए । समानुपातिक तर्फ प्रतिनिधि सभा र प्रदेश सभामा प्राप्त गरेका मत अनुसूचीमा दिईएको छ ।

तालिका १०४: प्रतिनिधि तथा प्रदेश सभा सदस्य निर्वाचन २०७४ मा प्रहिलो हुने निर्वाचित हुनेतर्फको निर्वाचन परिणाम

क्षेत्र नं.	विवरण	विजयी उमेदवार विवरण	मत संख्या
१	प्रतिनिधिसभा- विजयी	श्री अग्नि प्रसाद सापकोटा - नेकपा (माओवादी केन्द्र)	४०५०४
	निकटतम प्रतिद्वन्दी	श्री मोहन बहादुर बस्नेट- नेपाली कांग्रेस	२९७९८
	प्रदेश क- विजयी	श्री अरुण प्रसाद नेपाल- नेकपा एमाले	२१७१२
	निकटतम प्रतिद्वन्दी	श्री विष्णु बहादुर खत्री - नेपाली कांग्रेस	२०२६८
	प्रदेश ख-विजयी	श्री सुरेश नेपाल - नेकपा एमाले	२२८३७
	निकटतम प्रतिद्वन्दी	श्री राजेन्द्र कुमार श्रेष्ठ- नेपाली कांग्रेस	१२१८७
२	प्रतिनिधिसभा- विजयी	श्री शेर बहादुर तामाङ - नेकपा एमाले	३८४०१
	निकटतम प्रतिद्वन्दी	श्री पशुपति शम्सेर जबरा- राष्ट्रिय प्रजातन्त्र पार्टी (प्रजातान्त्रिक)	३०३६९
	प्रदेश क- विजयी	श्री युवराज दुलाल- नेकपा (माओवादी केन्द्र)	२०६८७
	निकटतम प्रतिद्वन्दी	श्री विकास तामाङ - नेपाली कांग्रेस	१३५२१
	प्रदेश ख-विजयी	श्री नीमा लामा - नेपाली कांग्रेस	१८९०५
	निकटतम प्रतिद्वन्दी	श्री दावा तामाङ- नेकपा (माओवादी केन्द्र)	१८७०८

संविधान सभा निर्वाचन २०७४ जिल्लाबाट प्रदेशसभामा प्रतिनिधित्व गर्ने समानुपातिक तर्फका सभासदहरु

प्रदेश सभा सदस्य	नाम	सम्बद्ध दल	ठेगाना
सभासद	मा. ईन्द्रमाया गुरुङ	ने.क.पा. (एमाले)	मेलम्ची न.पा. ११
सभासद	मा. श्री रमेश पौड्याल	विवेकशिल साभा पार्टी	बाह्रविसे न.पा. ८

संविधान सभा निर्वाचन २०७० मा जिल्लाका वर्तमान संविधान सभा सदस्यहरु प्रत्यक्ष निर्वाचन तर्फ

निर्वाचन क्षेत्र नं.	पद	नाम	सम्बद्ध दल
क्षेत्र नं. १	सभासद	मा. श्री मोहनबहादुर बस्नेत	नेपाली काँग्रेस
क्षेत्र नं. २	सभासद	मा.श्री अग्नीप्रसाद सापकोटा	ए.ने.क.पा. माओवादी
क्षेत्र नं. ३	सभासद	मा. श्री शेरबहादुर तामाङ	ने.क.पा. (एमाले)

सविधान सभा निर्वाचन २०७० जिल्लाबाट प्रतिनिधित्व गर्ने समानुपातिक तर्फका सभासदहरू

पद	नाम	सम्बद्ध दल
सभासद	मा. श्री अमृतकुमार बोहोरा	ने.क.पा. (एमाले)
सभासद	मा. श्री रमेश लामा	राष्ट्रिय प्रजातन्त्र पार्टी

सविधान सभा निर्वाचन २०६४ मा जिल्लाका वर्तमान सविधान सभा सदस्यहरू प्रत्यक्ष निर्वाचन तर्फ

निर्वाचन क्षेत्र नं.	पद	नाम	सम्बद्ध दल
क्षेत्र नं. १	सभासद	श्री राजकुमार श्रेष्ठ	ए.ने.क.पा. माओवादी
क्षेत्र नं. २	सभासद	श्री अग्नीप्रसाद सापकोटा	ए.ने.क.पा. माओवादी
क्षेत्र नं. ३	सभासद	श्री दावा तामाङ	ए.ने.क.पा. माओवादी

सविधान सभा निर्वाचन २०६४ जिल्लाबाट प्रतिनिधित्व गर्ने समानुपातिक तर्फका सभासदहरू

पद	नाम	सम्बद्ध दल
सभासद	श्री केशव नेपाल	ए.ने.क.पा. माओवादी
सभासद	श्री डोल्मा तामाङ	ने.क.पा. एमाले
सभासद	श्री ल्हार्केल लामा	ने.क.पा. एमाले
सभासद	श्री चलनबहादुर तामाङ	रा.प्र.पा. एमाले

भू.पू. सांसद/सभासदहरू (विघटित रा.पं.स. सहित)

क्र.सं.	नाम	प्रतिनिधित्व गरेको निकाय र मिति
१	गुणनिधि शर्मा भट्टराई	सांसद प्रतिनिधि सभा, २०१५
२	चन्द्रलाल श्रेष्ठ	सांसद प्रतिनिधि सभा, २०१५
३	नेत्रविक्रम थापा	सदस्य रा.पं., २०१९-०४३
४	भक्तध्वज प्रधान	सदस्य रा.पं., २०१९-०२५
५	पशुपतिशम्शेर ज.ब.रा.	सदस्य रा.पं. २०३१-०४३, सांसद प्रतिनिधि सभा २०४८, २०५१, २०५६
६	भूपेन्द्रबहादुर खड्का	सदस्य रा.पं. २०३१
७	अमृतकुमार बोहोरा	सांसद प्रतिनिधि सभा २०४८/०५१ अन्तरिम व्यवस्थापिका संसद ०६३
८	कृष्णराज श्रेष्ठ	सांसद प्रतिनिधि सभा २०४८
९	बाबुराम नकमी	सांसद राष्ट्रिय सभा २०४८
१०	विष्णुविक्रम थापा	सांसद प्रतिनिधि सभा २०५१

क्र.सं.	नाम	प्रतिनिधित्व गरेको निकाय र मिति
११	मोहनबहादुर बस्नेत	सांसद प्रतिनिधि सभा २०५६, अन्तरिम व्यवस्थापिका संसद ०६३
१२	सुभाष कर्माचार्य	सांसद प्रतिनिधि सभा २०५६, अन्तरिम व्यवस्थापिका संसद ०६३
१३	भगवती प्रधान	अन्तरिम व्यवस्थापिका संसद २०६३

१४.३ जिल्लास्तरीय कार्यालय तथा सम्पर्क नम्बर

तालिका १०५ : कार्यालय प्रमुखहरूको नामावली, तथा फोन नम्बरहरू :

सि.नं.	कार्यालय	फोन नम्बर
१.	सिन्धुपाल्चोक जिल्ला अदालत	६२०१०१, ६२०११२
२.	जिल्ला प्रशासन कार्यालय	६२०१३३, ६२०१०६
३.	जिल्ला समन्वय समिति	६२०१०२, ६२००९१
४.	जिल्ला सरकारी वकिल कार्यालय	६२०१२१
५.	गोरखनाथ गण	६२०१५०, ६२००९७
६.	शसस्त्र प्रहरी वल सीमा सुरक्षा कार्यालय लामोसाँघु	
७.	तातोपानी भन्सार कार्यालय, लिपिङ	०१९-४८८०१३०
८.	खा.पा. तथा सरसफाइ डिभिजन का.	६२०१४९, ६२००८३
९.	जिल्ला शिक्षा कार्यालय	६२०११७
१०.	जिल्ला प्राविधिक कार्यालय	६२०३३८
११.	जिल्ला कृषि किसान कार्यालय	६२०१२५
१२.	जिल्ला वन कार्यालय	६२०१४६
१३.	जिल्ला प्रहरी कार्यालय	६२०१०४, ६२००८८
१४.	जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय	६२००९२, ६२०१०३
१५.	कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालय	६२०१४०
१६.	जिल्ला पशु सेवा कार्यालय	६२०११५
१७.	मालपोत कार्यालय	६२०४७४, ६२०१२०
१८.	नेपाल बैंक लिमिटेड	६२०१०५
१९.	कृषि विकास बैंक लि.	६२०१३७
२०.	घरेलु तथा साना उद्योग विकास समिति	६२०१२९
२१.	महिला तथा बाल बालिका कार्यालय	६२०१२३
२२.	भू-संरक्षण कार्यालय	६२००१४, ६२००७१

सि.नं.	कार्यालय	फोन नम्बर
२३.	नेपाल विद्युत प्राधिकरण शाखा कार्यालय	६२०१४१
२४.	जिल्ला जन सम्पर्क कार्यालय	६२००९१
२५.	जिल्ला आयुर्वेद कार्यालय	६२०१४३
२६.	जिल्ला हुलाक कार्यालय	६२०११६
२७.	नेपाल टेलिकम लिमिटेड	६२००११, ६२०००१
२८.	कारागार शाखा कार्यालय	६२०११०
२९.	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय	६२००७४
३०.	नापी कार्यालय	६२०१२८
३१.	मध्यमाञ्चल सिंचाई विकास डिभिजन नं.७, काभ्रेपलाञ्चोक	०११-४९०४६१
३२.	डिभिजन सहकारी कार्यालय, काभ्रेपलाञ्चोक	०११-४९०१५७
३३.	सडक डिभिजन कार्यालय, दोलखा	०४९-४२११२०,
३४.	नेपाल विद्युत प्राधिकरण, लामोसाँघु, वितरण शाखा	०११-४८२१३९
३५.	अध्यागमन कार्यालय, तातोपानी	
३६.	जिल्ला ट्राफिक कार्यालय, अंधेरी	९८५१२८२६६७
३७.	तथ्याङ्क कार्यालय, काभ्रेपलाञ्चोक	०११-४९०७४८
३८.	इलाका प्रहरी कार्यालय, मेलम्ची	०११-६६२१८८
३९.	इलाका प्रहरी कार्यालय, बाह्रविसे	०११-
४०.	इलाका प्रहरी कार्यालय, तातोपानी	०११-
४१.	इलाका प्रहरी कार्यालय, नवलपुर	०११-
४२.	भिमकाली गुल्म	०११-४०१०६८
४३.	स्थानीय शान्ति समिति	०११-६२०३८०
४४.	चौतारा साँगाचोकगढी नगरपालिका	०११-६२०४७७
४५.	जुगल गाउँपालिका	०११६९१०५४, ०११६९१०५६
४६.	त्रिपुरासुन्दरी गाउँपालिका	
४७.	पाँचपोखरी थाङपाल गाउँपालिका	
४८.	बलेफी गाउँपालिका	०११-४००५३८
४९.	भोटेकोशी गाउँपालिका	
५०.	मेलम्ची नगरपालिका	०११-४०१०८९, ०११-४०११४१, ०११-४०११४२

सि.नं.	कार्यालय	फोन नम्बर
५१.	ईन्द्रावती गाउँपालिका	
५२.	लिसंखु पाखर गाउँपालिका	
५३.	वाह्रविसे नगरपालिका	०११-४८९००३
५४.	सुनकोशी गाउँपालिका	९८०१०१७८५५
५५.	हेलम्बु गाउँपालिका	

तालिका १०६ : जिल्लामा क्रियाशिल राजनैतिक दल, प्रमुख तथा सम्पर्क नं.

सि.नं.	नाम,थर	सम्पर्क नं.	पार्टी
१	भम्क नेपाल (अध्यक्ष)	९७५१००७९३१	नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (नेकपा)
२	दावा तामाङ	९८५११६८०५५	नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (नेकपा)
३	विकास लामा (सभापति)	९८५१०२२७५४	नेपाली कांग्रेस
४	गोपाल श्रेष्ठ (अध्यक्ष)	९७४११३९८२४	राष्ट्रिय प्रजातन्त्र पार्टी
५	कृष्णबहादुर ठकुरी	९७४१२७२८०२	नेकपा माले
६	दिर्गाबहादुर सुवेदी	९८४९०१२५६२	राष्ट्रिय जनमोर्चा
७	श्यामलाल शाक्य	९८१३०५५२७३	नेमाकिपा
८	नविन्द्रकुमार लामा	९८१३११३५८३	संघीय समाजवादी
९	तिलक श्रेष्ठ	९८६००६८५८२	नेकपा (क्रान्तिकारी माओवादी)
१०	लोकबहादुर पुरी	९८५१००२९१७	नेपूरासेलोपा
११	जिवी ब्रज लामा	९८४१९८९४२५	फोरम लोकतान्त्रिक

तालिका १०७ : तालिका जिल्ला समन्वय समितिका पदाधिकारीहरुको सम्पर्क नं.

सि.नं.	पद	नाम,थर	सम्पर्क नं.
१	प्रमुख	कृष्णगोपाल तामाङ	९८५१०८७४९०
२	उप-प्रमुख	बालकुमारी सापकोटा	९७४१२२८७२१
			९८६११९७०३०
३	सदस्य	चन्द्रबहादुर थामी	९८०३०७०८८८
४	सदस्य	धनबहादुर तामाङ	९८४१५४३७१७
५	सदस्य	सुनिता परियार	९८०२९३६३४७
६	सदस्य	विमला भण्डारी	९८४१२१५८१९
७	सदस्य	सकृन्तला माफी	९८५११८०९५५
८	सदस्य	देशबहादुर तामाङ	९८६०५२५४८३

सि.नं.	नाम,थर	सम्पर्क नं.	पार्टी
९	सदस्य	पदमबहादुर सिलवाल	९८४११३४३७४

तालिका १०८ : सिन्धुपाल्चोक जिल्ला स्थानीय तहका प्रमुख र उप-प्रमुख /अध्यक्ष र उपाध्यक्षहरुको नामावली तथा सम्पर्क नम्बर

क्र.सं.	पद	नाम,थर	न.पा./गा.पा.	न.पा./गा.पा.
१	प्रमुख	निमफुन्जु शेर्पा	९८५१०७७१२८	चौतारा साँगाचोकगढी नगरपालिका
२		अमानसिं तामाङ	९८६५७०७७३७	बाह्रविसे नगरपालिका
३		डम्बरबहादुर अर्याल	९८५११४७६८६	मेलम्ची नगरपालिका
४		बंशलाल तामाङ	९८६०६७४४३२	ईन्द्रावती गाउँपालिका
५		कमल नेपाल	९८५११७७०१२	जुगल गाउँपालिका
६		राजकुमार पौडेल	९८५१०२१८३२	पाँचपोखरी थाङपाल गाउँपालिका
७		श्रवणकुमार जिंसी	९८५१०३०३३६	बलेफी गाउँपालिका
८		केदार क्षेत्री	९८५११००६९४	भोटेकोशी गाउँपालिका
९		होमनारायण श्रेष्ठ	९८४३५२००००	लिसंखुपाखर गाउँपालिका
१०		भुपेन्द्र श्रेष्ठ	९८५१२१०२७०	सुनकोशी गाउँपालिका
११		टासी लामा ह्याल्मो	९८०३२७५८३६	हेलम्बु गाउँपालिका
१२		निमाग्याल्जेन शेर्पा	९८५१०४८८४६	त्रिपुरासुन्दरी गाउँपालिका
१३		उप-प्रमुख	जानुका पराजुली	९८६३६९७५२३
१४	सुशीला पाखीन		९८४१५९०६४६	बाह्रविसे नगरपालिका
१५	भगवती नेपाल		९८५११९३८९९	मेलम्ची नगरपालिका
१६	मिरा अधिकारी लामा		९८५११२२७५४	ईन्द्रावती गाउँपालिका
१७	सृजना तामाङ		९८४३५७२९९९	जुगल गाउँपालिका
१८	सुनिता अधिकारी		९८०३८०५४३७	पाँचपोखरी थाङपाल गाउँपालिका
१९	कमला कायस्थ		९८४९२११६३८	बलेफी गाउँपालिका
२०	दाबुटि शेर्पा (लामा)		९८४३०४३५६३	भोटेकोशी गाउँपालिका
२१	हेमगंगा मोक्तान		९७४१२०८०६२	लिसंखुपाखर गाउँपालिका
२२	लक्ष्मी पौडेल		९८५१०३८५७५	सुनकोशी गाउँपालिका
२३	कोपिला पण्डित		९८४९५४२४४७	हेलम्बु गाउँपालिका
२४	दुर्गादेवी नेपाल		९८६१५९३०५८	त्रिपुरासुन्दरी गाउँपालिका

खण्ड १५ : स्थानीय तहहरूको संक्षिप्त परिचय

सम्बन्धित स्थानीय तहको वेबसाइट मार्फत प्राप्त देहायका स्थानीय तहहरूको संक्षिप्त विवरण तल दिईएको छ ।

१ . चौतारा साँगाचोकगढी न.पा.

चौतारा साँगाचोकगढी न.पा. प्रदेश नं. ३ अन्तर्गत मध्यमाञ्चल विकास क्षेत्रको वागमती अञ्चलमा सिन्धुपाल्चोक जिल्लामा पर्दछ । यो नगरपालिका जिल्लाको सदरमुकाम पनि हो । यो नगरपालिकाको कुल क्षेत्रफल १६५.२५ वर्ग कि.मी. छ । यो नगरपालिका १० वटा गाविसहरू (चौतारा, पिपलडाँडा, कुबिन्डे, सनोसिरुवारी, स्याउले, बतासे, ईर्खु, कदमबास, साँगाचोक र ठुलो सिरुवारी गा.वि.स.) मिलेर बनाइएको छ । हाल यो नगरपालिकामा १४ वटा वडा रहेको छ । २०६८ को जनगणना अनुसार यो नगरपालिकाको जम्मा जनसंख्या ४६,५०१ रहेको छ । यहाँका बासिन्दाहरूको मुख्य विशेषता भनेको धार्मिक र सांस्कृतिक पर्वहरू हो । यहा विभिन्न धर्मका अनुयायीहरू जस्तै हिन्दु, बौद्ध र क्रिचियनहरूको बसोबास रहेको छ। जसले सार्वलौकिक सस्कृती भल्काउछ । यहाको मुख्य भाषा भनेको नेपाली हो, त्यस्तै नेवारी र अरु भाषा पनि बोलिने गर्दछन् ।

अवस्थिति

आक्षांश २७° ४६' उत्तर

देशान्तर ८५° ४२' पूर्व

चौतारा साँगाचोकगढी नगरपालिकाको उचाई समुद्रको सतह देखि १४१८ मीटर छ ।

राजनीतिक विभाजन

प्रदेश नम्बर	३
विकास क्षेत्र	मध्यमाञ्चल अञ्चल
वागमती जिल्ला	सिन्धुपाल्चोक (सदरमुकाम चौतारा)
निर्वाचन क्षेत्र नं.	२
सीमाना	
पूर्व	बलेफी तथा सुनकोशी गाउँपालिका
पश्चिम	ईन्द्रावती गाउँपालिका
उत्तर	जुगल गाउँपालिका
दक्षिण	काभ्रेपलान्चोक जिल्ला

प्रमुख नदीनालाहरू

भयाडी खोला, कुविण्डे खोला, बलेफी खोला, मगुवा खोला, सुनकोशी खोला

प्रमुख धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थलहरू

गौराती भिमेश्वर मन्दिर (चौतारा साँगाचोकगढी नगरपालिका वडा नं.६, पिपलडाँडा), भदौरे गणेश मन्दिर (चौतारा साँगाचोकगढी नगरपालिका वडा नं.७, सानोसिरुवारी), गणेशरभिमसेन (चौतारा साँगाचोकगढी नगरपालिका वडा नं.५, चौतारा),

कृष्ण मन्दिर (चौतारा साँगाचोकगढी नगरपालिका वडा नं.५, चौतारा), चण्डेश्वरी मन्दिर (चौतारा साँगाचोकगढी नगरपालिका वडा नं. ७, सानोसिरुवारी), दक्षिणकाली मन्दिर (चौतारा साँगाचोकगढी नगरपालिका वडा नं.६, पिपलडाँडा),

देवीथान (चौतारा साँगाचोकगढी नगरपालिका वडा नं.६, गिदाने), हर्लङ्ग बर्लङ्ग महेदव मन्दिर (चौतारा साँगाचोकगढी नगरपालिका वडा नं.९, स्याउले), साँगाचोकगढी (साँगाचोक), रक्तकलिका मन्दिर (चौतारा साँगाचोकगढी नगरपालिका वडा नं.९, स्याउले भेडाबारी).....

२. बाह्रविसे नगरपालिका

बाह्रविसे सिन्धुपाल्चोकका तीन र मुलुकका २७६ मध्ये एक नगरपालिका हो । सिन्धुपाल्चोकमा मात्रै १२ स्थानीय तह छन् । पूर्वमा दोलखा जिल्ला पश्चिममा सिन्धुपाल्चोककै जुगल गाउँपालिकासँग सीमा जोडिएको यस नगरको उत्तरमा भोटेकोशी गाउँपालिका र दक्षिणमा त्रिपुरासुन्दरी तथा बलेफी गाउँपालिका पर्दछन् । अनेकौ थली थुम्की पहाड र चुचुराहरू रहेको यो नगर हिमाली नगरपालिकाको मापदण्ड अनुसार नगरपालिका भएको हो । नेपाल चीन स्थलगत मार्ग जोडिने अरनिको राजमार्ग र दुवै तर्फ फैलिएको वडाहरूको फेदिमा रहेको भोटेकोशी नदी यसको प्रकृतिक पहिचान हो । तिब्बत नेपालका विभिन्न कालखण्डका सम्बन्धहरूसँग यसको अनेकौ एतिहासिकता जोडिएको छ ।

समुन्द्र सतहदेखि ५०० मिटर देखि ४००० मिटर सम्मको उचाई भएको भु-बनोट रहेको यस नगरपालिकाको जनसंख्या २६५३५ र क्षेत्रफल ९६.७३ वर्ग कि.मि रहेको छ । नगरपालिकाको भवन रहेको बाह्रविसे बजारको रूपमा परिचित छ । भने यस बजारमा पूर्वयौली नेवार जातीको बाहुल्यता रहेको छ । तर समग्र नगरपालिकाको जनसंख्यामा भने तामाङ जातीको जनसंख्या अघि देखिन्छ । ब्राम्हण, क्षेत्री, तामाङ, शेर्पा, गुरूङ लगाएत अनेकौ जातजाती र भाषाभाषीहरू यहाँ रहेका छन् भने थामी समुदाय यस नगरको आदिवासी लोपोन्मुख जनजाती अन्तर्गत पर्दछन् ।

३. ईन्द्रावती गाउँपालिका

ईन्द्रावती गाउँपालिका नेपालको पछिल्लो प्रशासनिक विभाजन अनुसार प्रदेश नं. ३ मा पर्दछ । ईन्द्रावती गाउँपालिका भौगोलिक हिसाबले ८५०३४'३५" देखि ८५०४१'३४" र पूर्व देशान्तरसम्म २७०४२'१९" देखि २७०५२'०३" उत्तरी अक्षांश सम्म फैलिएर ईन्द्रावती नदीको काखमा प्राकृतिक मनोरम संरचना सहित उच्च पहाडी क्षेत्रमा अवस्थित छ । १०५.११ वर्ग.कि.मी. क्षेत्रफल रहेकोयस ईन्द्रावती गाउँपालिकाको उत्तरमा पाँचपोखरी थाङपाल र जुगल गाउँपालिका पश्चिमतर्फ मेलम्ची नगरपालिका, दक्षिणमा काभ्रेपलाञ्चोक जिल्ला र पूर्वमा चौतारा साँगाचोकगढी नगरपालिका र जुगल गाउँपालिका रहेका छन् ।

नेपाल सरकारको निर्णय अनुसार मिति २०७३/११/२७ गते साविकका गाविसहरू क्रमशः सिम्पालकाभ्रे, कुन्चोक, नवलपुर, वाँडेगाउँ, सिपापोखरे, भोटसिपा र भिमटार समेटेर ईन्द्रावती गाउँपालिका घोषणा गरिएको थियो । । यस गाउँपालिकामा १२ वडाहरू रहेका छन् । राष्ट्रिय जनगणना, २०६८ अनुसार ईन्द्रावती गाउँपालिकाको जनसंख्या २८,५१७ रहेको छ जस मध्ये पुरुष ४६.९१ प्रतिशत (१३,३७६ जना) र महिला ५३.०९ प्रतिशत (१५,१४१ जना) रहेको यस गाउँपालिकामा विभिन्न जातजाती तथा धर्म मान्ने व्यक्तिहरूको बसोबास रहेको छ । राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को तथ्याङ्क अनुसार सबैभन्दा बढी तामाङ जाति ७४१४ जना (२६ प्रतिशत), दोस्रोमा ब्राम्हण (पहाडी) ४२८३ जना (१५.०२ प्रतिशत) र तेस्रोमा क्षेत्री ४१८४ (१४.६७ प्रतिशत) हरुको बसोबास रहेको छ । शैक्षिक हिसावमा यस गाउँपालिकामा सामुदायिक १२ वटा मा.वि, ३९ वटा आधारभूत, र ८ वटा सामुदायिक बालविकास केन्द्र गरी जम्मा ५९ वटा शिक्षण संस्थाहरू संचालित छन् ।

यस गाउँपालिकामा औषत पारिवारीक आम्दानीमा कृषि व्यवसायको सबैभन्दा ठूलो हिस्सा रहेको छ र स्थानीय बासिन्दाको आम्दानीको अन्य श्रोतहरुमा व्यापार व्यवसाय, पशुपालन, साना उद्योग, सेवा, नोकरी हुन् । यसको साथै विकल्पमा वैदेशिक रोजगारी पनि एक हो । परम्परागत प्रणालीको कृषि व्यवसायको विकल्प खोजिरहेका यहाँका बासिन्दा क्रमशः आधुनिक कृषि प्रणाली र जीवनशैलीमा रमाउन थालेका छन् । स्थानीय जनशक्ति मजदुरी तथा अध्ययनका लागि विदेशिने क्रम बढिरहेको छ । यस गाउँपालिकामा आधारभूत देखि उच्च शिक्षासम्म प्रदान गर्ने शैक्षिक संस्था रहेका छन् । प्राविधिक शिक्षा र माथिल्लो तह अध्ययनका लागि यस गाउँपालिकाका स्थानीय विद्यार्थीहरु अन्य छिमेकी नगरपालिका तथा जिल्लामा जाने गरेका छन् । अधिकांश घरमा विद्युतीकरण भएको भएतापनि केही सिमान्तकृत वर्गमा रहेका नागरिक भने विद्युतीय उपभोगको पहुँचमा पुग्न सकिरहेका छैनन् । योजनाबद्ध विकास कार्यक्रम कार्यान्वयन तथा आवश्यक आर्थिक व्यवस्थापनमा कठिनाई हुनुले यस गाउँपालिका क्षेत्रको अपेक्षित विकास हुन सकिरहेको देखिँदैन । विभिन्न समुदाय, जातजातीका मानिसको बसोबास रहेको यस क्षेत्रमा विभिन्न चाडपर्व जस्तै नयाँ वर्ष, लोसार, उधौली, उभौली, साउने सक्रान्ति, कृष्णजन्माष्टमी, तीज, दशै, तिहार, माघे सक्रान्ति, चैते दशै आदि मनाउने गरिन्छ ।

४. भोटेकोशी गाउँपालिका

भोटेकोशी गाउँपालिका सिन्धुपाल्चोक जिल्लाको ९ वटा गाउँपालिका मध्येमा एक पर्दछ । यस गाउँपालिकामा जम्मा ५ वटा वडाहरु छन् । हाल वडा नं १ मा लिस्तिकोट, वडा नं २ मा तातोपानी, वडा नं ३ मा दुगुना, वडा नं ४ मा फुल्पिङकट्टि र वडा नं ५ मा मारिड रहेको छ । यहाँको कुल जनसंख्या १७,१५६ र जम्मा क्षेत्रफल २७८.३१(वर्ग कि.मी.) रहेको छ । नेपाल र छिमेकी मुलुक चीनसँग जोडिने सबैभन्दा छोटो बाटो यही गाउँपालिका को तातोपानीको नाका हुँदै जान्छ । यो क्षेत्र पर्यटकीय दृष्टिकोणले पनि धेरै चलेको छ कारण यहाँ बन्जि जम्प, राफिटिङ, क्यानोइड, रक क्लाइबिड इत्यादि गर्न सकिन्छ । यहाँ मनोरम दृष्य जस्तै भरना, खोला, नदीनाला, तातोपानीमा स्नान गर्न, भिर मौरीको चाका हेर्न पाइन्छ ।

५. लिसंखु पाखर गाउँपालिका

यो प्रदेश नं ३ को सिन्धुपाल्चोक जिल्लामा पर्दछ । यस गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफल ९८.६१ वर्ग कि. मि. रहेको छ । यो गाउँपालिका साविकका ६ वटा गा. वि. स. हरू ठूलोधादिङ, लिसंखु, अत्तरपुर, जेठल, पेट्कु र ठूलोपाखर मिलेर बनेको छ ।

६. हेलम्बु गाउँपालिका

यस सिन्धुपाल्चोक जिल्लाको उत्तर पश्चिम भेगमा अवस्थित यस हेलम्बु गाउँपालिका साविकका महाँकाल, इचोक, पाल्चोक, किउल र हेलम्बु गरी ५ गा.वि.स. मिलेर गठन भएको हो । अकिकाशं भुभाग पहाड र सुन्दर डाँडा पाखाले भरिएको यस गाउँपालिका समुन्द्री सतहबाट करिब १००० मिटर को उचाई देखि उच्च ५००० मिटर सम्मको भुभाग पर्दछ । हेलम्बु गाउँपालिका सुन्दर शान्त रमणिय जुगल हिमालको सन्निकट याडरीमा डाँडाको काखमा रहेको छ । माथिल्लो भु-भागमा ह्योल्मो र तामाड जातीको बहुल्यता रहेका र तल्लो बेसी भूभागमा विशेष गरी ब्राम्हण, क्षेत्री, दमाई, कामी, सार्कि, जातका व्यक्तिहरुको बसोबास रहेको छ ।

आमा याडरी, मेलम्चीघ्याड, तार्केघ्याड, सेर्माथाड, ककनी, कुटुमसाड, घोप्टेघ्याड जस्ता महत्वपूर्ण स्थल रहेको यस ठाउँमा गुम्बा, माने, घ्याडहरु, मन्दिर अवलोकन गर्दा मानिसको मन छुने हुन्छ । यस ठाउँको अतिथि सत्कार, विशेष खालको संस्कृति परम्परा आकर्षक प्राकृतिक सौन्दर्यता, स्वच्छ वातावरणले गर्दा यो

क्षेत्र पर्यटकीय दृष्टिकोणले महत्वपूर्ण रहेको छ । यस हेलम्बु गाउँपालिकामा बहुचर्चित मेलम्ची खानेपानी आयोजनाको मुहान र सुरुङ्ग अधिकाँश भाग समेत पर्दछ । यस गाउँपालिकामा मुहान मेलम्ची र अन्य खोलाहरू जस्तै गोहोरे खोला, तिम्बु खोला अन्य सा-साना खोल्चीहरू छन्, जसबाट खानेपानी, सिचाईलाई थप सुविधा पुगि रहेको छ । यस क्षेत्रको अधिकाँश भुभाग वनजङ्गलले ढाकेको छ । यस गाउँपालिकाका मुख्य व्यापारिक केन्द्रहरू ग्याल्थुम, चनौटे, तिम्बु र किउल बगर लगायतका स्थान हुन ।

८. बलेफी गाउँपालिका

यो मध्यमाञ्चल विकास क्षेत्र अर्न्तगत वागमती अञ्चलको सिन्धुपाल्चोक जिल्लामा पर्दछ । यो गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफल ६१.८७ वर्ग कि.मी. छ । यो गाउँपालिका साविकको ४ वटा गाविस माझा, फूलिङडाँडा, फूलिङकोट र जलविरे गाविसहरू मिलाएर बनाइएको छ । यहाँ विभिन्न धर्मका अनुयायीहरू जस्तै हिन्दु, बौद्ध र क्रिचियनहरूको बसोबास रहेको छ, जसले सार्वलौकिक संस्कृती भल्काउँछ । यहाँको मुख्य भाषा भनेको नेपाली हो, त्यस्तै तामाङ, नेवारी र अरु भाषा पनि बोलिने गर्दछन् ।

खण्ड १६ : विकासका सम्भावना र चुनौतीहरू

१६.१ विकासका सम्भावना र चुनौतीहरू

- राजधानी काठमाडौँबाट करिब ८६ कि.मी. मात्रको दुरीमा रहेको सिन्धुपाल्चोक जिल्ला विकासका हिसाबले वागमती अञ्चलका अन्य जिल्लाहरूभन्दा औषतमा रहेको छ । प्राकृतिक श्रोत साधन, सम्पदा, भू-वनौट तथा हावापानी, कला, साहित्य -संस्कृति, को दृष्टिकोणबाट हेर्दा विकासका प्रशस्त सम्भावनाहरू रहेतापनि यस्ता स्रोत साधनको उचित व्यवस्थापन तथा सदुपयोगको अभावले गर्दा सामाजिक, आर्थिक तथा मानवीय क्षेत्रहरूमा राष्ट्रका औसत जिल्लाहरूभन्दा पछाडि रहेको यस जिल्लालाई एक सक्षम र समुन्नत जिल्लाको रूपमा विकास गर्नु आजको मुख्य चुनौती हो ।
- मुख्य गरी यस जिल्लाको विकासको निमित्त साझा दृष्टिकोण तय गर्न आवश्यक छ । यस जिल्लालाई पर्यटन, जलस्रोत, जडिबुटी, कृषि वा अन्य कुन क्षेत्रमा चिनाउने ? यि क्षेत्रहरूमध्ये कुनै एक क्षेत्रको विशेष विकास योजना तय गरी सिन्धुपाल्चोक जिल्लाको पहिचान दिनु आवश्यक छ । त्यसैगरी एक गाउँ एक उत्पादन (One Village One Product) अवधारणालाई कार्यान्वयन गर्नु पनि चुनौतिको रूपमा रहेको छ ।
- जिल्लामा रहेका प्राकृतिक सम्पदाहरूमध्ये जलस्रोत अग्रस्थानमा रहेको छ । अविरोध बगिरहने सुनकोशी/भोटेकोशी, इन्द्रावती, मेलम्ची तथा बलेफी जस्ता खोलानालाको सही सदुपयोग गर्न सक्ने वातावरण सिर्जना गर्न नसक्नु आजको हाम्रो प्रमुख चुनौती हो । काठमाडौँ उपत्यकाको लागि खानेपानी उपलब्ध गराउने लक्ष्य लिएको बहुचर्चित मेलम्ची नदी यसै जिल्लामा रहेको र सो योजना उपयुक्त ढङ्गबाट सञ्चालन हुनसके त्यस क्षेत्रमा भौतिक विकासका अलावा मानवीय विकास र रोजगारीका अवसर बृद्धि भई आर्थिक विकाससमेत हुनसक्ने अनुमान गरिएको छ । यस जिल्ला जलविद्युतको विकासको प्रबल सम्भावना बोकेको छ । हाल जिल्लामा ९ वटा विद्युत परियोजनाबाट ७८.९५ मेघावाट विद्युत उत्पादन भएका छन् । जुन राष्ट्रिय विद्युत उत्पादनको लगभग १० प्रतिशत भन्दा बढी विद्युत आपूर्ति यस जिल्लाले गरिरहेको छ । हाल करिब १३७ वटा परियोजनाले विद्युत उत्पादनको निमित्त सर्भे लाइसेन्स, निर्माण लाइसेन्स प्राप्त गरेका छन् जसको उत्पादन क्षमता करिब ७४१.३३ मेघावाट रहेको छ । यसरी उत्पादनको प्रकृत्यामा रहेका आयोजनाहरू मात्रै निर्माण हुने हो भने यस जिल्लाको विकास यसै क्षेत्रबाट सम्भव छ । साथै यस्ता आयोजनाहरूबाट उत्पादित विद्युतको वितरण प्रक्रियामा सुधार गर्नसके बैकल्पिक ऊर्जाको उपलब्धताले गर्दा थप रोजगारी तथा आयआर्जनका ढोकाहरू खुल्न सक्ने सम्भावना पनि देखिन्छ । विद्युत उत्पादनका अलावा जिल्लामा उपलब्ध सानाठूला खोला, नदीहरूबाट सिंचाई सुविधामा पुगेको सहयोग पनि महत्वपूर्ण पक्ष हो । यस्तो सुविधाको विकास तथा विस्तार गरी कृषि उत्पादन बढाउन सक्ने सम्भावना पनि यस जिल्लामा प्रशस्त रहेको छ । यस्ता आयोजनाहरू सञ्चालनमा खासगरी पूँजीको उपलब्धता, लगानीको लागि सरकारी नीति तथा कार्यक्रमको महत्वपूर्ण भूमिका रहने हुँदा उपलब्ध प्राकृतिक सम्पदाको समुचित उपयोगका लागि प्रशस्तै चुनौतीहरू पनि रहेका छन् ।

- यस जिल्लामा पछिल्लो दुई दशकमा ग्रामीण सडकको व्यापक विकास भएको छ । यस जिल्लामा सबै खाले सडकको कुल लम्बाई २५४२ (वस्तीस्तरमा खरिनएका सडक बाहेक) कि.मि. रहेको छ । जस मध्ये १४०.७६ कि.मि. सडक पक्की, ६१.०५ कि.मि. सडक ग्राभेल, २३४०.१९ कच्ची सडक जहाँ हिउँदमा मात्र यातायात संचालन हुन सक्छ भने लगभग ३०० कि.मि. सडकको ट्रयाक खोल्ने मात्र काम भएको छ । गोल्चे गाविस बाहेक सबै गाविसलाई सडकले छोएको छ । यसरी हेर्दा पहाडी जिल्ला सिन्धुपाल्चोकमा सडक सुविधा पुग्दा ग्रामीण क्षेत्रको उत्पादनलाई वजारसम्म पुऱ्याउन सहयोग पुऱ्याई गरिवी न्यूनिकरणमा सहयोग पुग्ने सम्भावना रहेको छ । तर कच्ची तथा धुले सडकको स्तर उन्नती गरी पक्की तथा All Weather बनाई बाह्रै महिना यातायात सेवा संचालन गर्नु अहिलेको प्रमुख चुनौती हो ।
- जिल्लाका विभिन्न भागहरूमा विविध हावापानी रहेकै कारण यहाँ बेमौसमी तरकारी खेती तथा अन्य किसिमका नगदेवालीहरूको खेती व्यवसायिक ढङ्गबाट सञ्चालन गर्न सकिने सम्भावनाहरू रहेका छन् । जिल्लाका मुख्य ६ वटा सडकहरू खासगरी अरनिको लोकमार्ग, लामोसाँघु-जिरी सडक, लामीडाँडा-मेलम्ची-हेलम्बु सडक, दोलालघाट-चौतारा-ओखेनी-सेलाङ सडक, मेलम्ची-भोताङ सडक तथा बलेफी-जलबिरे-तेम्बाथान सडकहरूले यसको सम्भावनालाई अझ फराकिलो पारेका छन् । यस्ता सडक छेउछाउ तथा सडकबाट १/२ घण्टाको पैदल यात्राबाट पुग्न सकिने ठाउँहरू खासगरी बलेफी-जलबिरे क्षेत्र, माँखा, राम्चे, साँगाचोक, कदमबास तथा मेलम्ची क्षेत्रमा बेमौसमी तरकारी खेतीले व्यवसायिक रूप पाउन थालेको छ भने जेठल, ठूलोधादिङ, ठूलोपाखर जस्ता ठाउँहरूमा व्यवसायिक आलु तथा तरकारी खेतीको विकास हुन थालेको छ । जिल्लाको माथिल्लो क्षेत्र जस्तै पाङताङ, गोल्चे, गुम्बा, भोटेचौर, हैबुङ, पाल्चोक, किउल जस्ता गा.वि.स.मा चिया खेतीको राम्रो सम्भावना रहेको छ । यस्ता क्षेत्रहरूका अलावा अन्य पकेट क्षेत्रहरूको समेत विकास गरी मौसमी तथा बेमौसमी तरकारी खेती तथा नगदे वालीको विकास गर्नसके यसबाट जिल्लाबासीको आर्थिक स्थितिमा ब्यापक सुधार आउन सक्ने देखिन्छ ।
- उत्तरमा चीनको स्वशासित क्षेत्र तिब्बतसँग सीमाना जोडिएको र यातायातको सुविधासमेत उपलब्ध भएको हुँदा यो जिल्ला दुई देशीय व्यापारिक महत्व बोकेको जिल्ला हो । यहाँ उत्पादित खाद्यान्न, तरकारी, फलफूल, घीउ जस्ता पदार्थहरू तिब्बततर्फ निकासी गरी ब्यापार प्रवर्द्धन गर्न सकिने सम्भावनाहरू पनि प्रशस्तै देखिन्छ । दुई देशीय आयात निर्यात ब्यापार प्रवर्द्धनको केही हिस्सा यस जिल्लाले पनि उपभोग गर्न पाउने व्यवस्था गर्न सकिएमा जिल्लाको विकास निर्माणमा अर्को महत्वपूर्ण उपलब्धी हुनसक्ने देखिन्छ । यस जिल्लासँग जोडिएको चिनको स्वाशासित क्षेत्र तिब्बत सरकारको न्यालाम जिल्ला र यस जिल्लाबीच भगिनी सम्बन्धमा स्थापित गर्ने प्रकृया अगाडी बढेको भने तिब्बत सरकारले यस जिल्लालाई वार्षिक रुपमा खाद्यान्न तथा निर्माण सामाग्री अनुदान सहयोग उपलब्ध गराउँदै आईरहेको छ । यसैगरी यस वर्षदेखि तिब्बत सरकारले वार्षिक रुपमा करिब १ करोड बराबरको लघु उद्यम कार्यक्रम संचालन गर्न कार्यक्रम सहयोग गर्ने जनाएको छ । यसर्थ चिनसँगको नाका जोडिएको छिमेकी जिल्ला भएको हिसाबले विकासमा सकारात्मक प्रभाव पर्ने देखिएको छ ।
- परम्परागत खेती प्रणालीमा अपेक्षित सुधार हुन नसक्नु, जमिनको वितरण तथा उपयोगमा वैज्ञानिकिकरण हुन नसक्नु, गुणस्तरीय कृषि सामाग्रीको उपलब्धता हुन नसक्नु र कृषि प्रविधिको

समुचित प्रयोग हुन नसक्नु यस क्षेत्रका प्रमुख समस्या तथा विकासका चुनौतीहरू हुन् । साथै पशुपालन व्यवसायलाई समुचित र वैज्ञानिक ढङ्गबाट सञ्चालन गर्नसके दूध तथा दूधजन्य उद्योगको विकास र भेंडा, च्याँगापालनबाट मासु तथा ऊनको व्यवसाय सञ्चालन गर्न सकिने सम्भावना देखिन्छ । तर उपयुक्त प्रविधि तथा दाना घाँस आदिको व्यवसायिकता नहुनु समस्याको रूपमा रहेको छ । वन क्षेत्रमा डाले घाँसको विकास तथा आवश्यक मात्रामा चरन क्षेत्रको विकास गर्नसके यस क्षेत्रबाट प्रशस्त रोजगारीको अवसर सिर्जना हुनसक्ने देखिन्छ । यसका अलावा उपयुक्त भू-प्रणालीको विकास तथा जडिबुटी र वनजन्य उद्योगहरूको विकास तथा विस्तार गर्न सकिने सम्भावना पनि रहेको छ ।

- यस जिल्लामा मूल्यवान जडिबुटीको साथसाथै ८० भन्दा बढी प्रजातिका जडिबुटीहरू रहेको अनुमान गरिएको छ । ती जडिबुटीहरूको पहिचान, प्रबर्द्धन तथा समुचित उपयोग गर्नसके मात्र पनि जिल्ला विकासमा ठोस योगदान पुग्ने देखिन्छ ।
- पर्यटन क्षेत्रको विकासको सम्भावना अर्को महत्वपूर्ण पक्षको रूपमा रहेको छ । जुगल हिमालको काखमा रहेको सिन्धुपाल्चोक जिल्लामा पर्यटन विकासका प्रशस्त सम्भावनाहरू रहेका छन् । खासगरी हेलम्बु क्षेत्रको पैदल यात्रा, सुनकोशी तथा इन्द्रावती नदीको जलविहार, भोटेकोशी नदीमा रहेको बन्जीजम्प, पाँचपोखरी, तातोपानी, दुगुनागढी जस्ता ऐतिहासिक स्थानहरूको अवलोकन आदि पर्यटन विकासका सम्भाव्य क्षेत्रहरू हुन् । यस्ता पर्यटन क्षेत्रको पूर्वाधारहरूको विकासमा ध्यान पुऱ्याउन सके यसबाट थप रोजगारीको अवसर सिर्जना हुनसक्ने अपेक्षा गरिएको छ । यसका अलावा हेलम्बुदेखि लाडटाड हुँदै गाडजाला भञ्ज्याङ (५६२३ मी. उचाई) भएर रसुवासम्म जाने पर्यटकीय मार्गको विकास गर्नसके यस क्षेत्रमा पर्यटकहरूको संख्या बढ्न सक्नेछ । यसबाहेक यहाँ पाल्चोकध्याङ्गदेखि ककनी हुँदै शेर्माथाङ्ग, तार्केध्याङ्गसम्मको पदयात्रा मार्ग, पाटी भञ्ज्याङ्गदेखि गोल्फु भञ्ज्याङ्ग हुँदै कुटुम्साङ गोप्टेध्याङ्ग, तार्तुङ्ग, मेलम्चीध्याङ्ग, डाँडैडाँडाको पदयात्रा मार्ग पनि रमाइलो पर्यटन मार्गको रूपमा रहेका छन् । अत्तरपुरको ताम्चेबाट माछापुच्छ्रे, दुगुनागढी र सिन्धुलीगढी समेत देखिने र सिन्धुपाल्चोक, काभ्रेपलाञ्चोक, दोलखा, रामेछाप लगायतका भू-भागहरू निर्धक्क हेर्न सकिन्छ । समग्रमा यस जिल्लामा स्वदेशी र विदेशी पर्यटकहरूको लागि प्रशस्त रमणीय स्थानहरू रहेको हुँदा जिल्लामा पर्यटन विकासको प्रशस्त सम्भावना रहेको देखिन्छ । तथ्याङ्क र आँकडाको आधारमा यति नै हो भन्न नसकिए तापनि थुप्रै स्वदेशी तथा विदेशी पर्यटकहरू यस जिल्लामा आउने गरेका छन् । तर पर्याप्त प्रचार प्रसार, पर्यटकीय पूर्वाधारको विकासको निमित्त उपयुक्त लगानी चुनौतीको रूपमा रहेको छ ।
- साना तथा घरेलु उद्योगहरूको स्थापनाबाट केही हदसम्म रोजगारी तथा आयआर्जनका सम्भावनाहरू रहेका छन् । खासगरी लघु उद्यम क्षेत्रहरूमा घरेलु भाँडाकुँडा उद्योग, सानोस्तरमा छालाजन्य उत्पादनहरू, अल्लो प्रशोधन र नेपाली कागज उत्पादन, लप्सि जन्य पदार्थ उत्पादन आदि रहेका छन् । स्थानीय स्तरमा सानो लगानीबाट नेपाली कागजहरू उत्पादन गर्नसके यसको लागि कच्चा पदार्थ जिल्लाभित्रै उपलब्ध हुनसक्ने तथा अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा समेत बिक्री वितरण गर्नसक्ने सम्भावना रहेको छ । यसका अलावा गाउँघरमा नै सञ्चालन गर्न सकिने खाद्य प्रशोधन व्यवसाय सञ्चालन गर्नसके मात्र पनि ग्रामीण जनताको जीवनस्तरमा सुधार ल्याउन सकिन्छ । जिल्ला स्थित उद्योग वाणिज्य संघ, सरकारी निकाय, समुदायको साभ्ता प्रयासबाट मात्रै यस क्षेत्रको विकास सम्भव रहेको छ । जिल्लाको उद्योग वाणिज्य क्षेत्र चीनसँगको व्यापारमा मात्र

केन्द्रित रहने, सरकारी निकायले उचित ध्यान दिन नसक्ने र समुदायहरू एकलैले यस क्षेत्रमा प्रतिस्पर्धा गर्न नसक्नु मुख्य समस्या रहेको छ ।

- यस जिल्लामा आर्थिक गतिविधि संचालन गर्न पूँजीको व्यवस्थापनमा सहयोग पुऱ्याउने वित्तीय निकायहरू (बैंक तथा सहकारी संस्थाहरू) को विकास केही वर्ष यता आशालाग्दो रहेको छ । जिल्लामा हाल सरकारी तथा प्राइभेट बैंक २६ वटा रहेका छन् । यसैगरी सहकारी संस्था जम्मा ७६४ वटा (वचत तथा ऋण सहकारी संस्था २२०, बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था ५५, दुग्ध उत्पादक सहकारी संस्था १५१ वटा, विविध सहकारी संस्था २२ वटा, उपभोक्ता सहकारी संस्था ८९ वटा, जनविद्युत सहकारी संस्था ५ वटा) रहेका छन् । यसरी हेर्दा बैंक तथा सहकारी संस्थाको परिमाणात्मक विकास त भईरहेको छ तर यसले पुऱ्याउने सेवाको गुणस्तर र संस्थागत विकासमा ध्यान दिई पूँजीको विकास तथा आपूर्तिमा यि संस्थाहरूलाई परिचालन गर्नु यहाँको चुनौती रहेको छ ।
- विगतको एक दशक यता शिक्षा क्षेत्रको राम्रो विकास भएको पाइन्छ । १२ वटा क्याम्पस, ५२ वटा उच्च मा.वि. र १४१ वटा मा.वि. हरु रहेका छन् । साक्षरता प्रतिशतको बृद्धि आशलाग्दो नै रहेको छ । तरपनि प्राविधिक शिक्षालयको अभावले दक्ष जनशक्ति उत्पादनमा कमी रहेको र शिक्षित बेरोजगारको बृद्धि आजको समस्या बनेको छ । जिल्लामा कृषि, स्वास्थ्य तथा अन्य प्राविधिक जनशक्ति उत्पादन गर्न कम्तिमा एक/एकवटा प्राविधिक शिक्षालय स्थापना गर्नु आजको आवश्यकता हो ।
- यस जिल्लामा जन्मिएर साहित्यिक, कलाकारिता, राजनीतिक, सामाजिक तथा डाक्टर इन्जिनियरिड जस्ता प्राविधिक क्षेत्रमा विकास गरि राष्ट्रिय व्यक्तित्व बन्न सफल धेरै व्यक्तित्वहरू रहेका छन् । उनिहरूको ज्ञान, सीपलाई जिल्लाको विकासमा एकत्रित गराउन सके जिल्लाको समग्र विकासमा टेवा पुग्ने देखिन्छ । जसको लागि त्यस्ता जनशक्तिहरूको Profile निर्माण गरी जिल्लाको विकासमा योगदान पुऱ्याउन सक्ने वातावरणको विकास गर्नु आजको चुनौती रहेको छ ।
- यसप्रकार विकासका विभिन्न सम्भावनाहरू रहेको सिन्धुपाल्चोक जिल्लामा उपलब्ध प्राकृतिक स्रोत तथा मानवीय र भौतिक सुविधाको समुचित विकास, विस्तार तथा उपयोग गर्नसके यो जिल्लाले विकासको गतिमा अग्रता लिनसक्ने देखिन्छ । तर यस्ता अवसरका साथसाथै प्रशस्तै चुनौती तथा समस्याहरू पनि रहेको हुँदा यसको समुचित विकासको लागि सम्बन्धित सबै क्षेत्रको सहयोग तथा सहभागिता अपरिहार्य रहेको छ ।

अनुसुचिहरू

अनुसूची १ : स्थानीय तहको उमेर समुह अनुसारको जनसंख्या

उमेर समुह	लिंग	बलेफी	बाह्रबिसे	भोटेकोशी	चौतारा साँगाचोकगढी	हेलम्बु	इन्द्रावती	जुगल	लिसंखुपाखर	मेलम्ची	पाँचपोखरी थाङपाल	सुनकोशी	त्रिपुरासुन्दरी	जम्मा
०-४	पुरुष	७३४	१०९९	६९१	१९७५	६९०	१३०४	९४५	४८५	१८७५	८३३	६४६	५३०	११८०७
	महिला	७३३	१०५०	६९४	१९६६	७०४	१२६०	८६२	४५०	१८७९	९११	६३७	५४१	११६८७
	जम्मा	१४६७	२१४९	१३८५	३९४१	१३९४	२५६४	१८०७	९३५	३७५४	१७४४	१२८३	१०७१	२३४९४
५-९	पुरुष	९४५	१४६३	९५२	२६०४	८८२	१६०६	१२९०	६७२	२५७८	१२५५	८२८	७०५	१५७८०
	महिला	१०२९	१४२७	९१२	२५९७	१०६१	१६३०	१३१०	६६५	२६०२	१२३९	८५०	६६८	१५९९०
	जम्मा	१९७४	२८९०	१८६४	५२०१	१९४३	३२३६	२६००	१३३७	५१८०	२४९४	१६७८	१३७३	३१७७०
१०-१४	पुरुष	१२४७	१७२५	१००१	३२०५	११५३	२००७	१३४३	९४५	३०४१	१४१३	१११९	७९३	१८९९२
	महिला	१२६८	१७१२	१०५७	३३१५	१२४७	२०४५	१३७८	९८८	२९९३	१३५९	१०८८	८६७	१९३१७
	जम्मा	२५१५	३४३७	२०५८	६५२०	२४००	४०५२	२७२१	१९३३	६०३४	२७७२	२२०७	१६६०	३८३०९
१५-१९	पुरुष	१०६४	१५००	८२८	२४०९	८३०	१५२१	१०२६	९८०	२४४५	११३०	८८७	६६०	१५२८०
	महिला	११५७	१५८३	८०२	३०००	९३९	१७४७	१००४	१०७८	२७६१	९१८	११००	८६०	१६९४९
	जम्मा	२२२१	३०८३	१६३०	५४०९	१७६९	३२६८	२०३०	२०५८	५२०६	२०४८	१९८७	१५२०	३२२२९
२०-२४	पुरुष	५८२	९९९	७२३	१३८३	६०४	८२८	६३०	५०९	१६३२	७१४	४६६	४२८	९४९८
	महिला	८००	१२२१	७२३	२३१७	६१५	१२५१	७०२	६३७	२०५६	७१०	७४१	५९८	१२३७१
	जम्मा	१३८२	२२२०	१४४६	३७००	१२१९	२०७९	१३३२	११४६	३६८८	१४२४	१२०७	१०२६	२१८६९
२५-२९	पुरुष	५४६	७९०	७२३	१११४	४९९	७१०	५२२	३४२	१३३१	६५७	३९४	३४२	७९७०
	महिला	७४५	१०४०	७०४	१८६७	५६४	११२८	६७८	४९७	१७२६	६८६	७३८	४७०	१०८४३
	जम्मा	१२९१	१८३०	१४२७	२९८१	१०६३	१८३८	१२००	८३९	३०५७	१३४३	११३२	८१२	१८८१३
३०-३४	पुरुष	४९४	७०५	६००	९८१	४६३	६८६	४५०	३५६	१२०४	५६८	४३१	३०९	७२४७
	महिला	६२६	७९७	६०७	१५५४	५५१	८८३	४८८	४८२	१४७२	६११	५४८	३९६	९०१५
	जम्मा	११२०	१५०२	१२०७	२५३५	१०१४	१५६९	९३८	८३८	२६७६	११७९	९७९	७०५	१६२६२
३५-३९	पुरुष	५१६	७११	५४९	१०७१	५४२	६४१	४५१	३६८	१२१३	६२०	३९५	३००	७३७७
	महिला	६०१	८६६	५४४	१५१६	५५२	९३८	४९६	४६९	१५१५	६७०	६०६	३५६	९१२९

उमेर समुह	लिंग	बलेफी	बाह्रबिसे	भोटेकोशी	चौतारा साँगाचोकगढी	हेलम्बु	इन्द्रावती	जुगल	लिसंखुपाखर	मेलम्ची	पाँचपोखरी थाङ्गपाल	सुनकोशी	त्रिपुरासुन्दरी	जम्मा
	जम्मा	१११७	१५७७	१०९३	२५८७	१०९४	१५७९	९४७	८३७	२७२८	१२९०	१००१	६५६	१६५०६
४०-४४	पुरुष	५१७	६७३	५०७	११४९	५३०	६६४	४८९	३६३	१२१०	५८७	४६७	३४५	७५०१
	महिला	५७५	८१९	४७७	१५४५	५५०	८३९	४७४	४२५	१४००	५६८	५८६	४२२	८६८०
	जम्मा	१०९२	१४९२	९८४	२६९४	१०८०	१५०३	९६३	७८८	२६१०	११५५	१०५३	७६७	१६१८१
४५-४९	पुरुष	४४६	६५५	४१७	११०९	४९०	६९७	४४६	३३९	१०८९	५५५	४०६	३२०	६९६९
	महिला	४१३	६३२	३४८	११९५	४७८	७५०	४५०	४१३	१०८३	५३१	४७७	३७८	७१४८
	जम्मा	८५९	१२८७	७६५	२३०४	९६८	१४४७	८९६	७५२	२१७२	१०८६	८८३	६९८	१४११७
५०-५४	पुरुष	४५७	६१२	३९०	१०७५	४४५	५९८	४६८	३९६	१०१४	५४३	४२०	३३९	६७५७
	महिला	४७६	५४१	३२०	११०८	४४१	६११	४२१	४४०	१०६६	४९३	४७६	३१०	६७०३
	जम्मा	९३३	११५३	७१०	२१८३	८८६	१२०९	८८९	८३६	२०८०	१०३६	८९६	६४९	१३४६०
५५-५९	पुरुष	३६४	५४४	२७४	८२३	३९४	५७३	३९२	३२२	८१६	४५२	३६१	२५४	५५६९
	महिला	३४५	४७३	२३६	७९८	३१६	५००	३१९	३८२	७५९	३६४	३३४	२६१	५०८७
	जम्मा	७०९	१०१७	५१०	१६२१	७१०	१०७३	७११	७०४	१५७५	८१६	६९५	५१५	१०६५६
६०-६४	पुरुष	३५०	४३४	२६८	७५६	३३८	४४२	३८३	३०७	७२८	४०७	३१९	२५८	४९९०
	महिला	३२८	४६९	२४१	७३२	३४९	५१०	३७६	३१०	७७२	४०२	३७२	२६१	५१२२
	जम्मा	६७८	९०३	५०९	१४८८	६८७	९५२	७५९	६१७	१५००	८०९	६९१	५१९	१०११२
६५-६९	पुरुष	२५८	३६२	१७४	५९१	२४८	३९५	२६१	२५१	५७३	३१३	२६२	२१७	३९०५
	महिला	२५५	३४२	१७९	६१२	२६०	३७१	२४६	२७१	५६६	२८५	२७३	१९६	३८५६
	जम्मा	५१३	७०४	३५३	१२०३	५०८	७६६	५०७	५२२	११३९	५९८	५३५	४१३	७७६१
७०-७४	पुरुष	२०५	३०१	१६४	४६६	१९८	२९८	१९७	२१९	४०५	२५९	२११	१८०	३१०३
	महिला	२२९	२९५	१७५	५१०	२२२	३२२	१९८	२५३	४३२	२३४	२३६	१७९	३२८५
	जम्मा	४३४	५९६	३३९	९७६	४२०	६२०	३९५	४७२	८३७	४९३	४४७	३५९	६३८८
७५-७९	पुरुष	१४९	१७१	९३	२८६	१२८	२३४	१४६	१४३	३०७	१७४	१३७	१२०	२०८८
	महिला	१७७	१९७	८१	३१४	१२३	१७०	११५	१४०	२८७	१४४	१३५	११५	१९९८

उमेर समुह	लिंग	बलेफी	बाह्रबिसे	भोटेकोशी	चौतारा साँगाचोकगढी	हेलम्बु	इन्द्रावती	जुगल	लिसंखुपाखर	मेलम्ची	पाँचपोखरी थाङपाल	सुनकोशी	त्रिपुरासुन्दरी	जम्मा
	जम्मा	३२६	३६८	१७४	६००	२५१	४०४	२६१	२८३	५९४	३१८	२७२	२३५	४०८६
८०-८४	पुरुष	८८	१०६	५३	१७२	९०	११४	९७	७३	१६३	८५	८२	७९	१२०२
	महिला	९९	१०४	७१	१७९	९९	११७	८३	९२	१५२	९०	९४	७२	१२५२
	जम्मा	१८७	२१०	१२४	३५१	१८९	२३१	१८०	१६५	३१५	१७५	१७६	१५१	२४५४
८५ र सो भन्दा माथी	पुरुष	४०	५४	२४	१०३	४०	५८	४५	३१	१०५	४०	५२	३६	६२८
	महिला	५१	६३	२९	१००	३६	६९	५०	४०	९३	४०	७२	३२	६७५
	जम्मा	९१	११७	५३	२०३	७६	१२७	९५	७१	१९८	८०	१२४	६८	१३०३
जम्मा	पुरुष	९००२	१२९०४	८४३१	२१२७२	८५६४	१३३७६	९५८१	७१०१	२१७२९	१०६०५	७८८३	६२१५	१३६६६३
	महिला	९९०७	१३६३१	८२००	२५२२५	९१०७	१५१४१	९६५०	८०३२	२३६१४	१०२५५	९३६३	६९८२	१४९१०७
	जम्मा	१८९०९	२६५३५	१६६३१	४६४९७	१७६७१	२८५१७	१९२३१	१५१३३	४५३४३	२०८६०	१७२४६	१३१९७	२८५७७०

अनुसुचि २ : स्थानीय तहहरूको वडा अनुसार घरधुरी, कुल जनसंख्या, पुरुष र महिला

वडा नं.	गाउँ/नगर पालिका	भोटेकोशी	त्रिपुरासुन्दरी	हेलम्बु	जुगल	लिसंखुपाखर	सुनकोशी	बलेफी	पाँचपोखरी थाङपाल	बाह्रबिसे	इन्द्रावती	मेलम्ची	चौतारा साँगाचोकगढी	जम्मा
१	घरपरिवार	९४९	२७२	६५६	५२६	५०९	५४४	६११	५८८	१९३	६०८	७२२	८३३	७०११
	पुरुष	१५५५	५७७	१२५८	१२९८	१०१२	१०७५	१२२८	११७०	३७३	१४१२	१४९७	१७५५	१४१७०
	महिला	१७५०	५४०	१३०६	१३१५	११०३	१२४०	१३१२	१०८९	४०७	१३६५	१६७४	१९१५	१५०१६
	जम्मा	३३०५	१११७	२५६४	२६१३	२११५	२३१५	२५४०	२२५९	७८०	२७७७	३१७१	३६३०	२९१८६
२	घरपरिवार	१४३१	६२७	७६४	७३१	४९८	४९२	३८३	४८७	८३६	५४९	३५२	६१६	७७६६
	पुरुष	२८६९	११६३	१४४४	१८१७	८८३	९१७	७०५	९३२	१६०८	१०७७	७६९	११६२	१५३४६
	महिला	२६६२	१३३४	१५०६	१७९४	१०४८	११४१	८६९	८९९	१७३९	१२४९	८१२	१३७९	१६४३२
	जम्मा	५५३१	२४९७	२९५०	३६११	१९३१	२०५८	१५७४	१८३१	३३४७	२३२६	१५८१	२५४१	३१७७८
३	घरपरिवार	३०२	७५९	४८९	६७४	४४०	५४५	५२१	६२४	८०५	३७८	५७६	५३६	६६४९
	पुरुष	६४३	१३३६	९५२	१७२७	८७०	९७९	१०६६	१४३१	१७६८	७५२	११७४	११११	१३८०९
	महिला	६००	१५९०	९७५	१७०४	९७३	१२७२	११७५	११५१	१७८२	८८९	१३१०	१२३०	१४६५१
	जम्मा	१२४३	२९२६	१९२७	३४३१	१८४३	२२५१	२२४१	२५८२	३५५०	१६४१	२४८४	२३४१	२८४६०

वडा नं.	गाउँ/नगर पालिका	भोटेकोशी	त्रिपुरासुन्दरी	हेलम्बु	जुगल	लिसंखुपाखर	सुनकोशी	बलेफी	पाँचपोखरी थाडपाल	बाह्रबिसे	इन्द्रावती	मेलम्ची	चौतारा साँगाचोकगढी	जम्मा
४	घरपरिवार	७८३	५३८	५५४	४८७	४६४	३९३	५१३	६५३	८७८	७९७	७१८	६९३	७४७१
	पुरुष	१७०४	१११५	११५०	१२५५	१०३४	७२०	९९७	१२७४	१७५१	१६४६	१५६३	१४४७	१५६५६
	महिला	१५९३	११७१	१२९८	१२२६	११४८	७८७	११०७	१३६१	१८१६	१८२५	१८७६	१५६२	१६७७०
	जम्मा	३२९७	२२८६	२४४८	२४८१	२१८२	१५०७	२१०४	२६३५	३५६७	३४७१	३४३९	३००९	३२४२६
५	घरपरिवार	७१८	७७६	४७०	७०५	६२०	६२६	५४१	४४९	४४७	६६०	५८४	१६६८	८२६४
	पुरुष	१६६०	१२५५	११३०	१६१०	१२२३	११६४	१३०८	१०००	१०१४	१४६८	१२४०	२९९७	१७०६९
	महिला	१५९५	१५०७	१२६५	१६३८	१३३०	१३५६	१३९०	९०२	१०३०	१६०९	१३६१	३१५९	१८१४२
	जम्मा	३२५५	२७६२	२३९५	३२४८	२५५३	२५२०	२६९८	१९०२	२०४४	३०७७	२६०१	६१५६	३५२११
६	घरपरिवार		४२२	६१०	३७८	३९१	९९७	५८०	८२२	४२७	५००	७१६	७३७	६५८०
	पुरुष		७६९	११६४	९०८	७३७	१६००	१२१२	१७६३	९८७	१०६६	१४८७	१४०८	१३१०१
	महिला		८४०	१२१६	९१२	८६३	२०४३	१३४१	१७४७	९९५	१२१०	१६५४	१७५९	१४५८०
	जम्मा		१६०९	२३८०	१८२०	१६००	३६४३	२५५३	३५१०	१९८२	२२७६	३१४१	३१६७	२७६८१
७	घरपरिवार			६६०	४४०	७५८	७६२	७०९	७९२	८५१	४७२	८५८	७७९	७०८१
	पुरुष			१४६६	९६६	१३४२	१४२८	१३८०	१७८३	१७९८	९९९	१७५६	१४६२	१४३८०
	महिला			१५४१	१०६१	१५६७	१५२४	१५२१	१७६८	१९८२	१११२	१८७५	१८१२	१५७६३
	जम्मा			३००७	२०२७	२९०९	२९५२	२९०१	३५५१	३७८०	२१११	३६३१	३२७४	३०१४३
८	घरपरिवार							५७१	५९२	७८९	३६१	५१७	७५१	३५८१
	पुरुष							११०६	१२५२	१५७७	७८८	१०१७	१५५५	७२९५
	महिला							११९२	१३३८	१८१६	९०६	१०६५	१८८८	८२०५
	जम्मा							२२९८	२५९०	३३९३	१६९४	२०८२	३४४३	१५५००
९	घरपरिवार									९९९	३६९	१००९	८३४	३२११
	पुरुष									२०२८	७५८	२२३३	१४७२	६४९१
	महिला									२०६४	९३९	२४००	१९००	७३०३
	जम्मा									४०९२	१६९७	४६३३	३३७२	१३७९४
१०	घरपरिवार										६२५	७७३	७११	२१०९
	पुरुष										१३२६	१६७९	१४०२	४४०७
	महिला										१५९५	१८०५	१६४९	५०४९

वडा नं.	गाउँ/नगर पालिका	भोटेकोशी	त्रिपुरासुन्दरी	हेलम्बु	जुगल	लिसंखुपाखर	सुनकोशी	बलेफी	पाँचपोखरी थाडपाल	बाह्रबिसे	इन्द्रावती	मेलम्ची	चौतारा साँगाचोकगढी	जम्मा
	जम्मा										२९२१	३४८४	३०५१	९४५६
११	घरपरिवार										३७१	१२७६	७७५	२४२२
	पुरुष										८२६	२७८१	१५४६	५१५३
	महिला										९९६	२९७३	२०३८	६००७
	जम्मा										१८२२	५७५४	३५८४	१११६०
१२	घरपरिवार										५२१	११०२	६४२	२२६५
	पुरुष										१२५८	२३९५	१३६३	५०१६
	महिला										१४४६	२६६१	१५७९	५६८६
	जम्मा										२७०४	५०५६	२९४२	१०७०२
१३	घरपरिवार											८९४	८६४	१७५८
	पुरुष											२१३८	१६८७	३८२५
	महिला											२१४८	२१९४	४३४२
	जम्मा											४२८६	३८८१	८१६७
१४	घरपरिवार												४६७	४६७
	पुरुष												९४५	९४५
	महिला												११६१	११६१
	जम्मा												२१०६	२१०६
कूल जम्मा	पुरुष	८४३१	६२१५	८५६४	९५८१	७१०१	७८८३	९००२	१०६०५	१२९०४	१३३७६	२१७२९	२१२७२	१३६६६३
	महिला	८२००	६९८२	९१०७	९६५०	८०३२	९३६३	९९०७	१०२५५	१३६३१	१५१४१	२३६१४	२५२२५	१४९१०७
	जम्मा	१६६३१	१३१९७	१७६७१	१९२३१	१५१३३	१७२४६	१८९०९	२०८६०	२६५३५	२८५१७	४५३४३	४६४९७	२८५७७०

स्रोत : रा.ज.ग. २०६८

अनुसुचि ३ : स्थानीय तह अनुसार जातजातिको जनसंख्या

जातजाति	बलेफी	बाह्रबिसे	भोटेकोशी	चौतारा साँगाचोकगढी	हेलम्बु	इन्द्रावती	जुगल	लिसंखुपाखर	मेलम्ची	पाँचपोखरी थाडपाल	सुनकोशी	त्रिपुरासुन्दरी	जम्मा
तामाङ्ग	६०३७	९२४३	४२७२	१०७८५	८२९८	७४१४	११३३४	८३८१	१६८३३	१२४४६	२८४२	३५४	९८२३९
क्षेत्री	४५८४	६८४७	१९५८	८६७८	१७४२	४१८४	२०७७	१५२७	६९६२	२७२८	७२०६	३३५७	५१८५०
नेवार	२४५९	३९१५	२१८२	८५०८	२५३	१९३८	२६९०	३३८०	१६७३	९५३	४७३	३३८३	३१८०७

जातजाति	बलेफी	बाहबिसे	भोटेकोशी	चौतारा साँगाचोकगढी	हेलम्बु	इन्द्रावती	जुगल	लिसंखुपाखर	मेलम्बी	पाँचपोखरी थाडपाल	सुनकोशी	त्रिपुरासुन्दरी	जम्मा
बाहुन पहाड	३४१४	१५७१	२२५	५२०२	१४००	४२८३	५१८	५२१	९२६५	५३९	१९०४	६३२	२९४७४
सत्यासी/दशनाशी	८८	१३	७	४४०६	९३६	१५६७	२०	१२	२४९३	७३१	१०८	०	१०३८१
माझी	१०२	२५	१	२१३८	३	२४३९	०	०	१३२९	०	५३८	२	६५७७
कामी	५७३	९७४	१५२०	१८८५	६१५	८३३	८७९	४६६	११६४	७४७	९६९	५०८	१११३३
मगर	१०१	६८२	२५१	१४०७	१७९	१०८१	२६२	२३	४३२	५०	२८४	८६	४८३८
दमाई/ढोली	५८७	३७४	११०	१०२७	१४८	५६५	२८४	४५५	१०२९	२७४	३५५	२२३	५४३१
गुरुङ्ग	११४	४६९	१४८	५०३	५६	१४	४२	१७१	५५५	३०७	१	५००	२८८०
सार्की	२१२	५३	११	४८२	९२	९५४	१७१	३४	१२४८	३७९	६६९	७०	४३७५
घर्ति/भुजेल	४५०	२०७	७६	३५८	१३९	२३२	२०९	१५	३१५	२०३	३६४	५०	२६१८
ह्येल्मो	०	२६	४७	०	३२७०	३१२	०	१	२१	११४०	०	०	४८१७
थामी	१७	४३०	८३८	५	०	०	०	६	०	०	१३५	३४५६	४८८७
घले	०	२२	७	३२०	२२	०	०	०	२७०	०	०	०	६४१
पहरी	६	०	०	२५२	०	०	०	७७	९	०	१२५९	२७७	१८८०
ठकुरी	३३	४	०	२४८	२	२४५	०	०	१३	२५	६५	०	६३५
शेर्पा	१७	१४२९	४६२६	५०	१९५	४८	६९५	१	१४५	१३५	२	७८	७४२१
भोटे	१	०	१८५	४	०	०	०	०	०	२८	१	०	२१९
दनुवार	१	५	०	२	०	२२२५	०	०	१२९४	९१	०	४	३६२२
जिरेल	०	६४	१३	०	०	०	०	०	०	०	१	१७६	२५४
वादी	१	७	१३	३७	२	०	१	०	२०	०	०	०	८१
राई	११	१६	२८	२४	५	१३	८	१	३४	९	३	१	१५३
लिम्बु	१२	४	५	५	२	१	०	०	४	०	२	१	३६
थारु	१८	८	२८	२२	३	११	४	७	१८	६	२	३	१३०
हजाम/ठाकुर	१२	७	९	१३	१	६	०	०	२१	१	०	१	७१
नखुलेका जाति	८	०	०	१४	२	२	०	०	२१	२	१०	६	६५
दलित अन्य	०	११	०	७	१	९६	०	१४	०	०	०	०	१२९
अन्य	५१	१२९	७१	११५	३०५	५४	३७	४१	१७५	६६	५३	२९	११२६
जम्मा	१८९०९	२६५३५	१६६३१	४६४९७	१७६७१	२८५१७	१९२३१	१५१३३	४५३४३	२०८६०	१७२४६	१३१९७	२८५७७०

अनुसुचि ४ : स्थानीय तह अनुसार अपाङ्गता विवरण

क्र.सं.	गाउँ/नगर पालिका	शारीरिक अपाङ्गता		दृष्टिसम्बन्धी अपाङ्गता		सुनाईसम्बन्धी अपाङ्गता		श्रवणसम्बन्धी अपाङ्गता		स्वर/बोलाई सम्बन्धी		मानसिक अपाङ्गता		बौद्धिक अपाङ्गता		बहुअपाङ्गता		पुरुष	महिला	जम्मा
		पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला			
१	बलेफी	१४३	१२७	५०	५८	३८	३७	८	४	५५	४३	१३	१६	११	४	२२	२१	३४०	३१०	६५०
२	बाह्रविसे	१५४	९१	४८	४७	११६	८२	११	११	५५	४२	१७	२१	८	११	४३	३५	४५२	३४०	७९२
३	भोटेकोशी	१२१	६९	४३	३९	५३	३५	४	६	४५	४२	८	१०	१०	१०	१९	२१	३०३	२३२	५३५
४	चौतारा सांगाचोकगढ	१९३	१२५	६०	५०	४९	५३	३	५	५८	५०	२६	१९	१३	८	३२	२५	४३४	३३५	७६९
५	हेलम्बु	८५	५२	३४	२०	२२	१९	३	१	३५	१४	१२	६	३	२	५	७	१९९	१२१	३२०
६	इन्द्रावती	१७७	११३	४८	५०	५५	३७	१०	१८	५०	४४	१३	२०	१२	११	१५	१७	३८०	३१०	६९०
७	जुगल	६४	३५	३७	३५	२७	२१	५	५	२१	१६	६	४	७	४	३	३	१७०	१२३	२९३
८	लिसंखुपाखर	७६	७०	१७	१८	२९	३४	२	२	२६	१६	११	९	२	३	१०	१७	१७३	१६९	३४२
९	मेलम्ची	२१९	१५५	९५	७९	६१	५३	११	३	६०	५३	२६	२३	१०	५	३५	२९	५१७	४००	९१७
१०	पाँचपोखरी थाडपाल	९८	६३	३८	४०	४८	२७	३	२	४४	२७	१०	८	८	५	१६	११	२६५	१८३	४४८
११	सुनकोशी	७४	६६	२५	२५	२५	२१	२	४	३७	२५	१३	१०	२	६	२१	१४	१९९	१७१	३७०
१२	त्रिपुरासुन्दरी	१११	७७	२३	३०	३७	२७	६	४	३२	२३	४	८	३	३	१८	१८	२३४	१९०	४२४
जम्मा		१५१	१०४	५१	४९१	५६	४४	६८	६५	५१	३९५	१५	१५४	८९	७२	२३	२१८	३६६	२८८	६५४

स्रोत : रा.ज.ग. २०६८

अनुसुचि ५ : स्थानीय तहमा एस.एल.सि. भन्दा माथिल्लो तह उत्तिर्ण गरेका व्यक्तिहरूले अध्ययन गरेको विषय क्षेत्र

क्र.सं.	गाउँ/नगर पालिका	मानविकी र कला	व्यापार र प्रशासन	शिक्षा	विज्ञान	स्वास्थ्य	इन्जिनियरिङ, उद्योग र निर्माण	कानून	सामाजिक र व्यवहारिक विज्ञान	गणित तथा तथ्याङ्क	कृषि, वन तथा माछापालन	कम्प्युटर	पत्रकारिता र सूचना	उल्लेख नभएको	जम्मा
१	बलेफी गाउँपालिका	१३२	१६३	२३८	१७	४	१	३	७	२०	१	१	१	२१५	८०३
२	बाह्रविसे नगरपालिका	१२०	१४०	२४०	१०	५	०	८	२२	२२	२	०	०	३०७	८७६

क्र.सं.	गाउँ/नगर पालिका	मानविकी र कला	व्यापार र प्रशासन	शिक्षा	विज्ञान	स्वास्थ्य	इन्जिनियरिङ, उद्योग र निर्माण	कानून	सामाजिक र व्यवहारिक विज्ञान	गणित तथा तथ्याङ्क	कृषि, वन तथा माछापालन	कम्प्युटर	पत्रकारिता र सूचना	उल्लेख नभएको	जम्मा
३	भोटेकोशी गाउँपालिका	५८	७४	५४	२	२	९	२	९	८	०	१	०	१९४	४१३
४	चौतारा साँगाचोकगढी	३४३	२२८	६१०	५२	१९	९	१५	६८	२७	१२	४	२	४२५	१८१
५	हेलम्बु गाउँपालिका	९५	३३	१२१	२८	२	१	३	१९	१०	०	०	०	१४१	४५३
६	इन्द्रावती गाउँपालिका	१५१	२८	१९७	१२	४	१	३	२४	१४	०	०	०	१६०	५९४
७	जुगल गाउँपालिका	४९	१२	१२८	५	०	४	२	४	१३	०	०	०	२६	२४३
८	लिसंखुपाखर गाउँपालिका	७७	८०	१०४	१८	२८	१	३	१८	१३	३	०	०	१२४	४६९
९	मेलम्ची नगरपालिका	२९७	८९	४३६	३८	५	७	१४	६७	२२	४	९	१	३२९	१३१८
१०	पाँचपोखरी थाडपाल गाउँपालिका	६३	१५	८४	१८	३	०	२	१४	८	०	०	०	११५	३२२
११	सुनकोशी गाउँपालिका	१५३	१११	१४०	१९	१०	६	६	२३	११	११	२	०	१७०	६६२
१२	त्रिपुरासुन्दरी गाउँपालिका	६८	१६	४६	९	१	०	०	६	०	०	०	०	१०८	२५४
जम्मा		१६०६	९८९	२३९	२२	८३	३९	६१	२८१	१६८	३३	१७	४	२३१	८२२१

अनुसूची ६: विभिन्न वालीहरूको विगत ५ वर्षको क्षेत्रफल तथा उत्पादन स्थिति

क्र.सं.	वालीको नाम	आ.व. २०६९/०७०			आ.व. २०७०/०७१			आ.व. २०७१/०७२			आ.व. २०७२/०७३			आ.व. २०७३/०७४		
		क्षेत्रफल हेँ	उत्पादन मे.टन	उत्पादकत्व मे.ट./हे.	क्षेत्रफल हेँ	उत्पादन मे.टन	उत्पादकत्व मे.ट./हे.	क्षेत्रफल हेँ	उत्पादन मे.टन	उत्पादकत्व मे.ट./हे.	क्षेत्रफल हेँ	उत्पादन मे.टन	उत्पादकत्व मे.ट./हे.	क्षेत्रफल हेँ	उत्पादन मे.टन	उत्पादकत्व मे.ट./हे.
१	धान-सिंचित	८७२९	१९४६५	२.२३	८७४४	२१४५६	२.४५	८५६५	१७९८६.५	२.१	९७७६	२७३७३	२.८	११७४५	३२८८६	२.८
	सिंचित	२३२	१३९	०.६	२३२	१३९	०.६	४८९	२४४.५	०.५	२३५	३५२	१.५	२४५	३६७	१.५
	-चैते	३२५९	६८८२	२.११	३२५९	६८८२	२.११	३१८१	८८०८	२.७७	२६७६	६७७०	२.५३	२६७६	६४२२	२.४
	जम्मा	१२२२०	२६४८६	२.१६	१२२३५	२८४८६	२.३३	१२२३५	२७०३९	२.२१	९९११	३४४९५	३.४८	११९९०	३९६७५	३.३
२	गहुँ-उन्नत	५०३०	६२७०	१.२५	५०४०	६२८८	१.२५	५०४०	६२८८	१.२५	३३३२	४१६५	१.२५	२८२६	३३७९	१.२

क्र. सं.	बालीको नाम	आ.व.२०६९/०७०			आ.व.२०७०/०७१			आ.व.२०७१/०७२			आ.व.२०७२/०७३			आ.व.२०७३/०७४		
		क्षेत्रफल हे	उत्पादन मे.टन	उत्पादकत्व मे.ट./हे.	क्षेत्रफल हे	उत्पादन मे.टन	उत्पादकत्व व मे.ट./हे.	क्षेत्रफल हे	उत्पादन मे.टन	उत्पादकत्व मे.ट./हे.	क्षेत्रफल हे	उत्पादन मे.टन	उत्पादकत्व व मे.ट./हे.	क्षेत्रफल हे	उत्पादन मे.टन	उत्पादकत्व मे.ट./हे.
	स्थानिय	१९९०	१५९२	०.८०	१९६८	१५७३	०.८	१९६८	१५७३	०.८	१३६१	१०९१	०.८५	१३६१	१३४१	०.९८
	जम्मा	७०२०	७८६२	१.१२	७००८	७८६१	१.१३	७००८	७८६१	१.१२	४६९३	५२५६	१.१२	४१७७	४७२०	१.१३
३	मकै-वर्षे	२२४६३	४७३९७	२.११	२२४७०	५०५२२	२.२५	२२३७३	५०३३९	२.२५	२२२३२	४८३४४	२.१७	२२१८१	५७६७०	२.६
	- बसन्ते	२४३७	३४३६	१.४१	२४३७	३४३६	१.४१	२३९७	३१८५	१.३३	१४१९	१५६०	१.१	१४६९	१४५४	०.९९
	जम्मा	२४९००	५०८३३	२.०४	२४९०७	५३९५८	२.१७	२४८९५	५३५२४	२.१४	२३६५१	४९९०४	२.११	२३६५०	५९१२५	२.५
४	कोदो	१९३२०	२१२५२	१.१	१९३२०	२१२५२	२.१	१९३१०	२१२४१	१.१०	१७७६६	१९५४३	१.१	१५४१०	१४६४०	०.९५
५	जौ	२०५	२०५	१	२०५	२०५	१	१९५	९७.५	०.५	१९५	१९५	१	१०	१०	१
६	आलु हिउदे	५०३५	६०४२०	१२	५०३५	६३४९२	१२.६१	४७८५	६०७९२	१२.७	४७६५	६१२९२	१०.५	४७६५	५०५०३	१०.६
	आलु वर्षे							२५०	२७००	१०.८०	२७०	२१६०	८	२२३५	१५२४७	६.८२
	जम्मा	५०३५	६०४२०	१२	५०३५	६३४९२	१२.६१	५०३५	६३४९४	१२.६१	५०३५	६३४५२	१२.८३	७०००	६५७५०	६.५
७	तरकारी-हिउदे	१९२० द्र ०म	१९८३३	१०.३३	१९२५	१९८९२	१०.३	१८९५	१९४९९	१०.२९	१८३४	१९२५७	१०.५	१७३४	१८४६४	१०.१०.७
	वर्षे	१८०५	१५३४२	८.५	१८०५	१५३४५	८.५	१७२६	१४३२६	८.३	२२४१	१९९०४	८.८८	२४१०	२१४०१	८.८८
	जम्मा	३७९०	३५९५५	९.४	३७९८	३६०४२	९.५	३६७३	३४७१०	९.४५	४०७५	३९१६१	९.६१	४१४४	३९८६५	९.६२
८	दलहन	९३९	८४१	०.८९	९३९	८९६	०.९५	९३९	८९६	०.९५	९३९	८७४	०.९३	८८९	८१८	०.९२
९	तेलहन	८३०	७३८	०.८९	८३०	७३८	०.८९	८३२	७०७	०.८५	८३२	७०७	०.८५	८३५	७१०	०.८५
१०	फलफूल सुन्तलाज त	४१३ (२४१)	२४७८	६.०	४१८ (२४७)	२४९७	६	४१६ (२८८)	२४७१	८.५८	४३० (२९५)	२३६०	८	१८६	१४८८	८

क्र. सं.	बालीको नाम	आ.व.२०६९/०७०			आ.व.२०७०/०७१			आ.व.२०७१/०७२			आ.व.२०७२/०७३			आ.व.२०७३/०७४		
		क्षेत्रफल हे	उत्पादन मे.टन	उत्पादकत्व मे.ट./हे.	क्षेत्रफल हे	उत्पादन मे.टन	उत्पादकत्व व मे.ट./हे.	क्षेत्रफल हे	उत्पादन मे.टन	उत्पादकत्व मे.ट./हे.	क्षेत्रफल हे	उत्पादन मे.टन	उत्पादकत्व व मे.ट./हे.	क्षेत्रफल हे	उत्पादन मे.टन	उत्पादकत्व मे.ट./हे.
	हिउदे	७६५ (५४७)	४५९०	६.०	७८०(५५२)	४६२०	६	६८५(४८५)	३९४३	६.४८	७९५(५६२)	३३७२	६	५९८	४८२९	९.३
	वर्षे	५४५ (३३२)	४३६०	८.०	५४७(३३४)	४३८०	८	५६७(३४९)	३२९९	९.६५	५७०(३४५)	२५८७	७.५	३७९	२८२९	७.४६
	जम्मा	१७२३	१९४२८	६.६६	१७४५(१९३३)	१९४९७	६.६	१६६८(१९१४)	८९०५	८.२४	१७९५(१२०२)	८३९९	६.९२	९०८३	९९३८	८.४३
११	मसलाबाली															
	अदुवा	२५६२	१२८१०	५.०	५६५	२८३०	५.०१	५६६	२८३५	५.०१	७७५	३८७५	५	७५०	३७५०	५
	अलैची	२०	१६	०.८	२०	१६	०.८	२१	१६.८	०.८	५०	४५	०.९	७५	६५	०.८६
	अन्य	१२०५	७३५०	६.१	१२०५	७३५०	६.१	१२०६	७३३६	६	१२१०	७२६०	६	१२१०	७२६०	६
	जम्मा	३७८७	२०१७६	३.९६	१७९०	१०९९६	५.७	१७९३	१०९८७.८	३.९४	२०३५	१११८०	५.४९	२०३५	११०७५	५.४४
१२	च्याउ		३.१		४			८		५			५			
१३	मौरीघार	१२९० (घार)	१०		१४५०(३२)	१०.५		१५३५	१२		१०२५	९		११००	१०	
१४	कफी	१०५ (५०)	१००	२	१०५(५१)	१०२	२	१३०	१०५	१.२४	१३०(३५)	४२	१.२	५५	६६	१.२
१५	माछा				३			४	९	१.२५	४	२५	६.२५	५	३५	७
१६	चिया	५५	५५	१	५५	५५	१	५५	५५	१	५५	५५	१	५५	५५	१
१७	किवी				९			१०			१२(२)	१	०.५	५	१५	३

अनुसूची ७ : प्रतिनिधि सभा तथा प्रदेश सभा सदस्य निर्वाचन २०७४, को समानुपातिक तर्फ जिल्लामा राजनीतिक दलहरूले प्राप्त गरेको मत

क्र.सं.	राजनीतिक दलको नाम	प्रतिनिधि सभा	प्रदेश	क्र.सं.	राजनीतिक दलको नाम	प्रतिनिधि सभा	प्रदेश
१	आमूल परिवर्तन मसिहा पार्टी नेपाल	३६१	४७१	२७	नेपाल समावेशी पार्टी	९	०

क्र.सं.	राजनीतिक दलको नाम	प्रतिनिधि सभा	प्रदेश	क्र.सं.	राजनीतिक दलको नाम	प्रतिनिधि सभा	प्रदेश
२	नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (माओवादी केन्द्र)	२९७२९	३१३०१	२८	नेपाल सुकुम्बासी पार्टी(लोकतान्त्रिक)	२३	०
३	राष्ट्रिय शिव सेना	२	७	२९	नेपाली कांग्रेस	४१३३२	३७३९६
४	नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (माले)	५१४	६१८	३०	नेपाली कांग्रेस (वी.पी.)	५	३७
५	एकीकृत राष्ट्रिय प्रजातन्त्र पार्टी (राष्ट्रवादी)	१२२४	१६४१	३१	नेपाली जनता दल	२८६	२३१
६	ग्रीन पार्टी नेपाल	२०	१७	३२	बहुजन शक्ति पार्टी	१३	०
७	चुरेभावर लोकतान्त्रिक पार्टी	७८	२४	३३	मंगोल नेशनल अर्गनाइजेसन	३४	४४
८	जनप्रजातान्त्रिक पार्टी, नेपाल	१३९	१७८	३४	युवा नेपाल पार्टी	९	०
९	जनशक्ति नेपाल	१९	०	३५	राष्ट्रिय जनता पार्टी नेपाल	२१३	३१
१०	तामाङसालिङ लोकतान्त्रिक पार्टी	६३	११२	३६	राष्ट्रिय जनमुक्ति पार्टी	३६	३०
११	देशभक्त जनगणतान्त्रिक मोर्चा, नेपाल	७४	१०१	३७	राष्ट्रिय जनमोर्चा	२२२	२४६
१२	देशभक्त लोकतान्त्रिक पार्टी	३	०	३८	राष्ट्रिय प्रजातन्त्र पार्टी	६८१	५११
१३	देशभक्त समाज	८	०	३९	राष्ट्रिय प्रजातन्त्र पार्टी(प्रजातान्त्रिक)	९७६७	१०१०२
१४	नयाँ शक्ति पार्टी, नेपाल	५५०	५६७	४०	राष्ट्रिय मुक्ति आन्दोलन नेपाल	६७	१४४
१५	नेपा: राष्ट्रिय पार्टी	६	१०	४१	राष्ट्रिय यथार्थवादी पार्टी, नेपाल	१५	०
१६	नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (एमाले)	५१०२१	४६३०५	४२	राष्ट्रिय समाजवादी पार्टी, नेपाल	४०	५५
१७	नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (माक्रसवादी)	८	२३	४३	लिवरल डेमोक्रेटिक पार्टी	७	१३
१८	नेपाल जनता पार्टी	१३	२१	४४	विवेकशील साझा पार्टी	१५६४	१५५२
१९	नेपाल दर्शन	७	०	४५	संघीय खम्बुवान लोकतान्त्रिक पार्टी नेपाल	६९	९४
२०	नेपाल दलित पार्टी	१४	०	४६	संघीय लोकतान्त्रिक राष्ट्रिय मञ्च	६	०
२१	नेपाल नौलो जनवादी पार्टी	८	०	४७	संघीय लोकतान्त्रिक राष्ट्रिय मञ्च(थरुहट)	१६	०
२२	नेपाल बाद	१९	०	४८	संघीय समाजवादी फोरम, नेपाल	१२१	१०६
२३	नेपाल मजदुर किसान पार्टी	१३८	१४०	४९	हाम्रो पार्टी	५	०
२४	नेपाल युवा किसान पार्टी	८	०		जम्मा सदर मत	१३८६११	१३२१२८
२५	नेपाल लोकतान्त्रिक जनता काँग्रेस	१६	०				
२६	नेपाल संघीय समाजवादी पार्टी	२९	०				

अनुसूची ८ : कृषि क्षेत्रको विकासको सोच तालिका

नतिजा	सुचकहरु	आधार तथ्याङ्क		लक्ष्य					जम्मा लक्ष्य	पुष्ट्याइका आधार	जोखिम पूर्वानुमान			
		इकाई	परिमाण	७३/७४	७४/७५	७५/७६	७६/७७	७७/७८						
क्षेत्रगत उद्देश्य: जिल्लावासीको आय स्तरमा वृद्धि भएको हुनेछ ।														
कृषि														
उद्देश्य १: जिल्लाको कृषि जन्य उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि गर्ने । तथा पोषणको अवस्थामा सुधार गर्ने र रोजगारीका अवसरहरु सृजना गर्ने ।	धान	हेक्टर	१२२३५	१२२३५	१२२३५	१२२३५	१२२३५	१२२३५	१२२३५	जिकृविका तथा एलायन्स सदस्य संस्थाको वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन तथा अन्य अध्ययन प्रतिवेदन	मौसम अनुकूल रहनेछ । सिंचित क्षेत्र विस्तार व्यावस्थापन भएको हुनेछ ।			
	मकै	हेक्टर	२४८९५	२४८९५	२४८९५	२४८९५	२४८९५	२४८९५	२४८९५					
	गहुँ	हेक्टर	७००८	७०००	६९९०	६९८५	६९७५	६९६०						
	कोदो	हेक्टर	१९३१०	१९३०५	१९३००	१९२९५	१९२९०	१९२८०						
	आलु	हेक्टर	५०२५	५०३०	५०४०	५०५०	५०६०	५०७५						
	दलहन	हेक्टर	९४४	९४४	९४४	९४४	९४४	९४४						
	तरकारी	हेक्टर	३६७३	३६७५	३६७८	३६८५	३६९०	३७००						
	मसला वाली	हेक्टर	१७९३	१७९५	१७९७	१७९९	१८०२	१८०५						
	फलफूल	हेक्टर	१२४१	१२४३	१२४५	१२४७	१२४९	१२५१						
	माछा	रेसवे	२१०	२२०	२२०	२२०	२४०	२६०						
	मौरी	संख्या	१५३५	१५८५	१६५०	१७५०	१८५०	१९००						
	कफी	हेक्टर	१३०	१३२	१३६	१४०	१४५	१५०						
	कृषि जन्य वस्तुहरुको उत्पादन													
	धान	मेट		३४२५८	३५४८२	३६७०५	३८५४०	३९१५२	४०३७६				जिकृविका तथा एलायन्स सदस्य संस्थाको वार्षिक प्रगति	मौसम अनुकूल रहनेछ । सिंचित क्षेत्र विस्तार व्यावस्थापन भएको हुनेछ ।
	मकै	मेट		५५७६५	५८५५३	६०८९५	६३३३१	६५२३१	६७१८८					
गहुँ	मेट		८४१०	८८२०	९१६०	९५१९	९७९१	१००६३						
कोदो	मेट		२३१७२	२४३२४	२५२९१	२६२९६	२७०७७	२७८७५						
आलु	मेट		६५३२५	६८६६०	७१५४८	७४५५७	७६९४६	७९४९०						
दलहन	मेट		८९६.८	९४१.६	९७९.३	१०१८	१०४९	१०८१						
तरकारी	मेट		३५२६१	३७०४४	३८५५७	४०१७६	४१४३७	४२७९६						

नतिजा	सुचकहरु	आधार तथ्याङ्क		लक्ष्य					जम्मा लक्ष्य	पुष्ट्याइका आधार	जोखिम पूर्वानुमान
		इकाई	परिमाण	७३/७४	७४/७५	७५/७६	७६/७७	७७/७८			
	मसला वाली	मेट	७०८२	७४४५	७७५१	८०७०	८३२६	८५९०		प्रतिवेदन तथा अन्य अध्ययन प्रतिवेदन	
	फलफूल	मेट	१०२२६	१०७५४	११२०३	११६६९	१२०३९	१२४२०			
	माछा	मेट	९	९.९	१०.१२	१०.३४	१०.८	११.७			
	मौरी	मेट	११.९७	१२.३६	१२.८७	१३.६५	१४.४३	१४.८२			
	च्याउ	मेट	८	९	१०	११	१३	१५			
	कफी	मेट	१६१	१७२	१८४	१९७	२१०	२२४			
	कृषि जन्य वस्तुहरुको उत्पादकत्व										
	धान	मेटरहे	२.८	२.९	३.०	३.१५	३.२	३.३			
	मकै	मेटरहे	२.२४	२.३५	२.४५	२.५४	२.६२	२.७०			
	गहुँ	मेटरहे	१.२	१.२६	१.३१	१.३६	१.४०	१.४५			
	कोदो	मेटरहे	१.२	१.२६	१.३१	१.३६	१.४०	१.४५			
	आलु	मेटरहे	१३	१३.६५	१४.२०	१४.७६	१५.२१	१५.६६			
	दलहन	मेटरहे	०.९५	१.००	१.०४	१.०८	१.११	१.१४			
	तरकारी	मेटरहे	९.६	१०.०८	१०.४८	१०.९०	११.२३	११.५७			
	मसला वाली	मेटरहे	३.९५	४.१५	४.३१	४.४९	४.६२	४.७६			
	फलफूल	मेटरहे	८.२४	८.६५	९.००	९.३६	९.६४	९.९३			
	कफी	मेटरहे	१.२४	१.३०	१.३५	१.४१	१.४५	१.४९			
प्रतिफल नं. १.१ उन्नत बीउको प्रतिस्थापन दर र फलफूलको	सेवा प्रदायक जनशक्ति	जना	७५	१०	०	०	०	०			
	करारमा भर्ना भएका प्राविधिकहरु	जना	८	१२	०	०	०	०			
प्रतिफल नं. १.२ उन्नत बीउको प्रतिस्थापन दर र फलफूलको विरुवाको उपलब्धता बढेको हुनेछ	खाद्यान्न बीउको प्रतिस्थापन दर	प्रतिशत	११	१३	१५	१६	१७	१८	१८		
	अलैची र कफीको वेर्ना उत्पादन	संख्या हजार	३००	३२०	३४०	३६०	३८०	४००			

नतिजा	सुचकहरु	आधार तथ्याङ्क		लक्ष्य					जम्मा लक्ष्य	पुष्ट्याइका आधार	जोखिम पूर्वानुमान
		इकाई	परिमाण	७३/७४	७४/७५	७५/७६	७६/७७	७७/७८			
	नर्सरी संचालन	संख्या	२	३	३	५	५	५			
प्रतिफल नं. १.३ कृषि समूह तथा सहकारीको संस्थागत विकास भएको हुनेछ।	कृषि समूह	संख्या	३९०	१२५	१००	५०	५०	५०			
	कृषि समूह नवीकरण	संख्या	३००	४००	४५०	५००	५२५	६००			
	संस्थागत भएका कृषि सहकारी	संख्या	७५	५	५	०	०	०			
	तालिम, क्षमता तथा सिप अभिवृद्धि	पटक	२००	२५०	२५०	२५०	२५०	२५०	२५०		
प्रतिफल नं. १.४ भूकम्पबाट क्षति भएका सिंचाईका पूर्वाधार सुधार भएको हुनेछ।	सिंचित क्षेत्रफल	हे.	१६०६०	१६०७५	१६२५०	१६३००	१६३५०	१६४००			
	प्लास्टिक पोखरी	संख्या	१५०	२५०	५००	८००	१०००	१०००			
	थोपा सिंचाई	संख्या	६००	८००	२००	३००	३००	५००			
	कुलो सुधार तथा निर्माण	संख्या	५५	७५	१००	१२५	१५०	१५०			
	जीरो इनर्जी लिफ्टसिंचाई	संख्या	१३	१५	१८	२०	२२	२५			
प्रतिफल नं. १.५ माटोको उर्वराशक्ति व्यवस्थापन भएको हुने र प्रांगारिक उत्पादनमा सहयोग पुगेको हुने।	माटो परीक्षण	संख्या	३००	५००	७००	९००	७००	५००			
	भकारोसुधार	संख्या	७५	१५०	२००	२५०	२५०	२५०			
	प्रांगारिक मल	मेट	१००	१५०	२००	२००	२००	२००			
	कृषि चुन	मेट	४०	७५	१००	१००	१००	१००			
	IP: पाठशाला संचालन	संख्या	३	५	५	५	५	५			
	प्रांगारिक कफी उत्पादन	मेट	७	१०	१०	१०	१२	१५			
	हरियो मल	हे	०	१	२	१	१	१			
	एकीकृत पोषक तत्व व्यवस्थापन पाठशाला	संख्या	०	३	३	३	३	३			
	तालिम तथा प्रदर्शन फार्म	संख्या	५	५	५	५	५	५			
प्रतिफल नं. १.६ जैविक	पानीका श्रोत संरक्षण	पटक	१०	२५	५०	५०	५०	५०			

नतिजा	सुचकहरु	आधार तथ्याङ्क		लक्ष्य					जम्मा लक्ष्य	पुष्ट्याइका आधार	जोखिम पूर्वानुमान
		इकाई	परिमाण	७३/७४	७४/७५	७५/७६	७६/७७	७७/७८			
विविधताको उपयोग तथा संरक्षणमा वृद्धि भएको हुनेछ ।	कार्यक्रम										
	स्थानीय जातका वालीहरुको उत्पादन (खाद्यान्न र तरकारी)	जात	५	७	७	७	७	७			
प्रतिफल नं. १.७ दुर्गम क्षेत्रका भुकम्प प्रभावित विपन्न कृषक, महिला समूह, दलित तथा आदिवासी समूहकालागि उत्पादन सामाग्री तथा कृषि औजारको पहुँच बढेको हुने ।	खाद्यान्न उन्नत बीउ सहयोग	मेट	५१	२५	३५	३०	२५	२०			
	तरकारी उन्नत बीउ सहयोग	केजी	२५	५५	७५	६०	५०	२५			
	हर्मेटिक ब्याग	संख्या	१७०००	५०००	१०००	०	०	०			
	मिनीटिलर	संख्या	३००	५०	४०	३०	३०	३०			
	कोदो चुटने मेशिन	संख्या	२३	३५	४५	५५	६५	८०			
	विद्युतीय मकै छोडाउने मेशिन	संख्या	८०	२५	२०	१०	१०	१०			
	धान गहुँ चुटने थ्रेशर	संख्या	४८	५५	७०	८०	७०	८०			
	प्लास्टिक टनेल	संख्या	२५०	५००	५००	५००	५००	५००			
	स्प्रेयर सहितको कृषि औजार	संख्या	१०००	१५००	५००	५००	५००	५००			
प्रतिफल नं. १.८ कृषक र प्राविधिकहरुको क्षमता अभिवृद्धि भएको हुने ।	अगुवा कृषकको क्षमता तथा सीप विकास	संख्या	२५००	४०००	४०००	४०००	४०००	४०००			
	ग्रामिण कृषि कार्यकता	संख्या	५	५	५	६	६	६			
	स्थानीय कृषि श्रोत व्यक्ति	संख्या	७५	१०	१५	१५	१५	१५			
प्रतिफल नं. १.९ व्यवसायिक कृषि फार्महरुको स्थापना भएको हुने ।	प्रांगारिक फार्म को स्थापना	संख्या	२	३	५	५	५	६			
	अलैची फार्म	संख्या	१	२	३	४	४	५			
	ट्राउट माछा उत्पादन फार्म	संख्या	९	१०	१०	१२	१४	१५			

नतिजा	सुचकहरु	आधार तथ्याङ्क		लक्ष्य					जम्मा लक्ष्य	पुष्ट्याइका आधार	जोखिम पूर्वानुमान
		इकाई	परिमाण	७३/७४	७४/७५	७५/७६	७६/७७	७७/७८			
	च्याउ उत्पादन फार्म	संख्या	२	३	५	५	५	६			
	मौरी फार्म	संख्या	०	०	१	२	२	२			
	तरकारी उत्पादन फार्म	संख्या	१२	१५	१७	१८	१९	२०			
प्रतिफल नं. १.१० व्यवसायिक वालीको पकेट, ब्लक तथा जोन विकास भएको हुनेछ	पकेट केन्द्र	संख्या	२०	२	२	२	२	२	३०		
	ब्लक केन्द्र	संख्या	२	१	१	१	१	१	७		
	जोन केन्द्र	संख्या	०	०	१	१	०	०	२		
प्रतिफल नं. १.११ कृषकको लगानीको सुरक्षा भएको हुने ।	वाली विमामा कृषकको पहुँच	संख्या	७	१५	२०	३५	५०	१००			
	विमा रकम	रु हजार	६००	१३००	१८००	३२००	५५००	८०००			
	प्रिमियम	रु हजार	३०	६५	९०	१६०	२७५	४००			
प्रतिफल नं. १.१२ कृषि ऋणमा कृषक पहुँच पुगेको हुने ।	कृषि ऋण	रु लाखमा	१०००	१२००	१४००	१६००	१८००	२०००			
	६ % व्याजमा युवाहरुकालागि कृषि ऋण	रु लाखमा	५०	८०	१००	१५०	२००	२५०			
प्रतिफल नं. १.१३ उत्पादित फलफूल, तरकारी तथा नगदेवालीको बजार सम्मको पहुँचमा वृद्धि भएको हुने ।	रष्टिक स्टोर	संख्या	३	५	५	७	१०	१०			
	तरकारी संकलन केन्द्र	संख्या	३	५	८	१०	१०	१०			
	फलफूलसंकलन केन्द्र	संख्या	०	१	२	२	२	२			
	आलुको ग्रेडिंग, प्याकेजिंग तथा ब्रान्डिंग	मे ट	३५	७५	१२५	१५०	१७५	२००			
	शीत भण्डारको निर्माण	संख्या	०	०	०	०	१	०			
	हाट बजार स्थापना र संचालन	संख्या	२	४	५	५	५	५			
	बजार सम्भाव्यता अध्ययन	पटक	०	१	०	०	०	०			
प्रतिफल नं. १.१४ कृषिमा आधारित रोजगारीको अवसर सृजना भएको हुनेछ ।	मौसमी रोजगारी	संख्या	७००००	७००००	७००००	७००००	७००००	७००००			
	बाह्रै महिनाको रोजगारी	संख्या	१५०००	१५०००	१५०००	१५०००	१५०००	१५०००			

सन्दर्भ सामाग्रीहरू

जिल्ला वस्तुगत विवरण , सिन्धुपाल्चोक २०७१, तथ्याङ्क कार्यालय काभ्रेपलाञ्चोक र जिल्ला विकास समिति सिन्धुपाल्चोक

<http://www.cbs.gov.np>

जिल्ला अदालतको वार्षिक प्रतिवेदन फाराम, २०७३/७४

सहकारी गतिविधि २०७३/७४, डिभिजन सहकारी कार्यालय, काभ्रेपलाञ्चोक

शैक्षिक तथ्याङ्क, २०७३/७४, जिल्ला शिक्षा कार्यालय, सिन्धुपाल्चोक

Flash report 2016/17, शिक्षा विभाग सानोठिमी, भक्तपुर

वार्षिक गतिविधि २०७३/७४, जिल्ला वन कार्यालय, सिन्धुपाल्चोक

सिन्धुपाल्चोकको बालबालिकाको स्थिति-२०७४, जिल्ला बाल कल्याण समिति, सिन्धुपाल्चोक

जिल्ला विकास योजना २०७३, जिल्ला विकास समितिको कार्यालय, सिन्धुपाल्चोक

वार्षिक कृषि विकास कार्यक्रम तथा तथ्याङ्क पुस्तिका, २०७४, जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, सिन्धुपाल्चोक काठमाण्डौ

<http://www.dmgnepal.gov.np>

<http://www.landdepartment.gov.np>

<http://www.dcsi.gov.np>

